

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Henriette Kragh Jacobsen

Fredensborg Skole

1906 - 2006

Henriette Kragh Jacobsen

Fredensborg Skole
1906 – 2006

2006

Fredensborg Skole 1906 - 2006

© Forfatteren, Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Forening
og Fredensborg Lokalhistoriske Arkiv.

Redaktion: Bent Skov Larsen, Karen Lottrup, Find Christensen og Erik Thomsen.

Bogen er trykt hos Ilsted Tryk, Nivå, og udgivet i 2006
af Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Forening som årsskrift 2006.

Det anvendte billedmateriale er, hvor intet andet er anført,
fra Fredensborg Lokalhistoriske Arkiv.

Forsideillustration: Fredensborg Skole; oliemaleri af Marius Flint-Petersen, 1946.
Foto: Peter Dahlerup.

ISBN: 87-990322-2-8

ISSN: 0902-0640

Bogen udgives med støtte fra:

Danmarks Lærerforening kreds 36

Dansk lokalhistorisk forening

Fredensborg Handels- og Håndværkerforening

Fredensborg skole

Fredensborg-Humlebæk kommunes Erhvervs- og Kulturudvalg

Nordea Danmark fonden

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	7
Skolehistorie og skolens historie	7
1. DET HELE BEGYNDTE MED	9
Skolens begyndelse	9
<i>Indvielsen</i>	9
<i>En central skole</i>	12
<i>Centralskolen – en del af byens udvikling</i>	15
<i>En dyd af nødvendigheden</i>	17
<i>Beslutningsprocessen</i>	19
<i>Det lokale politiske miljø</i>	22
<i>Byggeriet igangsættes</i>	24
<i>Takkestaler</i>	27
<i>Begyndelsen på en nu 100-årig skole</i>	28
2. A, B, C, D OG ..... BUEN	29
Skolens bygningshistorie	29
<i>Byens nye store skole</i>	29
<i>En central skole med realskoleafdeling</i>	32
<i>Moderne forhold</i>	35
<i>Flere unger under vingerne</i>	37
<i>Bygning C bliver til</i>	40
<i>Endnu en tiltrængt udvidelse: Bygning D</i>	41
<i>En ny naboskole letter presset</i>	48
<i>Familieførelse – for byen og skolerne</i>	52
<i>Store planer – dyre visioner</i>	58
<i>Buen – kronen på værket</i>	61
<i>Bygninger til skolebørn</i>	63
3. MED LOV SKAL MAN SKOLE BYGGE	65
Om skolelove og deres implementering	65
<i>Det første bærende element: Folkeskoleloven af 1899</i>	65
<i>Loven om højere almenskoler af 1903</i>	67
<i>Planer om mellemskole</i>	69
<i>Indførelse af realskole</i>	71
<i>Tilsynsloven i 1933</i>	72
<i>Forældreråd</i>	74

"Den røde betænkning"	74
Omkring Skoleloven af 1937	75
Optakt til en ny skolereform	78
Kampen om den udelte skole: 1958-loven	81
Den "blå betænkning"	84
Skolereform i etaper	86
1975-loven	91
Udviklingsarbejde	95
Frikommuneprojektet	98
En udelt folkeskole – 1993-loven	102
Seneste skud på stammen: 2003- og 2006-lovene	104
Skolens opgave og dens løsning af den	106
4. FRA KALD TIL PROFESSION	108
Om udviklingen hos lærerne	108
Fire pionerers forudsætninger	108
En svær begyndelse	110
Ny skoleleder	112
Hr. og frk.	114
Ledighed	117
Nye kolleger fra oplandet	120
Sammenhold i svære tider	122
Et smukt farvel efter 30 år	124
Travilhed for en ny skoleleder	127
"Den sorte skole"	131
Skiftende vilkår	136
Endnu et farvel og dernæst et kort visit	139
Kvinderne vinder indpas	144
Samarbejde	147
Truende nedlæggelse	152
Pusten tabes	153
Skolevirksomhed	157
Fra kald til profession?	159
5. FRA MODTAGER TIL DELTAGER	162
Om hverdage og mærkedage for eleverne	162
Fredensborg Skoles børn anno 1906	162
Dannelse	164
Realskolen	166
Forsømmelser	169
En sund sjæl i et sundt legeme	170
Forbedringer og fornøjelser	171
Eleveforening	173

<i>Bøger og andre materialer</i>	174
<i>Teater og udflugter</i>	174
<i>Opdragelse</i>	176
<i>Nye børn og ny deling</i>	177
<i>Besættelsen</i>	179
<i>Befrielsen</i>	185
<i>Disciplin</i>	187
<i>Dagligdag</i>	191
<i>Fra præliminær til mellem og real</i>	192
<i>Skolens 50-års dag</i>	193
<i>1958-loven</i>	195
<i>Nye skud på byens stamme</i>	195
<i>Børnevelfærd</i>	197
<i>Frihed, ansvar og pligter</i>	200
<i>Blandede bolcher</i>	202
<i>70 års fødselsdag</i>	205
<i>Enten eller – eller både og?</i>	206
<i>Udvikling</i>	208
<i>En ældre dame fejres</i>	211
<i>Barnets århundrede</i>	212
<i>Tillid</i>	216
6. 100 ÅR UNG	217
<i>v/ skoleinspektør Jens Bernhardt</i>	217
<i>En institution i byen</i>	218
<i>Udvikling og traditioner</i>	219
<i>Forventninger og indfrielse</i>	220
7. FREMTIDEN FOR FREDENSBORG SKOLE	222
<i>En afgangselevs bud v/ Julie Sandvik Toft</i>	222
<i>Tradition og udvikling</i>	222
<i>Det fysiske miljø</i>	223
<i>Elevindflydelse</i>	224
<i>Lærerværelset</i>	224
<i>Sammenbold</i>	226
8. KARAKTERISTIKA	228
<i>Tradition og udvikling</i>	228
KILDEFORTEGNELSE	233
LITTERATURLISTE	234
NOTER	235

Indledning

Skolehistorie og skolens historie

I forbindelse med Fredensborg Skoles 100 års jubilæum i december 2006 opstod der hos Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Forening og forfatteren et ønske om at markere denne begivenhed med udgivelse af en bog om skolens historie. Fra forfatterens side har hensigten været at beskrive denne skoles udvikling igennem dens 100-årige eksistens set i lyset af det omgivende samfunds udvikling. En fremlæggelse af, hvilken betydning denne udvikling har haft for skolens udseende og for skolens elever og ansatte og en redegørelse for, hvordan de selv har medvirket til udviklingen. Bogen er blevet en fortælling om netop denne skoles historie, men berører samtidig den danske folkeskoles historie.

Der foreligger et omfangsrigt, men meget varierende skriftligt kildemateriale af ujævn karakter. De væsentligste skriftlige kilder, der er benyttet, er henholdsvis lærerrådets, skolekommissionens og sognerådets forhandlingsprotokoller. Det er historikerens privilegium ud fra kilderne at udtrække, hvad der er relevant og betydningsfyldt og skal medtages i en bog som denne. Men det kan også være en hæmsko at skulle vælge til og dermed også fra. Hvad der er vigtigt for den enkelte, er ikke nødvendigvis vigtigt for helheden. Hvad der anses for relevant i dag, var måske ikke lige så relevant i 1926 eller 1966.

Det har lykkeligvis været muligt at krydre og illustrere bogens indhold med mange billeder. Men også her har begrænsningens kunst måtte indfinde sig. Derfor er fx de hundredvis af klassebilleder, der forefindes på det lokalhistoriske arkiv i Fredensborg, valgt fra.

Ud fra det tilgængelige kildemateriale og en klassisk empirisk tilgang har jeg forsøgt dels at vise et overordnet, samlet billede af Fredensborg Skoles historie. Dels punktvis at slå ned på såvel almindelige som særlige begivenheder, der fylder i det tilgængelige materiale og i bevidstheden hos skolens brugere.

Skolens elever, lærere og inspektører har fået stemmer gennem deres skriftlige erindringer og levnedbeskrivelser og gennem interviews gengivet i aviser og interviews nedskrevet af Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Arkiv. Derudover har forfatteren interviewet en række tidligere og nuværende elever og lærere, der spredt

jævnt over de seneste 80 år har haft deres gang på skolen. Antallet af interviewede er statistisk set af et tilstrækkeligt omfang til at give et retvisende billede. Jeg takker hermed alle de interviewede, der i høj grad har bidraget med signifikante oplysninger, der sammenholdt med de skriftlige kilder har gjort det muligt at tegne et samlet billede af skolen.

Forfatteren ønsker også at takke for et udbytterigt samarbejde med redaktionskomiteen, der har bestået af forhenværende lærer og skolebibliotekskonsulent ved Endrupskolen, Bent Skov Larsen, og tidligere viceskoleinspektør ved Baunebjergskolen, Find Christensen, begge repræsenterende Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Forenings bestyrelse. Endvidere lærer og skolebibliotekskonsulent Karen Lottrup, Fredensborg Skole, samt tidligere skoleinspektør ved Humlebæk Skole, Erik Thomsen. Samtidig rettes en tak til de ansatte ved Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Arkiv for velvillig assistance.

Endvidere skal lyde en tak til skoleinspektør Jens Bernhardt for økonomisk og aktiv støtte til projektet, samt til Julie Sandvik Loft og Jens Bernhardt for deres individuelle skriftlige bidrag til bogen. Endelig ønsker jeg at rette en særlig tak til forhenværende lektor ved Københavns Universitet og medlem af Dansk Lokalhistorisk Forenings bestyrelse, Erik Helmer Pedersen, for konstruktiv og opbyggelig vejledning. Sluttelig en tak til min ægtefælle, Heinz Jacobsen, for mental og praktisk støtte.

Da Fredensborg Skole blev opført i 1906, var adressen Asminderødgade 7. På postkortet fra 1907 ses skolen på venstre side af vejen.

1. Det hele begyndte med ....

Skolens begyndelse

"Jeg har det Ønske, at det Oplysningsarbejde, som her skal udføres, maa blive udført i den rette Aand og med den rette Kærlighed til Børnene, saaledes at disse baade aandeligt og legemligt maa blive opdragede til gode og nyttige Mennesker, der har Forståelsen af, at man med alle sine Evner skal arbejde ikke blot for sig selv og sine egne, men også til Gavn og Glæde for det hele Samfund, i Erkendelse af, at sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette, men tillige med Erkendelse af og Tro paa et evigt Liv i Himmerigets Rige, hvor alt er fuldbragt ved Guds Kærligheds Magt."^A

Fra førstelærer Frits Christensens tale ved indvielsen 1906.

Indvielsen

Tirsdag den 11. december 1906 var en særlig dag i Fredensborg bys historie. På denne kolde vinterdag, hvor frosten havde sat ind, samledes byens borgere til en festlig begivenhed, der af de lokale aviser nærmest blev beskrevet som den lykkelige afslutning på et spændende eventyr:

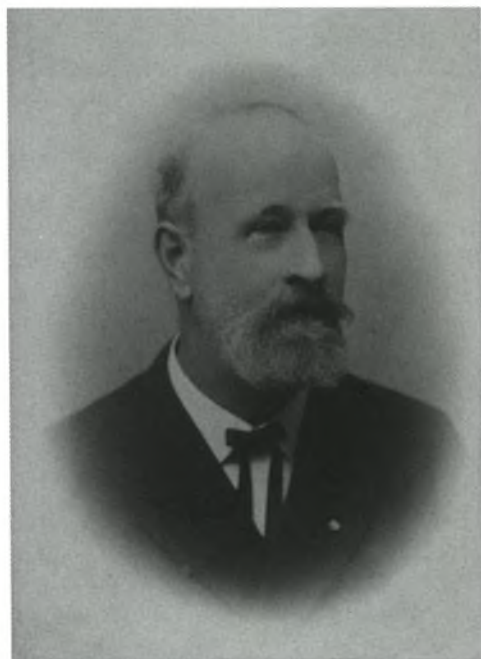
"Fredensborg Centralskole indviedes i Formiddag under en smuk og stilfuld Højtidelighed, der fik en forhøjet festlig Karakter derved, at Kongen og Dronningen (Frederik VIII og Louise (red.)) og flere Medlemmer af Kongehuset overværede Indvielsen. Allerede fra Morgenstunden af havde Dagen præget den lille By, hvor Flag ved Flag vejede, og gennem hvis Gader et festklædt Publikum ilede i rastløs Færd. Ved halv elleve Tiden var Vejen foran Skolens Hovedbygning og Pladsen ved Gymnastikhuset Skuepladsen for et broget Folkelin, i hvilket de straalende Barneansigter – det var jo ikke mindst Børnenes store Dag – gjorde den første umiddelbare stemningskabende Virkning.

Efterhaanden indfandt Gæsterne sig i stærkt Tal for at indtage deres Pladser i Gymnastikbygningen, hvor Højtideligheden skulde finde sted. En nydelig Flagdekoration, der indrammede Kongens Navn, smykkede Indgangen, hvorfra et langt, grønt Tæppe strakte sig ind over Gangen op

til talerstolen. Naturligvis var Salen smykket med Grønt og Flagdekorationer – de lange vimpler strakte sig under Loftet fra Hjørne til Hjørne og omgivet af en hel Dannebrogssramme, på blodrød bund hyste Kongens Navn over den ligeledes med rødt Klæde overtrukne Talerstol. Foran denne stod de to store for Kongeparret bestemte Stole og bag ved disse var anbragt de Pladser, der var reserveret for den øvrige kongelige Familie. Udfor disse – parallelt med Væggene – havde Sogneraadets Medlemmer deres Pladser.”²

Udover det daværende sogneråd var også mange andre honoratiores inviteret. Det gjaldt bl.a. amtmand Johan Sigismund Schulin, provst Anders Andersen, der til daglig var præst i Sct. Olai Kirke i Helsingør, og alle sognets egne præster, sagfører Christian Linde, der var formand for grundejerforeningen, sognerådets tidligere formand, postmester A.E.T. Nielsen, samt læge Christian A.P. Holm. Af de særligt indbudte var endvidere den tidligere fuldmægtig i Frederiksborg amt og nu birkedommer på Samsø, Henrik Emil Brendstrup. Desuden deltog alle de håndværkere, der havde medvirket ved skolens opførelse. Da alle havde fundet deres pladser, kunne dagens program begynde:

”Klokken er paa Slaget 11; der bliver for en stund ganske stille i Salen. Grosserer Liebst, Branddirektor Skeel og Gaardejer J. Hansen, Langerød, er gaaet ud paa Trappen for at tage mod Kongefamilien. Dørene gaar op, Orgelet præluderer, og hele Forsamlingen rejser sig; Kongeparret, ledsaget af Kronprinsessen, Prinsesserne Thyra og Hilda af Anhalt samt Prins Hans træder ind og skrider venligt hilsende til alle Sider op til deres Pladser. Saa snart Herskaberne har taget Sæde, istemmer hele Forsamlingen den af Kommunesekretær Seeger forfattede Sang...”

Postmester A.E.T. Nielsen var sognerådsformand 1900-1906 og arbejdede ihærdigt for at få bygget en ny centralskole i Fredensborg.

Det for os noget gammeldags, men stilfulde, sprogbrug giver et fint tidsbillede, der kan gøres endnu mere levende med et par af versene fra den til dagen skrevne sang, som et børnekor på ca. 200 af skolens elever også sang med på:

Kong Frederik den fjerdes Hus,
den gamle Skole, er nu ældet,
men fra dens Tomter, af dens Grus
er nye Tiders Tanker vældet.
Ja, sunket er det lave Tag,
men ung blev dog den gamle Sag,
og for den samles vi i Dag
på dette Sted med Danmarks Konge.

Thi Kongen er jo først blandt dem,
som Danmarks Ungdom frem vil bære
til Hæder for vort gamle Hjem,
Til Fædrelandets Held og Ære,
han ønsker, at på Skolens Grund
en Slægt må vokse stærk og sund,
den Slægt, som her med Barnets Mund
sin Konge bringer Tak og Hyldest.

Den kongelige familie i haven ved Fredensborg Slot 1906. Frederik VIII, der ses som nr. 2 fra venstre, var lige blevet konge.

Efter sangen var det tid til mange højtidelige taler og dernæst salmen ”Til himlene rækker din miskundhed, Gud”. Skolekommissionens formand, slotspræst Karl Frederik Heinrich Kissmeyer, indviede derefter skolen i Guds navn og bad en bøn, hvorefter hele ceremonien afsluttedes med salmen ”Dejlig er jorden”.

Kongen og dronningen med følge fik så lejlighed til at besigtige alle skolens klasseværelser, de aflagde besøg i førstelærerens bolig, og mens der blev serveret chokoladedrik for børnene, talte de kongelige med mange af eleverne. Det har utvivlsomt været en stor oplevelse for de mange børn, der var til stede, men den nye førstelærer blev også forundt en særlig opmærksomhed, da han sammen med skoleautoriteterne den følgende søndag var indbudt til taffel på slottet.

Alene tilstedeværelsen af den kongelige familie samt de mange fremmødte fra byen og amtet viser, at der har været tale om en vigtig begivenhed, som byen med rette kunne markere som noget særligt. For indbyggerne i Fredensborg har kongehusets tilstedeværelse ved forskellige arrangementer ikke været et særsyn, men det må alligevel have glædet byen at få opmærksomhed fra den forholdsvis nye konge. Det kan tænkes, at Frederik VIII ved sin tilstedeværelse har ønsket at vise en interesse for de forandringer, der skete på det uddannelsesmæssige felt. Han havde, som en af de få danske konger, selv gået i skole, frem for at modtage undervisning af en privat huslærer. Han var optaget af de politiske forhold, der rørte sig; ikke mindst indførelsen af den parlamentariske skik ved systemskiftet i 1901 havde hans bevågenhed. Han var desuden ven med I.C. Christensen, der som kirke- og undervisningsminister gennemførte den store skolereform i 1903.

En central skole

At der blev tale om en centralskole, er væsentligt. Man kan måske nok udlede, at den nye skoles navn har været en pragmatisk løsning, for skulle den ellers have været navngivet Fredensborg Skole eller Asminderød Skole? Men navnet kan også ses som et signal om fremadrettede tanker. Centraliseringen betød i dette konkrete tilfælde ikke kun en praktisk orienteret forening af to hidtidige skoler, men også muligheden for at kunne tilbyde bedre undervisning. Med flere klasser samlet ét sted kunne der ansættes flere lærere med forskellige kvalifikationer, og dermed kunne der undervises i flere fag.

Begrebet centralskole dukker først for alvor op i forbindelse med den modernisering af landkommunernes skolevæsen, der blev igangsat med Folkeskoleloven af 1937. Besættelsen satte et midlertidigt stop for det skolebyggeri, der så småt var igangsat i hele landet, og først med 1958-lovens ophævelse af det landsbyordnede skolevæsen, som gav et omfattende skolebyggeri, kan man tale om et boom i bygge-

Et af den nye skoles fine, store klasseværelser med vægkort og billeder. Eleverne ved tomandsbordene har fået varme fra kakkellovnen i hjørnet.

riet af centralskoler og sammenlægning af skoledistrikter. Det daværende sogneråd har med andre ord været tidligt ude, og man kan forestille sig, at de lokale foregangsmænd allerede da har tænkt på muligheden for, at Fredensborg Centralskole i nær fremtid kunne registreres som en købstadordnet skole.

Man har både med valget af den nye skoles navn og det meget store beløb, der blev frigivet til byggeriet, vist en stor interesse for og ønske om, at byens børn fik muligheden for at få en god grundskoleuddannelse. Med et højnet niveau ville det måske endda være muligt at konkurrere med de private skoler i kommunen, så børnene af de mest velstillede forældre fremover valgte folkeskolen frem for en betalings-skole. Gode rammer ville tiltrække gode lærere, og det var en vigtig forudsætning for også at bevæge de forældre, der havde råd til betalings-skole, til at flytte deres børn til en folkeskole. Færre børn i de private skoler i kommunen ville samtidig betyde, at kommunen kunne yde et mindre tilskud til privatskolerne.

På et tidspunkt (1905), hvor der kun var 146 skoler i de danske provinsbyer³, og hvor mange af disse var betalingskoler og ikke nær så store som Fredensborg Centralskole, var indvielsen af netop denne skole en begivenhed, der også fandt plads i spalterne i "Folkeskolen" – det landsdækkende ugentlige medlemsblad for Danmarks Lærerforening, der beskrev skolen således:

"Nær ved det hvide Slot og Esromsøens Vover omgivet af yndige Skove ligger Fredensborg nye Centralskole paa en aaben, luftig Plads med smuk og livlig Udsigt til alle Sider. Ved sit anselige Ydre er den bleven en Pryd for Egnen, og paa Grund af sin høje Beliggenhed kan den ses vidt omkring. Ved Vejen, som fører fra Fredensborg til Asminderød, paa en 14000 Alen² (8.788 m²) stor Grund er Skolen bygget⁴. Til venstre for Skolebygningen ligger en stor Legeplads med vel udstyret Gymnastikhus og bag Skolen findes Lærernes og Lærerindens Haver.

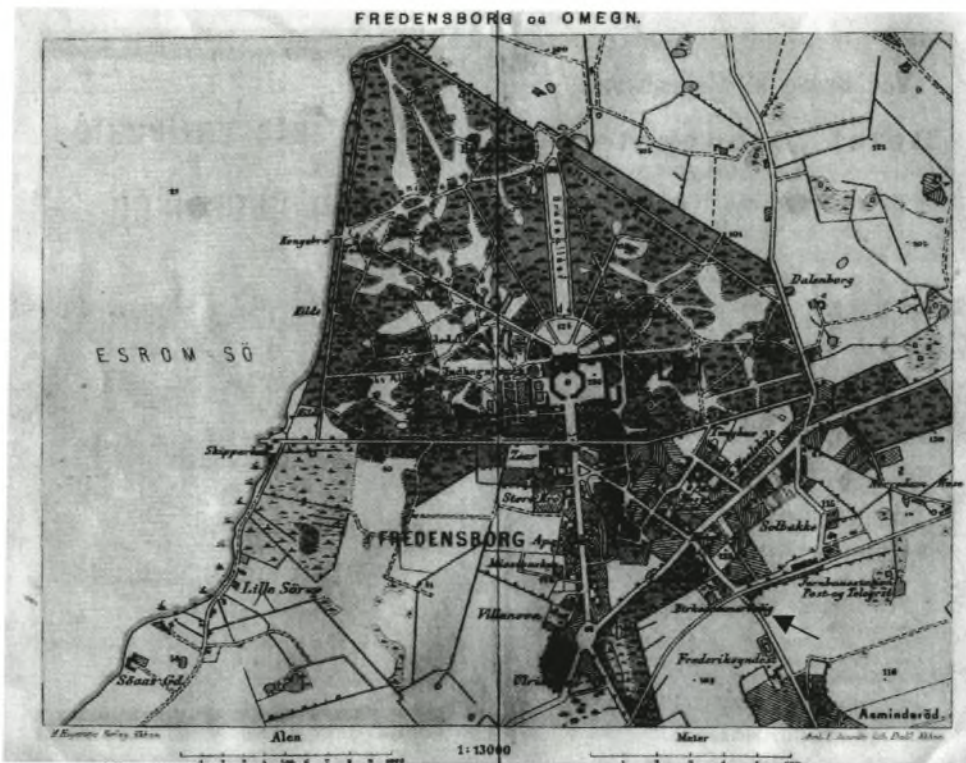
Skolebygningen har en længde af 80 Fod og en Brede af 42 Fod (ca. 25 m × 13 m). Under hele Bygningen findes store Kælderrum til Brug for de paa Skolen boende Lærere, samt 2 store Lokaler, som paatænkes benyttet til Sløjd og Skolebade. I Stueetagen findes 4 Klasseværelser, hvis Gulvflade hver er 480 Fod² (ca. 43 m²) og Højden til Loftet er 11 Fod (3,4 m). Til hvert Klasseværelse hører en Forstue med Gulvflade 200 Fod² (19 m²). Alle Klasseværelser er smukt og godt udstyrede med 2 Mands Borde, gode Vægkort og Billeder, ligesom ogsaa Skolen har en fysisk og kemisk Samling.

Paa 1. Sal findes til højre for Indgangen 2 Klasseværelser med Forstuer ligesom ovennævnte og til venstre Inspektørens Lejlighed, der bestaar af 5 Værelser og Køkken. Paa 2. Sal findes 4 Lejligheder: for Anden- og Tredie-læreren samt for Lærerinden og Pedellen. Der er indlagt Vand og Gas i hele Bygningen, baade i Klasseværelserne, paa Trapper og Gange og i alle Lejlighederne. Alle Gulvene i Klasseværelserne, Forstuer samt Trapperne er belagt med Linotol.⁵

Den omhyggelige beskrivelse af den nye skole i Nordsjælland får i lærernes tidsskrift lov at tale for sig selv og blev altså ikke kommenteret. Men netop det faktum, at beskrivelsen er så nøjeregnende med tydelig angivelse af antal klasseværelser, mål og materialer, viser, at også lærerne har sat pris på de tiltag, som den just vedtagne folkeskolelov havde inspireret til i Fredensborg. Efter lovens vedtagelse modtog landets kommuner et cirkulære om, hvad der burde "iagttages", når nye skoler blev bygget. Det indeholdt retningslinier for skolestuernes indretning, renholdelse, ventilation osv. Cirkulæret ansprede kommunerne til ved fremtidigt skolebyggeri at "iagttage", at byggepladsen var højt og frit beliggende og at klasseværelserne havde et tilstrækkeligt rumfang. Alt sammen forhold, der i dette tilfælde til fulde var blevet opfyldt.

For datidens lærere og lærerinder var et embede på en byskole generelt bedre aflønnet end på en landsbyskole. Det var mere attraktivt at undervise på en større skole, hvor der typisk blev tilbudt flere fag, og hvor læreren – om ønsket – lettere kunne opretholde et højt antal arbejdstimer og dermed en højere løn. Det var omkring århundredskiftet almindeligt, at både mandlige og kvindelige lærere boede på den skole, hvor de underviste, og en nybygget skole som Fredensborg med store og komfortable lejligheder var naturligvis også at foretrække frem for en mindre bolig i en gammel, nedslidt landsbyskole.

Kortet viser Fredensborg by i 1906, hvor centralskolen endnu ikke er indtegnet. Pilen i nederste højre hjørne viser, hvor skolen kom til at ligge, og det fremgår tydeligt, at "den kom til at ligge paa en aaben, luftig Plads".

Lærerforeningens dækning af skolens indvielse kendetegner, at der her var tale om en centralskole, som både de kommende elever og lærere samt den lokale, kommunale såvel som den amtslige administration kunne være endog yderst stolte af. En bygning af langt større format end de hidtidige skolehuse i kommunen – en bygning der fulgte med udviklingen i bysamfundet.

Centralskolen - en del af byens udvikling

For sognerådet var der så sandelig også grund til at være tilfreds med endnu et stortilet projekt i den udviklingsproces, som byen oplevede netop omkring århundredskiftet. Samtidig med beslutningen om og opførelsen af en centralskole i Fredensborg, havde sognerådet travlt med andre større landvindinger. Nye veje i og omkring byen var ved at blive anlagt, og af andre fremsynede projekter var opførelsen af et gas- og vandværk, der blev taget i brug i januar og februar 1906. Også et andelsmejeri blev planlagt opført.

Der var desuden indledt forhandlinger om et elektricitetsværk i byen samt en forbedring og udvidelse af byens kloakerede områder, og man arbejdede også på et få anlagt et fortov på Fredensborgs hovedstrøg, Jernbanegade. En række brande havde et par år i forvejen foranlediget sognerådet til at oprette et fast brandkorps. Rådet havde endvidere mange opgaver at se til i forbindelse med de 66 ejendomme, der i perioden 1897 – 1907 blev opført i og omkring byen. Ikke så snart som indvielsen af den ny centralskole havde fundet sted, gik man i gang med planlægningen af endnu en ny skole i kystdistriktet til erstatning for den gamle Sletten Skole.

De første år af det nye århundrede blev alt i alt *"for Fredensborgs udvikling en meget betydningsfuld tid, i hvilken man brød med alt det gamle og grundlagde det nye"*, som kommunesekretær og redaktør af den nystiftede avis *"Avertissementstidende for Fredensborg og Omegn"* udtrykte det⁶.

Sognerådet måtte derfor prioritere opgaverne og havde mange bolde i luften. Men det var ikke den eneste årsag til, at der gik en rum tid, fra beslutningen om en ny centralskole var truffet i 1900, til indvielsen af den kunne finde sted. For i ethvert eventyr må de brave mænd så grueligt meget igennem, før de kan fejre erhvervelsen af det halve kongerige eller en ny og tidssvarende skole.

Asminderød-Grønholt sogneråd 1902-1906. Fra venstre siddende: grd. Jens Hansen, Langerød, grd. Jørgen Petersen, Langerød, godsejer P. Skeel, Fredensborg, dr. Dessau, Fredensborg, postmester Nielsen, Fredensborg, gros. Chr. Liebst, Fredensborg, parc. Ferdinand Clausen, Sørup, grd. Peter Hansen, Langstrup, grd. Peter Hansen, Nybo, grd. Jørgen Larsen, Endrup, grd. Ostenborg Jørgensen, Lønholt. Stående fra venstre: kommunesekr. Valdemar Seeger, Fredensborg, kroejer N. Olsen, Asminderød, grd. H. Jørgensen, Damgården, grd. Niels Hansen, Roland, købmand J.P. Nielsen, Sletten.

En dyd af nødvendigheden

Beslutningen om en ny større skole i Fredensborg havde til grund både praktiske hensyn og nye muligheder affødt af flere love på skoleområdet. De praktiske årsager skal findes i den befolkningsmæssige udvikling. Ikke kun i Nordsjælland, men i hele landet var der i løbet af det 19. århundrede sket en stigning i befolkningstallet, der sammenholdt med erhvervsudviklingen kom til at præge kravene til den offentlige skole mere og mere. Den store vækst medførte i sig selv et behov for nye, ofte meget store skoler i især købstæderne og stationsbyerne, men også på landet kom der efter århundredskiftet gang i en del skolebyggeri.

Igennem det meste af 1800-tallet var indbyggertallet i Fredensborg by kun steget ganske lidt: fra 618 i 1840 til 790 indbyggere i 1890.⁷ Men derefter kom der gang i byggeriet, og der blev som omtalt anlagt nye veje, som yderligere satte skub i tingene. En stor, privat byggeforetogsomhed bevirkede, at bykernen i Fredensborg så småt smeltede sammen med landsbyen Asminderød og den nye randbebyggelse, fx Nørredam, så byen nu fik en vis størrelse. Ved folketællingen i februar 1901 var der 953 indbyggere i Fredensborg, 747 i Asminderød, og i Asminderød og Grønholt sogne var der tilsammen 5.106 personer. Byerne Fredensborg og Asminderød havde på daværende tidspunkt begge en skole, men disse skoler, der begge var opført i 1830, var nu for små og ganske utidssvarende. Langt den største del af befolkningen boede dog stadig i landdistrikterne, hvor mange af de små selvstændige samfund foruden købmand og smed også havde egen skole. Det gjaldt for landsbyerne Lønholt, Langstrup, Toelt, Sletten, Dageløkke, Grønholt og Veksebo. I de tre sidste var det stadig Frederik IV's rytterskoler fra 1720'erne, der benyttedes.

Men det, der virkelig blev afgørende, var de love på skoleområdet, der forsøgte at løse nogle af de uddannelsesmæssige problemer, som man i 1800-tallet måtte døje med. Lovene skulle også løse op for den manglende sammenhæng i et hidtil meget broget skolebillede. Der var i slutningen af 1800-tallet politisk enighed om, at der var brug for en større ensartethed i den danske skoles struktur og organisation, og at der med industrialisering, landbrugsomlægning, international handel mm. var behov for en højere kvalitet i den faglige undervisning. Det førte først til Folkeskoleloven af 24. marts 1899. Efter systemskiftet i 1901, hvor Venstre for første gang overtog regeringsmagten, kom endnu en lov i 1903 om højere almen-skoler.

Ifølge 1899-loven skulle børnene fremover deles i klasser efter alder, fremgang og modenhed, og klassekvotienten blev nedsat til 37 på landet og 35 i byerne. Rammerne for det ugentlige timetal blev fastlagt til mindst 21 timer for købstadskoler og mindst 18 timer for skoler på landet. Der indførtes på alle skoler nye fag som sløjd og fysik og samtidig skærpedes reglerne mod forsømmelser, som ikke mindst på landet kunne være et stort problem, hvor hele 37% af børnene i de ældste klasser

Frederik V købte og indrettede i 1752 et hus, der i en årrække blev brugt som skole for byens børn. Huset lå i det tidligere Gartnerstræde, nu Passagen 4.

(11-14-årige) havde arbejde for fremmede.⁸ Det blev ligeledes besluttet, at børn af fattige forældre kunne få udleveret gratis bøger.

Loven og det Sthyrskke Cirkulære, opkaldt efter daværende kultusminister, biskop H.V. Sthyr, der blev udstedt året efter, banede vej for en stærkere ministeriel styring af folkeskolens indhold. Man ønskede bl.a. at opnå en større ensartethed skolerne imellem, så muligheden for en eventuel videre uddannelse blev (mere) lige for alle. For børn fra landbomiljøer eller arbejderklassen var springet fra folkeskolen til de højere uddannelsestrin næsten uoverkommeligt. Samtidig krævede udviklingen i industri, handel og administration flere og bedre kvalificerede unge.

Nu var der åbnet op for, at folkeskolen herefter kunne danne et solidt grundlag for den højere almenskole, der i samme periode også gennemgik reformer. I 1903 skabtes nemlig med en ny lov en mellemskole, der skulle fungere som bindeled mellem folkeskole og gymnasium, og som i hvert tilfælde formelt gav mulighed for, at alle med evner og lyst kunne få en videregående uddannelse. Nu kunne eleverne fra en skole i byerne - både drenge og piger - fra det femte skoleår gå videre gennem en fireårig mellemskole til enten en etårig realeksamen eller et treårigt gymnasium.

Beslutningsprocessen

At beslutningstagerne i Fredensborg gerne ville ride med på denne bølge af nye muligheder for ungdommen, er forståelig. Den uholdbare situation med skoler, der ganske enkelt var for små, sammenholdt med ønsket om en driftig by, betød, at sognerådet med det samme viste velvillighed, da den skoleinteresserede formand for skolerådet i Frederiksborg Amt, Henrik Emil Brendstrup, henvendte sig til rådet. Han havde nøje gransket paragrafferne i 1899-skoleloven og vurderet indholdet til brug for lokale tiltag. Især studeredes § 33, der omhandlede muligheden for statstilskud til skolebygninger samt det efterfølgende cirkulære af 31.03.1900. Det fastslog, at det kunne overlades skolerådene at give kommunerne foreløbigt tilsagn om tilskud og helt eller delvis træffe endelig afgørelse af spørgsmålet om størrelsen af et givent lån, efter godkendelse af skoledirektionen. I maj 1900 var Brendstrup netop blevet bemyndiget til at udføre dette hverv.

Med baggrund i de nye lovmæssige tiltag anbefalede fuldmægtig Brendstrup sognerådet i Asminderød-Grønholt Kommune at bygge en større centralskole i byen. En så stor beslutning krævede naturligvis omtanke, hvorfor sognerådet i første omgang valgte at nedsætte et udvalg, der kom til at bestå af sognerådets midlertidigt fungerende formand, grosserer Christian Liebst, og de fire rådsmedlemmer gårdejer P. Christensen, gårdejer Børge Nielsen, skomager A. Henriksen og parcellist Rasmus Jørgensen. Allerede i september 1900 havde det nedsatte udvalg revideret den eksisterende skoleplans indhold, så planen nu indebar en sammenlægning af skoledistrikterne Fredensborg og Asminderød. Efter udvalgets henstilling besluttede sognerådet skoledirektionens forslag om at bygge en ny centralskole for de to bysamfund i nærheden af jernbanen. Planen var, at skolen skulle stå færdig inden udgangen af 1902. Selv om en del af sognerådet blev udskiftet ved et valg i december 1900, stod beslutningen fast. Beslutningen fik umiddelbart konsekvenser for nogle af byens private skoler. Fredensborg Realskole fik samme år og efterfølgende år afslag på dens ansøgning om forhøjet tilskud (skolen fik på daværende tidspunkt 550 kr. i støtte årligt) og Sørup Privatskole, der så en risiko for at miste elever, søgte forgæves at sælge sig selv til kommunen.

Men så begyndte problemerne at tårne sig op. Den nye sognerådsformand, postmester A.E.T. Nielsen, og de nyvalgte medlemmer af skolekommissionen, gårdejer, skoleforstander og senere sparekassedirektør, Jens Hansen, Langerød, og gårdejer Peter Hansen, Nybo, fik et år senere et afvisende svar fra Ministeriet for offentlige Arbejder på den begæring, sognerådet havde indsendt. Begæringen anmodede om ret til at disponere over en del af lønnen for lærerembedet i Fredensborg. Ikke desto mindre valgte sognerådet i december 1901 enstemmigt at fastholde den tidligere truffene beslutning. Man besluttede endda samtidig, at erhverve forpagter Jacob Hønckes mark, der lå midt mellem Asminderød og Fredensborg og – som ønsket - tæt ved jernbanen.

Skrivelsen fra ministeriet voldte dog så store vanskeligheder, at sognerådsformanden valgte at kontakte fuldmægtig Brendstrup i håb om at denne kunne finde en afklaring på sagen. Hele miseren drejede sig om et beløb, som tilbage fra 1700-tallet var afholdt af kongehuset til lærerembedet ved Fredensborg Slot. Udover at varetage funktionen som skoleholder, skulle læreren i Fredensborg også fungere som slotskantor med undervisning af hofffunktionærernes børn.¹⁰ Dette embede blev betalt af kongen, medens lærerdelen med undervisning af byens børn betaltes af kommunekassen. Der burde have været rettet i 1814, da det fra dette tidspunkt udelukkende påhvilede det offentlige at sørge for undervisning af alle børn. Men den særlige ordning i Fredensborg fortsatte uændret, også efter indførelsen af det konstitutionelle monarki med Grundloven af 1849, hvorefter staten skulle yde beløbet til kommunen.

Nu hævdede imidlertid Ministeriet for offentlige Arbejder, at der var tale om to forskellige embeder, og da læreren ikke længere varetog hvervet som slotskantor, kunne kommunen ikke længere disponere over den del af lærerlønnen, der hidtil havde dækket kantorembudet. Beløbet på dengang kr. 1.120 årligt var ifølge

Den gamle Fredensborg Skole bygget i 1830 lå i Jernbanegade og blev revet ned i 1907. En plade over døren forkyndte: "Vis her den Unge klart og ret den Vej, han har at vandre. Graa-haaret vil han mindes det og ej den Vej forandre." Ordsprogenes Bog, 22,6. Pladen sidder i dag over døren til Bygning A på den eksisterende Fredensborg Skole.

ministeriet kommunen uvedkommende. Sognerådet på den anden side hævdede derimod, at beløbet som en gave fra kongerne for bestandigt tilkom kommunen. Men ministeriet havde ikke taget højde for fuldmægtig Brendstrups ihærdige udrædelsesarbejde. Han dykkede ned i gammelt kildemateriale og kunne efter lang tids research dokumentere, at arkivalierne sammenholdt med Skoleloven af 1899 betød, at af ovennævnte beløb tilfaldt kr. 1.086 stadig Fredensborg Sogneråd til benyttelse som lærerløn. Heraf skulle kr. 50 udbetales som vederlag for orgelspil ved gudstjenester i Fredensborg Slotskirke, hvilken funktion kommunen derefter blev pålagt bestandig at sørge for. Brendstrups omfattende redegørelse blev i 1902 udgivet i bogform.¹¹

Endelig, efter fire års bureaukratisk tovtrækkeri og mange skrivelser frem og tilbage mellem sognerådet, skoledirektionen, Kultusministeriet og Ministeriet for Offentlige Arbejder, fulgte endnu et brev, der foranledigede sognerådet til at afholde et ekstraordinært møde den 12. november 1904. I brevet fra Kultusministeriet udtalte dette, at lærer- og kantorembudet ikke kunne betragtes som to forskellige bestillinger og Ministeriet for offentlige Arbejder var derfor nu villig til at udbetale sin andel i lønnen til kommunekassen. På mødet skulle sognerådet derfor nu endelig vedtage skoleplanen, der indeholdt forslag til en ny centralskole.

Men på samme møde opstod der nu uenighed om skolens beliggenhed. Gårdejer Ferdinand Clausen fra Sørup ønskede at bevare den gamle skole i Asminderød og bygge den nye skole i Sørup. Gårdejer Jørgen Larsen fra Endrup ønskede derimod centralskolen bygget ved Veksebogården nær ved Endrup. Uenigheden medførte tvivl hos flere af sognerådets medlemmer om, hvorvidt det var den rigtige beslutning, de hidtil havde stået ved. At bygge en centralskole var en bekostelig affære og hvad ville en sådan reelt koste? Var det alligevel ikke bedre at bibeholde Asminderød Skole og så bygge en mindre ny skole eller alternativt to nye mindre skoler? Nej, mente formanden, og havde et es i ærmet: *"Ved at bygge en centralskole, opnår vi at få tilskud fra statskassen! River vi derimod de gamle skoler ned – og de er kassable – og bygger skoler hver for sig, må vi selv betale det."*¹² På grund af uenigheden besluttedes det at nedsætte et udvalg, der nærmere kunne overveje forholdene. Udvalget kom til at bestå af sognerådsformand A.E.T. Nielsen, Jens Hansen, kroejer Niels Olsen, Ferdinand Clausen, læge Henrik Dessau og Jørgen Larsen.

Imidlertid var der måneden efter atter valg til sognerådet, og det blev derfor ligeledes besluttet, at de nyvalgte medlemmer også skulle have mulighed for at tage stilling til forslaget om en centralskole. På sognerådsmødet den 29. december 1904 var skolesagen derfor på dagsordenen. F. Clausen var stadig bekymret for økonomien og ønskede forslaget forkastet. Formanden mente, at opførelsen ville andrage et beløb på ca. kr. 45.000 og erindrede om det mulige statstilskud: *"Ministeriet har raket os en så god hånd, at vi må modtage den."*¹³ Men Clausen var vedholdende og anmodede om en afstemning, hvilken dernæst fulgte. Opførelsen af en centralskole blev vedtaget med

Asminderød Skole opført 1830 og udvidet 1855 fungerede som skole indtil 1906. Den lå på Asminderødgade 65. En del af huset indgår i den nu eksisterende bygning Asmundshøj.

11 stemmer for. Imod stemte F. Clausen og Jørgen Larsen. Gårdejer Peter Hansen valgte ikke at stemme, fordi der ikke var et fyldestgørende overslag over udgifterne.

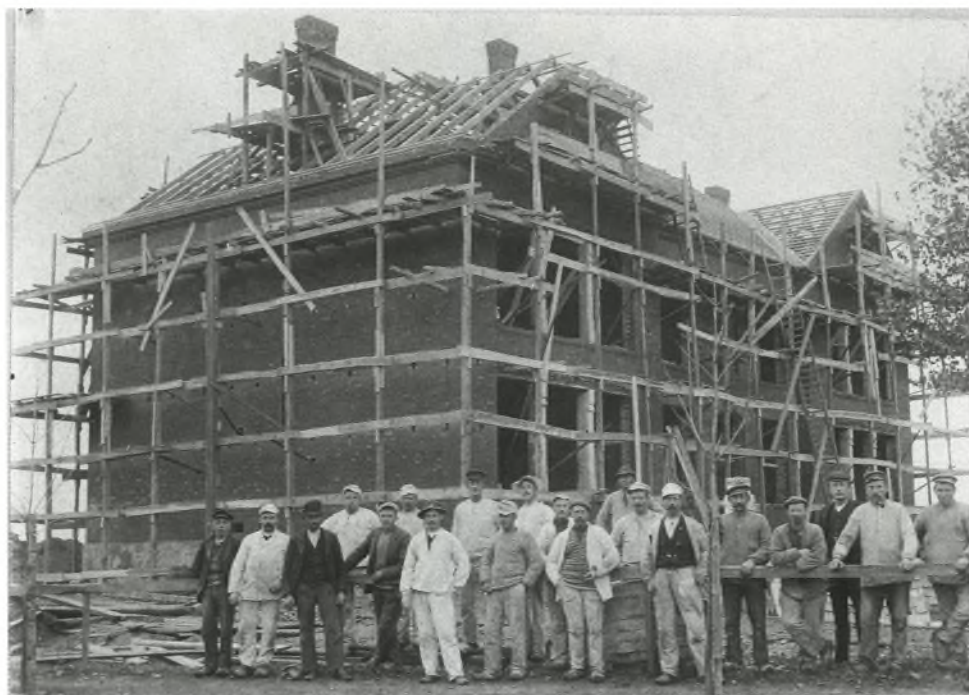
Det lokale politiske miljø

Som det vil være fremgået, bestod en stor del af Asminderød-Grønholts sogneråd i begyndelsen af det 20. århundrede af gårdejere. Derudover var der nogle parcelister og grossererere, ligesom stillingsbetegnelser som læge, kroejer, godsejer, postmester, købmand og kommunesekretær kendetegnede medlemmerne. Det er tydeligvis det bedre borgerskab og de største gårdejere, der er repræsenteret, men det stemmer også fint med kravet om, at man som stemmeberettiget skulle være en god skatteyder. Det er derfor ikke overraskende, at kun to af landets daværende tre partier var repræsenteret nogenlunde ligeligt i sognerådet, nemlig Venstrereformpartiet – det såkaldte bondeparti – og Højre. Selv om Socialdemokratiet på dette tidspunkt havde en lokal partiforening, fik det først i 1911 fodfæste i Asminderød-Grønholts sogneråd. Det radikale Venstre, ”Rebellerne”, opstillede først i 1906 kandidater til folketingsvalget.

Men når valgene til sognerådets store eller lille del efterfølgende blev refereret i de lokale og amtslige aviser, var de opstillede udelukkende nævnt ved navn og stilling. Deres politiske tilhørssted fremgik ikke. I et samfund på størrelse med Asminderød-Grønholt sogn har der nok ikke hos de stemmeberettigede vælgere været tvivl om, hvilke partier deres lokale kandidater repræsenterede, men fokus var ikke på et parti. I Fredensborg var den politiske kløft ikke så meget mellem Venstre og Højre, men mere mellem land og by. Man stemte personligt og gav sin støtte til de enkelte kandidater. Et udtryk for dette er det ejendommelige forhold, at grosserer Liebst ved valget i december 1904 var opstillet som fælleskandidat for alle tre partier. I overensstemmelse med den af 6. juli 1867 gældende landkommunallov blev der i øvrigt skiftevis afholdt to valg, når pladserne i sognerådet skulle besættes. Dels et valg til "den mindre del" af rådet, hvor alle med valget til Folketinget kunne stemme på 7 kandidater. Dels valg til "den større del", hvor den femtedel af skatteborgerne, der betalte mest i skat (ved valget i 1906 mindst 45,95 kr.), kunne vælge rådets resterende 8 medlemmer. Dermed sikrede de velstillede sig majoriteten, og de havde mulighed for at afgive deres stemme to gange.

Tæt på tidspunktet for centralskolens rejsegilde har håndværkerne velvilligt taget opstilling for fotografen.

Byggeriet igangsættes

Med beslutningen i hus kunne sognerådet nu endeligt gå i gang med at bestemme skolens beliggenhed. Til det oprindelige forslag om forpagter Hønckes mark var i mellemtiden kommet nye muligheder, men efter at have afholdt åstedsmøder og indhentet oplysninger fra et nedsat landkommissionsudvalg vedtoges det i april 1905, at tilbyde Jacob Høncke 60 øre pr. alen for grunden beliggende på hjørnet af den nyanlagte vej langs banelinien og Asminderødgade. I august afholdtes licitation over arbejdet med opførelsen af skolen, hvor det besluttedes at overdrage hovedentreprisen til murermester P.P. Gram fra København, der havde afgivet et tilbud på 45.866 kr.

Da udgifterne til skolens opførelse i alt ville andrage 60.000 kr., vedtog sognerådet samtidig at søge et lån på dette beløb i Statsanstalten for Livsforsikring. Samtidig færdiggjordes skoleplanen og denne blev af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet approberet i juli 1905. Et halvt år senere bevilgede samme ministerium i henhold til Skolelovens § 33 et årligt tilskud på maksimum kr. 450 i 28 på hinanden følgende år til delvis dækning af udgifterne til forrentning og afdrag af det ovenfor nævnte optagne lån.

Byggeriet kunne nu sættes i værk og det blev til byens glæde også mange lokale håndværkere til gavn. Foruden murermester Gram fra København havde tømrermester Tesch, blikkenslager Poulsen, snedkermester Olsen, glarmester Olsen og malermester Bodenhausen også opgaver ved byggeriet. Tømrermester F.A. Frandsen, der havde bygget en stor villa på "Lille Roligheds" grund, blev anmodet om at udarbejde tegninger til skolebygningen.

Den 17. juli 1905 godkendte ministeriet den nye skoleplan, ifølge hvilken hele Fredensborg, Asminderød, Sørup samt hovedparten af Båstrup og Nørredam¹⁴ blev henlagt til centralskolen. Planen fastslog, at der skulle ansættes en førstelærer, en andenlærer, en tredjelærer samt en lærerinde og en pedel.

Den 2. september 1905 kunne postmester A.E.T. Nielsen så nedlægge grundstenen (sidder stadig på Bygning A ud mod Benediktevej med årstallet 1905) ved en lille højtidelighed, hvor først pastor Kissmeyer talte, og dernæst skoleforstander Jens Hansen, der udtrykte ønske om, at den undervisning, der i tidernes løb ville blive givet børnene i den nye skole, gennem kommende generationer måtte stå på højde med tidernes krav. Man samledes derefter på Jernbanehotellet, hvor der ligeledes blev holdt taler og hvor man også fejrede enkeltpersoner, der havde ydet en særlig indsats i forbindelse med skoleprojektet, bl.a. amtsfuldmægtig Brendstrup.

I alt kom skolen til at koste 70.000 kr., hvilket i dag ville svare til ca. kr. 16 mio.¹⁵ Det var et betragteligt beløb, og Sognerådet måtte da også ved et møde i januar 1907 konstatere, at budgettet for 1905/06 og 1906/07 var overskredet med 25.000 kr. Formanden havde derfor måtte rette henvendelse til Amtsrådet med henblik på at få dets

Fredensborg Centralskoles første leder, førstelærer Frits Peter Christensen, kom fra en stilling som lærer ved Asminderød Skole. Han fungerede også som kirkeværge ved Asminderød Kirke og forærede den nuværende døbefont af granit til kirken.

samtykke til, at indkomsten på 17.700 kr. ved salget af de to gamle skolegrunde (fra trukket 9.000 kr. som var øremærket centralskolens opførelse) måtte indgå i kommunekassen. Derudover var det nødvendigt at optage endnu et lån på kr. 15.000, hvilket bevilgedes. Fredensborg gamle skole blev revet ned og skolebygningen i Asminderød blev solgt ved en auktion.

Da udgravningsarbejdet påbegyndte, stødte man uheldigvis på mosejord, så det var nødvendigt at nedramme pæle. Men som byggeriet ellers skred fremad udarbejdedes i samråd med Skolekommissionen en undervisningsplan, og der blev foretaget indkøb af undervisningsmateriel til den nye skole. I august 1906 kunne Frits Christensen, der hidtil havde været lærer ved Asminderød Skole, men nu havde fået ansættelse som førstelærer ved Fredensborg Centralskole, flytte ind i sin lejlighed på skolen. Alt imens gartner Kildegaard anlagde hegn om og plantede træer foran skolebygningen, fik kommunens beboere mulighed for at bese skolen hver lørdag eftermiddag i september og oktober måneder.

Til stillingen som førstelærer, der reelt også indebar funktionen som inspektør, var der indkommet 8 ansøgninger. Som ønsket ansattes den da 48-årige Frits Christensen med en begyndelsesløn på kr. 1.600 årligt og dertil et inspektørhonorar på kr. 25 pr. klasse samt kirkebylærerløn på kr. 100.¹⁶ Fra den samlede sum skulle fratrækkes

et beløb på kr. 530 for "*jordlod, fourage, højtidsoffer og accidenfer*"¹⁷, så restbeløbet blev kr. 1.256. Uanset at lærere ifølge skoleloven af 1903 overvejende skulle honoreres med pengeløn, var der stadig en reminiscens af skolens hidtil stærke tilknytning til kirken og en rest af tidligere tiders aflønningsform. Som andenlærer ansattes S.V. Sørensen, der skulle aflønnes med kr. 1.200 og som tredjelærer Th. Skat Rørdam til en løn af kr. 900. Frk. Elfrida Lillelund, der havde virket som lærerinde ved Veksebo Skole siden 1890, blev i stedet ansat ved centralskolen til en løn af kr. 850, og der blev også hyret en pedel, Jens Frederik Petersen.¹⁸

Som fastsat i de gældende regler skulle såvel førstelærere som andenlærere (herunder tredje, fjerde osv.) og lærerinder have bolig med have samt brændsel til skolen og eget brug. I kommunen fandtes der på daværende tid 4 kirkesangerbestillinger, som var overdraget til lærere, heraf de 2 til første- og andenlærerne ved Fredensborg Skole. For denne bestilling fik de hver 100 kr.

Fredensborg Centralskole 1906. En rummelig rød murstensbygning med højt til loftet og gode lysforhold. Bygningens indre har undergået en del forandringer siden, men den solide bygningskvalitet og de gode håndværkertraditioner fra 1906 har dannet en fast ramme for hundredvis af skolebørn gennem tiden. Skolens bygmester, tømrermester F.A. Frandsen, nåede ikke at opleve indvielsen, da han 70 år gammel døde den 23. november 1906

Takketaler

Som allerede nævnt gjorde fuldmægtig H.E. Brendstrup, ansat ved Frederiksborg Amt, en stor indsats for at tilsikre Asminderød-Grønholts sogneråd et særligt statsligt tilskud. Det blev en vigtig forudsætning for skolens tilblivelse, som medlem af skolekommissionen, Jens Hansen, da heller ikke undlod at nævne på indvielsesdagen: *"Da dette, at bygge en sådan skole, var et efter vore forhold stort og kostbart foretagende, så måtte kommunen søge at tilsikre sig et så stort statstilskud til skolen som muligt. Kommunen fik i dette, som i flere spørgsmål vedrørende skolen, en ganske udmærket bistand af nuværende birkedommer Brendstrup, Samsø, der dengang som fuldmægtig ved Frederiksborg Amts Skoleråd, interesserede sig meget for vort skolevæsen og særlig anbefalede os at bygge en større central-skole."*¹⁹

Men også postmester Nielsen måtte takkes for sin indsats. At den var af en særlig karakter, fremgår også ved en afskedstale, som kommunekasserer Liebst holdt, da postmesteren få år senere forlod Fredensborg og dermed sognerådet: *"Det var jo et for sognerådet såre vanskeligt tidspunkt, på hvilket postmester Nielsen den 14. juni 1900 valgtes ind i denne forsamling... thi da stod vi jo midt i ordningen af den her i kommunen såre vanskelige og indviklede skolesag... Nielsen var en ny mand iblandt os, men han kom os i møde med den største elskværdighed, og denne elskværdighed har præget hele hans væsen som sognerådsformand og har vel bidraget til, at det lykkedes ham at gennemføre skolesagen og de andre ting på en tilfredsstillende måde."*²⁰

De mange taler ved indvielseshøjtideligheden bar præg af det for byen så stolte øjeblik. Grosserer Liebst, der midlertidigt var valgt som sognerådsformand, sagde bl.a.: *"Den nye skole betyder et stort fremskridt for skoleundervisningen i Asminderød-Grønholt Kommune, giver den bedre vilkår at virke under."* At kongefamilien var til stede, var for taleren et godt varsel for fremtidens gerning. Jens Hansen var helt enig: *"For derfor at bidrage vort til, at ungdommen kan få en bedre og mere tidssvarende undervisning, har vi ladet denne skole opføre..... For med den klasseinddeling og de undervisningsplaner, som her er lagt for denne skole, er der derved givet de lærerkræfter, som her skal virke, betingelser for at opnå langt mere med deres undervisning, end der kunne opnås ved undervisningen i de gamle skoler."*

Pastor Kissmeyers tale var meget følelsesladet. Han mindedes først den tid, da der i skolelokalerne var snævert til væggene og lavt til loftet. *"Nu var der rummeligt, hvor Undervisningen skulle finde Sted, og Solens Lys strømmede ind af de høje Vinduer som en gylden Flod.... Skolen er Livets Forgaard og denne Dag bærer det rette Præg derved, at Landets Konge og Dronning er til stede, omgivet af de mange Småbørn, de elsker, og som genelsker dem. Kongen og Dronningen ønsker ikke blot, at de små må gå frem i Kundskaber, men også, at Guds Hånd må gøre sin Gerning iblandt dem."* Kongen selv udtalte sig da også *"meget rosende om det smukke Arrangement og om Udvalgets Arbejde, ligesom Majestaten paa sin Vej gennem Lokalerne flere Gange udtalte sin Glæde over at se den velindrettede og smukke Folkeskole"*.

Begyndelsen på en nu 100-årig skole

Mange forhold gjorde sig gældende, da beslutningen om at bygge en ny skole mellem byerne Fredensborg og Asminderød og dermed sammenlægge de to skoledistrikter, blev truffet. Praktiske årsager som pladsmangel på grund af et voksende børnetal i de to byer og gamle, nedslidte skolebygninger var af betydning. Det var også de nye skolelove, der indførtes omkring århundredskiftet. Men som det er fremgået af ovenstående takketal, anså byens førstemænd nogle enkeltpersoner som værende en drivkraft, der så sandelig også havde en afgørende betydning. Et stort set enigt sogneråd – endda med skiftende medlemmer i løbet af beslutningsprocessen – ønskede fremskridt og bedre vilkår for kommunen og for sognets børn. Og de var villige til at tage det store, økonomiske skridt, der skulle til for at lægge grundlaget for fremdrift med blandt andet en centralskole.

2. A, B, C, D og ..... Buen

Skolens bygningshistorie

"Bygningerne er gamle, men hyggelige. Og de er jo sunde".

Kvindelig lærer ansat siden 1978.

"Jeg har ikke opfattet bygningerne som gammeldags, snarere tværtimod. Vi havde fx ikke bad hjemme."

Kvindelig elev i perioden 1927-37.

"Jeg har nok mest opfattet bygningerne som moderne, især den nye bygning og den nye gymnastiksal."

Mandlig elev i perioden 1955-59.

Byens nye store skole

Da Fredensborg Centralskole stod færdigbygget i 1906, var den efter datidens forhold en fysisk stor skole. De store, lyse klasselokaler med forstuer, en gymnastiksal, legeplads, indlagt vand og gas, samt pæne lejligheder til personalet, blev da også fremhævet i de tidligere refererede artikler som noget særligt. Hvert barn på skolen ville i de enkelte klasseværelser have et rumfang på over 4m³ til rådighed, og det var der på dette tidspunkt kun 102 af amtets i alt 269 folkeskoler, der kunne prale af.²¹ Fremhævet blev også skolens daværende udstyr med store vægkort, anskuelsestavler og en fysisk og kemisk samling. Den ny skole skulle med optimistiske øjne kunne rumme 250 elever. I 1906 startede der med sammenlægningen af nogle af de hidtidige skoledistrikter 220 elever.

Sammenligner man den store frit beliggende centralskole med de to gamle skoler, Asminderød og Fredensborg, er det tydeligt, at der var tale om en markant forskel. Begge de gamle skoler var opført i 1830, og eleverne, der frekventerede skolerne i begyndelsen af det 20. århundrede, blev undervist under meget beskedne forhold. Udover at rumme skolestuer, indeholdt begge de gamle skoler også bolig for læreren, og for Asminderød Skoles vedkommende endda også husdyrene, der hørte denne skoles landbrug til.

Mange af børnene skulle nu vænne sig fra at mødes hver anden dag med andre børn fra nærmiljøet i en skolestue, der ofte mindede om stuen i deres eget hjem, til fremover at opholde sig i store og højloftede lokaler og finde vej langs gange og op ad trapper. Det har også været ganske anderledes for en del af skolens børn, der fremover skulle transportere sig selv fra byens yderområder til centrum, ligesom rigtig mange af eleverne nu skulle lære navne og ansigter på både flere lærere og kammerater.

Den nye skole var ikke kun til gavn for dens egne elever og lærere. Efter få år begyndte skolens lærere at tilbyde aftenskoleundervisning, ligesom byens mange foreninger, ikke mindst gymnastik- og idrætsforeninger, boldklubber og spejderorganisationer, af sognerådet fik tilladelse til at benytte skolens gymnastiksal. Det var også den, der blev brugt til forældremøder, for sognerådet var i de første år ikke indstillet på at lade lærerne afholde offentlige møder i klasselokalerne.

Af kilderne fremgår det, at sognerådet i det hele taget ikke var interesseret i, at skolens lokaler blev brugt til andet end undervisning af eleverne. Med den store investering, kommunen havde foretaget, kan man forestille sig, at de har ønsket mindst muligt slid på de nye lokaler og inventar. Rådet ændrede dog forholdsvist hurtigt den indstilling, så klasselokalerne kunne bruges til forældremøder, men kun hvis skolens samlede lærerpersonale anmodede om det, hvilket de så gjorde.

Da 1. verdenskrig startede i 1914, var det indkaldte soldater, der benyttede skolens gymnastikhus. Sognerådet havde desuden besluttet, at overlade skolens bygning til foreningen ”Røde Kors” til benyttelse som lazaret, såfremt Danmark blev involveret i krigen.

I 1916 vedtog sognerådet, at Teknisk Skole måtte benytte et kælderlokale, som derfor blev forsynet med kakkellovn og gas. Helt frem til 1946 tilbød Teknisk Skole undervisning for unge i kælderen i bygning A.

De mange teknologiske fremskridt, der så dagens lys i begyndelsen af 1900-tallet, vandt efterhånden også indpas på skolen. I 1917 havde kommunen indgået kontrakt med ”Nordsjællands Elektricitetsværk” om elforsyning i Fredensborg og Asminderød. Inspektør Christensen var hurtig, og på hans foranledning besluttedes det samme år at installere elektricitet i skolebygningen; dog måtte lærerne, såfremt de ønskede elektricitet i deres private boliger på skolen, selv betale og sørge for installationen heraf.

Som gymnastiklærer ønskede Gilberg også gymnastikhuset forsynet med elektricitet, og det blev da også efterkommet. Inspektøren ville gerne have en telefon på sit kontor, hvilket i 1918 bevilgedes af sognerådet med et krav om, at en passende træffetid på mindst to timer dagligt skulle angives i telefonbogen. Såvel inspektøren som lærerne, der alle havde bolig på skolen, ville også gerne have installeret elektrisk lys i deres lejligheder. Som nævnt havde sognerådet tidligere besluttet, at lærerne selv måtte betale for det. Da lærerne derefter ansøgte om et rentefrit embedslån, drøftede sognerådet sagen ved flere møder og kom endelig til den beslutning, at kommunen alligevel overtog udgifterne til indlæggelse af elektrisk lys i lærernes lejligheder.

I 1918 købte kommunen af proprietær Henning Jensen, Frederiksyndest, 16.000 alen² jord til brug som boldbane.²² Da både Fredensborg Boldklub og FDF fik brugstilladelse til banen, bidrog disse klubber til forrentningen af det lån, som sognerådet optog i forbindelse med købet. Året efter blev sognerådet af bestyrelsen for Fredensborg Boldklub spurgt, om kommunen ville være villig til at sælge boldbanen til klubben for en sum af 2.000 kr. kontant. Sognerådet vedtog at acceptere tilbuddet, men på betingelse af, at der blev lagt en servitut på ejendommen. Den foreskrev, at banen altid skulle benyttes som sportsplads, og at kommuneskolens børn altid skulle have ret til at benytte banen i skoletiden. Skolen benytter sig stadig af denne ret.

Allerede i 1913 havde tre af skolens lærere, Cathrine Jensen, Ejnar Asbo og Thorvald Gilberg, foreslået oprettelsen af en kommunal badeanstalt på skolen. Svømning var indført på skoleskemaet så tidligt som med Skoleloven af 1814, men reel svømmeundervisning har kun forekommet få steder, hvor der har været adgang til åbent vand eller til badeanstalter.

Fra 1920'erne ændrer billedet sig, da de første svømmehaller bliver bygget og i 1922 indføres i et samarbejde mellem især Undervisningsministeriet og Dansk Idræts-Forbund det såkaldte Skoleidrætsmærke. Formålet med mærket var at *"vække og vedligeholde Interessen hos Skoleungdommen for sund og maadeholden Idræt"*.²³ Nu ønskede initiativrige lærere, at også børnene i Fredensborg skulle have mulighed for at udnytte beliggenheden ved Esrum Sø. Men sognerådet var på det tidspunkt ikke indstillet på at imødekomme et sådant forslag.

Skolebadningen i Esrum Sø startede, når vandets temperatur havde nået 12°.

Der skulle gå fem år, før sagen atter blev optaget til behandling. Det fremgår ikke af de eksisterende kilder, hvorvidt skolens lærere har fremsendt en lignende anmodning til skoledirektionen, men i april 1918 behandlede sognerådet en skrivelse fra direktionen. I brevet henstillede skoledirektionen, at der ved Esrum Sø skulle anlægges en badebro og opføres et aflædningsstur til brug for børnene på Fredensborg Centralskole. Sognerådet overgav sagen til et nedsat skoleudvalg, der ”på grund af de dyre tider” foreslog sognerådet at udsætte sagen.²⁴

Lærer Gilberg, der var ansvarlig for undervisningen i gymnastik, var som én af initiativtagerne med på tidens trend med et syn på svømning som en af de bedste muligheder for at styrke kroppen og helbredet. Han var yderst positiv overfor ideen om en badebro og pressede sognerådet for en beslutning. Han foreslog en mindre bekostelig løsning med kun en skærm i stedet for et tur og en bro med en platform for enden. Det nedsatte skoleudvalg fandt det herefter tilrådeligt at udarbejde vilkår for og indhente tilbud på en bro, og i juni 1918 blev der indgået aftale med tømrermester Kryger om opførelsen af en badebro ved søen.

Timerne med svømning i Esrum Sø har haft en vigtig betydning for hundredvis af børn i Fredensborg og omegn. Det har så absolut været blandt de oplevelser, som flest af de her til bogen interviewede har husket endog meget nøjagtigt. At der skulle gå flere år, før skolesvømningen endelig blev igangsat på Fredensborg Skole ændrer ikke ved, at man også på dette felt var et hestehoved foran den almindelige udvikling. Det er først med skoleloven af 1937, at svømmeundervisning blev obligatorisk og da kun, hvor der var lejlighed til det, dvs. hvor der enten var adgang til en svømmehal eller hvor der var mindre end 1 km til mulighed for friluftsbadning.²⁵ Skolesvømningen i Esrum Sø ophørte i midten af 1950'erne, dels fordi omklædningsrummene på det tidspunkt var så ulækre, at skolelægen ikke mente det forsvarligt at fortsætte under de eksisterende omstændigheder, dels fordi man frygtede risiko for børnelammelse på grund af kloakudledninger i søen.

De løbende forandringer af skolens lokaler og udstyr skete ikke kun på grund af nye tekniske muligheder. Ændringer i skolens undervisningsplaner medførte også forbedringer. Man ville gerne kunne tilbyde flere nye fag, og et af de største tiltag i skolens første leveår var, da der i 1922 blev indrettet lokaler til undervisning i naturhistorie, fysik og sang.

En central skole med realskoleafdeling

Søgningen til den ny skole var fra starten stor. Dels valgte en del af de forældre, der hidtil havde betalt for deres børns skolegang i områdets betalingskoler, at indskrive børnene i Fredensborg Centralskole. Dels modtog sognerådet ansøgninger

Fredensborg Skoles elever og lærere foran hovedbygningen i 1923.

fra forældre i nabokommunerne, der gerne ville flytte deres børn til den nye skole i Fredensborg. Det ville sognerådet gerne imødekomme, da disse børn skulle betale for undervisningen, men dog kun såfremt der reelt var plads på skolen. Ikke desto mindre forblev antallet af elever på mellem 200 og 220 i løbet af skolens første 15 år. Men snart efter opstod der pladsproblemer.

Årsagen var indførelsen af en realafdeling i 1925 og det forhold at børnetallet i Fredensborg var i stadig stigning. Det havde ved årsskiftet 1924/1925 den konsekvens, at der var i alt 46 børn i de to første klasser, et antal der kraftigt nærmede sig den grænse, der var fastsat i skoleplanen. Planen havde en bestemmelse om, at elevtallet i 1. klasse ikke måtte overstige 25, og for de øvrige klasser 30.

Mange elever, nye realklasser og et ønske om bedre boligforhold for overlæreren medførte, at et forslag om en fysisk udvidelse af skolen blev fremskyndet. Såvel sognerådet som lærerrådet havde også en formodning om, at man – ligesom det var tilfældet for mange andre byer i landet - kunne forvente, at der ville strømme nye indbyggere til Fredensborg. På grund af forbedringer i boligstandard, hygiejne, ernæring og en bevidst indsats på børneplejens område, var der i løbet af århundredets første fjerdedel sket et kraftigt fald i dødeligheden, ikke mindst blandt helt små børn. Selv om der i perioden også var et stort fald i fødselshyppigheden, medførte disse forbedringer en befolkningsforøgelse i Danmark på ca. en million.²⁶

Fotografiet fra 1927 viser den nye Bygning B til venstre i billedet.

Sognerådet fik herefter udarbejdet forslag til opførelse af en ny bygning med 4 klasselokaler, der skulle ligge i den daværende skolegård, dvs. på hjørnet af Kastanievej og den nuværende Benediktevej. Tegningerne til bygningen blev udført af arkitekt Mads Peter Madsen fra Hillerød, som til Fredensborg også har tegnet bl.a. Biografen og den ældste del af rådhuset. I december 1926 behandlede såvel lærerrådet som skolekommissionen forslaget. Lærerrådet havde enkelte bemærkninger til byggeplanerne. Bl.a. fandt man, at *"tilsyn med børnenes WC'er vanskeliggøres efter forslaget i så høj grad, at den tilsynsførende næppe kan påtage sig ansvaret for, at der intet usømmeligt sker på denne mest udsatte plads"*.²⁷ At få tildelt et lærerværelse og et skolekontor fandt lærerne påkrævet, ligesom de ønskede en plads til børnenes cykler og et læskur. Skolekommissionen erklærede sig enig i disse påtaler.

Mindre end et år senere stod den nye fløj færdig. For at tilfredsstille behovet for lærerværelse og kontor blev den nye sidebygning på i alt 147 m² derfor ikke indrettet med fire klasseværelser som oprindeligt ønsket, men kun tre, som til gengæld var meget store efter datidens normer. Tanken var, at de nye realklasser skulle være her. Derudover rummede bygningen 2 kælderrum og tidssvarende toiletter.

Indvielsen fandt sted den 22. november 1927 ved provst Simon Hansen fra Helsingør og i overværelse af stiftamtmand, kammerherre Howard Grøn, sognerådsformand Jens Børgesen og skolekommissionen, hvor slotspræst Viggo Vilhelm greve Moltke var formand. Naturligvis deltog også ved denne indvielse de øvrige lokale myndigheder, skolens personale og elever samt forældre og mange andre interesserede.

Moderne forhold

Foruden indvielsen af en ny fløj kunne man også i 1927 glæde sig over, at der i den ældre bygning A blev indrettet et lokale til skolekøkken og et til håndarbejde, ligesom der blev indlagt centralvarme. Nybyggeriet og indlæggelse af centralvarme igangsatte andre arbejder, så allerede året efter blev der indlagt elektrisk lys de steder, hvor dette endnu ikke var installeret. I 1929 blev legepladsen udvidet og tjærebehandlet, hvilket i øvrigt betød, at eleverne dette år fik forlænget deres efterårsferie med to dage. Der blev som ønsket af lærerne også opført et cykelskur og sørget for læ i skolegården.

Senere blev én af lærerlejlighederne inddraget, så den efterfølgende fungerede som lærerværelse og kontor. På den måde fik man endnu et klasseværelse, så der i 1932 i alt var 10 klasseværelser, hvoraf to var særlokaler og to udstyret særligt til realklasserne.

Da skoleleder Marinus Sørensen i forbindelse med skolens 25 års jubilæum i 1931 fik udgivet en lille jubilæumsbog, så han da også tilbage på de seneste år med tilfredshed. At han havde god grund til at være tilfreds, ses af, at det bestemt ikke var alle skoler, der havde de samme ordnede forhold.

En undersøgelse foretaget af en kredslæge i Kalundborg i begyndelsen af 1930'erne viste, at belysningen i flere skoler var utilstrækkelig, at ventilationen var dårlig og at ventilationsapparaterne som regel ikke var i orden.

Det i 1927 nye skolekøkken.

Den 26. september 1938 afholdtes der rejsegilde for Bygning C.

Af undersøgelsens 117 skoler, var der kun læskur ved 6 skoler og gymnastiksal ved 21, hvoraf 13 var uopvarmede. Ved de øvrige skoler benyttede børnene forsamlingshuset eller en udendørs plads med fritstående redskaber. Skolebordene var dårligt konstruerede, toiletterne havde tremmedøre, der var intet papir, ingen mulighed for at vaske hænder, og både toiletter og skolestuer var generelt meget snavsede.²⁸ Fredensborg Kommune- og Realskole, som var skolens navn efter indførelsen af realafdelingen, havde altså særdeles gode rammer for eleverne.

Som det fremgår af undersøgelsen, havde kun omkring 1/5 af de undersøgte skoler en egentlig gymnastiksal. Det havde skolen i Fredensborg haft helt fra starten, men i slutningen af 1934 bad lærerrådet skolekommissionen om at drøfte muligheden for både en ny gymnastiksal, nyt skolekøkken og en sløjdsal. Det blev hurtigt vedtaget af kommissionen, der desuden anbefalede, at skolen også fik et nyt fysiklokale. Forslag herom blev derfor videresendt til sognerådet, der i første omgang ikke så sig i stand til at imødekomme forslaget. Efter en del tovtrækkeri lykkedes det dog endelig at få vedtaget planer for en ny gymnastiksal. Igen med tegninger udført af arkitekt Madsen fra Hillerød.

Flere unger under vingerne

Med Folkeskoleloven af 1937 får begrebet ”centralskole” først for alvor mening. Begrebet dækkede over det forhold, at mange skoledistrikter ifølge lovens påbud blev slået sammen og at flere børn dermed skulle være i én og samme skole. Lovens intention var bl.a. en modernisering af landkommunernes skolevæsen, der medførte igangsættelse af et større byggeboom, der dog først rigtigt toppede efter 2. verdenskrig. I byerne var de fleste af datidens skoler allerede store med mange elever, men på landet opstod nu en del hovedskoler, hvor elever fra flere gamle landsbyskoler skulle samles.

1937-loven skulle være gennemført inden 1. april 1948; dog skulle enkelte elementer af loven være opfyldt tidligere. Pr. 1. april 1940 skulle der være indlagt vand og lovens påbud om gymnastiksale, badeanlæg og idrætspladser skulle være gennemført senest 1943. De betydelige krav om modernisering af især landsbyskolerne nødvendiggjorde en lang gennemførelsesperiode. De mindre skoler med kun 4 klasser eller måske endda kun 2 klasser var slet ikke gearede til lovens nye krav. Selv om det var muligt at lade sløjdløkkale og skolekøkken være fælles for flere skoler, pegede det alt i alt i retning af større skoler.

I Asminderød-Grønholt Kommune var man godt forberedte på lovens ændringer. Her var der nemlig flere forhold, der fik betydning for, at skolens myndigheder og personale allerede længe før lovens tidsfrist havde planer om endnu en udvidelse af Fredensborg Kommune- og Realskole.

I 1934 var der således til 1. klasse indmeldt 41 børn, og det havde derfor været nødvendigt at oprette to 1. klasser. Dertil forventedes – på baggrund af tal fra Folkeregisteret – en tilgang af mellem 30 og 40 børn i løbet af de næste 5 år. Løsningen blev, at overlæreren i 1936 opgav sin embedsbolig, der så gav plads til yderligere fire klasseværelser. Det blev atter arkitekt Madsen, der leverede skitser til ændringen af lejligheden.

Men den stadige tilgang af nye elever nødvendiggjorde en bedre og mere langsigtet løsning. Lærerrådet gik derfor i gang med at planlægge en ny undervisningsplan, der indbefattede flere, større tiltag. På baggrund af planen besluttedes det, at Veksebo Skoles 25 elever og den ene af skolens lærere fremover skulle tilknyttes centralskolen. Skolens anden lærer stod nemlig for at skulle på pension, og da skolehuset, der stammede fra 1720'erne, var ganske utidssvarende, besluttede sognerådet, at Veksebo skoledistrikt skulle nedlægges med virkning fra den 1. januar 1937.

Ifølge skoleplanen var det dog i alt ca. 130 børn, der skulle overflyttes. For planen fastslog, at det distrikt, der fremover hørte under Fredensborg Kommune- og Realskole, var følgende: Fredensborg, Asminderød, Sørup, Båstrup, Endrup, Danstrup og Veksebo.²⁹ Skoleplanen blev godkendt af Undervisningsministeriet den 28. november 1936.

De langsigtede planer rakte dog langt videre. Dels måtte der, for at opfylde de nye lovkrav, indrettes bad i forbindelse med gymnastiksalen, ligesom der måtte indrettes et nyt skolekøkken og et sløjdelokale. Men lærerrådet havde også foreslået central-skolen opdelt i en grundskole, en eksamensfri mellemskole, og en eksamensskole. Det ville kræve en ny tilbygning. Rådets foreslåede plan blev den 3. december 1937 vedtaget af skolekommissionen og videresendt til sognerådet med den bemærkning, at man henstillede til snarest muligt at foretage de nødvendige udvidelser.

Samtidig henledte skolekommissionen opmærksomheden på, at en udvidelse med mellemskole ville medføre en nødvendig forøgelse af skolens lærerpersonale med 3 lærere. I den forbindelse kunne det være relevant at se på muligheden for at flytte lærerne fra henholdsvis Lønholt og Grønholt skoler og simpelthen også indlemme disse to skoledistrikter i Fredensborg. Et salg af de to skoler kunne desuden skaffe kompensation for udgifterne af en ny bygning.

Det ville være endnu en stor beslutning at træffe, og en grundig forberedelse var nødvendig. Der skulle også regnes på, hvor meget man kunne forvente at få i statstilskud. Et sådant blev ydet efter en bestemt skala i forhold til et eventuelt byggearbejdes omfang og art og beløb sig til gennemsnitligt 15%.³⁰ I september 1938 afholdtes derfor et møde, hvor skolekommissionen, et nedsat skoleudvalg, amtsskolekonsulenten, overlærer Sørensen og formanden for lærerrådet deltog. På mødet drøftedes

Lærergruppen efter udvidelsen i 1940. Bagerst fra venstre: H.B. Skou, Alfred Romose, Hans Dall, hr. Andersen, Carl E. Jacobsen, Gunhild Petersen (senere Kristensen). Midten fra venstre: Søren Nielsen, Agnes Bro, Max Christiansen, C.C. Christensen, Kaare Kristensen. Forrest fra venstre: Doris Tobiassen (senere Talleruphus), Else Christiansen (senere Sørensen), inspektør Marinus Sørensen, Henny Bay-Jensen, Thorvald Gilberg.

Bygning C (i 2006 Bygning D) havde plads til 150 elever. I kælderen var der fra starten i 1940 indrettet en folkebadeanstalt med mulighed for at få karbad, brusebad eller dampbad.

indgående nedlæggelsen af landsbyskolerne og en dermed nødvendig udvidelse af Fredensborg Kommune- og Realskole og man nåede frem til et forslag, der blev overgivet til sognerådet. Forslaget indebar et konkret oplæg til en ny tilbygning.

De mange vigtige og bekostelige beslutninger, der nu var truffet, havde taget tid at få på plads, men overlærer Sørensen var nu alligevel yderst tilfreds med mødets forløb og følte trang til at udtrykke sin taknemlighed i en skrivelse til skolekommissionen, hvori han bl.a. skrev: *"Jeg ønsker at udtrykke min glæde over det fremlagte forslag, hvorved den ny skolelovs krav imødekommes særdeles harmonisk og rummeligt"*. Samme dag skrev lærerrådet: *"Lærerrådet kan enstemmigt give sin tilslutning til det af skolekommissionen anbefalede forslag til udvidelse... og ønsker samtidig at udtrykke sin anerkendelse af og tilfredshed med den smukke og udmærkede måde, hvorpå hele dette spørgsmål synes at kunne løses"*.³¹

Selv om loven gav en forholdsvis lang tidsfrist til at få opfyldt kravet om sløjde og skolekøkken for alle elever over 12 år, nølede man i Fredensborg ikke længe med at tage fat på opgaven. Det var indlysende for alle, og der var fra politisk side bred enighed om, at der måtte endnu en udvidelse af skolen til. Så inspektør Marinus Sørensen kunne være tilfreds med, at hans og lærerrådets indstilling var taget til efterretning. Han beskrev da også efterfølgende forløbet sådan: *"Sogneråd og skolekommission tog med påskønnelsesværdig energi og beslutsomhed fat på opgaven, der ikke blot krævede byggeri her, men også berørte kommunens øvrige skoler"*.³²

Resultatet af de mange drøftelser betød nemlig, at også Langstrup, Lønholt, Grønholt og Toelt skoler skulle nedlægges, og børnene samt lærere derfra overføres til Fredensborg Kommune- og Realskole. Enkelte elever og én lærer fra henholdsvis Langstrup og Toelt blev overflyttet til kystdistriktet.

Bygning C bliver til

Tolv år efter Bygning B's opførelse i 1927 blev arbejdet med en ny bygning igangsat. Det dengang imponerende byggeri efter arkitekt M.P. Madsens tegninger kom til at omfatte 5 store særlokaler til naturhistorie, sløjd, skolekøkken, håndarbejde og tegning. Den nye Bygning C (i dag Bygning D) indeholdt desuden en stor forhal, brede brandfri trapper og gange, flere toiletter og en efter datidens målestok meget stor, forsænket gymnastiksal på 10 x 21 meter med tilhørende badeindretning og lyse, venlige omklædningsrum – særskilte for piger og drenge. Salen fik en scene og balkon, så den også kunne benyttes som teater- og festsal. Centralvarme og varmtvandsanlæg blev installeret.

Den lokale befolkning blev tilgodeset med en folkebadeanstalt med kar-, bruse- og dampbad, der lå i bygningens kælder, og hvortil der var direkte adgang fra gården. Der var også i den nye fløj plads til indretning af et folkebibliotek. Det kom efterfølgende til i februar 1941, da Fredensborg Bibliotek flyttedes til den nye bygning, hvor man så bl.a. havde indrettet en hyggelig læsekrog langs vinduerne.

Alt i alt blev der plads til at huse to fulde klasserækker eller i alt 150 elever i den nye bygning, hvilket man mente ville betyde, at det ikke i en overskuelig fremtid var nødvendigt med nye udvidelser. Denne havde da også kostet mere end 200.000 kr.,

Bygning C's forhal. 1930'ernes funktionalistiske stil slår tydeligt igennem.

men som skolekommissionens formand, Hans Hansen, sagde ved indvielsen: *"Vi kan ved det nye Skoleaars Begyndelse opfylde alle de Krav som den nye Skolelov stiller. Udvidelsen er et Tegn på, hvad enige Skolemyndigheder kan opnaa. Jeg vil gerne rette en særlig Tak til Sogneraadet for den Forståelse, som det har vist. Der er sagt, at det er en dyr Skolelov, men for vor Kommune er det ingenlunde afskrækkende. Vi faar denne Skole og den i Kystdistriktet i Stedet for 9 skoler fordelt over hele Kommunen og der skulle for eller senere have været bygget til disse. Vi faar den bedste og den billigste Ordning".*³³

Indvielsen af Bygning C fandt sted den 28. marts 1940 kl. 14.00 i den nye gymnastiksal, *"der ved sin Størrelse virkede som en moderne Festsal, lys og venlig, og med Scene og Balkon"*. Der var en meget lang række af taler, hvoraf skal gengives enkelte uddrag: Først rettede skoleudvalgets formand, Jørgen Jensen, en tak til arkitekten og alle arbejderne, hvorefter han bl.a. sagde: *"Det er mit Haab, at denne Skole vil blive til Gavn for de Slægtled, der skal have deres Undervisning her, saa de kan blive til gode og samfundsnyttige Borgere i vort lille Samfund"*. Dernæst istemmede amtmand Kay Ulrich: *"Det er mig en Glæde at skulle indivi denne Skolebygning, der er et smukt Bevis for Fremdrift. Den Ungdom, som skal opdrages her er Kommunens Fremtid."*

Også amtsskolekonsulenten, Lars Christian Jensen, der var lærer i Gilleleje, var på talerstolen: *"I løbet af de sidste 5 Aar er her gennemført en fuldstændig Ændring, der i Omfang er enestaaende indenfor Amtet. For 5 Aar siden 9 Skoler ... i Dag 2 Skoler. Naar jeg er gaaet ind for dette Projekt er det, fordi jeg kender Lærerpersonalet og har lært at værdsætte Skolens Overlærer, der kyndigt kan føre Skolen videre."*

Forårets begivenheder i lande omkring Danmark anes i pastor Aage Henrik Reumerts tale, hvor han bl.a. sagde: *"Jeg vil ønske, at Dannebrog til Dagens Ende maa faa Lov til at vaje, at denne Skolebygning maa vedblive at være Dansk Skole i et frit og selvstændigt Land"*. Også overlærer Marinus Sørensen følte sig tilskyndet til at udtrykke sin glæde: *"Sogneraadet har vist Hurtighed, Enighed og Rjundbaandethed. Vi sidder nu i en Gymnastiksal som man skal gaa langt for at finde Mage til, den er festlig og fortræffelig som alt det øvrige."* Af de smukke ord, og af et stort opbud af forældre og andre fremmødte, fremgik det tydeligt, at alle var glade og tilfredse med udfaldet. Efter de mange prisende ord trakteredes de indbudte med vin, kransekage og cigarer. Den efterfølgende søndag åbnedes den nye bygning, så byens andre borgere også kunne bese den.

Endnu en tiltrængt udvidelse: Bygning D

Det var ikke kun i Fredensborg, der var behov for udvidelse og moderniseringer. I bogen *"Frederiksborg Amtsråd 1842-1942"* opsummerer amtsskolekonsulent L.C. Jensen de bygningsmæssige tiltag, som den nye folkeskolelov havde igangsat i amtet: *"Omkostningerne ved de Skolebygninger, der er bygget i Tiden fra Folkeskolelovens Ikrafttræden den 1. april 1938 til Udgangen af 1941, udgør 1.909.000 Kr. omfattende 12 Skolebygninger,*

5. klasse drenge ved bænken i det i 1940 nye sløjdløkke.

*hvoraf 2 kun er mindre Arbejder til et samlet Beløb af 65.000 Kr. I Maj 1942 bygges der ved 12 af Amtets 95 Skoler, og flere andre Steder vil Arbejdet inden længe blive paabegyndt. 1. Januar 1942 var Folkeskoleloven gennemført for 34,6 pCt. af Amtets Børn."*³⁴

Da skolen efter besættelsens ophør kunne fejre 25 års jubilæum som købstad-ordnet skole, sammenlignede skoleleder Marinus Sørensen i sit festskrift stolt for og nu: "Skolen havde (i 1921 (red.)) 205 Elever, som fordelt i 7 Klasser i alt havde 174 ugentlige Timer. Disse bestredes af 5 Lærerkæfter. Nu er her 20 Lokaler, 20 Klasser med tilsammen 593 Timer og 18 Lærere".³⁵ Med 490 elever var Fredensborg Kommune- og Realskole den tredjestørste skole i amtet. Men, som tallene tydeliggør, var det ikke kun antallet af børn og ansatte på skolen, der var steget, det var også antallet af undervisningstimer. Fra et ugentligt gennemsnit på 24,9 pr. klasse i 1921 til 29,7 ugentlige undervisningstimer i 1946. Det gav selvsagt en større udnyttelsesgrad af skolens bygninger.

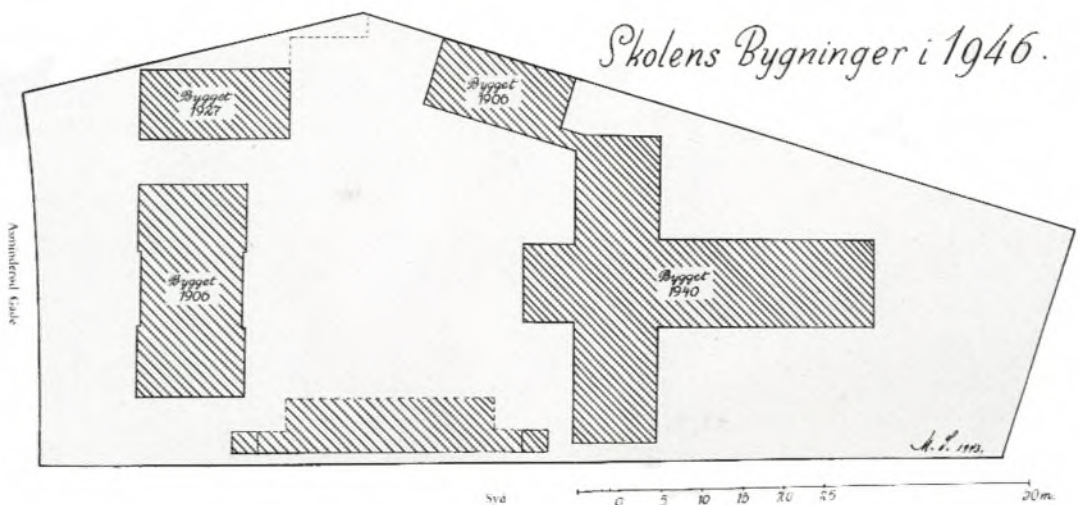
Selv om Fredensborg med omegn havde en efter daværende forhold stor skole, måtte Sørensen ikke desto mindre sande, at den allerede led af pladsmangel. I festskriftet så han tilbage og skrev: "Et karakteristisk træk for alle 25 år er skolens stærke vækst og udvikling. Dette har på ethvert tidspunkt bevirket en optagetid så stor, at vi lærere har

haft nok at tænke på og være interesseret i og aldrig har kunnet få tid til at sløves på grund af stilstand og gentagelser, men dog ikke så stor, at det på nogen måde har forstyrret ligevægten i det daglige arbejde. De første år var det realskoleordningen, derpå spørgsmålet om byggeudvidelser, endelig stigende børnetal, så der idelig er "nyt embede" under overvejelse." ³⁶

Som Sørensen rigtignok fandt det karakteristisk, og som det fremgår ovenfor, havde Fredensborg Skole gennem hele sin eksistens været i stærk vækst. En vækst, der heller ikke efter besættelsen lod sig standse. Således måtte skolekommissionen i en skrivelse til amtets skoledirektion i foråret 1946 atter notere, at skolen led af alvorlige pladsproblemer. Årsagerne hertil var mange: De nye årgange, der skulle starte i 1. klasse efter sommerferien, var store, og ifølge Folkeregisteret forventedes flere hundrede børn i de følgende år. Ligeledes stod det nu klart, at der pr. april 1947 ville være 43 elever til den eksamensfrie mellemskoles anden årgang. Man kunne ikke længere forsvare at have så store klasser, som det havde været tilfældet i de seneste ti år, hvor man havde ligget over lovens maksimum. 2. Mellem måtte nu deles i to klasser.

Ydermere tydede indskrivningstallene på, at skolen ad åre måske kunne forvente hele 4 klasserækker. Problemet blev ikke gjort lettere af, at man – som det også havde været tilfældet i november 1945 – igen måtte have en husvild familie i skolens lille gymnastiksal. Beslutningen om oprettelse af en særlig klasse for svagtbegavede

Plan over skolens bygninger i 1946. Fra "Fredensborg Kommune- og Realskole 1921-1946".

børn med virkning fra skoleåret 1947/48 medførte også behov for flere lokaler. Marinus Sørensen mente, at dette alt i alt ville kræve 12-13 lokaler mere, og som han skrev til skolekommissionen: *"I betragtning af, at der altid går lang tid, før slige spørgsmål er gennemført, forekommer det mig, at man ikke fra de lokale skolemyndigheders side bør tøve et øjeblik med at tage sagen op"*.³⁷

Der gik da heller ikke lang tid, før kommissionen kunne rette henvendelse til lærerrådet med anmodning om et forslag til endnu en udvidelse af skolen. I første omgang løstes det umiddelbare pladsproblem - som så mange gange før - ved at inddrage andre lokaler. Det blev i denne omgang det rum i kælderen, som Teknisk Skole indtil da havde benyttet. Men det var så absolut en nødløsning, for lokalet levede ikke op til de gældende krav, især med hensyn til lys.

Lærerrådet var derfor ikke sene til at imødekomme skolekommissionens henvendelse og komme med forslag til en udvidelse. Da en del af skolekommissionens medlemmer typisk også var medlemmer af skoleudvalget, var trådene korte mellem de forskellige beslutningsorganer, og det kunne lade sig gøre hurtigt at igangsætte nye tiltag. På et sognerådsmøde i februar 1947 fik skoleudvalget efter anmodning bemyndigelse til at antage en arkitekt, der skulle yde bistand med at forberede en udvidelse af Fredensborg Skole.

Som skoleinspektøren havde forudset, var der dog et stykke vej fra tanke og planlægning til mere konkret handling. Der skulle udarbejdes en ny skoleplan, som derefter skulle godkendes af skolens forskellige myndigheder, bl.a. Undervisningsministeriet. Herefter skulle sagen på ny drøftes af sognerådet, der så i september 1949 gav skoleudvalget bemyndigelse til at få udarbejdet detailtegninger og et prisoverslag. Det besluttedes, at lade arkitekt Holger Næsted udarbejde tegninger til en ny bygning.

Den 21. februar 1950 mødtes lærerrådet for at drøfte de tegninger, som kommunen allerede da havde tiltrådt. Rådet blev hurtigt enige om et svar til skolekommissionen: *"Under henvisning til den relativt bundne opgave er Lærerrådet enige om at udtale, at den synes at være løst på den smukkeste mulige måde, og at Lærerrådet kan give sin fulde tilslutning..."*³⁸ Allerede dagen efter traf sognerådet beslutning om at rette henvendelse til skoledirektionen med indstilling om en udvidelse af skolen.

Imidlertid blev problemet med pladmangel yderligere aktualiseret, da det viste sig, at der ved skoleårets begyndelse 1. april 1951 ville starte ikke mindre end 100 elever. Prognoserne havde altså vist sig at holde stik, så der oprettedes hele fire 1. klasser. At skulle lægge skema for det kommende skoleår var med de tilstedeværende betingelser en krævende opgave - især på grund af manglen på lokaler, så man måtte inddrage endnu en lærers lejlighed på skolen og slå flere klasser sammen. Som lærerrådet udtrykte det: *"...så er det atter hykledes at rumme skolen på en plads, hvor den ikke kan rummes"*.³⁹ På det tidspunkt var skolens elevtal også blevet femdoblet siden 1920.

Med udvidelsen i 1940 fik skolen en ny og stor gymnastiksal. Her ses piger i 2. Real og 2. Mellem i formation.

Det var ikke udelukkende i Fredensborg, at mange nye børn stod for at skulle påbegynde deres skolegang. En påtrængende opgave for hele landet var på dette tidspunkt at forberede skolerne på at modtage de store årgange af børn, der var blevet født i krigens sidste år. Samtidig måtte skolerne også forberede sig på, at flere børn skulle undervises ud over deres 14. år.

Det forudsatte naturligvis flere skolelokaler og der blev derfor med statstilskud sat kraftig gang i skolebyggeriet, som under krigen var gået i stå. Med nye og forbedrede skoler ville det endeligt være muligt at opfylde hensigten med skoleloven af 1937, nemlig at tilnærme undervisningen i landsbyskolen til den, der blev tilbudt i byerne. I 1950 var det endnu kun de færreste landkommuner, der havde nået at opfylde lovens bestemmelser. Fredensborg var altså på dette felt et skridt foran mange andre kommuner.

I juni 1951 kunne sognerådet glæde sig over, at der endelig var kommet meddelelse fra Undervisningsministeriet om, at skolebyggeriet kunne påbegyndes med bygning af en ny gymnastiksal og støbning af fundamenter til en ny fløj. Men på et møde kun en uge senere opstod der uenighed om, hvorvidt en alternativ løsning med bevarelse af den gamle gymnastiksal var bedre. De første tegninger, som arki-

tekt Næstved havde udarbejdet, der indebar en udvidelse af skolen mod nord (Kastanievej), viste sig nemlig at ville blive meget dyr. Det ville blive nødvendigt at rive den gamle gymnastiksal fra 1906 ned og bygge en ny et andet sted. Sognerådet havde derfor samarbejdet med arkitekten om en alternativ mulighed: en ny fløj beliggende mod syd. Men lærerrådet var af den opfattelse, at den første løsning var så absolut den bedste. Sognerådet gik i tænkeboks og mødtes atter i september.

Her blev det vedtaget at tilbageholde sydprojektet, som ellers allerede var indsendt til skoledirektionen med henblik på godkendelse, og i stedet at fremme det oprindelige nordprojekt. Med en del ændringer i forhold til tegningerne, blev det da også den først tænkte løsning, der endeligt valgtes. Den indebar såvel bygning af en helt ny fløj med 12 lokaler samt en ny gymnastiksal, der ville få forbindelse med salen i det, der dengang var Bygning C.

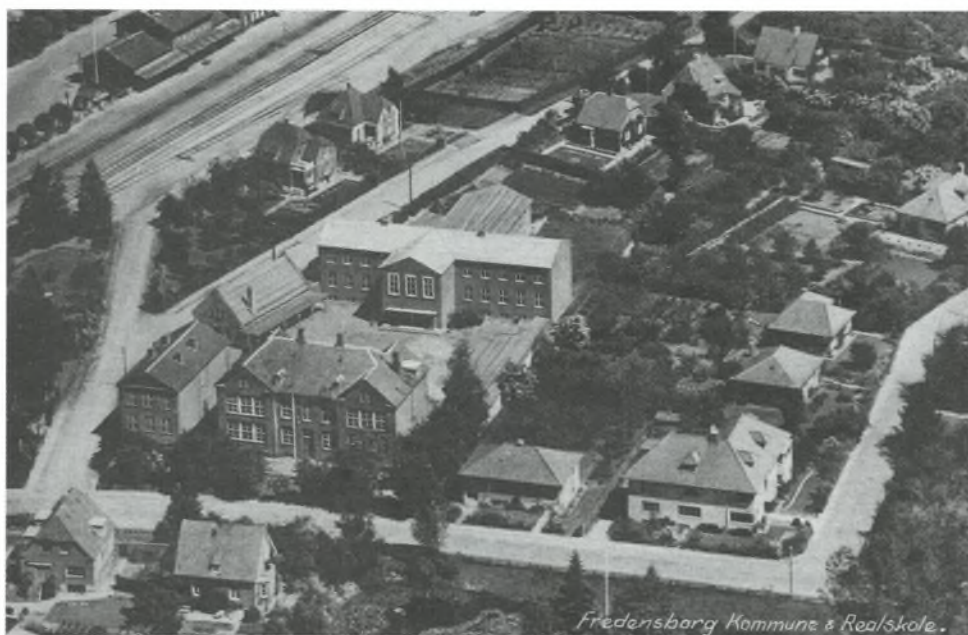
Arbejdet blev udbudt i licitation og de indkomne tilbud blev gennemgået i foråret 1952. Sognerådet valgte på et møde i april at antage de billigste tilbud, men vedtog på samme møde at optage et lån på ikke mindre end 1.200.000 kr. hos Kommunernes Kreditforening, der med 4½% i rente skulle afdrages på 37 år. Af rådets forhandlingsprotokoller fremgår det, at lånet er optaget til brug for udvidelsen af Fredensborg Skole, men bekostningen af udvidelsen blev på i alt kr. 343.651 – altså langt fra lånets ramme. Man må formode, at lånet også har været tiltænkt det skolebyggeri, der i samme periode foregik i Humlebæk og som var noget dyrere. Under alle omstændigheder var det mange penge, men kommunen havde en sund økonomi med et overskud på godt 900.000 kr. for året 1953.

Endelig i oktober 1952 forelå alle tilladelser og bevillinger og arbejdet kunne påbegyndes. Forinden byggeriet af den nye fløj kunne startes, måtte den gamle gymnastiksal dog fjernes. Den blev flyttet ned til Esrum Sø og er siden hen benyttet af Fredensborg Roklub. I 1952 blev også byens bibliotek, der siden 1941 havde været beliggende i nogle af skolens kælderlokaler, flyttet. Det fik til huse i nogle lokaler i Jernbanehotellet (det nuværende Jernbanegade 19).

Der var ikke just tale om et luksusbyggeri og der blev sparet, hvor der kunne spares med rimelighed. Men man anså det for vigtigt at tage hensyn til hygiejne og rengøring, og tidens frygt for polio spillede også ind. Derfor var fx toiletterne med flisevægge og terrazzogulve indrettet sådan, at der dagligt kunne blive spulet ind i hver en krog. Der blev også tænkt langsigtet; bl.a. valgtes plastikgulve frem for lino-leumgulve, der godt nok var billigere, men til gengæld ikke lige så slidstærke.

Tidshorizonten for beslutningen om og opførelsen af skolens nye fløj betød, at Bygning D ikke blev indviet med inspektør Sørensen som skolens leder. Han gik på pension og en ny skoleleder, Helge Mailand, ansattes med start 1. oktober 1951. Udover at han af samme årsag kom til at medvirke ved igangsættelsen af den nye fløj, fik Mailand også glæde af en nyindkøbt inspektørbolig på Asminderødgade 17 (nu Benediktevej 17).

Postkortet viser skolen i 1951, inden den gamle gymnastiksal blev revet ned for at give plads til endnu en udvidelse.

Der blev holdt rejsegilde for den nye skolebygning i januar 1953, men først fra mandag den 5. oktober samme år blev den store tilbygning, sammen med den nye gymnastiksal (Sal B), taget i brug i sin fulde udstrækning. Inden da havde enkelte af bygningens lokaler og toiletterne været i brug i nogen tid. Af de 12 lokaler, gik to fra til lærerværelse og kontor, og 3 blev straks benyttet til de klasser, som i en periode havde haft midlertidige rum, så den reelle forøgelse blev på 7 klasseværelser.

Det var på daværende tidspunkt hensigten, at Bygning D skulle indvies ved en festlighed senere. Men det har ikke været muligt at finde kildemateriale, der stadfæster en egentlig indvielseshøjtidelighed. Skolens myndigheder fik lejlighed til at besigtige den nye fløj den 27. februar 1954 og dagen efter kunne så kommunens øvrige beboere få en forevisning. Det benyttede omkring 300 sig af i de 4 timer, dørene var åbne.

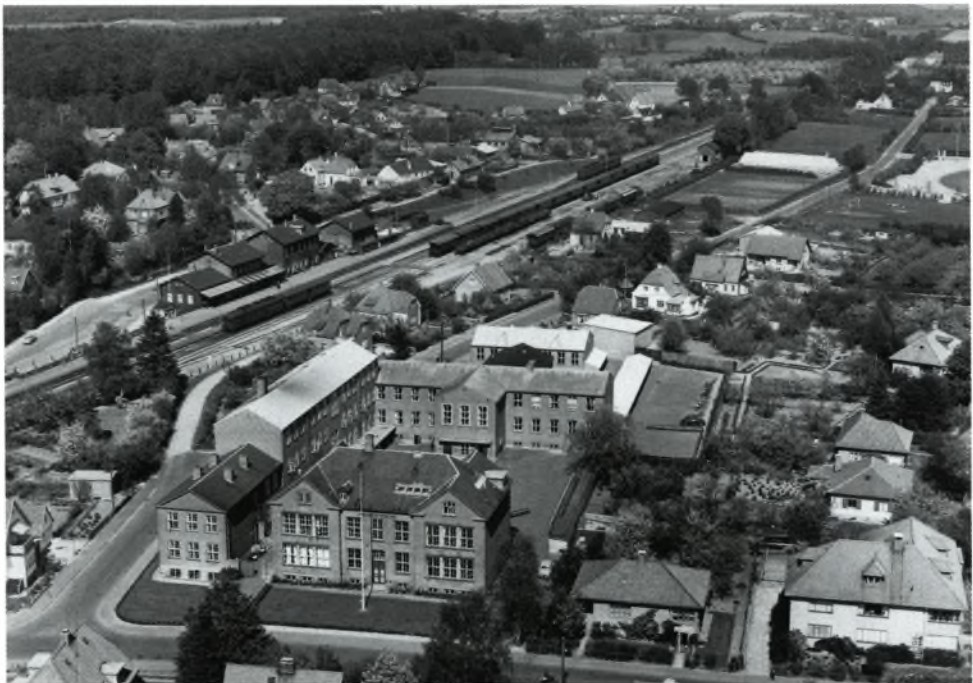
Det skal i øvrigt pointeres, at der efterfølgende er byttet om på betegnelserne af bygning C og D (se skitsen på side 43). Det har ikke været muligt at finde skriftligt belæg for, hvorfor dette er sket, men det skyldes sandsynligvis, at logikken i den alfabetiske (i dette tilfælde også tidsmæssigt kronologiske) betegnelse ikke stemmer godt overens med placeringen af bygningerne og rækkefølgen af dem set fra venstre mod højre.

En ny naboskole letter presset

Endnu inden Bygning D var blevet indviet, skønnede lærerrådet, at antallet af klasser i skoleåret 1953/54 ville blive forøget fra 27 til 29 klasser, men det holdt ikke stik. Det blev i stedet til 31 klasser, som det efterfølgende skoleår var vokset til 33 med i alt 745 elever. På et lærerrådsmøde i november 1954 konstateredes det, at der var indskrevet 110 nye elever, og man måtte atter lægge planer for en omrokering af skolens lokaler. Inspektør Mailand anmodede om at få indrettet et nyt fysiklokale under taget i Bygning A. Det ville kunne lade sig gøre ved at forhøje bygningen. Anmodningen blev imødekommet og et nyt særlokale til fysik stod færdigt i december 1955.

Men pladsproblemet voksede sig stadig større sammen med antallet af elever. Det fik i efteråret 1958 skolekommissionen til at drøfte dels en udvidelse af kommunens to skoler, men også et eventuelt byggeri af nye skoler. Formanden for kommissionen tog herefter kontakt til amtsskolekonsulent L.C. Jensen, som viste forståelse for problemerne, men som alligevel ikke mente, at sagen hastede så meget. For klassekvotienten, der i gennemsnit var på 22,9, ville i nogen grad kunne tage tilflyttertilvæksten de næste 4-5 år. Kvotienten ville så godt nok blive forøget til omkring 25, men sammenlignet med købstædernes 26-27, var det jo altså stadig lavere.

Fredensborg Skole i begyndelsen af 1960'erne efter tilblivelsen af en ny fløj på Kastanievej.

Amtsskolekonsulentten mente desuden, at den aktuelle udnyttelsesgrad (1958/59) på 85,8% - mod normalt 83,3% - reelt betød, at skolen kun manglede 1 lokale. Det passede også med, at der var 34 lokaler til 35 lærere. Han var endvidere af den opfattelse, at der ingen praktiske vanskeligheder var ved at udstrække undervisningen til kl. 15. Muligheden for en yderligere udvidelse af Fredensborg Skole var for ringe, så alternativet måtte på lang sigt blive endnu en skole. Men det skulle naturligvis undersøges nøje, og da sagen jo trods alt ikke hastede så meget, var der god tid til det.

Helge Mailand var absolut ikke tilfreds med amtsskolekonsulentens svar, så han fik et møde i stand med denne. Mødet refererede han ved næstkommende lejlighed overfor skolekommissionen. Konsulent Jensen havde fastholdt, at situationen efter hans mening var tegnet i lidt for mørke vendinger. Han var klar over, at Frederiksborg Amt med et tilflytningsoverskud på 2% stod i en særlig situation i forhold til landet som helhed, hvor man forventede et vigende børnetal gennem 1960'erne. Han var enig i, at der i Fredensborg måtte ske noget, men mente ikke, at det hastede så meget, at man ikke kunne nøle ½-1 år for at få den bedst mulige ordning. Hans forslag var derfor at planlægge en ny 3. skole i kommunen, men således, at de højere klasser fortrinsvis samledes i den gamle skole, hvor man allerede havde de dyre særlokaler.

Mailand havde gjort opmærksom på, at det var almindeligt, at lade 1. og 2. klasserne dele lokale, men på Fredensborg Skole delte 1., 2., 3. og 4. klasserne lokaler. Han havde også påpeget, at det lave klassegennemsnit her havde flere årsager. Dels skyldtes det, at der var 4 rækker klasser i underskolen, og det måtte man formodentlig ændre på fremover af lokalehensyn. Dels var der hjælpeskolen og endvidere den fri mellem, som havde et elevantal helt ned på 10! For de yngste klassers vedkommende tilstræbte man afgang fra skolen kl. 14, men med de gældende forhold ville det ikke kunne lade sig gøre fremover. Ydermere var tre af lokalerne små og specielt beregnet til hjælpeskolen.

Mailand havde med denne opremsning argumenteret eftertrykkeligt for, at der var et aktuelt behov for 4-7 lokaler. Selv om der ville blive truffet beslutning om bygning af en ny skole, ville det blive en lang og besværlig overgang for Fredensborg Skole.

Da Mailand var færdig med at gengive sin samtale med amtsskolekonsulentten, gik skolekommissionen over til at drøfte mulighederne for bygning af en ny skole. På mødet kom der allerede forslag om en given placering, forslag til antallet af lokaler og klasser, skolen foreløbig skulle kunne rumme, osv. Men det løste ikke Mailands problem nu og her, for som han rigtig nok forudså, ville en ny skole næppe kunne være klar før 1960/61. Og hvad så med 1959/60? Skoleinspektøren havde forberedt sig godt til mødet og kunne fremlægge en nødplan, der ville kræve 4 lokaler over gymnastiksalen. Men at det var så absolut nødvendigt at gå videre med drøftelser om en helt ny skole i byen, var der enighed om. Også at det skulle gå stærkt. Kommissionen aftalte at mødes igen allerede ugen efter for at tage stilling hertil.

Inspektør Mailands argumenter havde gjort indtryk på skolekommissionens medlemmer. I december 1958 vedtog de enstemmigt at henstille til sognerådet, at lokalebehovet på Fredensborg Skole bedst ville blive afhjulpet ved at opføre en ny skole beliggende i den sydøstlige del af Asminderød. Det skulle være en tosporet grundskole med fem årgange, 8 klasselokaler og en gymnastiksal. Der skulle ved planlægningen tages hensyn til muligheden for en senere udvidelse.

Kommissionen lagde vægt bag ordene og skrev til sognerådet, at *"de anså en hurtig gennemførelse af en sådan plan for absolut påkrævet, da vi som pædagogisk myndighed ikke mener at kunne tage ansvaret for de forhåndenværende forhold længere end til udgangen af skoleåret 1959/60. Vi henstiller derfor til Sognerådet, at tage sagen op til omgående behandling."*⁴⁰ Herefter gik planerne om Asminderød Skole i gang.

I mellemtiden måtte man på Fredensborg Skole indrette sig bedst muligt. I løbet af vinteren 1958/59 besluttedes det bl.a., at erhverve en del af overlærer Else Sørensens have, der stødte op til skolens areal. På den måde kunne skolen få en ekstra udgang til den mindre befærdede Frederiksyndestvej, ligesom skolegården og cykelparkeringen kunne udvides. Men først i juni 1959 kunne skoleudvalgets repræsentanter mødes med skolekommissionen ved matr.nr. 16b, 16c og 5k af Asminderød, som medlemmerne enedes om at erhverve til en ny skole. I januar 1961 var arealet købt og arkitekterne valgt. I marts 1962 påbegyndtes planeringsarbejdet og 1. etape af Asminderød Skole kunne tages i brug i august 1963.

At skoleinspektøren ikke havde overdrevet behovet, og at prognoserne for børnetilvæksten var i underkanten, ses af nedenstående oversigt over elevantallets stigning indtil virkningen af en ny naboskole indtraf (målt pr. 31/12):⁴¹

1958	1959	1960	1961	1962	1963
785	808	833	858	857	483

I årsberetningen 1962 måtte inspektør Mailand da også skrive til forældrene, at *"også det kommende skoleår ville være stærkt præget af mangel på lokaler. En betydelig nedskæring af elevernes timetal er fortsat nødvendig, og skolegangen vil desuagtet for mange klassers vedkommende slutte kl. 15 – enkelte klasser først kl. 16. I øvrigt bør det bemærkes, at gennemførelsen af det normale antal undervisningstimer ville have betydet, at adskillige af klasserne først ville have sluttet deres skoledag kl. 16."*⁴²

Det høje elevantal havde, som det fremgår, resulteret i en nedskæring af antallet af undervisningstimer. Der skal retfærdigvis gøres opmærksom på, at dette tillige var en følge af en landsomfattende mangel på lærerkræfter. For at afbøde manglen på lærere havde Undervisningsministeriet måtte udsende et cirkulære i februar 1960, hvori det henstilledes skolemyndighederne at nedsætte antallet af undervisningstimer midlertidigt.

På Fredensborg Skole måtte man unnlade at oprette flere nye embeder nødvendigjort af de mange tilkomne elever, ligesom lærerne i flere år tilsammen dækkede

Forældre hjælper velvilligt til i 1973, da der skal anlægges en ny legeplads. Foto: Lokal-Avisen.

to normerede stillinger med overtimer. De 38 klasser med i alt 858 elever, skolen nåede op på i 1961 blev undervist af 34 lærere. Ved begyndelsen af skoleåret 2005/06 havde skolen 395 elever undervist af 35 lærere.

Den nye, moderne naboskole var tiltrækkende for mange, og det betød, at søgningen til Asminderød Skole i de første år var ganske stor. Helt op til begyndelsen af 1970'erne måtte elever, hvis forældre havde indskrevet dem til Asminderød Skole, i stedet starte deres skolegang på Fredensborg Skole. Presset blev altså, som det var hensigten, lettet for byens gamle institution. Sådant forblev det ikke. Mange nye udstykninger og parcelhusbyggerier tiltrak flere unge børnefamilier og i midten af 1970'erne var begge byens folkeskoler hårdt belastede af et stort antal elever.

Man havde ellers truffet flere foranstaltninger for at undgå nye pladsproblemer. Nogle af Fredensborg Skoles omkringliggende villaer var løbende blevet inddraget til brug for undervisning. I 1967 blev en del af Knud Bergquists grund på matr.nr. 11 ch erhvervet (området hvor de yngste klasser har haft legeplads de seneste år), så det blev muligt at inddele skolegården i 3 afdelinger for forskellige aldersgrupper, og allerede året efter solgte viceinspektør Max Christiansen sin ejendom (den gule villa der bl.a. har været benyttet til observationsklinik og specialundervisning) på Frederiksyndestvej (matr.nr. 11 cb Asminderød). I 1972 kunne skolen erhverve nabovillaen på Benediktevej, der i mere end 30 år har huset børnehaveklasserne.

Familieforøgelse - for byen og skolerne

Men fra midten af 1970'erne nærmede elevtallet sig atter et absolut maksimum. I skoleåret 1977/78 havde overbelægning gjort det nødvendigt at indføre vandreklasser, da der var 17 disponible lokaler til 27 klasser. Endvidere var klassekvotienten steget i forhold til naboskolen, hvilket i høj grad var et problem på Fredensborg Skole på grund af de gamle lokaler, der engang for mange år siden havde fremstået som store, men som ikke levede op til tidens standard. Foruden vandreklasser måtte nogle elever have timer i kælderrum, der langt fra levede op til kravene for undervisningslokaler.

I 1976 er der så mange elever, at gengivelsen af et samlet foto af alle må strække sig over 2 sider.

De problemer stod man overfor, da kommunens langsigtede løsning på de to overbefolkede skoler endelig så dagens lys. Endnu en ny skole. Endrupskolen kom til at ligge i netop et af de områder, der i disse år havde undergået en stor forandring med flere hundrede nye boliger. Ved skoleårets start i august 1978 kunne den nybyggede og meget moderne indrettede skole på den anden side af Fredensborgs centrum lukke dørene op for dels helt nye skolebørn og dels en række klasser, som blev flyttet fra Asminderød Skole.

Den derved opnåede ledige plads skulle så bl.a. udnyttes af en 5. og en 7. klasse, som samtidig måtte flyttes fra Fredensborg Skole. Det var naturligvis ikke en let løsning at skulle træffe for hverken skolens ledelse eller de lokale politikere, men en beslutning der dog var politisk enighed om og som skolenævnene ved både Asminderød og Fredensborg skoler havde godkendt sammen med skolekommission og kulturelt udvalg, som skolerne administrativt hørte under. Det var da absolut også en nødløsning, men nødvendigt for at undgå en totalt overbefolket skole.

Det kunne byens borgere læse i Frederiksborg Amts Avis den 1. februar 1978 i en artikel, hvor der også stod, at afgørelsen kun var mødt med protest af en enkelt forældre. Det havde måske noget at gøre med, at forældrene ikke forinden samme artikel var blevet orienteret om flytteplanerne, men altså først fik kendskab til omrokeringerne via avisen! Det skabte en massiv forældreprotest – dels over at forældrene ikke var blevet informeret om evt. skoleskift og dels over forløbet af beslutningsprocessen. På baggrund af et brev fra 5. A og 5. C's forældre tog byrådet sagen op på ny, hvilket resulterede i, at man uden kommentarer godkendte kulturelt

Anden halvdel af forsamlingen i 1976.

Lærergruppen i skoleåret 1984/85.

udvalgs forslag om helt at frafalde sagen. Klasserne skulle alligevel ikke overflyttes til Asminderød Skole.

Her er der tale om et af de – trods alt få – eksempler, hvor en forældregruppe har markeret sig og haft direkte indflydelse på en verserende sags udkomme. Samtidig er det et eksempel på, hvordan medierne til tider kan være – bevidst eller ubevidst – medvirkende til en ændret udvikling.

I stedet bevilgedes kr. 120.000 til leje af 2 skolepavilloner med i alt 4 klasselokaler i det nye skoleår – et ønske der længe havde været på listen fra Fredensborg Skoles side, men som altså havde krævet en tilspidset situation og nogle vrede forældre at få opfyldt. Der var lys for enden af tunnelen for kommunens ældste skole, og der blev mere lys til de elever, der nu kunne rykke op fra uhensigtsmæssige og ulovlige kælderlokaler.

I de efterfølgende år, hvor begge naboskolerne løbende blev udvidet, kunne byens gamle skole så koncentrere sig om at modernisere de eksisterende lokaler, så de i højere grad svarede til undervisningsplanernes krav. Fra 1976 var man startet på en grundig istandsættelse af skolens indvendige faciliteter, hvilken fortsatte med 5 - 6 klasseværelser og faglokaler årligt i en årrække. Udover nye typer lokaler, som fx formningslokale, blev også lærerne tilgodeset med et større og mere hyggeligt indrettet lærerværelse. Skolegård og legeplads blev udvidet af to omgange.

Det fremførte skoledirektør Hans Stige Hansen da også som argument, da han deltog i et debatmøde den 25. marts 1981, hvor også borgmester Klaus Hækkerup (S) og en række politikere sammen med skoleinspektører og skolenævn var indkaldt for at tale om besparelser på skoleområdet. Et punkt på dagsordenen var ”Skolens vedligeholdelse”. Mødet var sat i værk af skolens forældreforening, fordi det i en rapport om skolerne i kommunen blev konkluderet, at dele af Fredensborg Skoles bygninger trængte til en grundig istandsættelse og reparation. Men selv om skoledirektøren syntes, ”at skolen i det store og hele må betegnes som pæn”,⁴³ blev en følge af debatmødet, at arbejdstilsynet og brandvæsenet blev bedt om at gennemgå hele skolen. Det viste sig nemlig også, at brugen af 3 - 4 kælderlokaler til undervisning formentlig var ulovlig. Var det tilfældet, og kunne der ikke opnås en midlertidig dispensation, indtil elevtallet faldt, stod man med et vanskeligt, men genkendeligt problem: skolen var lokalemæssigt trængt og hvor skulle man flytte den undervisning hen, som foregik i de omtalte kælderrum?

På mødet kom det frem, at selv om Fredensborg Skole var den af kommunens skoler, der havde lidt mest under de seneste års besparelser på budgettet, så var der siden 1979 bevilget i alt kr. 1.829.000 til skolens vedligeholdelse, hvoraf kr. 513.000 dog var anvendt til nye toiletter og isolering. Men nu viste rapporten, at der reelt var behov for yderligere 1,5 mio. kr. Det fik de medvirkende politikere til at diskutere, hvorvidt der skulle ydes en tillægsbevilling, om der generelt skulle ydes flere penge til skolesektoren og i givet fald, hvorfra de penge så skulle tages eller om skatteprocenten måtte sættes op.

Under alle omstændigheder forholdt det sig sådan, at kommunen fra 1982 ville gå over til en ny form for budgetlægning med såkaldte rammebevillinger. Det ville også for skolerne betyde, at de inden for et fastsat rammebeløb selv kunne prioritere, hvorledes pengene skulle anvendes. Der blev ikke på debataftenen opnået enighed om hverken besparelser eller tillægsbevillinger – tværtimod var den politiske uenighed på området så stor, at den regionale avis forudså, at skoleområdet nok ville blive et af de store spørgsmål ved det efterfølgende kommunalvalg den 27.11.1981.⁴⁴

Heller ikke dette kommunalvalg med en ny sammensætning af byrådet medførte en bevilling til en gennemgribende reovering af byens gamle skole. I stedet forsøgte skolens ledelse og personale at tilpasse sig bedst muligt – en evne som man havde opøvet gennem snart mange år og dermed mestrede godt. Når det nu ikke kunne være anderledes, var lærere og ledelse endda i stand til at se det positive i de gamle bygninger, der trods alt var sunde og solide. For man måtte ikke i samme grad som på de nye skoler i kommunen slås med asbest, fugt, byggesjusk og hvad der ellers kunne opstå af bygningsmæssige fortrædeligheder.

Foruden et løbende behov for forbedringer af især skolens ældste bygninger, har det dog også her været nødvendigt at imødekomme krav med hensyn til udsugning og ventilation, hygiejniske forhold, væg- og loftsbeklædning, aflåste skabe, kloak- og

dræningsforhold, udstyr til hjemkundskab, akustikforhold, legeredskaber med meget mere. Af forbedringer kan nævnes, at fysiklokalet i 1984-85 blev flyttet fra 2. sal i bygning A til 1. sal i bygning D, hvor 2 tidligere klasselokaler blev inddraget. Det gamle fysiklokale blev samme år indrettet som musiklokale.

I 1989 blev taget på den ældste bygning udskiftet og samtidig kom der ovenlysvinduer, ligesom der samme år blev foretaget en gennemgribende renovering af drengenes gymnastiksal. I 1990 blev formningslokalet renoveret og i de følgende tre år var turen kommet til fire klasseværelser i bygning A, hvorefter hjemkundskabslokalet blev fornyet i 1995. Man har også til stadighed måtte foretage ændringer og indrette plads til alle de nye maskinelle hjælpemidler, der efterhånden blev inddraget i undervisningen. Ikke mindst da først computerteknologien også satte sig spor i børnenes daglige liv på skolen, hvilket slog igennem i løbet af 1980'erne.

Men heldigvis har skolen haft en trofast skare af forældre, der har trådt til med opsmøgede ærmer, når der skulle nedlægges gamle skure, males, lægges sveller, hentes sand eller splejses tovværk. Det har været medvirkende til, at skolen trods alt har kunne fungere efter hensigten, uanset det i mange år har været svært at leve op til nyere folkeskoleloves krav til lokaleindretning, ny teknologi og moderne pædagogik.

Billedet er taget, året efter at skolens ældste bygning fik nyt tag i 1989.

I 1995 indvies et nyt hjemkundskabslokale.

Forældregruppen gav også en hånd med, da en del af skolegårdsmiljøet blev ændret i 1986. Asfalt og gamle sorte plankeværker blev udskiftet med græs, træer og et mere åbent areal i en del af skolegården.

I mange år har der fra skolens ledelse, lærere og elever været et ønske om at inddrage et område på Kastanievej overfor skolen til parkeringsplads. På den måde ville der kunne frigives plads til en udvidelse af skolegården med et mindre grønt område og boldbaner. Af først og fremmest prismæssige årsager har dette ikke hidtil kunne lade sig gøre, og andre muligheder for en udvidelse har ikke været til stede. I det hele taget har netop dette forhold været et stort problem for denne skole i de sidste 5 årtier.

Manglen på udvidelsesmuligheder har samtidig været en af de vægtige årsager til, at Fredensborg Skole af flere omgange har været nedlukningstruet. I slutningen af 1980'erne foregik en debat om skolestrukturen i kommunen, der fortsatte ind i begyndelsen af 1990'erne. En debat, hvor planer om at nedlægge skolen flere gange var på tapetet, men som dog sluttelig endte med et politisk bredt flertal for en bevarelse af skolen.

Da byrådet i 1995-96 drøftede større udbygningsplaner for kommunens skoler, måtte man også - som så ofte før - konstatere, at Fredensborg Skole var vanskelig at udbygge, og at det optimale faktisk ville være at lukke kommunens ældste skoler

– Fredensborg og Humlebæk – og anvende dem til andre formål. Undervisnings- og Kulturforvaltningens tanke var så i stedet at bygge nye skoler som aflastning. Men heller ikke i denne omgang endte det med, at skolen måtte lukke. I stedet måtte børn og personale fortsætte deres efterhånden veludviklede evne til at tilpasse sig de givne forhold.

Og ledelsen fortsatte næsten ufortrødent med at planlægge forandringer til gavn for begge parter. I slutningen af 1990'erne var der planer om ved hjælp af om- og tilbygninger at skabe 500-600 kvm. Til brug for nye undervisningslokaler, fællesarealer og kantine. Tanken var bl.a. at nedrive en af de til skolen tilstødende gamle villaer. Men selv om der i disse år blev brugt endog store beløb på udvidelser og renoveringer af kommunens skoler, var det ikke Fredensborg Skole, der endnu stod for tur. Dels trængte de andre skoler også og dels var perioden fra 1983 og de næste 12 - 13 år frem præget af relativt små børneårgange.

Det skulle komme til at ændre sig igen. I 1999 viste prognoserne, at selv om der nyligt var sket udvidelser af kommunens skoler, der nu kunne matche 10 spor, var det ikke nok. Det skønnedes, at der i skoleåret 2000/01 skulle oprettes 13 børnehaveklasse i alt, heraf 7 i Fredensborg. På grund af en øget tilflytning til byen af især børnefamilier forventedes der yderligere en stigning i antallet af kommende skoleelever, og på den baggrund fandt skoleudvalget og byrådet det tilrådeligt at få lavet en analyse af folkeskolerne med henblik på en udbygningsplan. Til den opgave blev ingeniørfirmaet Moe & Brødsgaard hyret.

Store planer - dyre visioner

Hverken skolens leder fra 1978-1985, Chresten Richard Møller, der derefter og indtil 1995 fungerede som administrator af skoleområdet på kommunens vegne, eller dennes efterfølger, Bjarne Valentin, der siden sin ansættelse som skoleinspektør i 1985 ideligt havde arbejdet for forbedringer på skolen, kom til at opleve de endelige beslutninger efter den rapport, som konsulentfirmaet kunne præsentere.

Det blev i stedet en nyansat skoleleder, Jens Bernhardt, der allerede tidligt efter sin start i sensommeren 2002 kunne glæde sig med elever, personale, bestyrelse og forældre over flere større fysiske forandringer på skolen. På basis af helt nye ideer arbejdedes der ihærdigt på at overbevise de lokale myndigheder om nødvendigheden af en udbygning, og dette arbejde satte hurtigt frugt. Efter nu 50 år kom der gang i de helt store tiltag.

I 2003 kunne skolens ledelse åbne dørene i et nyt indgangsparti med galleri til skolens nye kontor og et nyindrettet lærerværelse og pædagogisk værksted. Alt i moderne, lyse og indbydende farver og materialer. *"Skolebestyrelsen erkendte, at hvis*

Fredensborg Skole skal rykke, så må vi selv skyde penge ind i ombygningen og fornyelsen af skolen. Det gjorde skolen. Og den kommunale forvaltning troede på os og lagde ekstra i bøssen. Resultatet taler for sig selv..... Alt det mørkebrune blev pludselig til dejlige lyse lokaler, hvor der er trivsel og arbejdsglæde. Det er en hel anden og mere positiv oplevelse at møde skolen i dag”, skrev skolebestyrelsen om de første ændringer i sin årsberetning 2003/04.

Og bestyrelsen fortsatte: ”Til foråret starter så den videre ombygning af Fredensborg skole. Økonomisk og politisk blev der opnået enighed. Vi er glade, selv om vi måtte acceptere forskellige ændringer i udbygningsplanerne. En skole er en del af et kommunalt budget og en skolebestyrelse må derfor balancere mellem virkelighed og drømme. 2004 bliver et år med byggerod. Men pyt. Bare det, at der nu sker noget, kan få alle til at holde modet oppe og glæde os til den fantastiske skole, der vil vokse op i byggestøvet. Vi får nu en optimal skole hvor elever, forældre og personale kan trives i tidssvarende rammer.”⁴⁵

Da havde skolebestyrelsen trods alt også måtte gøre kommunens byråd og økonomiudvalg opmærksom på, at skolen efter bestyrelsens mening led af alvorlige fugtproblemer, at der var utætheder i taget, at der var en generel og svær nedslidning af alle lokaler og gangarealer, at der var konkret mangel på lokaler, og endelig at udeområderne og legepladsen var utidssvarende. Derudover havde det på ny været nødvendigt at inddrage kælder- og faglokaler til almindelig klasseundervisning.⁴⁶

Det seneste rejsegilde er afholdt i januar 2005 for Buen.

Som den sidste af kommunens skoler stod nu Fredensborg Skole for tur med ikke kun renovering, men tillige om- og udbygning. Der ville i alt over en toårig periode kunne forventes en bevilling på ca. 12 mio. kr. til dækning af de planlagte udbygninger og den nødvendige renovering alt inklusive. En tillægsbevilling til nyindretning af stueetagen i Bygning A kom også på plads.

Hensigten var, at skolen skulle udvides med i alt 650 m². To arkitektfirmaer, THORA Arkitekter A/S og Tegnestuen Taarnet ApS, var blevet bedt om at udarbejde helhedsplaner til præsentation i januar 2004. I planerne, såvel som i det til lejligheden oprettede bedømmelsesudvalg med repræsentanter fra skole såvel som fra forskellige af kommunens forvaltninger og det rådgivende ingeniørfirma, skulle der tages stilling til økonomiske, arkitektoniske, tekniske, pædagogiske og lokalplanmæssige forhold.

Forældre, naboer og andre med interesse for projektet blev løbende informeret om processens forløb gennem lokale aviser og et særligt nyhedsbrev. De to arkitektfirmaers forslag blev ophængt til offentlig bedømmelse, og skolebestyrelse, lokaludvalg, Pædagogisk Råd, skoleledelse samt forældre og naboer havde alle mulighed for at give deres mening til kende. Alle nævnte instanser valgte forslaget til udbygning, der var udarbejdet af virksomheden Taarnet. Nogle af kommentarerne lød:

- Bestyrelse: *"De fysiske muligheder jf. den nye folkeskolelov er godt indtænkt."*
- Lokaludvalg: *"Det er pædagogisk fremtidsikkert."*
- Pædagogisk Råd: *"Respekten for den gamle skole er stor."*
- Forældre: *"Her er der visioner og den vil vi være stolte af." "Hvor er det flot og spændende." "Her vil vore børn trives og få det godt."*
- Naboer: *"Det er langt pænere, og det er jo os, der skal se på det."*

Bedømmelsesudvalget var stort set enige i ovennævnte positive syn på Taarnets forslag, men det var for dyrt – mere end 3,2 mio. højere end konkurrentens. Det ville koste 5 – 8 mio. kr. mere end berammet. Bedømmelsesudvalget valgte at anbefale Taarnets forslag, men i en nedtonet og beskåret udgave og med mulighed for enten at udskyde en del af byggeprocessen eller udvide den til en længere årrække. Man måtte så forsøge sammen med tegnestuen at opnå enighed om en plan, der kunne holdes indenfor de økonomiske rammer. Det blev herefter kommunens børneudvalg samt plan- og miljøudvalg, der skulle tage stilling til bedømmelsesudvalgets anbefaling. Begge udvalg valgte at godkende og indstille sagen til økonomiudvalget og byrådet. Sidstnævnte godkendte forslaget i februar 2004, idet dog 3 byrådsmedlemmer fra Venstre stemte nej og en enkelt SF'er undlod at stemme.

Buen - kronen på værket

I juli 2004 kunne det første spadestik tages til en helt ny bygning præget af glasfacader, hvoraf en del vendte ud mod Benediktevej. Samtidig påbegyndtes nedrivningen af de to gamle villaer, der for mange år siden havde fungeret som bolig for skolens personale og senere brugt til henholdsvis specialundervisning og til børnehaveklasserne. Skolegården blev brudt op og man startede på at nedlægge nye kloakrør.

Allerede måneden efter stødte man på uforudsete problemer. Undersøgelser af jorden under skolen viste, at der måtte pilotes kraftigere end forventet. I forbindelse med den efterfølgende fundamentering med nedgravning af pæle, opstod der igen problemer, da man stødte på forurenede jord. Det betød, at byggeprocessen blev forsinket og at der allerede tidligt i forløbet måtte afsættes flere midler til uforudsete udgifter. Formentlig ville der nu heller ikke være penge nok til den planlagte renovering af 4 klasseværelser i bygning A. Da to af disse lokaler i mellemtiden var blevet tømt for alt, måtte ledelsen – i lighed med tidligere kolleger i skolens hundredårige historie – nu lægge hovedet i blød for at huse skolens 3. og 4. klasser, der havde haft hjemlokaler der. *"Der må improviseres og opfindes nye klasseværelser, vi ikke vidste vi havde"*, skrev skoleleder Jens Bernhardt på skolens hjemmeside, hvor alle kunne følge med i bygningsarbejderne.

Efterhånden skred arbejdet dog hurtigt fremad og gennem hele vinteren kunne børnene følge med i udviklingen. I januar 2005 holdtes der rejsegilde for den nye bygning, der skulle indeholde et stort fællesareal omkranset af klasseværelser. Fra skolegården så man en bygning med en rundbuet facade bygget i glas og metal, og

I 2006 fik de yngste klasser en ny legeplads. Foto: forfatteren.

fra Benediktevej en bygning, der flettede sig ind med skolens gamle bygning. Borgmester John Hemming (K) sagde bl.a. i sin tale, at *"vi i dag har båret andre undervisningsformer end tidligere, og at man her får en helt anden form for byggeri, der arkitektonisk lever fint op til den nye tid"*. Der var også rosende ord til skoleleder Jens Bernhardt for styringen af byggeriet, som så til gengæld kunne rette en tak til de mange håndværkere og andre, der indtil da havde været involveret i byggeriet. En tak fik også skolens naboer, der havde været stærkt generet af byggeriet – ikke mindst da de mange betonpiller til fundamentet blev hamret i jorden.⁴⁷

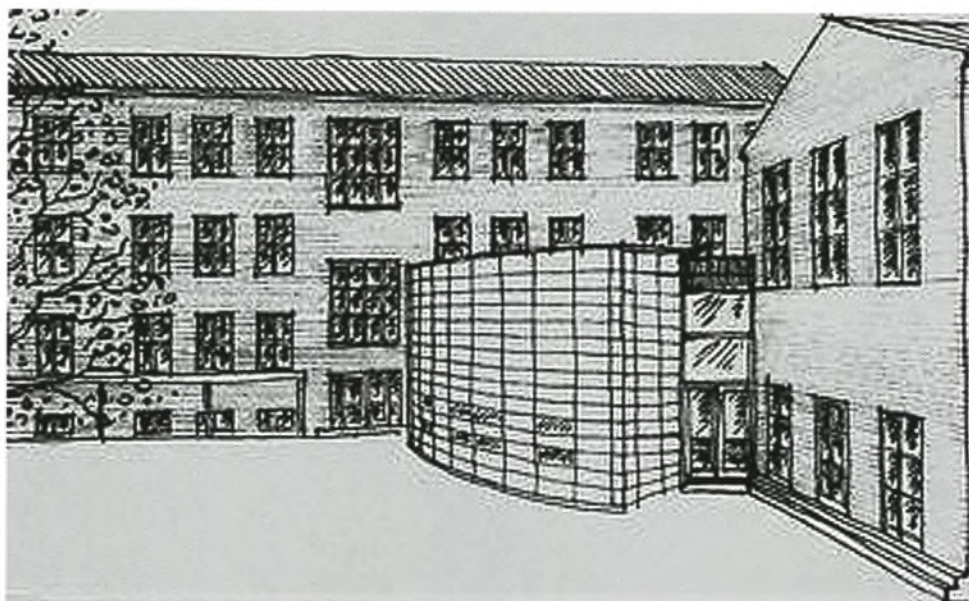
Efter rejsegildets traditionelle pølser og sodavand kunne alle nu se frem til foråret. Håbet var, at den nye bygning kunne tages i brug til april, og at indvielsen kunne finde sted i maj måned. Til den tid skulle man så gerne have fundet et navn til det kære barn. Og hvem andre end alle de børn, der da gik på skolen, skulle bestemme det? Efter en idekonkurrence blev det besluttet, at bygningsalfabetet på Fredensborg Skole stoppede med D og den nye bygning blev døbt "Buen". Ved skoleårets begyndelse i august 2005 blev Buen åbnet for to nye børnehaveklasser samt to tøjdyr, der tilfældigvis skulle starte i skole samtidig med de i alt 43 nye elever: Frida Filura Fredens og Birger Baviano Borg. Som ved tidligere lignende lejligheder, blev der også forfattet en hyldestsang til Buen. Teksten er af skolens musiklærer og korleder, Grete Weitze, og kan synges på melodien "Hip Hip Hu – for H.C. Andersen" af Linda Vilhelmsen. Sammenligner man de her gengivne vers med versene på side 11, får man et godt indtryk af udviklingen i det danske sprog og forskelle i pædagogik:

I dag er det Buens åbningsdag,
Vi fejrer, så det batter.
Et nyt og spændende byggeri,
Der nu skal fyldes med latter.
Med glade skolebørn,
Der alle ta'r en tårn.
Læser, regner, lærer, bruger fantasi.

Så vi si'r HIP HIP HU for Buens byggeri.
Længe leve bygningens fantastiske magi.
HIP HIP HU for Buens børneliv.
Fyldt med kreativitet og initiativ.

I år 2006 har indskolingen fået en ny legeplads og senere på året er det mellemtrinnet, der, på grund af en særbevilling på 100.000 kr., vil få glæde af bedre

Skitse til det kommende pædagogiske servicecenter. Fra skolens hjemmeside.

udfoldelsesmuligheder i skolegården. Glæde sig kan også de mange flittige læsere og skolebibliotekaren samt øvrige ansatte i Det pædagogiske Servicecenter (DPS), for i budgettet for 2006 er indeholdt et nyt skolebibliotek og desforuden nye toiletter, IT-arbejdspladser, kantine og musikcafé.

Der arbejdes også med en forbedring af parkerings- og afsætningsmuligheder. 100 år, men stadig i fuldt vigør!

Bygninger til skolebørn

Dr. pæd. og cand. mag. Ellen Nørgaard, der i mange år har beskæftiget sig med uddannelseshistorie, sammenfatter i antologien "Et folk kom i skole 1814-1989" de danske skolars bygningshistorie i den angivne periode og skriver bl.a.: *"Flertallet af Danmarks skoler er ikke længere små og placeret blandt landsbyens buse, men store og placeret i kvarterer med parcelhuse eller etagebyggeri og anset som kommunernes prestigebyggeri."*⁴⁸ Ser man på Fredensborg bys udvikling og dens skolars udvikling, falder den fint i tråd med hendes udsagn.

En anden konklusion, som Nørgaard fremfører, kan jeg også på baggrund af de kilder, jeg har gennemgået, tilslutte mig. Ikke mindst, når man ser på oplæggene

til de løbende udvidelser af Fredensborg Skole og de taler, der er blevet holdt i tilknytning til bygningernes indvielse, står såvel politikeres, læreres og forældres ideologiske tanker tydeligt frem. Man vil det bedste for børnene, både for det enkelte individ, men også med tanke for samfundet som helhed. Nørgaard fortsætter: *"Når midlerne (fra økonomisk overskud) er blevet brugt til en udbygning af folkeskolen og dermed til skolebyggeri, er det fordi, der har været bred enighed i befolkningen og blandt politikere om, at skolegang og uddannelse er et gode for individet, for demokratiets opretholdelse og for den fremtidige nationaløkonomiske vækst."*

I Fredensborg har man af befolkningsmæssige årsager, men så sandelig også af ideologiske årsager, ofte været ude tidligere end de omkringliggende kommuner. Det har betydet, at både de to nye skoler, men oftest den ældste, har kunnet bryste sig af stolthed over endnu en flot og moderne tilbygning. Der har været politisk uenighed om især økonomien i forbindelse med skolens oprettelse og de senere udvidelser, men i hvert enkelt tilfælde har den politiske velvilje alligevel betydet, at der gennem årene er ydet endog store beløb til nybyggeri og vedligeholdelse. Så har politikere, hvoraf mange selv har været elever på den gamle skole, sammen med byens borgere, hvoraf endnu flere har opholdt sig en stor del af deres barndom på Fredensborg Skole, kunne glæde sig over en fremadrettet udvikling.

3. Med lov skal man skole bygge

Om skolelove og deres implementering

*”Man kan ikke give dette Sogneraad
nogen bedre Kompliment end den,
som Tiden – den paalideligste af alle Dommere – har givet det.
Hver linie i det følgende vil vise,
med hvilket sundt Blik og klart Fremsyn denne Beslutning er taget”.*

Fra skoleleder Marinus Sørensens jubilæumsskrift
for købstadskolens indførelse (1946).

*Det var ikke altid, skoleudvalget forstod,
hvorfor vi kunne have pladsproblemer,
hvis der fx var nedgang i børnetallet.
Men der kom jo hele tiden nye love
med nye krav til lokaler og sammensætning mv.
Kvindelig lærer ansat siden 1978.*

Det første bærende element: Folkeskoleloven af 1899

Da børnene i Fredensborg efter indvielsen af byens store, nye centralskole kunne sidde ved nye borde, på nye stole og forvente undervisning af - for de fleste af elevernes vedkommende - nye lærere, tænkte de formentlig ikke over, at den undervisning, de ville modtage, også ville foregå efter en helt ny skolelov. Ganske få år før skolens indvielse i 1906 var der vedtaget en ny skolelov, ja faktisk den første folkeskolelov i Danmark. Den varslede i høj grad nye tider for landets skoleelever, for den afløste en næsten 100 år gamle lov fra 1814.

I de første 60-70 år efter 1814-lovens indførelse skete der ikke meget på skoleområdet. Man skal helt frem til slutningen af det 19. århundrede, før der kommer kraftig bevægelse i debatten om børns skolegang.

Debatten var især foranlediget af et omfattende børnearbejde og af de klasse- og uddannelsesmæssige kløfter, der var i datidens undervisningssystem. Men det helt store problem i skoleordningen var den manglende sammenhæng mellem folkesko-

len og den lærde skole. Videreuddannelse skete gennem latinskolerne eller private realskoler, hvor børn fra embedsmanshjem eller det højere borgerskab gik. For børn fra landbomiljøer eller arbejderklassen var springet fra almueskolen til de højere uddannelsesstrin næsten uoverkommeligt. Men nu krævede udviklingen i industri, handel og administration flere og bedre kvalificerede unge.

1890'ernes løbende debat i skole- og politikerkredse om en ændring af den højere skole og adgangsmulighederne til den, førte i første omgang til et forlig mellem Højre og Venstre, der udmøntede sig i Folkeskoleloven af 24. marts 1899.

Med denne lov erstattedes "almueskolen" med begrebet "folkeskolen". Børnene skulle fremover deles i klasser efter alder, fremgang og modenhed, og klassekvotienten blev nedsat til 37 på landet og 35 i byerne. Der indførtes nye fag som sløjd og fysik, og pigerne skulle nu også undervises i håndgerning og gymnastik. Samtidig skærpedes reglerne mod forsømmelser, som især på landet var et stort problem, hvor hele 37% af børnene i de ældste klasser (11-14-årige) havde arbejde for fremmede.⁴⁹ Det blev også besluttet, at børn af fattige forældre kunne få udleveret gratis bøger, og at kommunerne kun måtte ansætte lærere, der havde bestået en lærereksamen. Staten skulle yde direkte støtte både til de offentlige og de private skoler og ikke som tidligere, hvor det enkelte sogn havde afholdt udgifterne til den enkelte skole.

Mange af problemerne med forsømmelser fra skolen skyldtes børnenes hjælp med høstarbejde. Længst til højre med høtyven i høstakken ses Ejner Larsen efter damptærskning på Skovgaard, Helsingørsvej 45, i 1917

Kort efter, i april 1900, fulgte så det såkaldte Sthyrskes Cirkulære, opkaldt efter undervisningsministeren i den sidste højreregering, Hans V. Sthyr, med nye krav til undervisningen. Her blev ”anskuelsesundervisning” gjort til et emne for de yngre elever. Ved hjælp af vægbilleder skulle barnets begrebsverden udvikles og trænes. Væggene i Fredensborg Centralskoles klasseværelser blev fra starten prydet med anskuelsetavler med billeder fra fx historien og naturen, og mange kan sikkert huske dem fra deres egen skoletid.

Loven om højere almenkoler af 1903

I 1903 vedtoges med stort flertal af Venstre og Socialdemokratiet en lov om højere almenkoler. Med den skabtes en mellemskole, der skulle fungere som bindeled mellem folkeskole og gymnasium, der ligeledes i 1903 afløste latinskolen. Nu var der formelt skabt mulighed for, at alle med evner og lyst kunne få en videregående uddannelse. Hermed var de første skridt taget hen imod en enhedsskole. Men reelt var sammenhængen kun etableret i byerne og ikke i landsbyskolen.

Fredensborg var ikke en landsby, men heller ikke en købstad, og det fik betydning for den skoleplan, som de første elever på skolen blev undervist efter. Som i byerne havde Fredensborg Skole nemlig fra starten i 1906 hverdags- og halvdagsundervisning. Dvs. at alle elever skulle møde hver dag (mandag-lørdag), men kun den halve dag. Til gengæld var undervisningen fælles for piger og drenge, hvilket ikke var typisk i de store byskoler, men almindeligt i landsbyskolerne.

Lovens krav om 7 års undervisning blev opfyldt ved, at de 220 elever, der startede på skolen i 1906, fordeltes i 6 klasser på en sådan måde, at man gik 1 år i hver klasse, undtagen i 6. klasse, hvor man gik i ca. 2 år (afhængig af ind- og udskrivningstidspunkt). De 2 laveste klasser havde undervisning fra kl. 11 eller 12, og alle andre klasser fra kl. 8 morgen.

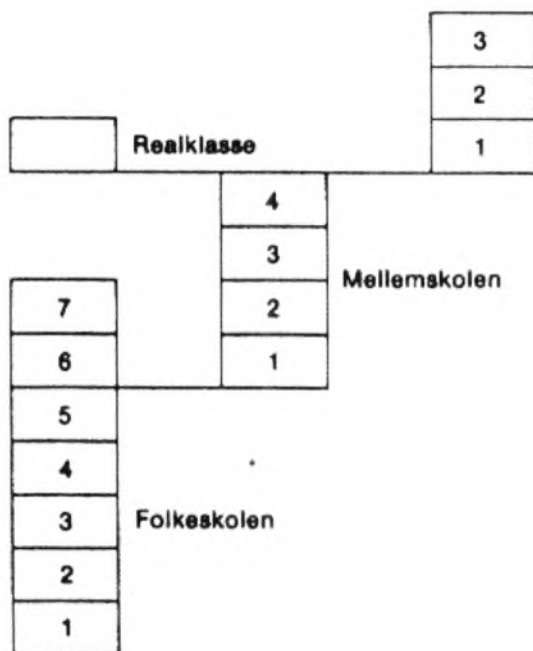
Indskrivning fandt sted i slutningen af april og oktober måned og udskrivning ved årseksamen i april, hvor også oprykning til ny klasse skete. Var et barn i løbet af sommerhalvåret fyldt 14 år, kunne det udskrives ved konfirmandeksamen i oktober måned.

Også på ferieområdet viste Fredensborg sig at ligge midt imellem by og land. Centralskolens første sommerferie i 1907 kom således til at volde problemer. Skoledirektionen havde nemlig opdaget, *”at skolen holder sommerferie med byerne i stedet for den på landet almindelige høstferie, og at sognerådet dernæst ikke har ikendt bøde for august måned for forsømmelser, der har deres grund i høstarbejde, hvilke forsømmelser har været meget talrige. Det er jo åbenbart, at her foreligger et forhold, som vil kunne ventes gentaget år efter år, i al fald dette at landbrugets børn, efter først at have haft en sommerferie, som de ikke havde stor brug for, dernæst*

vil forsømme i høsttiden, da de har brug for ferien".⁵⁰ Dette forhold ønskede skoledirektionen ændret og havde derfor skrevet til sognerådet, at det fremtidigt ikke ville blive tilladt at undlade at give bøder for forsømmelser på grund af høstarbejde.

På den baggrund henstillede sognerådet til, at sommerferien skulle påbegyndes den 1. august i stedet for den 15. juli. Skolekommissionen havde dog en forståelse for den særlige situation, som Fredensborg Skole var i. Det forholdt sig nemlig sådan, at ca. 26 af skolens 220 elever gjorde høstarbejde, *"medens det er mest tjenligt for de øvrige forældre, at ferien gøres uafhængig af høsten. Sidstnævnte børn kan nemlig tjene en del ved at gå landligere til hånde samt ved afplukning af bær, og landliggertiden opbører omkring midten af august"*.⁵¹

Også i Fredensborg var børnearbejde altså et emne, der havde betydning, om end i noget mindre målestok end i de større byer med mere industri. Byen havde på grund af slottet en del kunstnere, skuespillere og andre, der lejlighedsvis havde arbejde for hoffet, og som derfor valgte at bosætte sig i byen – nogle permanent – men mange andre som landligere om sommeren. Inden de vendte tilbage til vinterboligerne i København, kunne mange børn i Fredensborg tjene en ekstra skilling ved forskellige former for hjælp hos disse familier. Men det forhold ville hverken skoledirektionen eller sognerådet tage hensyn til, så ferietidspunktet måtte ændres. Som det er fremgået, var der mindst tre instanser involveret, når der skulle træffes større beslutninger på skoleområdet i lokalt regi. De tre instanser, der i begyndelsen

Enhedsskolen efter almueskoleloven af 1903. Mellemskole og gymnasium fandtes kun i byerne. På landet gjaldt den såkaldte landsbyskolelov, hvor eleverne måtte nøjes med 7 års skolegang, de fleste steder med skolegang hver anden dag. Efter "Skolen i Danmark".

af 1900-tallet fungerede som skolens nære overordnede, var skolekommissionen, sognerådet og på provstiniveau skoledirektionen, der bestod af amtmand, provst og et medlem af skolerådet. Øverst i hierarkiet figurerede Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, og nederst den enkelte skoles lærere. Bindeleddet mellem den lokale styrelse og skolen var skolelederen, som i Fredensborg Centralskoles tilfælde ikke havde titel af skoleleder, men overlærer. Det var mere passende, da der i 1906 kun var i alt 4 lærere (inkl. overlæreren) og en pedel på skolen.

Lærerne samarbejdede med skolekommissionen, der fungerede som folkeskolens styrelse og tilsynsførende myndighed og havde ansvaret for kommunernes skolevæsen. Indtil 1933 havde gejstligheden stadig en direkte indflydelse på folkeskolerne, fordi sognepræsten i landkommuner var født formand for skolekommissionen. I Asminderød-Grønholt Kommune var det i 1906 slotspræst Kissmeyer.

Af kommissionens opgaver kan nævnes, at den havde tilsyn med undervisningen, udarbejdede forslag til skole-, undervisnings- og ungdomsskoleplaner og havde indstillingsret med hensyn til ansættelse og afsked af ledere og lærere ved skolerne. Skolekommissionen blev nedsat af sognerådet, der som en af mange opgaver havde ansvar for driften af skolerne. Der var i Fredensborg ikke langt fra sogneråd til skolekommission, for to medlemmer, gårdejer og skoleforstander Jens Hansen, Lange-rød, og gårdejer Peter Hansen, Nybo, var repræsenteret begge steder.

Planer om mellemskole

I de følgende år skete kun få justeringer af skole- og undervisningsplan. Lærerne fik bl.a. gennemført, at pigerne også skulle have gymnastik. Loven af 1904 havde medført det principielt vigtige, at lærerne fik udtaleret vedrørende skolens forhold, fx timeplan og læremidler, og denne ret benyttedes altså her.

I foråret 1911 besluttedes det at indføre karakterbøger i alle kommunens skoler. På det tidspunkt benyttede man 1906-skalaen, som i 1911 havde karaktererne 0, 2, 3, 4, 5 og 6. Skalaen gled ud af skolesystemet, da man genindførte H.C. Ørsteds skala fra 1833, hvor den laveste karakter var slet og den højeste ug (udmærket godt). Denne skala brugte man helt op til 1963, hvor den ifølge bekendtgørelse af 4. september 1963 afløstes af 13-skalaen.⁵²

Først i 1921 kom der en ny skoleplan, der medførte store forandringer for skolen, dens lærere og elever. Skoleplanen blev lavet af skolekommissionen, men skulle nu forbi lærerrådet, der var blevet oprettet i 1920. Fra 1904 var det muligt for lærere at danne et lærerråd, men på landet blev lærerråd og fælleslærerråd først indført i 1933, hvor det også blev muligt for lærere at få sæde i skolekommissionen. På de større byskoler var lærerråd mere almindelige.⁵³ Her er atter et eksempel på, hvordan Fre-

densborg Skole tager de moderne forhold fra byerne til sig og dermed positionerer sig som en progressiv skole.

Det var lærerne selv også medvirkende til. Ved lærerrådets første møde den 28. september 1920 var det fremtidsorienterede tanker, der var på dagsordenen. Rådet skulle tage stilling til et skoleplansforslag. En opgave de tog meget seriøst. Der var rettelser og tilføjelser til næsten alle paragraffer. Inden planen var færdig og kunne indsendes til Undervisningsministeriets godkendelse, var det endelig lykkedes at få ansat en ny inspektør, Marinus Sørensen, som dermed – som en af sine første store opgaver - sammen med den øvrige stab kom til at stå for den nye skoleplan, som indeholdt flere væsentlige forandringer.

Først og fremmest fik skolen status som købstadordnet skole med virkning fra den 1. april 1921. Skolen kunne så inddeles i flere afdelinger: en grundskole for børn fra 7-11 års alderen, en hovedskole for børn fra 11-14 års alderen med 3 fortløbende 1-årige klasser, og endelig en mellemskole for børn fra 11 års alderen med 4 mellemskoleklasser.

Meningen med mellemskolen var, at den skulle bygge bro mellem skolens 5. klasse og gymnasieskolen, sådan at eleverne kunne gå direkte gennem hele systemet - enhedsskolen. Formålet var, at alle børn med evner kunne opnå en real- eller studentereksamen. Så ville de kunne få arbejde som funktionær i det offentlige eller i det private erhvervsliv, eller de ville kunne læse videre. I Fredensborg by ville vejen så være åbnet for, at børnene kunne stræbe mod en højere uddannelse og dermed få mulighed for at kravle et par trin op ad den sociale rangstige.

For kommunen som helhed ville dette dog ikke blive tilfældet. I byens omegn var der stadig en del mindre landsbyskoler, og det var sådan, at børnene i slutningen af 5. klasse skulle bestå en optagelsesprøve for at indtræde i mellemskolen – en prøve kaldet ”den lille embedseksamen”. Den kunne være svær for landsbybørnene at komme igennem, fordi mange af dem kun havde haft skolegang hver anden dag og et lavere timetal end børnene i byerne. Optagelsesprøven kom derfor reelt til at virke som en sorteringsmekanisme.

Når man dengang brugte begrebet enhedsskole, dækkede det derfor ikke over en udelt skole med sammenholdte klasser som i vore dage, men over det forhold, at undervisningen fra 1. klasse til 4. mellem udgjorde et sammenhængende forløb, et enhedsforløb, selv om mange børn skulle skifte skole undervejs. Det var lige præcis det sammenhængende forløb, man ønskede på Fredensborg Skole.

Beslutningstagerne på området har givet været inspireret og påvirket af den debat, der i 1919 - 1923 foregik i Den Store Skolekommission⁵⁴, der bestod af både politikere og skolefolk, og som Rigsdagen havde nedsat i 1919. Kommissionen havde til opgave at overveje alle skolevæsenets forhold og diskuterede bl.a., hvorvidt skoletiden på landet burde udvides, eller om de arbejdsferinger, børnene gjorde, var lige så vigtige som skolegangen.⁵⁵

Kommissionen fik i første omgang kun begrænset betydning, men ikke desto mindre viser debatten fra den tid, at der nu var opstået et ønske om at bruge skolen i samfundsudviklingens tjeneste - udviklingen af en velfærdsstat. Børn skulle ikke nødvendigvis uddannes til arbejde gennem arbejde, men gennem uddannelse.

Lærerrådet på Fredensborg Centralskole havde ønsket, at der i skoleplanen blev tilføjet en paragraf, der gjorde det muligt for elever at blive overflyttet fra hovedskolen (efter 5. klasse) til mellemskolen med den begrundelse, at *"denne tilføjelse til § 3 er nødvendig, da der i hovedskolen kan være flinke elever, der af en eller anden grund, f.eks. forældrenes vankelmødighed, senere tilflytning osv. ikke rettidigt har bestemt sig til at gennemgå mellemskolen"*.⁵⁶ Alle med evner skulle have en chance! Lærerne ville så absolut det bedste for børnene.

Indførelse af realskole

Ideen om en mellemskole blev ikke til noget i denne omgang. For når man nu var i gang med store planer for fremtiden, hvorfor så ikke udbygge dem og arbejde hen imod en realskole. Fra december 1923 gik man i gang med seriøse drøftelser om muligheden for en sådan attraktiv løsning. Overlærer Sørensen havde fremlagt et forslag om en udvidelse af undervisningen med indførelse af 2 eller 3 realklasser med præliminæreksamen som mål.⁵⁷ Efter at have rådført sig med lærerrådet blev dette forslag vedtaget af sognerådet og skolekommissionen det følgende forår. Samtidig fastsatte man en timelængde på 45 minutter, og det blev besluttet, at lærere og lærerinder skulle undervise 36 timer ugentligt.⁵⁸

Skolens nye realafdeling blev indført med virkning fra 1. april 1925 og dermed fik skolen et nyt navn: Fredensborg Kommune- og Realskole. Den blev dermed en del af tidens trend med en kraftig vækst i antallet af mellem- og realskoler fra 130 i 1902 til 198 i 1919.⁵⁹

Realafdelingen oprettedes som en præliminærskole med 4 klassetrin. Det betød, at skolen nu havde 2 afdelinger: en folkeskole for børn gennem hele den undervisningspligtige alder med 7 fortløbende etårige klasser, og en realskole med 4 trin. Børnene kunne forlade skolen efter 7. klasse eller overgå fra 5. klassetrin til 1. Real. Realskolen afsluttedes med præliminæreksamen, også kaldet "almindelig forberedelseseksamen".

Overlærer Marinus Sørensen var taknemlig for sognerådets indsats. Da han i forbindelse med skolens 25 års jubilæum fik udgivet et skrift, så han da også tilbage på de seneste år med tilfredshed. Han skrev bl.a.: *"Skolen har fra første Færd haft gode ydre Vilkaar, og Planerne udviser gennem alle Aarene et særdeles fyldigt Tilbud med Hensyn til god og alsidig Undervisning. Den sidste Ændring giver ikke mindst Folkeskolen bekvemme Arbejdsvil-*

Klasse	Folkeskolen									Realskolen				
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	Sum	1.	2.	3.	4.	Sum	
Religion.....	4/2	2	2	2	3	2&1	2	16	2	2	1		5	
Dansk.....	6	7	8	7	7	7	5&3	50	7	5	4	5	21	
Engelsk.....									4	3	4	5	16	
Tysk.....										4	6	5	15	
Historie.....				2	2	3	2&1	12	3	2	3	3	11	
Geografi.....			1	2	2	2	2	9	2	2	2	2	8	
Naturhistorie.....				2	2	2	2	8	2	2	2	2	8	
Naturlære.....					2	2	2	6	2	2	2	2	8	
Regning & Matem. .	4	5	5	5	5	4&1	3&3	35	4&2	3&4	3&5	3&5	13&16	
Skrivning.....	3	3	3	2	1	1		13	1				1	
Tegning.....				1	2	2	2	7	2 Pg.1	2 Pg.1			4 Pg. 2	
Kvind. Haandarb. .	2	2	2	2	3	2&1	2&1	17	2	2			4	
Iagttagelsesunderv. .	2/2	1						2						
Sum									Dr.31 Pg. 32	31 32	32	32		
Gymnastik.....	2	2	2	2	2	3	3	16	3	3	4	4	14	
Sang.....	1	1	1	2	2	1	1	9	1	1			2	
Sum Drengene	19	21	24	27	30	31	31	183	35	35	36	36	142	
Sum Piger	21	23	26	29	33	34	34	200	36	36	36	36	144	

De understregede Tal betegner Fællestimer for henholdsvis 6. F.-1. R. og 7. F.-2. R.

Den gældende timeplan for perioden 1925-1931.

kår. Når den Dag kommer, da Sløjd og Skolekøkken indføres paa Timeplanen, maa man sige, at Forholdene i den Henseende bliver saa gode som overhovedet muligt"⁶⁰

Den ændring, Sørensen omtalte, var en ændring af timeplanen, som bl.a. medførte, at skolens 2 afdelinger - folkeskolen og realskolen - siden 1931 var helt adskilte, og at det samlede timetal forøgedes fra 295 til 344.

Overlærer Sørensen var også stolt af, at skolen helt fra starten havde lagt lokaler til Teknisk Skole, og at også Aftenskolen kunne tilbyde undervisning i flere fag: regning, bogføring, dansk, samfundslære, syning og skolekøkken. Det var overlæreren selv og 2 kolleger, der forestod disse kurser. Derudover benyttede byens og egnens unge gymnastiksalen til idræt og andre lignende formål.

Tilsynsloven i 1933

Reformarbejdet, der var igangsat efter 1. verdenskrig, fortsatte med en ny læreruddannelseslov i 1930, og i 1933 fulgte en ny tilsynslov – den første af sin art. Den

medførte afgørende forandringer i skolens placering mellem befolkning og myndigheder, først og fremmest fordi man med forbillede i den sønderjyske folkeskoleordning fra 1920 afskaffede det gejstlige tilsyn.

Præsten skulle nu ikke længere være født medlem af skolekommissionen. Biskoppen gled helt ud af tilsynet, ligesom provstidirektionen forsvandt og blev erstattet af amtsskoleledere. En af amtets provster skulle ganske vist være medlem, men havde ikke mere ledende beføjelser, og de folkevalgte repræsentanter havde flertal i direktionen. Den gejstlige tilsynsmyndighed erstattedes af amtsskolekonsulenten, der skulle fungere både som pædagogisk rådgiver for skoleledere og som pædagogisk inspirator for lærerne. Forældrene fik også en formaliseret, om end beskedent, indflydelse på folkeskolen via de nyoprettede forældreråd.

I Fredensborg bestod skolekommissionen i 1930'erne af syv personer, og her valgte man at bevare traditionen med slotspræsten som medlem og i nogle perioder som formand. Kommissionens medlemmer var fra forskellige dele af kommunen. Derudover var der et skoleudvalg bestående af fem medlemmer, hvoraf det ene samtidig var formand for skolekommissionen. En lærer fra kommunens største skole var medlem af skoleudvalget. Skolekommissionen skulle føre tilsyn med undervisningen og udarbejde forslag til skole-, undervisnings- og ungdomsskoleplaner. Skoleudvalgets opgave var den fysiske og økonomiske planlægning, fx bygningsudvidelser.

Skoleplanerne, som både lærerråd, skoleledere og skolekommissionen udarbejdede i samråd, gjaldt for alle skoler i kommunen og skulle godkendes af den kommunale styrelse og af undervisningsministeriet.

Skoleplanen indeholdt angivelser af skolernes navne, distrikter og antal klassetrin, ligesom den indeholdt overordnede bestemmelser for de enkelte skoler i kommunen. Fx om det var købstadordnede skoler, hvornår skoleåret påbegyndtes, antallet af lærere og hvor mange undervisningstimer, de forskellige personalegrupper havde samt lønningforhold.

Kommunen havde også pligt til at lave undervisningsplaner for hver enkelt skole; planer der fastlagde undervisningens indhold og omfang. De overordnede rammer var som regel ens for alle folkeskoler i kommunen, men den enkelte skole havde vid mulighed for at fastsætte sine egne regler for de enkelte klassetrin. De overordnede linier for læseplaner var defineret af undervisningsministeriet, men i Danmark skabtes der med det Sthyrskes cirkulære fra 1900 og Folkeskoleloven af 1903 en tradition for, at læseplaner ikke blev specificeret centralt, men var at opfatte som rammer for undervisningen. Intentionen med læseplaner var i cirkulæret beskrevet således: *"en Ramme for Skolearbejdet, hvilken samtidig med at tjene som Norm for alle Skoleformer kan udfyldes forskelligt efter de forskellige Forhold"*.⁶¹ Dette demokratiske princip gav lærerne en stor metodefrihed, som tilsynsloven ikke ændrede på.

Forældreråd

Et demokratisk princip var det også, at den nye styrelseslov gav mulighed for et øget samarbejde mellem lærere og forældre, da der nu kunne oprettes forældreråd. Men det var endnu ikke obligatorisk - kun en mulighed. Selv om det var ønskeligt, at forældrene kunne få en vis indflydelse på skolen, havde de ifølge loven kun en rådgivende funktion. Rådet kunne sammen med skolekommissionen deltage ved besættelse af lærerstillinger, og det kunne medvirke ved tilrettelæggelsen af skolens årsprøver. Men selve tilsynet med skolerne udførtes stadig alene af skolekommissionerne. Interessen blandt forældre var måske derfor generelt lav, og da der på mange skoler var en del modstand mod idéen, fik forældrerådssamarbejdet en beskedent start.

Forældrerådsvalet i 1934 viste, at 2/3 af alle købstadsskoler fik forældreråd, mens kun 1/4 af skolerne i landdistrikterne. Ved valget i 1938 blev der kun oprettet forældreråd ved 1/3 af skolerne i købstæderne og ved 1/4 af skolerne i landdistrikterne. Taget over et, var der næsten 73% af skolerne, der ikke fik forældreråd.⁶²

På Fredensborg Kommune- og Realskole oprettedes der i juni 1934 et forældreråd bestående af 3 forældre, men ved valget i 1938 kunne der ikke opnås tilstrækkelig tilslutning.

”Den røde betænkning”

Sidste etape i reformarbejdet skulle være en ny folkeskolelov. I 1933 blev der af undervisningsministeren nedsat et udvalg med det formål at ændre læseplanerne i retning af en udvidet folkeskole, der kunne bane vejen for en skoleordning, der var ens for land og by. Udvalget afgav den såkaldte ”røde betænkning” (efter omslagets farve) med titlen ”Den praktiske Mellemskole” i 1936. Det var udvalgets tanke, at mellemskolen skulle bevares som en eksamensskole, og parallelt med den skulle der oprettes en praktisk mellemskole med fag rettet mod erhvervslivet. De to mellemskoleafdelinger skulle ligestilles ved, at undervisningspligten blev udvidet med et 8. skoleår.

Der var et helt særligt formål med en praktisk orienteret mellemskole, selv om den eksisterende eksamensmellemskole var ganske populær. Ifølge ”Den røde Betænkning” kom ca. 1/3 af eleverne i 1930 i København og provinsbyerne i eksamensmellemskole.⁶³ Men industrialiseringen skred stærkt fremad i 1930’erne, og mange flyttede fra land til by i håbet om at få arbejde. Det gamle erhvervsmønster var i opløsning, hvor håndværk og industri nu gik frem, og der var derfor god mening i at styrke folkeskolens praktiske fag.

Der var dog også ulemper knyttet til mellemskolen. Frafaldsprocenten var ret høj, og man frygtede desuden, at den almindelige folkeskole ”skulle visne i toppen”.

Lovgivning og betænkninger medførte ofte væsentlige forandringer. Så var det godt at bevare traditionerne, som fx skoleteatret. Her ses optrædende i stykket "En søndag på Amager" i 1936.

Mange var bange for, at mellemskolens niveau skulle sænkes på grund af elever, der reelt ikke havde forudsætningerne for at følge med i undervisningen.

Tilsynsloven og "Den røde Betænkning" førte frem til en ny folkeskolelov, der gennemførtes i 1937, og samtidig dermed en ny formålsparagraf for folkeskolen. Ifølge den var skolens formål stadig at give nyttige kundskaber og forme elevernes holdninger, men religionsundervisningen skulle ikke længere være skolens fundament.

Omkring Skoleloven af 1937

Der blev oprettet mange mellem- og realskoler i hele landet, men de fik ikke den tilsigtede effekt. Det var især de større kommuneskoler i byerne, der tilbød eksamensmellemskole. Udenfor byerne var tilbudet fortsat den 7-årige grundskole; mange steder med hver-anden-dags undervisning. Selv om der i Fredensborg var indført en realafdeling på Fredensborg Skole, var det også her stadig sådan, at de elever, der ikke var i stand til at lade sig optage til den fireårige realskole, kun fik syv års undervisning.

For at fjerne denne forskel indførte Skoleloven af 18. maj 1937 derfor en eksamensfri mellemskole – den såkaldte "fri mellem". Selv om tanken var, at de eksamensfrie klasser skulle have mere indhold og dermed opnå større prestige, blev den

”fri mellem” mest opfattet som en navneforandring af folkeskolens ældre klasser. De bedste lærere søgte til eksamenskolerne, hvor de mest begavede elever kunne forventes at være, og hvor lærerne fik en højere løn. Den eksamensfri mellemskole kom da heller ikke i sin 20-årige levetid til at fjerne skellet mellem skolerne på landet og i byerne, og fik heller aldrig en egentlig social eller pædagogisk betydning.

Folkeskolens formål blev også ændret. I det nye formål stod bl.a.: *”Folkeskolens formål er at fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, styrke deres karakter og give dem nyttige kundskaber”*. En bred og ret tilforladelig tilkendegivelse. I besættelsens første år blev loven suppleret med en bekendtgørelse, der var mere udbyggende. Ifølge den burde skolen *”... udvikle og styrke Børnenes Sans for de etiske og kristelige Værdier; give Dem ærbødighed for Menneskelivet og for Naturen. Kærlighed til Hjemmet og vort Folk og Land, Respekt for andres Meninger; Følelse for Fællesskab mellem Folkene og for Samhörighed med de andre nordiske Folk. Skolen maa saaledes bidrage til at sætte sig Maal i Livet, øge deres Respekt for Oprigtighed i Tale og Adfærd og styrke deres Pligtfølelse. Gennem sund Disciplin læres god Opførsel og udvikles Sans for Orden”*.⁶⁴

Denne afvejning mellem kundskaber og opdragelse var ikke til debat i årene under og efter besættelsen. Bekendtgørelsen blev positivt modtaget af befolkningen,

Lærergruppen fotograferet i året for den nye folkeskolelov 1937. Bagerst fra venstre: Alfred Romose, Thorvald Gilberg, inspektør Marinus Sørensen, C.C. Christensen, Hans Dall, Max Christiansen. Forrest fra venstre: Gunhild Petersen (senere Kristensen), Else Christiansen (senere Sørensen), Agnes Bro, Vera Jensen, Søren Nielsen.

der tilsyneladende var enige i, at normsættet var et frugtbart grundlag for skolens arbejde.

Skoleloven kom også i Fredensborg til at medføre ændringer. Lærerrådet gik straks i gang med at udarbejde en ny undervisningsplan. Ønskerne kan ses i den plan, der er omtalt i kapitel 2, side 37, og som indebar den tredje tilbygning til Fredensborg Skole, en større ændring af skoledistrikterne og endelig, at skolen nu havde i alt 3 afdelinger: en 5-årig grundskole, en 3-årig eksamensfri mellemskole og en 4-årig realskole.

Ganske kort tid efter lovens indførelse blev landsbyskolerne nedlagt, og med virkning fra 1. april 1940 havde kommunen kun 2 folkeskoler (og nogle privatskoler): Fredensborg Kommune- og Realskole samt Kystdistriktets Kommuneskole. Veksebo Skole var allerede pr. 1. januar 1937 nedlagt. Dermed var gamle planer om en centralisering af skolevæsenet i Fredensborg og omegn endelig realiseret. Der havde helt tilbage i 1921 været tanker om at nedlægge skolerne i Grønholt og Lønholt, men planerne havde mødt voldsomme protester og skulle altså først efter 19 år gennemføres.

Beslutningen om nedlæggelse af hele fire skoler i 1940 gav da også anledning til debat. Det var ikke alle berørte forældre eller sognerådsmedlemmer, der var lige optimistiske. Men efter mange møder lykkedes det at få en bred tilslutning. Forældrene ville gerne kunne tilbyde deres børn bedre undervisningsmuligheder på den store skole i byen, og problemet med transport blev løst nogenlunde tilfredsstillende.

For de tilbageholdende kommunalpolitikere var det også et økonomisk argument, der vægtede til fordel for en centralisering. Det ville ikke være nødvendigt at ansætte flere lærere, da man på flere af klassetrinene på centralskolen måtte have to klasser med få elever frem for én klasse med for mange.

Det var ikke udelukkende børn fra de ældre omkringliggende landsbyskoler, der fremover havde en lidt længere vej til skole. For det viste sig hurtigt, at den store centralskole også var attraktiv for nogle familier uden for kommunen og uden for skoledistriktet. Der kom ansøgninger fra forældre i bl.a. Nødebo, Kvistgård, Toelt, Nybogård og et større antal fra kystdistriktet, der ønskede at indskrive deres børn i centralskolen. At Fredensborg Skole både var en købstadordnet skole, havde mellemskole og realafdeling var på dette tidspunkt også noget særligt. I 1942 var der i Frederiksborg Amt i alt 91 skoler, hvoraf 16 var købstadordnede og kun fire skoler havde en realafdeling.⁶⁵

Der blev tilbudt kørsel til børnene i de to yngste klasser, der boede i omegnen af Fredensborg. De store elever måtte cykle, men fik tilbudt cykelgodtgørelse. Et økonomisk aspekt ved folkeskoleloven af 1937 var, at der indførtes kommunal betaling af undervisningsmidler til alle børn i folkeskolen. Også på den måde var børnene nu mere ligestillede end førhen.

Men eleverne blev ikke ligestillet på alle områder med indførelse af den eksamensfri mellemskole. Skoleinspektøren udtrykte det egentlig ganske klart i sin tale

ved skoleårets ophør i maj 1940: "... vi faar nu foruden Realafdelingen endnu en Fjer i batten, nemlig den nye praktiske Mellemskoleafdeling. De to Afdelinger kan for så vidt stilles lige, men den ene Afdeling tager Hensyn til Hovedet, den anden til Hænderne".⁶⁶

Optakt til en ny skolereform

Det lykkedes ikke med skoleloven af 1937 at fjerne uligheden mellem folkeskolens afdelinger og forskellene mellem skolerne på landet og i byerne. En fremtidig løsning arbejdedes der videre på i de nærmeste år inden og igen efter besættelsen. Men der var ikke politisk enighed om hverken mål eller midler. Heller ikke hos lærerne kunne der skabes fælles fodslag, for mange af landsbyskolelærerne var tilhængere af at bevare syv års udelt skole.

Sidstnævnte problem fandtes selvsagt ikke i Fredensborg, hvor der på dette tidspunkt jo kun var en enkelt folkeskole. Men uligheden mellem de børn, der gennemgik den "fri mellem" kontra realskolen, var til stede. For mange af børnene, der

Den lokale maler, Marius Flint-Petersen, har udført mange kulisser til skolens teaterstykker. Her en skitse til "Prinsessen på ærten".

- efter eget eller deres forældres valg – nøjedes med den fri mellemskole, var dette dog en yderst kærkommen mulighed. Som flere af de til denne bog interviewede har påpeget, var en del børn ganske klar over, at de ikke havde større boglige evner, en del ønskede og stræbte efter et arbejdsliv baseret på et håndværk, og andre havde svært ved at tilpasse sig den stadig bryske tone og strenge disciplin, der herskede blandt især nogle lærere på skolen.

I længden ville man i et moderne samfund som det danske ikke acceptere den skævhed i rekrutteringen af ungdommen til en videre uddannelse, der endnu fandtes. Tilliden til skolen som et retfærdigt sorteringsapparat var svækket, for det var tydeligt, at skolegangen havde betydning for børnenes senere placering på den sociale rangstige. For at vinde forældrenes accept af en ny ordning, måtte målet være, at sorteringen alene skete på grundlag af børnenes evner og lyst.

Dette ideal kunne nås på to måder. Enten kunne man foretage en kraftig udbygning af skolevæsnet på landet og gøre undervisningen ens for alle børn i underskolen. Et sådant forslag kom i 1952 fra Danmarks Lærerforening. Det var ifølge forslaget først og fremmest lærerforeningens hensigt at opretholde eksamensskolen og delingen af børnene efter deres ”boglige evner”.

Det kan tænkes, at lærerforeningens holdning delvist var begrundet i det forhold, at det for lærerne i kommuneskolerne gav mere prestige og et lavere pligtigt timetal at undervise i eksamensklasserne. Det var en forståelig ambition for en lærer i underskolen at få så mange af sine elever som muligt sluset gennem mellemskolens eksamen, hvor lærerne i den ”fri mellem” oftere stod med ikke bare en skuffet elev, men også selv mærkede nederlagsfølelsen. Lige vilkår for børn på land og i by ville alt andet lige også give mere lige vilkår for deres lærere.

Modsat havde andre den holdning, at det netop var sorteringen midt i børneskolen, der var ondets rod. Hvis man i stedet afskaffede delingen og underviste alle børn sammen, ville man undgå både det urimelige eksamenspres på 10-11-årige børn og samtidig fjerne den nederlagsstemning blandt de frasorterede, der let opstod.

Samtidig med den løbende debat skete der på folkeskoleområdet flere større og mindre forandringer. I 1947 var der på skolen oprettet særlige klasser for hjælpesko-leundervisning. I 1948 skulle børnene i Fredensborg, ja i hele landet, vænne sig til nye regler i retskrivningen. Et cirkulære afskaffede de store bogstaver i substantiverne, indførte å og erstattede kunde, skulde og vilde med kunne, skulle og ville. I 1949 indførtes en skolelægeordning, der i 1952 fulgtes op med en skolesundhedsplejerske. I 1950 besluttede lærerrådet at tilbyde ordblinde ekstra undervisning.

I 1949 bestemte en ny tilsynslov, at der - hvis kommunalbestyrelsen besluttede det – kunne oprettes skolenævn ved de enkelte skoler i kommunen. Der skulle i givet fald mønstres et bestemt antal forældrestemmer. Ved Fredensborg Skole var der den 26. april 1950 for første gang valg til et nyoprettet skolenævn. Nævnene havde på det tidspunkt ikke de store beføjelser, men fik alligevel en stor betydning for forældres

Lærerrådsmøde marts 1947.

interesse for skolens styre. I øvrigt var skolens ledelse nu også begyndt at invitere til såkaldte forældredage, hvor forældrene ved selvsyn kunne opleve en del af døtrenes og sønnernes hverdag på skolen og se nogle af deres arbejder fra det forløbne år.

I 1952 besluttede lærerrådet, at en klasselærer, hvis han/hun ønskede det, efter samråd med inspektøren kunne afholde klasseforældremøder og i 1956 stiftedes en forældreforening. På Fredensborg Kommune- og Realskole var man opmærksom på *"den hårde kritik af den eksamensfri mellemskole, og at mange kræver de to afdelinger slået sammen til udelt skole"*, men skoleleder Marinus Sørensen slog koldt vand i blodet i sin årsberetning for skoleåret 1950/51 og forklarede: *"Vort indtryk går ud på, at dette må synes forbastet; ved siden af nogle mindre tilfredsstillende resultater har vi haft mange absolut gode i 3. mellem, og jeg mener, at denne skoleform må have tid til at gøre sine erfaringer, før dom bør fældes"*.⁶⁷

Da en ny inspektør, Helge Mailand, kort efter tiltrådte, måtte han tage tråden op og indgå i den debat, der foregik blandt byens borgere om skolens fremtid. I anledning af byggeriet af skolens nye fløj i begyndelsen 1950'erne tog man også den gældende skoleplan op til nøjere revision. Skolekommissionen ønskede nemlig en ændring af skoleåret, så man i stedet for forårseksamen gik over til sommereksamen. For, som kommissionens formand, Mogens Jensen, oplyste i en avisartikel, *"er der nu kun ca. 20 pCt., der har Foraarseksamen. Dette medfører, at Børn, der flytter hertil fra Skoler, der har Sommereksamen, har visse Vanskeligheder ved at følge Undervisningen her paa Stedet."*

Og som formanden videre påpegede: *"Det er imidlertid af endnu større betydning, at Sommerferien kommer som en naturlig Afslutning paa et Skoleaar, idet man med den nuværende Ordning ofte tvinges til den ene Dag at sige Farvel til de Elever, der forlader Skolen, og begynde et nyt Skoleaar den næste. Det maa ogsaa være ubeldigt, at Sommerferien falder i selve Skoleaaret, da det uvægerligt vil medføre, at Børnene glemmer en hel Del af det, de har lært i de to Maaneder fra April til Sommerferien."*

Avisen kunne løfte sløret for flere fremtidige planer, da formanden blev udspurgt, om det så var tanken at indføre mellem- og realeksamen i stedet for almindelig forberedelseseksamen/præliminærexamen. For svaret lød: *"Ja, det er det, men det tager lang Tid, inden en saadan Ændring bliver godkendt af alle de Instanser, den skal passere, og den vil formentlig ikke kunne føres ud i Livet før 1954. Det er mit Indtryk",* fortsatte Mogens Jensen, *"at Børnene har lidt svært ved at gennemføre den Eksamensskole, vi har, idet en Statistik viser, at ca. Halvdelen af Elever, der gaar over i Eksamensskolen, ikke gennemfører denne."*⁶⁸

Formandens argumenter var vægtige og han var ikke alene om sine synspunkter. Både skolekommissionen, skolenævnet og lærerrådene havde drøftet og arbejdet med samme planer uden større kontroverser. Amtsskolekonsulenten havde godt nok foreslået en fireårig grundskole, men lokalt var der enstemmighed om en fem-årig. Planerne blev af sognerådet vedtaget den 20. september 1954 og blev gennemført med virkning fra 1. april 1955. Ændringerne gjaldt både for Fredensborg Skole og for Humlebæk Skole. Nu kunne det kommunale skolevæsen tilbyde en 5-årig grundskole, en 3-årig eksamensfri mellemskole eller en 4-årig eksamensmellemskole og endelig en realklasse. Bortset fra den eksamensfri mellemskole, var disse tilbud egentlig de samme, som der var planer om tilbage i 1920'erne. Samtidig ændredes også skoleårets start fra 1. april til 1. august.

Uanset argumenterne var gode for de nu gennemførte ændringer, var problemet, der i disse år diskuteredes politisk, omkring en skæv deling af eleverne absolut ikke fjernet. Tværtimod.

Kampen om den udelte skole: 1958-loven

Den landspolitiske debat om en skolereform fortsatte i 1950'erne og førte efter langvarige forhandlinger på Christiansborg til en ny folkeskolelov, der blev vedtaget den 30. maj 1958. Den blev et kompromis mellem tilhængerne og modstanderne af en udelte skole. Undervisningspligten var stadig 7 år. Hvis der på en skole var 2 eller flere klasserækker, kunne der overbygges med en 3-årig realafdeling.

Loven forudsatte, at eleverne efter 5. klassetrin blev delt i en almen og en boglig linie, hvor sidstnævnte sigtede mod realafdelingen. Så på en måde blev mellemskolen videreført. På nogle skoler deltes børnene først efter 7. klasse, hvor der så var to

typer overbygning. Enten kunne eleven fortsætte i 8 og 9. klasse med en afsluttende prøve eller i realafdelingen med mulighed for realeksamen efter 3. real.

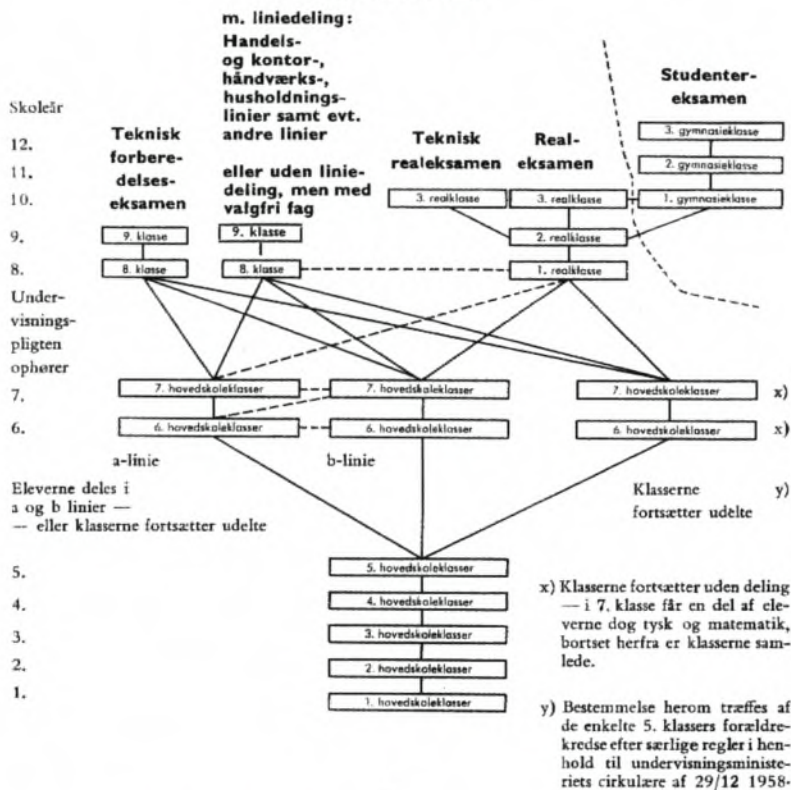
Men med loven var der dog åbnet en dør på klem. For den indeholdt en undtagelsesbestemmelse, der i de følgende år skulle vise sig at underminere den delte skole. Forsøg på flere skoler havde bl.a. vist, at den nederlagsstemning, der ofte havde præget den fri mellemeskoles elever, ikke forekom i de udelte klasser. Loven gav derfor mulighed for, at man på den enkelte skole kunne vælge ikke at dele klasserne, hvis forældrene ønskede dette.

Det kunne være vanskeligt at danne sig et overblik over den nye skoleordning. Fra Fredensborg Skoles årsberetning 1960.

Den nye skoleordning

(Skoleloven af 7. juni 1958)

Større skoler.

Anm. Efter udgangen af 7. hovedskoleklasse kan overgang også ske til gymnasieskolen, der foruden det 3-årige gymnasium tillige har den 3-årige realskole — altså fra 7. hovedskoleklasse til gymnasiets 1. realklasse.

Forældrenes holdning blev dermed afgørende for, om en lærer kunne føre en klasse udelt op igennem 6. og 7. klasse. Det var den såkaldte ”milde deling”, der på denne måde gav forældrene en indflydelse over børnenes skolegang, som ikke var set hidtil.

En beslutning fra forældrenes side om ikke at foretage en deling, var en stor til-lidserklæring til den enkelte lærer og hans evner. For lærerne var det derfor presti-gefyldt at undervise en udelt klasse, og på den måde flyttedes lærerens ambition til fordel for den udelte skole.

Reelt var det dog et samarbejde mellem forældre og lærere, der de efterfølgende år afgjorde det store spørgsmål om enten delt eller udelt skole. Afgørelsen blev på sigt til fordel for den udelte undervisning, for i løbet af 1960’erne blev det almindeligt, at klasserne forblev udelte efter 5. klasse, og at elever fortsatte skolegangen ud over den undervisningspligtige alder.

I efteråret 1959 var inspektør Mailand på studietur til en række skoler i hele lan-det. Han besøgte også nogle af forsøgsskolerne. Efterfølgende var der diskussioner i lærerrådet om det formålstjenlige i et lignende forsøg. I første omgang besluttedes det at kontakte forældrene til børnene i de daværende 5. klasser (årgang 1959/60). Af tilbagemeldingerne ses det tydeligt, at forældrene endnu ikke rigtig havde taget den nye skoleordning til sig. Men den var også forholdsvis kompliceret; se skitse på foregående side.

Først året efter blev forsøg med udelte 6. og 7. klasser indledt. Selv om en evalu-ering efter 1. års forsøg var positiv, var ikke alle lærere og forældre begejstrede. Men da man på Fredensborg Skole nu var oppe på et meget højt elevtal på over 850, var der god basis for at tage hensyn til begge gruppers synspunkter. Skolekommissionen og skolenævnet kunne derfor i marts 1962 træffe beslutning, at dele den kommende 6.A og 6.B i henholdsvis en almen og en boglig linie og så lade 6.C forblive udelt. denne løsningsmodel blev bibeholdt i en årrække. Og hvad så efter de syv obligato-riske år? Inspektør Helge Mailand var ikke i tvivl.

Han skrev i sin årsberetning for 1961/62: *”... det skal meget kraftigt understreges, at den dårligste tjeneste, forældre kan gøre deres søn eller datter i nutidens krævende erhvervsituation, er at råde dem til at forlade skolen efter 7. klasse. Det kræver både kropslig udvikling og større modenbed, end de 13 – 14-årige i almindelighed er i besiddelse af, at begå sig ude i erhvervslivet i dag. Det er sådan allerede nu, at de unge først tages i lære i 15 – 16 års alderen, og det bliver givet det helt ordinære i fremtiden. For øvrigt er det vel også en lille smule arrogant af os danske at tro, at vi som et af de meget få lande i Vesteuropa kan klare os med 7 års obligatorisk skolegang – de fleste andre lande har 8 eller 9 års undervisningspligt”*.⁶⁹

Efter denne opsang fulgte i årsberetningen så en nøje gennemgang af de tilbud om fortsat skolegang, som Fredensborg Skole kunne præstere. Foruden realafde-lingen var det 8.-9. klasse eller en 2-årig uddannelse til Teknisk Forberedelsesek-samen.

Efter forslag fra skolelederne oprettedes fra og med skoleåret 1965/66 10. klasse på Fredensborg Skole. Da ikke alle kommunerne i Fredensborgs omegn kunne præstere samme tilbud, blev skolen i foråret 1966 bemyndiget til at optage børn i 8. – 10. klasse fra andre kommuner.

Den ”blå betænkning”

1958-loven indeholdt ikke et nyt formål, så på det felt gjaldt stadig formuleringen fra 1937. Men i lovens kølvand udsendte ministeriet en ny undervisningsvejledning, der efter omslagets farve blev kaldt ”Den blå betænkning”.

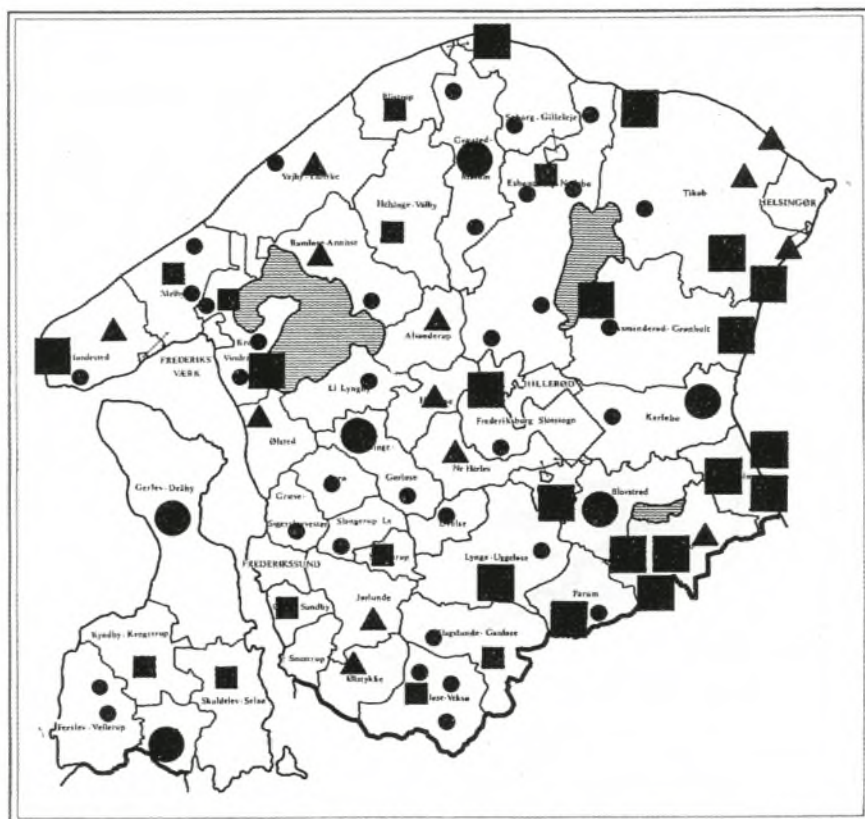
Den medførte gennemgribende forandringer af undervisningen. Først og fremmest blev der angivet en ny fortolkning af skolens formål og dermed nye veje for skolens arbejde. Vejledningens indledning slutter med ordene: *”Det er skolens formål at dygtiggøre børnene til at gå ud i samfunds- og erhvervslivet, velegnede til at opfylde de krav, man med rimelighed kan stille, men først og fremmest er det skolens opgave at fremme alle muligheder for, at børnene kan vokse op som harmoniske, lykkelige og gode mennesker”.*⁷⁰

Det var helt andre toner, end de gamle fra 1937. Ikke så underligt, at vejledningen blev positivt modtaget af især mange lærere, der opfattede den som et signal til, at de nu kunne arbejde friere og mere utraditionelt. Nu handlede det om børnenes behov og forudsætninger, at der skulle lægges vægt på elevernes personlighedsudvikling og karakterdannelse og ikke så meget på hensynet til eksamen. Undervisningen skulle også fremme deres internationale forståelse og give dem sans for det mellemfolkelige samarbejde.

På den enkelte skole blev den ”blå betænkning” oplevet som en kilde til inspiration og fornyelse. Det var også tilfældet i Fredensborg. Ligesom i andre dele af landet var der også her tiltrådt mange nye – og ofte nyuddannede – lærere. For dem blev den et værdifuldt hjælpemiddel, ligesom den gav inspiration til nye lærebøger. Ikke kun på Fredensborg Skole, men over hele landet, blev det meste af lærebogsmaterialet udskiftet i løbet af 1960’erne. Hertil kom øget brug af audiovisuelle hjælpemidler, lydbånd, film, dias, overhead-projektor, skoleradio og -tv.

Betænkningen indeholdt foruden beskrivelse af alle fagene også en grundig redegørelse for problemer omkring 8. og 9. klasse, og for de nye emner, der blev taget op i undervisningen, men som ikke fik selvstændigt timetal. Det drejede sig om seksualorientering, familiekundskab, færdselslære og erhvervsorientering. Også skolebiblioteket, specialundervisning, lærebøger og forsøgsundervisning blev behandlet.

I 8. og 9. klasserne på Fredensborg Skole var der også et varieret udbud af valgfag. For 8. klasses vedkommende: engelsk, tysk, fysik, maskinskrivning, matematik,

De sognekommunale skolers udbygning og placering.

- Forskole og skole med mindre end 7 klasser.
- ▲ 7-klasset hovedskole.
- 7-klasset hovedskole med 8. klasse.
- 7-klasset hovedskole med 8. klasse + real.
- 7-klasset hovedskole med 8.-9. klasse + real.

Oversigten viser antallet af forskellige typer sognekommunale skoler i Frederiksborg Amt i 1965.

håndgerning, sløjd, hobbyarbejder og barnepleje. Desuden modtog eleverne erhvervsorientering og blev sendt ud i erhvervspraktik. 9. klasses eleverne kunne vælge mellem følgende valgfag: engelsk, tysk, matematik, fysik med motorlære, geometrisk tegning, maskinskrivning, erhvervsgeografi, håndgerning, husgerning, biologi med

sundhedslære, sløjd, samarittergerning og endelig korsang. 6. og 7. klasses børnene kunne også vælge ekstra fag i 3 og 4 timer ugentligt. Eleverne i 2. real kunne derimod fravælge latin og i 3. real fransk og matematik. Det var bestemt ikke blevet lettere at gennemskue, hvad der var relevant for det enkelte barn. Skolen måtte derfor indføre forældrekonsultationer, hvor de mange muligheder kunne gennemgås.

Teknisk Forberedelseseksamen gav adgang til en række kortere tekniske videreuddannelser, som fx laboratorietekniker, kemotekniker, tekstiltekniker, teknisk assistent, maskintekniker, elektrotekniker, bygningstekniker og hospitalslaborant. Ønskede eleverne en lang videregående uddannelse, var realskolen den eneste vej frem. Der var i øvrigt mulighed for, at elever med udprægede boglige evner og interesse, allerede efter 7. klasse kunne optages i den nu treårige realafdeling.

På Fredensborg Skole blev der fra ikke mindst skolelederens side gjort et stort stykke arbejde for at antallet af børn, der forlod skolen efter 7 år ikke skulle være stort. I 1966 viste det sig da også, at hele 132 elever af i alt 468 fulgte undervisning ud over den pligtige alder. 28% af samtlige skolens elever var der altså helt frivilligt for at tilegne sig mere viden. På amtsplan var der på det tidspunkt 35 skoler med 8., 9. eller 10. klasse og 25 med realafdeling ud af i alt 93 skoler, så Fredensborg Skole var endnu blandt spydspidserne i Frederiksborg Amt, men ikke desto mindre var resultaterne af den nye lov og alle kræfterne, der var lagt i at opfylde de nye krav, ikke så tilfredsstillende, at man i tryghed kunne se fremtiden i møde.

Skoleloven af 1958 blev da også kun 17 år gammel – ”kun” set i forhold til de foregående love, hvor den sidste havde overlevet i 21 år. 1958-lovens hensigt var at udligne sociale skel og slette forskelle mellem land og by, ikke at udjævne forskelle i evner. Men samfundets forandringer accelererede, og skolen måtte følge med. Der var behov for flere veluddannede unge, der kunne hamle op med konkurrencen fra udlandet. Den skæve rekruttering måtte ophøre. Det kunne de fleste indse mod slutningen af 1960’erne, selv om den efterfølgende debat, der ledte frem mod endnu en skolelov, bar præg af en del bekymrede forældre. Bekymringen gik på, om det ikke ville bremse deres poders karriere, hvis de skulle gå sammen med alle andre!

Skolereform i etaper

Ti år efter 1958-lovens vedtagelse var dens undtagelsesbestemmelse om udelte klasser blevet reglen snarere end undtagelsen, og ca. 85% af eleverne i hele landet gik i udelte klasser.⁷¹ Billedet så nogenlunde ligedan ud på Fredensborg Skole, hvor 85,7% af eleverne, der skulle starte i 6. klasse august 1966, ønskede udelt skole. Også på kommunens andre skoler tegnede billedet sig på samme måde. Derfor rettede fælleslærerrådet i november 1967 henvendelse til skolekommissionen med et

Skolebørn fra hele kommunen demonstrerer for lørdagsfrihed den 26. april 1969.
Foto: Lokal-Avisen.

forslag om permanent at indføre udelte klasser. Rådet skrev bl.a.: *"I indeværende skoleår er samtlige 6. og 7. klasser udelte. Gennemførelsen af en permanent undladelse af deling af eleverne i a- og b-klasser vil derfor være en logisk konsekvens af udviklingen. Undladelse af delingen vil sikkert også skabe mere ro og kontinuitet i arbejdet de pågældende to skoleår, idet konflikter imellem børn-forældre undgås, ligesom det vil være af betydning for lærerne, at de ved, at deres klasse videreføres samlet til udgangen af 7. klasse".*⁷² Det havde hverken skolekommissionen eller sognerådet indvendinger imod.

Diskussionen om udelte 6. og 7. klasser var både lokalt og i resten af landet stort set afsluttet og nu drejede problematikken sig i stedet om folkeskolens forskellige typer "overbygning". Ved begyndelsen af 1970'erne valgte mange forældre og lærere af egen fri vilje at forlænge undervisningspligten og der var en stadig stigende tilgang til realafdelingen. I 1968 var man helt nede på 6-7% 14-årige, der blev udskrevet, mens det nu var over halvdelen, der forlod skolen fra 8., 9. eller 10. klasse, og andelen af unge, der tog realeksamen, var vokset fra 22% til 30%.⁷³

Samtidig viste undersøgelser, at der var en stor del af 9. og 10. klasseeleverne, der kunne klare kravene til årsprøven efter 2. real og realeksamen. I hvert fald bedre end de svageste realelever. Dette forhold havde man taget i betragtning ved oprettelse af

teknisk forberedelseseksamen og udvidet teknisk forberedelseseksamen. Samtidig var der ønske om, at de unge skulle have lige startvilkår i det videre uddannelsessystem. Væk fra det forhold, at den enkeltes placering i uddannelsessystemet ikke blot var bestemt af flid og evner, men også af sociale tilhørsforhold.

De forskellige forudsætninger, børnene havde, skulle mødes med individuel tilpasning af undervisningen. Undervisningsdifferentiering frem for elevdifferentiering. Forsøg med undervisningsdifferentiering på Statens pædagogiske Forsøgscenter i Rødovre medvirkede til et politisk pres og politiske initiativer lod da heller ikke vente på sig.

En beslutning om udvidelse af undervisningspligten til 8 år fra skoleåret 1972/73 og til 9 år fra 1973/74 blev besluttet og stadfæstet ved lov i 1972. Asminderød-Grønholt Kommune udnyttede den eksisterende mulighed for egenhændigt at tillade udelte 6. og 7. klasser i kommunens skoler, således at praksis på dette område fortsatte.

Forinden – i 1969 – var der kommet et udspil fra undervisningsministeriet, som nok rigtig mange børn fra dengang (og lærere) husker som noget særligt. Den 2. april udsendte ministeriet et cirkulære om gennemførelse af lørdagsfrihed i folkeskolen i månederne maj, juni, august og september 1969 og månederne maj og juni 1970. Skolekommissionen og skolenævnene vedtog på et ekstraordinært møde den 30.04.1969

Medlemmer af skolekommissionen, Bjarne Wulff, skoleinspektør Helge Mailand og Simon Altschuler, ser på udviklingsmuligheder. Foto: Lokal-Avisen.

enstemmigt at anmode Asminderød-Grønholts sogneråd om, at der i kommunens folkeskoler blev givet lørdagsfrihed de pågældende måneder. Sognerådet gav sin tilladelse, men det skete ikke uden sværdslag. Sognerådet havde nemlig ikke oprindeligt haft til sinds, at lørdagsfrihed skulle gælde nu og her, men først med virkning fra skoleårets start i august 1969. Det havde 9 medlemmer mod 4 bestemt på et møde den 23. april. Men de havde skolekommissionen, skolenævnene og lærerne imod sig.

Også eleverne var stærkt utilfredse med den forskelsbehandling, som beslutningen medførte. Så utilfredse, at ca. 600 skolebørn fra hele kommunen valgte at tage sig nogle (ulovlige) fritimer fredag den 24. april for at demonstrere. Samme morgen forlod 250 elever Humlebæk og travede hele vejen til Asminderød Skole, hvorfra de fulgtes med kammerater videre til Fredensborg Skole og med følgeskab derfra gik de med bannere og plakater op mod rådhuset for at få sognerådsformand Karl Larsen (V) i tale. *"Så kom ungdomsoprøret til Fredensborg"*, som den lokale avis skrev.⁷⁴

Da det meste af sognerådet sammen med formanden var i København, besluttede eleverne at vente, til han kom om eftermiddagen. I mellemtiden fik de husly i gymnastiksalen på Asminderød Skole. Da kl. blev 15.30 og sognerådet vendte tilbage, var de fleste af eleverne fra Humlebæk blevet sendt hjem i to busser. Tilbage var en mindre skare på omkring 30, der fulgte elevrådsrepræsentanterne til rådhuset, hvor de langt om længe fik Karl Larsen i tale.

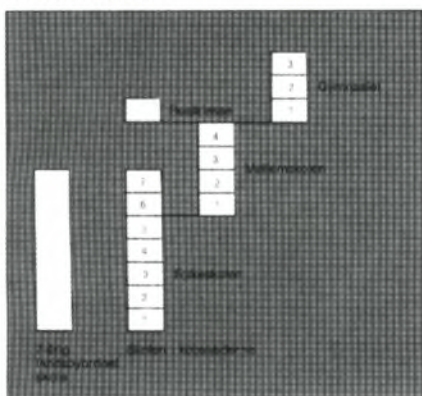
I første omgang ændrede demonstrationen intet. Sognerådsformanden kunne meddele, at de holdt fast i deres beslutning. Men elevernes tiltag skulle de følgende dage blive fulgt op af en debat i både den lokale og den regionale avis, som slutte­lig medførte, at børnene i Asminderød-Grønholt Kommune på linje med stort set alle Sjællands øvrige skoler gik over til en femdages-uge med virkning allerede fra samme forår. Aviserne bragte indlæg fra elevrådsrepræsentanter i kommunens tre skoler og de blev støttet af forældreforeninger og medlemmer af skolekommissionen. Forældreforeningen på Humlebæk Skole fremførte således, at det burde have været naturligt at forhøre sig om forældrenes mening, *"før man traf en beslutning, der virker så urimelig"*.

Sognerådets hovedargument for ikke at give lørdagsfri allerede fra maj 1969 var, at skoledirektionen til samtlige kommunalbestyrelser havde meddelt, at man ikke ville kunne forvente godkendt, at skolerne kunne lukke de 5 aktuelle lørdage i maj og juni 1969, dersom antallet af skoledage kom under 229. Da man netop her i kommunen havde givet eleverne tre fridage mere end normalt i forbindelse med dronning Ingrid's fødselsdag og påskeferien, ville man ikke være i stand til at opfylde skoledirektionens direktiv.

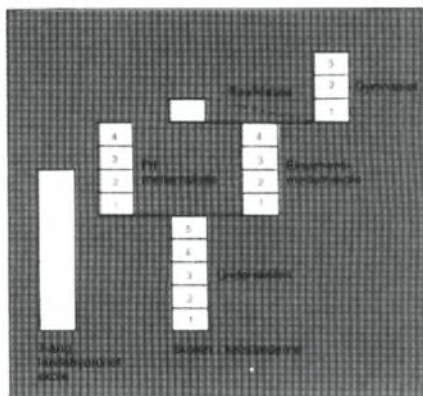
Argumentet var åbenbart så tyndt, at sognerådet hurtigt skiftede holdning, og der lå også hurtigt en godkendelse fra skoledirektionen til, at eleverne i kommunens folkeskoler ikke skulle modtage undervisning på lørdage fra den 10. maj 1969 og indtil sommerferien 1969.

Strukturer i 1900-tallets skole

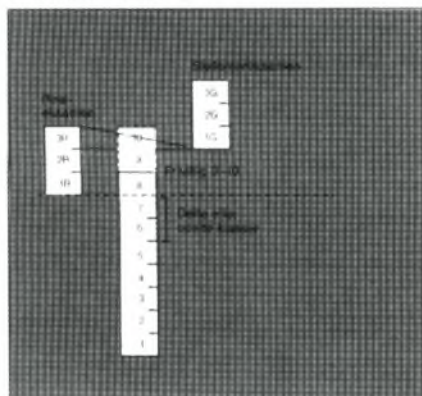
Skoleloven 1903

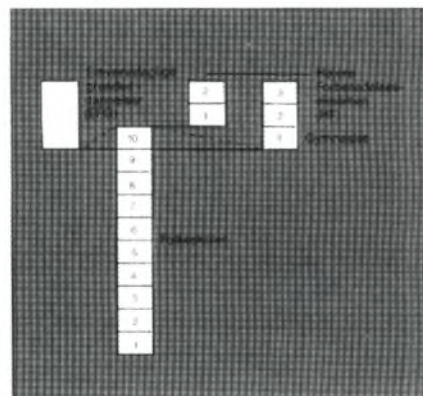
Skoleloven 1937

Skoleloven 1958

Skoleloven 1975

Skemaet tydeliggør de strukturelle ændringer i det 20. århundredes første fire folkeskolelove.

Men der var andre og større reformer på vej. I 1969 blev folkeskolelovens § 21 ændret, sådan at skolerne kunne tilbyde "samlæsning". Det betød, at undervisningen i dansk, religion, historie, geografi og biologi var fælles for elever i 8. kl. og 1. realklasse. Og for elever i 9. kl. og 2. real.

Fælles undervisning i musik, formning, håndarbejde, husgerning, sløjd og legemsøvelser kunne gennemføres uden særlig tilladelse. Elever i 8. - 10. klasse kunne desuden følge undervisningen i et eller flere af realafdelingens fag. Senere blev mulighederne udvidet til også at omfatte 3. real og 10. klasse.

Det viste sig, at flere skoler hurtigt var parate til at udnytte det nye potentiale. De første meldte sig allerede samme år, som muligheden var til stede, og mange fulgte de efterfølgende år.

Der er ikke noget i de til rådighed værende kilder, der viser, at man på Fredensborg Skole på dette tidspunkt har benyttet sig af ”samlæsning” (i 1980’erne var der samlæste hold), i hvert tilfælde ikke sådan som muligheden var tiltænkt. Tværtimod viser lærerrådets protokoller fra disse år, at skolens ledelse og lærerrådet har haft endog store vanskeligheder med at få et stort puslespil af klasser (herunder kvotienter på max. 22 i de første 6 årgange), timetal (ny 5-dages uge), lokaler (bl.a. belægningsgrader), lærere (stor mangel på faglærere), obligatoriske fag og valgfag til at gå op i en højere enhed.

Samlæsning blev i stedet ufrivilligt indført af ren og skær nød, dels begrundet i mangel på lærere og dels fordi der fra kommunal side blev foretaget økonomiske nedskæringer på skoleområdet. For skoleåret 1972/73 måtte der derfor skæres i udbuddet af valgfrie fag, foretages reduktioner i antallet af timer for nogle fags/klassers vedkommende, og endelig måtte eleverne i de ældste klasser fremover dele timer med andre elever på samme årgang eller med årgangene over/under.

1975-loven

En omfattende anvendelse af ”samlæsning” på de danske skoler skulle ifølge hensigten hurtigt medføre en større ændring af folkeskoleloven, men sådan skulle det ikke gå. Det skyldtes en del politisk turbulens med folketingsvalg i 1971, i 1973 og igen i januar 1975. I løbet af de år var der udarbejdet flere udkast til en ny folkeskolelov, men først den 13. juni 1975 blev en ny lov vedtaget af et bredt flertal bestående af Socialdemokratiet, Venstre, Det radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti og Kristeligt Folkeparti.

Den langstrakte proces skyldtes nu ikke kun de mange valg. Som noget nyt var de forskellige udkast – inden de blev fremlagt som egentlige lovforslag - rundsendt til udtalelse hos en lang række interesseorganisationer. Naturligvis til lærerorganisationerne, der skulle forhandles med, men også andre organisationer som LOE, Skole og Samfund, Kommunernes Landsforening, Dansk Arbejdsgiverforening og LO. Det var en ganske anden situation end ved de tidligere indførte ændringer i folkeskoleloven. Skolen havde en vigtig funktion, som mange viste interesse for, og der var virkelig tale om, at skolen nu var en integreret del af samfundet.

Desuden var situationen i 1975 præget af politisk splittelse og økonomisk usikkerhed. De gode tider fra 1960’erne og begyndelsen af 1970’erne med fuld beskæftigelse, høj vækst i produktionen og fordobling af reallønnen viste sig at være undtagelsen og ikke reglen. Den opståede oliekrise og en ny atmosfære præget af

offentlige besparelser, som nødvendigvis også måtte gælde folkeskolen, gjorde ikke processen lettere. Alligevel lykkedes det altså at nå frem til et kompromis.

Et af de vigtigste punkter i kompromiset var, at delingen af eleverne efter 7. klasse blev afskaffet. Folkeskolen kom herefter til at bestå af en niårig grundskole, en frivillig 10. klasse og en frivillig børnehaveklasse. Elever kunne aflægge ”Folkeskolens afgangsprøve” (A) efter 9. eller 10. klasse i op til 11 fag og/eller ”Folkeskolens udvidede afgangsprøve” (U) efter 10. klasse i 5 fag. Til gengæld blev det gennemført, at undervisningen i de mest teoretiske fag i 8., 9. og 10. klasse skulle gives i et grundkursus og et udvidet kursus med forskelligt indhold.

Uanset eleverne i princippet skulle holdes sammen i deres oprindelige klasser gennem hele skoleforløbet (bortset fra valgfag), havde der alligevel sneget sig en undtagelse ind. For undervisningen i regning/matematik, engelsk og tysk på 8. – 10. klassetrin og i fysik/kemi på 9. og 10. klassetrin skulle efter loven som hovedregel gives i to kurser af forskelligt indhold, der benævntes ”grundkursus” og ”udvidet kursus”. Eleverne på de to kurser skulle undervises på hvert sit hold og de skulle have mulighed for at vælge mellem de to kurser i hvert fag for sig, sådan at den enkelte elev kunne kombinere grundkursus i et eller flere fag med udvidet kursus i andre fag.

Teoretisk set indebar dette ikke mindre end 16 kombinationsmuligheder, så det kan ikke undre, at Fredensborg-Humblebæk skolevæsen valgte at udgive en folder (”En orientering om valg i 7. skoleår”) med oplysninger om de mange muligheder, børnene og deres forældre skulle tage stilling til.

Et andet vigtigt punkt i 1975-loven var en helt ny og mere detaljeret formålsformulering, som bl.a. lagde stor vægt på elevernes demokratiske holdninger, udvikling af lærelyst, skole-hjem-samarbejde mv., men uden nogen binding til folkekirken. Punkt 3 i formålet lyder således: *”Folkeskolen forbereder eleverne til medleven og medbestemmelse i et demokratisk samfund og til medansvar for løsningen af fælles opgaver. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed og demokrati”*.⁷⁵

Forud for skoleloven havde et omfattende læseplansarbejde fundet sted. Det blev hovedsageligt foretaget af repræsentanter for de faglige lærerforeninger. Samtidig blev de lærergrupper, der arbejdede med fagene historie, biologi og geografi, enige om at foreslå en ny struktur for disse fag. Lærerne ønskede, at den nye skolelov kom til at indeholde faget ”samtidsorientering”. Fra lærernes side havde undervisning i samtidsorientering et klart formål: det skulle give eleverne indblik i og interesse for samtidsproblemer i det lokale, nationale og globale samfund. Samtidig skulle eleverne udvikle metoder til at indsamle, bearbejde og tolke materiale. Der var blandt lærerne en voksende bevidsthed om, at skolen formidlede en politisk ideologi og at de selv kunne være medvirkende til, at de ældste elever kvalificerede sig til deltagelse i det politiske liv.

Faget ”samtidsorientering” blev indført via 1975-loven, men formuleringen af formålet var revideret noget. I det nye formål formuleret af ministeren blev det

faglige indhold fastholdt, men det metodiske nedtonet. Det blev fremhævet, at undervisningen skulle medvirke til, at eleverne fik interesse for politiske forhold og kendskab til nogle af de faktorer, der danner baggrund for det nutidige samfunds konflikter, og til hvordan de kan søges løst.

Ifølge det nye formål skulle undervisningen øge elevernes mulighed for at se hverdagslivet i et større perspektiv, udbygge deres indsigt i samfundsforhold, udvikle deres evne til selvstændigt at analysere og vurdere og give dem oplevelser. Eleverne skulle forberedes til det moderne samfund. Ordet politisk forekommer ikke direkte i det nye formål. Ikke desto mindre er det klart, at undervisningens formål var at opdrage eleverne til samfundsborgere og dermed også til politisk deltagelse.

Det lå for så vidt helt i tråd med det faktum, at også elevernes forældre var blevet mere politisk bevidste og aktive – også i forbindelse med skolemæssige forhold. Forældrene havde i de seneste år fået langt større beføjelser, der fungerede som et kraftigt incitament for at blande sig i skolens daglige virke. Dels var der i 1970 kommet en ny tilsynslov, der styrkede forældreindflydelsen, idet skolenævnene blev obligatoriske ved alle skoler. Det enkelte nævn skulle bestå af en repræsentant fra kommunalbestyrelsen samt 2 – 4 forældrevalgte medlemmer. Nævnet tiltrådtes af skoleleder, lærerrådsformand samt elevrådet, alle uden stemmeret.

I 1980'erne er gruppearbejde for alvor kommet ind i klasseværelser. Det sætter sit præg på møblernes placering.

En af opgaverne for nævnet var, at tage stilling til (i princippet) alle undervisningsmidler – inden for en økonomisk ramme, der var lagt af kommunalbestyrelsen. Forældrene blev på denne måde inddraget i valget af det materiale, som deres børn skulle præsenteres for. Det var netop i de år, hvor der begyndte at komme undervisningsmidler af mere kontroversiel karakter, som kunne give – og gav – anledning til diskussioner om både politiske holdninger og seksualoplysning. Også i skolekommissionen blev forældredeltagelsen øget, da der fremover var 6 forældrevalgte foruden de 6 medlemmer fra kommunalbestyrelsen. Forældreindflydelsen blev yderligere styrket ved revisioner af tilsynsloven i 1974 og 1978 samt med skoleloven fra 1975.

En ulempe ved den nye styrelseslov var, at der nu var så mange bestemmende organer, at hele styrelsen blev utrolig tung, kompliceret og tidskrævende. Der var skolenævn og lærerråd, skolekommission og fælleslærerråd, undervisnings- og kulturudvalg, byråd og amtsråd, og så skulle enkelte sager endda også forelægges i undervisningsministeriet.

I løbet af 1970'erne gled ministeriet og amtsrådet dog ud, så kommunalbestyrelsen herefter var eneansvarlig indenfor lovens rammer. Det lettede noget i beslutningsprocessen, men det var ofte en tålmodighedsprøve at få større sager igennem de mange instanser, der havde udtale- og medbestemmelsesret. Til gengæld fik alle deltagere i høj grad mulighed for at opøve evner i at indgå kompromisløsninger og opnå konsensus om de givne forhold.

Efter 1975 er loven blevet justeret flere gange, ligesom der løbende er kommet betænkninger og cirkulærer indeholdende ændringer. I 1980 blev det obligatorisk for kommunerne at oprette børnehaveklasse – en ordning der allerede havde eksisteret flere år på Fredensborg Skole. Fra 1985 muliggjorde endnu en lovændring en samordning af arbejdet i indskoling, dvs. børnehaveklasse og de yngste klassetrin. Også for udskolingens elever skete der ændringer. Med 1975-loven var der indført skolevejledere, der skulle støtte rådgivningen af elever på 7. – 10. klassetrin og rådgivningen kunne efterfølgende fortsætte via ungdomsskolerne.

Siden kommunalreformen i 1970 er de enkelte kommuners indflydelse på skolevæsenet formelt blevet større. Formelt, fordi det også i årene forinden havde været de enkelte kommuner, der skulle udfylde de rammer, som folkeskolen har været underlagt. Især med hensyn til økonomi har kommunerne været enerådende. I det, der efter 1970 var blevet til Fredensborg-Humblebæk Kommune, dannede der sig i løbet af 1970'erne og 1980'erne præcedens for, at skolerne selv i så vidt omfang som muligt styrede egen økonomi – også her naturligvis indenfor angivne rammer.

Alt taget i betragtning var det således nye og store udfordringer, som den nye skoleinspektør, Hans Stige Hansen, havde for sig, da han tiltrådte i august 1975. Han kom nu ikke til at bestride jobbet længe, for den 1. november 1977 blev han i stedet ansat som skoledirektør i kommunen. I efterfølgeren, Chresten Richard Møllers, tid som skoleinspektør indgik Fredensborg-Humblebæk i et frikommuneforsøg, der om

I forbindelse med projektet "Fremtidens Skole" kunne eleverne på alle kommunens folkeskoler i 1986 deltage i en plakatkonkurrence. Et gennemgående tema blandt de i alt 100 indkomne forslag til en plakat var, at eleverne ønskede en fremtidens skole med mere fysisk udfoldelse og mindre stillesiddende arbejde. Her har 4. B fra Fredensborg Skole med et applikeret billedtæppe foreslået en svømmehal.

end kun indirekte var en følge af lovgivning, så skulle vise sig på skoleområdet at have direkte indflydelse på efterfølgende lovgivning. Samtlige nuværende og tidligere lærere, der var ansat på Fredensborg Skole i forsøgsperioden og som er interviewet til denne bog, har omtalt forsøgene på undervisningsområdet meget positivt.

Udviklingsarbejde

Det er nu ikke fordi, der ikke blev gjort skolemæssige forsøg før frikommuneforsøgets start i 1985. Faktisk havde Fredensborg Skole allerede på det tidspunkt nærmest en tradition for at indgå i spændende projektorløb. I årene 1975 – 1980 blev der sædvanligvis på lørdage løbende afholdt pædagogiske dage, hvor forskellige temaer var til debat med henblik på udvikling. Under frikommuneforsøget udvidedes kon-

ceptet til pædagogiske weekends. Gennem den første halvdel af 1980'erne deltog skolen i et samarbejde med 13 andre skoler i norden om skoleudvikling. Nordisk Ministerråd og Danmarks Lærerhøjskole havde den overordnede koordinering af projektet. Arbejdet mandede ud i flere rapporter og en bog, der kunne fungere som inspiration for andre: "Nordiska skolor i utveckling".

Et af de mest vidtrækkende af de forskellige forsøg og udviklingstiltag, der blev foretaget på skolen i det regi, har nok været forsøget i 9. klasse årgang 1982/83 med titlen "Skolens åbning mod samfundet". Det var især målrettet elevernes medbestemmelse i undervisningens tilrettelæggelse og gennemførelse med henblik på deres videre færd i samfundet.

Et andet helt særligt udviklingsarbejde indledtes i 1984 på edb-området i samarbejde med IBM og Danmarks Lærerhøjskole. Fredensborg Skole var med til at udvikle software til brug for undervisning i engelsk og matematik. De involverede lærere måtte på dette tidlige stadie af edb-epoken i skoleregi selv lære at programmere, udvikle og afprøve. Succesen var hurtigt i hus og interessen fra andre skoler meget stor.⁷⁶ Der etableredes et netværk, EARN-nettet (European Academic Research Network), hvor lærere og elever lynhurtigt kunne kommunikere med andre dele af verden via elektronisk post.

Samme år igangsattes også "Projekt Bogmus" – et pædagogisk udviklingsarbejde med særlig vægt på musisk udvikling og tværfaglighed.

Tværfaglighed var også et nøgleord i udviklingsarbejdet om etablering af en overfaglig læseplan i kommunen. Med frikommuneforsøget var alle restriktioner i forhold til tværfagligt arbejde ophævet, og fra efteråret 1986 skabtes der mulighed for at undervise tværfagligt i alle fag og på alle klassetrin hele året rundt. Uagtet de meget frie rammer var det dog nødvendigt med en vis definition på og struktur af undervisningens indhold, hvorfor en overfaglig læseplan blev etableret.⁷⁷

Et forsøg, der startede samtidig med frikommuneprojektet i 1985, drejede sig også om skoleudvikling. Kommunens status som frikommune var medvirkende årsag til, at Danmarks Lærerforening indbød Fredensborg-Humblebæk til at være

Skoledirektør Ole Bergman arbejdede ihærdigt for en forbedring af skolernes vilkår under frikommuneforsøget i 1980'erne.

deltager i projekt "Fremtidens Skole", hvor også 2 andre kommuner medvirkede. Projektet, hvor hele skolevæsenet var med i udviklingsarbejdet, omhandlede især forældresamarbejde og skolens funktion i lokalsamfundet. Ved projektets begyndelse blev der nedsat en arbejdsgruppe med i alt 11 lærere, forældre, skoleledere og politikere. Gruppen medvirkede også til løsning af de mange opgaver i forbindelse med frikommuneideerne. I løbet af forsøgsperioden skabtes et særligt samarbejde mellem sproglærere, der i 2006 stadig er i kraft.

Nogle af de mange ideer til udvikling på skoleområdet, der kom til debat og til udførelse, blev præsenteret i en mængde rapporter. Der blev også produceret en videofilm med titlen "På vej mod fremtidens skole" af Danmarks Lærerforening.⁷⁸ Heri er der optagelser fra Fredensborg skole. Til inspiration for landets øvrige skoler blev der udgivet en bog med erfaringer fra projektet.⁷⁹

Et projekt, der stadig bærer frugt i 2006, er "Skoler i netværk", der startede i 1987 – også i samarbejde med Danmarks Lærershøjskole. Projektet bærer i dag navnet "European Schools Project (ESP)" og er verdens ældste stadig eksisterende netværk, med det formål at etablere samarbejdsprojekter i især Europa.

Et nyt element i 1970'ernes og 1980'ernes undervisning var de såkaldte feature-uger, hvor alle eleverne arbejdede med et givet emne i en uge. Ofte blev forældrene inviteret til et afsluttende arrangement som her i oktober 1985.

Frikommuneprojektet

Ved en konference afholdt af Danmarks Lærerforening undrede den daværende skoledirektør Ole Bergmann sig over, at de erfaringer på skoleområdet, man havde gjort sig som frikommune, ikke blev inddraget i det såkaldte Lotz II-udvalgs (udvalg om kommunalt udgiftspres og styringsmuligheder) arbejde. Han udtalte i den forbindelse til tidsskriftet "Folkeskolen": *"Vi har både positive og negative oplevelser med at nedlægge skolekommissioner og oprette skoleråd på skolerne. Dem vil vi da gerne videreformidle til regeringen, men tilsyneladende er man ligeglad med dem."*⁸⁰ Det vedblev regeringen ikke med at være.

Frikommuneprojektet var et forsøg igangsat af Indenrigsministeriet i 1985. Formålet var at udbygge decentraliseringen, at justere regelsystemet og at undersøge, om der lokalt kunne iværksættes tilfredsstillende måder at løse kommunens opgaver på. Forsøgsperioden blev på i alt 9 år. I januar 1985 blev 22 kommuner, herunder Fredensborg-Humblebæk, og 5 amtskommuner udpeget som frikommuner. Til forskel fra mange andre lignende forsøg omfattede frikommuneprojektet den samlede kommunale virksomhed og det var kommunerne selv, der skulle tage initiativ til, på hvilke områder og med hvilket indhold, der skulle gennemføres forsøg.

Det markant største forsøgsområde inden for projektet var på skole- og fritidsområdet, hvor der i de deltagende kommuner blev gennemført i alt 153 forsøg.

Alle folkeskolerne i Fredensborg-Humblebæk Kommune deltog i projektet, men nogle var mere aktive end andre. Fredensborg Skole var en af de progressive skoler. Skolen havde netop fået en ny inspektør, Bjarne Valentin, og den hidtidige skoleleder, Chresten Richard Møller, fortsatte som konsulent på rådhuset for skolevæsenet. Bjarne Valentin havde som sine to forgængere også til hensigt at overlade så mange beslutninger som muligt direkte hos lærergruppen. Skolens lærere var da også yderst handlekraftige og initiativrige – en holdning der passede fint med forsøgene på decentralisering.

Ikke alle forsøg var i længden succesfulde og nogle ophørte igen efter prøveperiodens udgang. Men der var et forsøg, der fortsatte efter 1993 og som også derefter indgik i overvejelser om kommende lovgivning. Det var et forsøg, kommunen udførte i samarbejde med Frederiksborg Amtskommune, og som omhandlede overførsel af amtskommunens forpligtelse til kommunen til at sørge for vidtgående specialundervisning af børn og unge. Det har netop været et af de områder, hvor Fredensborg Skole til alle tider har stået stærkt.

Der var fra både medierne og andre kommuner stor interesse for de ændringer, der blev foretaget her i kommunen. Opmærksomheden gik særligt på det nye styrelsesregulativ, der medførte en nedlæggelse af skolekommissionen og skolenævnene, der i stedet blev erstattet med skoleråd på de enkelte skoler. Skoledirektør Ole Bergmann, der i 1984 havde afløst Hans Stige Hansen, berettede herom: *"Skolerådene fungerer i princippet som de gamle skolenævn, men vi har forsøgt at stramme dem op, så de i højere*

grad er et besluttende organ end et høringsorgan. Flere sager afgøres i skolerådene, bl.a. på budgetområdet og vedrørende fordeling af lærertimeantallet”⁸¹

Rådene bestod af seks forældre, to ansatte ved skolen, et byrådsmedlem og to elevrepræsentanter, der som noget ganske nyt fik stemmeret og dermed blev stillet lige med de øvrige medlemmer. Skolerådene fik tildelt et rammebeløb, som den så selvstændigt rådede over.

De mange kommuner, der henvendte sig til Fredensborg-Humblebæk, for at se og høre nærmere om tiltagene, viste også stor interesse for det projekt, der betød at 14 psykisk og fysisk handicappede elever blev integreret i de almindelige kommuneskoler med de øvrige elever frem for ellers at skulle have været på specialskole andetsteds. Et andet forsøg, der ligeledes tiltrak opmærksomhed, var, at der blev indført engelskundervisning allerede fra 3. klasse og tysk fra 6. klasse. Kommunen fik da også rosende omtale og blev fremhævet for sit engagement i den delrapport om frikommuneforsøgene, som blev udarbejdet af Institut for Samfundsfag og Forvaltning ved Københavns Universitet.

I flere af de deltagende kommuner har der også været gennemført forsøg, der har haft indflydelse på den folkeskolelov, der kom samme år, som forsøgene officielt afsluttedes. Et af de forsøg, der blev udført på Fredensborg Skole og som inspirerede til ændringer i folkeskoleloven, var bl.a. fravigelse af fagrækken og overdragelse af undervisningsministerens kompetence til at afgøre om kursusdeling på 8. – 10. klassetrin skulle undlades.

I forbindelse med de mange forsøg var skolekonsulent Chresten Richard Møller sammen med skoledirektør Ole Bergmann, og formand for skoleudvalget, Bjarne Wulff, samt Svend Erik Christiansen, der nu havde overtaget borgmesterposten, til møde med undervisningsminister Bertel Haarder (V), hvor resultaterne af forsøgene blev diskuteret. Så Fredensborg Skole kunne sammen med kommunens øvrige folkeskoler sluttelig glæde sig over, at deres initiativer ikke kun bar frugt lokalt, men også kom til at præge hverdagen for lærere og elever i hele landet.

For såvel mange af lærerne som for skoleinspektøren har frikommuneprojektet haft en positiv betydning. Blandt skoleleder Chresten Richard Møllers kommentarer til forfatteren har været: *”Især har frikommuneforsøget betydet et positivt samarbejde.”* *”Hele udviklingsarbejdet blev lavet på skolen og blev stort set altid godkendt, som det var fremlagt.”* Og videre: *”Skolerådene lavede selv læseplanerne – vi kaldte det ”overfaglig læseplan. Det var med formuleringer med hensyn til demokrati, samfund, elevindflydelse osv. Det var ikke så fagligt opdelt, men mere tværfagligt og integrerende. Det gav større sammenhæng i undervisningen.”* Også en af drivkræfterne bag ideen, Ole Bergmann, ser i et interview bekræftende positivt tilbage på forsøget: *”Vi havde et positivt samarbejde og ..... vi forsøgte at gøre demokratiet mere håndfast. Frikommuneforsøget havde stor betydning.”*

Som det vil fremgå i kapitel 4, havde lærerne et ambivalent forhold til frikommuneforsøget. Ingen roser uden torne. Men i det store og hele må frikommune-

5. SKAT AF PERSONLIG INDKOMST

For nogle skatteydere i en kommune kan skatten y af den personlige indkomst x beregnes ved hjælp af ligningerne I - V.

	Personlig indkomst	Skat
I	$0 < x \leq 24\,536$	$y = 0$
II	$24\,536 < x \leq 106\,667$	$y = 0,485x - 11\,900$
III	$106\,667 < x \leq 130\,000$	$y = 0,5x - 13\,500$
IV	$130\,000 < x \leq 200\,000$	$y = 0,56x - 21\,300$
V	$200\,000 < x$	$y = 0,68x - 45\,300$

- Lav en tabel som denne og udfyld den:

x	10 000	24 536	90 000	106 667	120 000	130 000	180 000	200 000	250 000
y				39 833		51 500			124 700

- Tegn i et koordinatsystem, hvor 1 cm på begge akser svarer til 10 000 kr., graferne for ligningerne I - V.

Punktet (150 000, 62 700) ligger på grafen.

- Forklar, hvad dette betyder.
- Hvad betaler man i skat, hvis man har en personlig indkomst på 125 000 kr.?
- Hvor stor skal den personlige indkomst være, for at skattebeløbet bliver dobbelt så stort som skatten af 125 000 kr.?

Skatteberegningen kaldes progressiv, dvs. at skatteprocenten vokser ved større indkomst.

- Hvordan ses det på grafen?

Også regne- og matematiklærerne er blevet moderne. Vi ser her en side fra opgaver til Folkeskolens udvidede afgangsprøve i 1988.

74

Udviklingen i samfundet får også betydning for opgaver, der stilles til skoleelever. Fra en matematikprøve i 1988.

forsøget for Fredensborg Skoles vedkommende som helhed betegnes som vellykket. Udover at de mange vellykkede forsøg på Fredensborg Skole har haft betydning undervejs for såvel lærere som elever, har de da også givet anledning til flere forsøg senere, især forsøg med undervisningsdifferentiering, brug af multimedier, tværfaglig undervisning, udvidet forældresamarbejde, inddragelse af kommunens ældre og

lokalsamfundet i undervisningen, flerkulturelle projekter, undervisning i emner over længerevarende perioder – ofte med inddragelse af andre faglige eksperter samt ”ud-af-huset” undervisning.

Endelig skal også nævnes udnyttelsen af den elektroniske tidsalders nye potentiale: elektronisk databehandling. Med edb blev kommunikation med omverdenen ganske anderledes og det var Fredensborg Skole ikke sen til at bruge i især engelskundervisningen. I 1987 indgik skolen sammen med 5 andre sjællandske skoler i et forsøg under Danmarks Lærerhøjskole benævnt INFA. Ideen var at forbinde de 5 danske skoler med 3 skoler i England gennem edb-systemer. Nu kunne 6. A, 7. A og 8. A ”tale” med ligesindede i et land, der efter udveksling af præsentationsprogrammer og lignende ikke længere var så fremmed. Præsentationsprogrammet, der naturligvis skulle være på engelsk, bestod af et tidsskrift og en videofilm, hvor eleverne gennem billeder og ord fortalte om deres lokalområde.

Frikommuneforsøget fylder meget i hukommelsen hos de personer, der dengang medvirkede, og fylder derfor også meget her. Som det netop er blevet refereret, havde forsøgene da også den afledte effekt, at samarbejdet blev styrket. Ikke blot blandt lærerne indbyrdes, men også mellem lærerne og ledelsen og mellem lærerne

Edb vinder mere og mere indpas i folkeskolen i løbet af 1980’erne. Lærer Kirsten Anttila til højre i billedet viser borgmester Svend Erik Christiansen de mange muligheder, arbejde ved PC’eren giver. Foto: Knud Rauff.

Kommunens skoler har i det 20. århundrede ofte givet anledning til debat. Her drøftes skoler-
nes fremtid ved at møde på Louisiana den 19. september 1989. Foto: Knud Rauff.

og forældrene. Respekten for hinanden øgedes hos både lærere og elever. Og den intense kontakt mellem skolen og den lokale styrelse på rådhuset betød, at mål blev nået og ønsker opfyldt. Mon ikke også det havde en gavnlig effekt, at to tidligere inspektører efter deres fratrædelse på Fredensborg Skole efterfølgende besad jobs i kommunens skoleforvaltning?

En udelt folkeskole - 1993-loven

Udviklingsarbejde var et vægtigt element i de omhandlede forsøg på Fredensborg Skole. Men hele folkeskolens udvikling har i årene efter den seneste lov i 1975 til stadighed været til debat – både på skolerne, i det omgivende samfund og på regeringsniveau. Debatten om, hvorvidt der skulle satses mest på elev- eller undervisningsdifferentiering, har bølget frem og tilbage, men vægten faldt på det sidste. For med 1993-loven, blev der først og fremmest tale om en lov, der én gang for alle gennemførte den udelte folkeskole i Danmark. Den eksisterende niveaudeling på 8., 9. og 10. klassetrin blev nemlig afskaffet. Nu skulle elevdifferentiering ikke længere

findes i den danske folkeskole. I stedet skulle undervisningsdifferentiering fremmes på alle klassetrin for at *"den enkelte elev tilgodeses, samtidig med at man bevarer fællesskabets muligheder"*.⁸²

Der har med de forrige skolelove gennemgående været enighed om, at lovgivningen ikke skulle foreskrive undervisningsmetoder, og at spørgsmål om fagenes indhold, herunder valg af undervisningsmidler, kunne overlades til lokal beslutning. Denne "metodefrihed" for læreren har dog til enhver tid været begrænset af lovgivningens bestemmelser om bl.a. formål og prøvekrav. Men med 1993-loven blev lærerens metodefrihed yderligere afgrænset ved en betoning af skolelederens overordnede ansvar for undervisningen.

Af andre ændringer kan nævnes, at natur/teknik og samfundsfag blev indført som nye fag, at klassens time blev afløst af klassens tid, at eleverne skulle påbegynde engelskundervisning fra 4. i stedet for fra 5. klasse, at både fransk og tysk skulle tilbydes som fremmedsprog, og at rækken af valgfag blev udvidet. Selv om elevernes ugentlige minimumstimetal med den nye lov blev hævet, har det ikke medført ændringer i det faktiske timetal, fordi de fleste kommuner allerede var oppe på minimumstimetallet. Det gælder også på Fredensborg Skole.

Nogle af de initiativer, der stammer fra frikommuneforsøgene, er nye arbejdsformer for eleverne, der omfatter tværfaglig undervisning, hvor tværgående emner

Interessen for elevernes sundhed og velvære viser sig bl.a. ved de årlige Trim-dage, hvor hele skolen udfolder sig med fysiske aktiviteter. Billedet her er fra oktober 1991.

indgår i vekselvirkning med den fagdelte undervisning. Tværfaglig er også projekt-opgaven, der efter 1993 skulle indgå som et obligatorisk led i undervisningen i 9.-10. klasse. Med det nyoprettede rådgivende organ, Folkeskolerådet (der afløste det tidligere Folkeskolens Udviklingsråd), tilsigtedes det, at den pædagogiske skoleudvikling blev styrket.

Elevernes medbestemmelse og den demokratiske dannelse, der jo indgik i 1980'ernes udviklingsarbejde på Fredensborg Skole, er medtaget i lovens formålsparagraf.

Med loven forudsattes det, at edb integreredes i de obligatoriske fag. Byrådet besluttede da også hurtigt, at kommunens 6 folkeskoler skulle have leveret det nyeste og mest effektive edb-udstyr i form af klassesæt af PC'ere. Skolelederne blev i den forbindelse underrettet om, at skolerne selv skulle stå for den økonomiske dækning af den nødvendige installation af udstyret. Det blev noget problematisk for Fredensborg Skole, hvor installationen krævede en stor engangsinvestering i form af strømforsyning, jordledninger m.m. For det første havde skolen ikke i samme omfang som kommunens øvrige skoler løbende investeret i forbedringer til sikring af computermateriel, og dernæst var de gamle bygninger ikke egnede til integrering af moderne edb-udstyr med alt, hvad det indebar af sikkerhedsmæssige fordringer.

Derfor var den kommunale forvaltning ikke indstillet på at imødekomme skolebestyrelsens anmodning om økonomisk tilskud og udsættelse af installationen, indtil en økonomisk løsning var fundet. Skolebestyrelsen mente i denne sag, at de var blevet underkendt på deres økonomiske ansvar, og rettede derfor henvendelse til undervisningsministeriet. De ønskede at få en nøje afklaring af skolebestyrelsers kompetence. Svaret herfra var ret entydigt, at ministeriet var enige med skoleforvaltningen i, at det er skolens leder, der har det tjenstlige ansvar for, at en budgetramme fastholdes. Forældrene i form af skolebestyrelsen måtte altså indse, at deres reelle indflydelse var så som så med hensyn til skolens drift.

Seneste skud på stammen: 2003- og 2006-lovene

Med ændringen af folkeskoleloven i 2003 er der ikke tale om gennemgribende forandringer. For alle de skolepolitiske og pædagogiske centrale områder i 1993-loven er medtaget i 2003-loven. Det drejer sig om formålsformuleringen med elevernes medbestemmelse og medansvar, ligesom også fagrækken, balancen mellem tværfaglighed og faglighed, projektopgaven, den udelte skole med indbygget undervisningsdifferentiering og intern evaluering og mulighed for holddeling uden elevdifferentiering, er til stede i den nye udgave af folkeskoleloven. Det eneste afgørende nye i 2003-loven er en styrkelse af fagligheden gennem flere timer til de grundlæggende fag og fælles trin- og slutmål for alle fag.

Elevrådets arbejde styrkes med grundig informering om dets mulige indflydelse og medlemmernes indsats belønnes med fx en hyttetur som her i august 1994.

Uanset det ikke er længe siden, der sidst er kommet en ændring af folkeskoleloven, er debatten om skolens udvikling og fremtid bestemt ikke lagt på hylden. Hverken i Fredensborg eller på Christiansborg. Der kommer jævnligt mindre ændringer eller justeringer af loven, senest i maj, juni og december 2004 og maj 2005. Af nyere forandringer, er der nok særligt én, som vil få elevernes opmærksomhed. Den karakterskala, der længe har været benyttet, men som også længe har været omtalt som uhensigtsmæssig i visse sammenhænge, bebudes ændret. I 2006 indføres således en ny skala, der skal gøre det lettere at oversætte danske eksamensbeviser til udenlandske skolesystemer.

I begyndelsen af 2006 er der skabt et bredt forlig om endnu en aftale på folkeskoleområdet. I aftalen indgår flere timer i dansk og historie, at hver elev får en personlig udviklingsplan, og at der udarbejdes en national profil om, hvordan eleverne klarer sig i de forskellige fag. Kommunalbestyrelserne skal årligt udarbejde en kvalitetsrapport med status for skolevæsenet. Dernæst en ændring af formålsparagraffen med en højere vægtning af kundskaber og færdigheder, der forbereder eleverne til videre uddannelse og giver dem lyst til at læse mere.

At få lovene implementeret på redelig vis, at gebærde sig indenfor de udstukne overordnede rammer, og at få begge dele til at gå op i en højere enhed, er et vanskelig stykke arbejde for den enkelte skole, så når man dykker ned i brevene, notaterne,

De yngste elever får også en chance for at komme med ønsker og kommentarer til hverdagen på skolen. Skolens miniråd samlet i foråret 2006. Foto fra skolens hjemmeside.

protokollerne, aviserne og erindringerne, der gemmer Fredensborg Skoles historie, er det glædeligt at kunne konstatere, at billedet, der primært tegner sig, er præget af en gensidig tillid og en velvillig samarbejdsånd skolen og dens lokale myndighed imellem, frem for genstridige sagsforløb.

De foregående afsnit har vist, at lærere og ledelse på Fredensborg Skole i mange tilfælde har været langt fremme i skoene og ikke afventet direktiver ovenfra, men selv været handlekraftige og så vidt muligt gennemført, hvad man anså for nødvendige forandringer.

Således lagde skolens inspektør siden 2002, Jens Bernhardt, da også fra starten ud med fremtidige planer for en bedre hverdag på skolen og for større tilfredshed hos skolens brugere. I dialog med de øvrige ansatte blev der fremlagt visioner og indsatsområder, der skulle arbejdes ekstra ihærdigt på de kommende år: samarbejde (opbakning, sammenhold og samvær), åbenhed (medindflydelse og medbestemmelse), teamstruktur og udvikling, bedre fysisk arbejdsmiljø, den internationale dimension, rummelighed i skolen. Det skal blive interessant at se, hvorvidt nogle af disse indsatsområder bliver medtaget i en kommende folkeskolelov.

Skolens opgave og dens løsning af den

Jeg vil ikke driste mig til at give det 20. og 21. århundredes folkeskolelove karakterer, men der er ingen tvivl om, at det danske skolevæsen til enhver tid har bestræbt sig på at løse sin opgave bedst muligt. Naturligvis i forhold til de til enhver tid gældende præmisser, især den politiske stabilitet og det økonomiske råderum. Det skal i den

forbindelse bemærkes, at der ikke i Fredensborg Skoles 100-årige historie ses at have været nogen nævneværdig partipolitisk uenighed på skoleområdet.

I Danmark er den principielle uenighed som regel blevet udmøntet i kompromiser og skolelovgivningen har derfor oftest haft et komfortabelt flertal bag sig i Folketinget. Min gennemgang af lovene og deres implementering på Fredensborg Skole viser, at meget og meget i enhver af lovenes indhold er forhold, der allerede har været indført på denne udviklingsorienterede og fremadrettede skole. Konsensus har været, at skolelovgivningen snarere har konfirmeret de erfaringer fra praksis, der allerede har været gjort, end at man har skulle forholde sig til uprøvede direktiver.

Sammenstilles situationen i 1906 med den nuværende (2006), må de vigtigste følger af lovændringerne være: 1) der er opnået en reel enhedsskole, 2) der er ikke forskel på undervisningen i byerne og på landet, 3) kirken har ikke længere indflydelse på skolen, 4) hierarki er erstattet med decentralisering på den enkelte skole og i forhold til skolens styrelse, 5) og i følgeskab hermed er demokratiet øget med inddragelse af elever og forældre som beslutningstagere.

Fredensborg Skole har i lighed med landets øvrige folkeskoler gennemgået en mærkbar udvikling igennem sin 100-årige eksistens. Især har der de seneste 30 – 35 år været tale om en moderniseringsgrad, hvor det til tider har været svært for elever, forældre, lærere, skoleledere og politikere at følge med. På den anden side betyder netop skolernes fremadrettede virksomhed, at lovene må moderniseres, så hverdagen på skolen kan forløbe efter de bedst mulige retningslinier.

Ser man på årstallene for de folkeskolelove, som Fredensborg Skole har skulle handle under - 1903, 1937, 1958, 1975, 1993, 2003, 2006 – så siger tallene en del om sammenhængen mellem hastigheden af samfundsforandringer og behovet for nye skolelove. Men mon ikke vi kan stole på, at Fredensborg Skole også vil være parat – om ikke ligefrem afventende – på nye udfordringer fra kommende regeringer?

4. Fra kald til profession

Om udviklingen hos lærerne

*"Det var jo lidt af en æressag for en lærer
at få så mange op som muligt"*

Kvindelig lærer i perioden 1932-1963.

*"Der var fra starten en rivalisering
mellem Humlebæk Skole og Fredensborg Skole.*

Når der var møder i Fælleslærerrådet, sad de hver for sig."

Mandlig lærer i perioden 1962-1985.

"Der var 3 inspektører i min tid og de var vidt forskellige.

Som nat og dag.

Det er ret ubyggeligt,

hvordan en leder kan sætte sit præg på hele skolen."

Kvindelig elev i perioden 1972-1981.

Fire pionerers forudsætninger

Af de fire lærere, der fik æren af at være de første til at sidde ved et kateder på den nye skole, var det kun to, der allerede boede i Fredensborgs omegn og formodentlig kendte hinanden. Førstelærer og dermed skoleleder Frits Christensen havde tidligere virket ved Asminderød Skole og frk. Lillelund kom fra Veksebo Skole. Anden- og tredjelæreren var tilflyttere. Som det var sædvane i begyndelsen af det 20. århundrede, fik de alle stillet embedsbolig til rådighed på skolen. Det var også almindeligt på det tidspunkt, at der til en stilling som folkeskolelærer var knyttet kirkelige funktioner. Førstelæreren skulle da også fungere som kirkebylærer (se kapitel 1) og andenlæreren fik bestilling som kirkesanger.

Få år inden Fredensborg Centralskoles oprettelse var der sket flere mærkbare forbedringer for de danske skolelærere. I 1894 blev seminarieuddannelsen strammet op, så den overalt var 3-årig. Stats- og privatseminarier blev stillet lige og alle fik eksamensret. I 1899 var det i modsætning til tidligere blevet et uomgængeligt krav, at lærerne i folkeskolen var seminarieuddannede. Danmarks Lærerforening, dannet

i 1874, havde i 1899 opnået en forbedring af lærernes løn og arbejdsvilkår, og samtidig var folkeskolens fagkreds blevet udvidet.

En af lærerforeningens mærkesager i begyndelsen af det 20. århundrede var et ønske om at frigøre folkeskolen fra det kirkelige tilsyn og erstatte det med et pædagogisk. Men lærerne var ikke enige om denne tanke og mange af dem ønskede at bevare den nære tilknytning mellem skolen og kirken. Når flere af lærerne udførte opgaver for den lokale kirke, kan det ikke undre, at der ofte har været et særligt bånd til stede. Mange af datidens lærere så det som en yderst vigtig opgave at opdrage deres elever til at være dydige og gudfrygtige borgere.

Ifølge skoleloven af 1903 skulle lærerne overvejende honoreres med penge, men det var stadig almindeligt, at en del af lønnen blev ydet i form af naturalier – oftest i form af en jordlod og brændsel, fourage m.m. Det var også tilfældet for lærerne i Fredensborg. Betaling i form af naturalier blev indskrænket med den første egentlige lønningslov for lærere i folkeskolen, der kom i 1908. Den medførte en forbedring ved at fjerne de store lønforskelle, der eksisterede på det tidspunkt, og ved at indskrænke betaling i form af naturalier.

Kvinder fik først i 1915 stemmeret til Rigsdagen, men rangerede også på andre områder inden da lavere end mænd. De kvindelige lærere fik ikke samme løn som deres mandlige kolleger. De var heller ikke nødvendigvis lige så veluddannede, for mange af de kvindelige lærere i især landsbyskolerne underviste på baggrund af den i 1892 oprettede særlige toårige uddannelse for forskolelærere. Det betød, at de kvindelige undervisere i den offentlige skole befandt sig nederst på ranglisten, typisk med dårligere vilkår end de, der gjaldt for mændene. De dannede derfor i de første tiår af 1900-tallet særlige lærerforeninger i København og flere større provinsbyer. Foreninger der arbejdede for ligeløn og ligestilling. I øvrigt var lærerinde et af de første erhverv, som kvinder formelt fik adgang til ved lov i 1867. Lærerindeuddannelsen muliggjorde, at der kunne gennemføres kønsadskilt undervisning, hvilket blev almindeligt på de store skoler i byerne. På Fredensborg Skole har der aldrig været hverken kønsopdelt undervisning, skolegård eller for den sags skyld kønsopdelte lærerværelser!

Lærerlønnen var i forhold til andre lignende erhverv ikke noget at prale af. Stillingen indenfor etaterne blev aflønnet betydeligt højere end lærerstillinger, selv om uddannelsen til lærer var langt dyrere.⁸³ Lærergerningen var bl.a. derfor heller ikke et erhverv, der gav høj prestige, men nok påskønnelse. Med gode evner for at føre regnskab, holde foredrag og deslige, engagerede læreren sig ikke sjældent i lokalt foreningsarbejde eller måske endog kommunalpolitik. Udover deres arbejde inden for skole og kirke vandt de på den måde anerkendelse og respekt.

Dannelsen af Danmarks Lærerforening var desuden medvirkende til, at lærerne som stand markerede sig tydeligere, ligesom det mere og mere gik op for befolkningen, at læreren var en vigtig person i forhold til deres børns fremtid.

Påskønnelsen af lærerens indsats kom fint til udtryk i den tale ved skolens indvielse, som pastor Kissmeyer, præst ved Fredensborg Slotskirke, holdt. Han sagde bl.a.: *"Men er det Skolens Opgave at lære Barnet at elske sin Gud, da er Lærerens Gerning stor og ansvarsfuld; ingen kan bedre end Læreren sætte sit Præg paa Barnets Sind, ingen kan bedre virke som Eksempel end Læreren. Derfor er Lærerens Gerning tillige saa velsignelsesrig"*.⁸⁴ Også det stolte sogneråd havde fuld fortrøstning til, at lærerne på den nye, flotte skole havde de bedste forudsætninger. Skolekommissionens formand udtalte ved samme lejlighed: *"For med den Klasseinddeling og de Undervisningsplaner, som her er lagt for denne Skole, er der derved givet de Lærerkrafter, som her skal virke, Betingelser for at opnaa langt mere med deres Undervisning, end der kunne opnaas ved Undervisningen i de gamle Skoler. Jeg ved, at der af Lærerne her ved Skolen vil blive gjort et samvittighedsfuldt Arbejde for at bibringe deres Elever en under de givne Forhold saa god og fyldig Undervisning som mulig"*.

En svær begyndelse

Selv med de bedste ønsker i ryggen opstod der desværre ret hurtigt alvorlige problemer for skolens overlærer og hans foresatte. Skolekommissionen måtte i februar 1908 vedtage, at én af de mandlige lærere måtte søge sin afsked, hvis han forsømt mere. Han havde været sygemeldt, siden han var blevet anklaget for at have begået "usømmeligheder" overfor elever ved skolen.

Det endte med, at kommissionen så sig nødsaget til at indberette sagen til skoledirektionen. Det er ikke til at vide, nøjagtigt hvad begrebet "usømmeligheder" dækker over. Hvor der foreligger skriftlige kilder, bruger alle de involverede instanser den samme betegnelse og begivenheden er gået de lokale/regionale aviser forbi. Det har tilsyneladende været en sag, der skulle omtales så lidt som muligt. Det mest nærliggende vil være, at ordet dækker over korporlig straf i for voldsom en udgave.

Med børneloven af 1905 forsøgte det offentlige system ellers en drejning væk fra straf til opdragelse. Men for mange i datiden hang straf og opdragelse sammen, og der er ingen tvivl om, at også lærere som autoritativt middel har brugt fysisk straf. Legemlig afstraffelse var tilladt og spanskrøret blev brugt flittigt. Skønt mange forældre selv anvendte tørre tæsk i opdragelsen, kunne de ikke desto mindre godt have svært ved at acceptere, at prygl endnu var et foretrukket pædagogisk middel for mange lærere. Vedkommende lærer rejste da også senere på året.

I den forbindelse enedes man om at søge en ny lærer med kendskab til sprog, så der kunne indføres engelsk. Samtidig ansattes en ny lærerinde. De nu fem embeder blev først i 1921 forøget med endnu en lærerinde. Dermed skabtes der ligevægt mellem lærernes køn, et særsyn i en ellers mandsdomineret verden.

Lærerrådet samlet i maj 1921. Møbleringen kunne tyde på, at mødet er foregået i en af de medvirkendes lejligheder på skolen. Fra "Fredensborg Kommune- og Realskole 1921-1946". Morten Thing-Simonsen, Thorvald Gilberg, Cathrine Jensen, Elfrida Lillelund samt overlærer Marinus Sørensen.

På grund af sygdom og orlov var der helt fra starten af skolens levetid en forholdsvis stor udskiftning af personalet og det havde i stor udstrækning været nødvendigt at benytte vikarer. I perioden 11.12.1906 – 31.03.1921 var der på skolen kommet ni nye ansigter, men staben var kun øget med en enkelt person. Foruden kortvarige sygdomstilfælde var der også flere blandt lærerne, der i de nævnte år led af langvarig, alvorlig sygdom. De problemer, det skabte med hensyn til opfyldelse af timeplaner, ansættelse af vikarer mm., var til stadighed vanskelige at løse. I 1918 måtte eksaminerne bortfalde på grund af et stort sygdomsfrafald hos lærerne. Der er intet, der tyder på, at årsagen til den megen sygdom bunder i andet end uheldige og tilfældige omstændigheder.

En af de lærere, der tiltrådte i denne periode, var Thorvald Jensen Gilberg. Den 1. oktober 1911 ansattes han som andenlærer. Han skulle komme til at fungere som lærer ved Fredensborg Centralskole i mere end 45 år og kom til at sætte sit præg på mange af byens børn. Lærer Gilberg var ophavsmand til flere positive tiltag, der forbedrede vilkårene for både lærere og elever. Sammen med tredjelærer Knudsen stillede han i april 1919 forslag om en forbedret undervisningsplan. Den indebar, at den samme lærer i sine fag kunne undervise børnene i de ældste klasser gennem to eller tre år og føre dem op til eksamen. Planen blev godkendt af skolekommissionen.

Foruden de tre fastansatte lærere og overlæreren var der tillige en timelærer. Mange af de nye lærere, der i disse år ansattes på skolen, begyndte som timelærere, for – hvis udviklingen viste det fornuftigt – senere at blive fastansatte. Det har givet de bevillende myndigheder et større råderum.

At der allerede i 1921 var oprettet et lærerråd på skolen, var særligt, idet lærerråd på landet og fælleslærerråd i alle kommuner først blev indført i 1933, hvor det også blev muligt for lærere at få sæde i en skolekommission. Her er atter et godt eksem-

pel på, at byen Fredensborg (og dermed skolens vilkår) figurerede et sted mellem købstad og landsby. På kommuneskolerne i købstæderne havde lærerråd nemlig fået høringsret i forhold til skolekommission og kommunalbestyrelse i en række sager allerede fra 1904.

Der opstod tidligt gnidninger mellem Gilberg og skolens leder, som til fulde kom til udtryk i sommeren 1918. På grund af *"fornærmelige udtalelser mod sig"* havde skoleleder Frits Christensen klaget over Gilberg til skolekommissionen, som derefter indkaldte denne til at give møde. Her erkendte Gilberg rigtigheden af den fremkomne klage, og skolekommissionen valgte på den baggrund, at give læreren valget imellem at give skoleinspektøren en uforbeholden undskyldning eller at få sagen indberettet til skoledirektionen.⁸⁵

Ny skoleleder

Det skulle dog vise sig, at skoleleder Christensen ikke kun havde et dårligt forhold til en enkelt af sine kolleger, men at flere af skolens lærere var utilfredse med inspektørens "embedsforhold og hele færd". Det var så utilfredsstillende forhold, at skolekommissionen på et møde den 22. januar 1919 enstemmigt vedtog en henstilling til sognerådet. Man ønskede, at rådet anmodede skoledirektionen om at opfordre skoleinspektøren til at trække sig tilbage fra sin stilling. Man bad også sognerådet overveje, om ikke det var betimeligt at lærer Gilberg søgte et andet embede. Allerede to dage efter mødet modtog skolekommissionen et brev fra Frits Christensen, hvori han meddelte, at han af helbredsgrunde påtænkte at søge sin afsked i løbet af året. Men såvel skolekommissionen som sognerådet var ikke helt tilfredse med den formulering, hvorfor skolelederen anmodedes om at fremsende sin afskedsbegæring *"så betids, at de deraf følgende nødvendige forandringer i tide kunne foretages og senest inden sommerferiens begyndelse"*.⁸⁶

Ifølge kilderne har der været en skriftlig korrespondance mellem de involverede parter, men det har ikke været muligt at opspore brevene, og de eksisterende kilder er også om denne sag bemærkelsesværdigt fåmælte. Og heller ikke i dette tilfælde har aviserne fundet anledning til at forfølge sagen, men forholder sig ganske nøgternt.

Den 30. januar 1920 ansøgte inspektør og førstelærer ved Fredensborg Central-skole, organist og kirkesanger ved Asminderød Kirke samt kirkebylærer ved Fredensborg Slotskirke og Asminderød Kirke, Frits Christensen, så sin afsked på grund af svagelighed. Afskedsbegæringen fremsendtes som behørigt for en skoleleder til Undervisningsministeriet og der anmodedes om fratrædelse med virkning fra 30. april. Først i juli måned fik han fra ministeriet en endelig bevilling på ansøgningen og da med virkning fra den 31. juli.

Marinus Sørensen blev skolens anden inspektør. I de første mange år foretrak han dog titlen overlærer. Fotografiet er taget efter, at Sørensen i 1953 modtog Dannebrog-ordenen.

Men det ville ikke være let at finde en erstatning for Christensen, og derfor bad sognerådet ham om at vedblive med (som vikar) at beklæde sit embede som lærer indtil årets udgang. Det indvilgede førstelæreren i og stoppede således efter at have virket ved skolevæsenet i Asminderød-Grønholt kommune i 34 år, heraf ved centralskolen i 14 år.

En del af byens forældre havde skriftligt anmodet sognerådet om at indstille andenlærer Gilberg til det, der nu skulle være en overlærerfunktion. Men et flertal i skolekommissionen mente på baggrund af de skrivelser, der var fremkommet fra Gilberg i sagen angående den afgående inspektør, at Gilberg ikke egnede sig til en lederstilling, selv om *"han havde gjort et godt og energisk arbejde for skolen"*. Indtil en ny skoleleder var hyret, kom han dog til at fungere som midlertidig leder, men så måtte skolekommissionen også følge et påbud fra skoledirektionen, *"om at have nøje indseende med skolen og specielt påse, at der ikke under andenlærerens ledelse indføres nye tilstande eller forandringer, hvilket bør vente til den nye overlærer kommer"*.⁸⁷

Den 1. april 1921 tiltrådte så skolens nye leder med titel af overlærer. Valget var faldet på den 37-årige Marinus Sørensen, der havde fået sin eksamen i 1906 fra Rantum Seminarium, hvorefter han havde virket på Samsø og i Ålborg. Stillingen var blevet opslået i ugeskriftet "Folkeskolen" under "Ledige embeder" den 6. januar 1921 og lød i al sin enkelthed: *"Fredensborg Centralskole, Asminderød-Grønholt Kom., Overlærerembede Kl. B. Indtil 24 Timer ugentlig Undervisning, Halvdelen af Timerne i Grundskolen, Halvdelen i Mellem- og Realskolen. Ansøgning (til Kongen) før 17. Jan. til Undervisningsmin."* Klasse B angav lønningsklassen. At ansøgningen skulle stiles til kongen var en formalitet, der gjaldt for alle overlærerembeder.

Ved starten på sit nye job måtte han i første omgang lære fire lærerkolleger, en skolebetjent og 205 elever at kende foruden sin nye by og dens borgere. Marinus Sørensen fik straks travlt med store opgaver. For han var dårlig kommet inden for døren, før han skulle sørge for at effektuere den skoleplan, der medførte, at skolen opnåede status som købstadordnet skole. Den trådte i kraft selv samme dato, han startede!

Overgangen til købstadordning medførte ikke væsentlige ændringer i skole- eller undervisningsplanen, de kom først med oprettelsen af realskolen i 1925. Men ordningen indebar en økonomisk forbedring for lærerne.

Den næste store udfordring for Marinus Sørensen blev oprettelsen af mellem- og realskolen i 1925. Men han lå bestemt ikke på den lade side inden da. Samtidig med at han skulle undervise 24 timer ugentligt og forestå ledelsen af skolen, havde han også overskud til at foranledige, at Fredensborg i 1922 fik sit første folkebibliotek, som han blev formand for. Derudover skulle han også passe sine erhverv som kirkebylærer og kirkesanger ved Asminderød Kirke og Fredensborg Slotskirke.

Da skolen i 1925 skiftede navn til Fredensborg Kommune- og Realskole havde det også en betydning for lærerne. Der skulle undervises i nye fag, der var nu elever over 14 år, der skulle føres op til præliminæreksamen, og det var lige så prestigefyldt for deres lærere som for dem selv. Lønningsmæssigt var det en fordel, da lærerne herefter fik honorar efter en højere skala.

Hr. og frk.

I lighed med visse andre professioner som eksempelvis præst, læge, sygeplejerske og soldat, er også lærergerningen blevet betegnet som et kald. Man udførte sin gode gerning for andres skyld – ikke for egen vindings skyld. Dét, sammenholdt med lærerens vidensniveau, var blandt årsagerne til, at lærerprofessionen i begyndelsen af 1900-tallet nød respekt. På landsplan, i lokalsamfundet og på skolen.

Eleverne skulle vise respekt, hvad enten de syntes, den var fortjent eller ej. Og havde de en mening om det, var det ikke noget, de talte højt om. Lærerne var en autoritet og man havde bare at indrette sig derefter. Fra katederet styredes der ensidigt og der var ikke plads til argumentering eller diskussion fra elevernes side om undervisningens indhold eller form. Man var Des med sine lærere, ligesom lærerne heller ikke indbyrdes var på fornavn. Hr. lærers og frk. lærerindes ord var lov og de havde altid ret. Det fik børnene sædvanligvis også indprentet hjemmefra.

Og da Fredensborg Centralskole i 1924 skulle antage en ny timelærerinde, frk. Bro, var hun naturligvis som sine andre kvindelige kolleger på skolen netop frøken, for gifte lærerinder fandtes ikke på dette tidspunkt. Blev de først gift, var de jo for-

sørget! Først efter 1930'erne accepteredes det efterhånden, at kvindelige timelærere giftede sig. Det var bestemt en fordel for en skole at have kvindelige lærere, der kunne undervise pigerne i husgerning og gymnastik, ligesom de naturligvis også bedre kunne håndtere det hos kvinder unævnelige: *"En af de fastansatte Lærerinder ved Skolen skal have det særlige Hverv efter Overlærerens Anvisning at føre Tilsyn med Pigerne i alt, hvad der angaar disses særlige Forhold i Skolen"*.⁸⁸

Alle lærerne i Fredensborg boede i 1920'erne enten på skolen eller i dens umiddelbare nærhed og var på den måde en del af det lokale samfund. Havde de (mandlige lærere) selv børn, gik de også på skolen. Lærerne kendte måske ikke personligt forældrene til alle skolens ca. 200 elever, men var bekendt med børnenes sociale baggrund. Lærerne engagerede sig ofte i det omgivende samfund, således også i Fredensborg. Udover at overlærer Marinus Sørensen var medstifter af byens første folkebibliotek, påbegyndte han en blomstrende aftenskoleundervisning og dirigerede forskellige kor.

Lærer Gilberg var en skattet organist i slotskirken og må derved have lært mange af byens indbyggere at kende. Han spillede ikke kun ved de ugentlige gudstjenester, men også ved bryllupper og begravelser. Han blev formand for den i 1916 oprettede Teknisk Skole, der fik lokaler på centralskolen, formand for den lokale boldklub og for en foredragsforening, og han var kredsfører for FDF, ligesom han i en årrække var forstander for Handelsskolen. Og som den musikinteresserede person, han var, dirigerede og instruerede også han nogle af byens kor, bl.a. skabte han et børnekor i Fredensborg Slotskirke. Fra 1933 til 1946 var han medlem af sognerådet. Det var også lærer Dall, der kom til skolen i 1922. Også frk. Lillelund var politisk aktiv og var så tidligt som i 1906 valgt ind i bestyrelsen for den nystiftede, lokale kvindevalgretsforening. Frk. Agnes Bro, der ansattes i 1924, var allerede samme år med til at stifte byens husmoderforening.

Svend Jørgensen, der var elev på Fredensborg Centralskole i anden halvdel af 1920'erne har i tilbageblik berettet om et par af sine lærere. Hans udsagn giver et godt tidsbillede. Om frk. Lillelund (f. 1861), som han havde i flere fag fra 1. klasse, fortæller han bl.a.: *"Frk. Lillelund var en lidt ældre dame – ikke ret høj og lidt korpulent. Hun var meget mild og venlig uden at sætte noget af sin autoritet til, og hun havde ingen som helst besvær med at holde disciplin i klassen. Hun lærte os takt og tone i skolen – om god opførsel uden at man følte, at der blev talt om kadaverdisciplin, og alt sammen på en god og venlig måde. En anden lærerinde i 1. klasse var frk. Bro (f. 1898), som vi havde i regning og gymnastik. Frk. Bro var en forholdsvis ung lærerinde, der var lidt mere alvorfuld og måske derfor virkede lidt mere streng, men alligevel venlig, retfærdig og meget afholdt"*.

Han huskede også tydeligt lærer Gilberg: *"Han havde aftjent sin værnepligt i Livgarden og den ranke holdning som garder beholdt han hele livet – gående eller på cykel. Dét, og hans påklædning, gjorde ham svær at overse i bybilledet. Om sommeren gik han klædt i en grå gabardinefrakke og om vinteren i en sort frakke med physkrave samt en rundpudlet hat og en kunstfærdigt*

*bundet sløjfe. Selv om lærer Gilberg kunne være skrap, opfattede mange elever ham som en inspirerende lærer, og især hans undervisning i naturhistorie, hvor han om sommeren kunne tage børnene med i skoven, holdt mange af. Han forklarede os om naturens forunderligheder, og han var altid meget interessant og underholdende at børe på”.*⁸⁹

Der er ingen tvivl om, at hvis man som lærer ville det, har det været nemt at få opbygget et nært og varmt forhold til børnene. Nogle har forstået at bruge sin autoritet på konstruktiv vis, andre indgød ligefrem skræk hos eleverne. Især har det været svært for børn med psykiske problemer. En kvindelig elev fra samme tid har til forfatteren fortalt: *”Det var kæft, trit og retning, men det var det jo dengang. Man behøvede ikke ligge under for det. Men der var en del ”retarderede” – jeg ved ikke hvad ord jeg skal bruge*

Thorvald Gilberg var en markant personlighed og huskes stadig af mange af hans elever. Han yndede at tage eleverne med ud i naturen i naturfagstimerne. Han havde en del får gående på Kastanievej ikke langt fra skolen, som mange af børnene hjalp med at se til.

– børn i klassen. De sad altid bagerst. De måtte holde meget for. Også de fattige. Mange af dem kom fra Sorup. Der blev set ned på dem. Også af os andre. Man omgikkes dem ikke. Der var nok meget med kliker”.

Ledighed

Fattigdom herskede altså også i Fredensborg og i det hele taget var der større sociale skel i første halvdel af det 20. århundrede, end vi kender i Danmark i begyndelsen af det 21. århundrede. Fattigdom for den enkelte på det tidspunkt kunne især have sin baggrund i arbejdsløshed eller lave lønninger. Det var to områder, der også mod slutningen af 1920'erne fik indflydelse hos den danske lærerstand. I februar 1927 fremsatte den nytiltrådte Venstre-regering således forslag om kraftige besparelser på det danske husholdningsbudget; besparelser som bl.a. ramte lønningerne for offentligt ansatte, herunder tjenestemænd.

På undervisningsområdet måtte også lærerne tåle, at deres løn gik ned. Samtidig hermed opstod der fra slutningen af 1920'erne og helt frem til begyndelsen af 1940'erne en betydelig overproduktion af lærere med deraf følgende ledighed blandt de nyuddannede. Uden arbejdsløsheds-kasser eller anden form for støtte og uden opnåede tjenestemand-rettigheder, var det hårde vilkår for de mange ledige nyudklækkede lærere.

Det passede derfor godt ind i billedet, at man i 1930 med baggrund i den Store Skolekommissions arbejde besluttede, at forlænge læreruddannelsen fra 3 til 4 år. På den måde undgik man dimission et år, men det hjalp nu kun lidt på ledigheden. Ønsket om en længerevarende uddannelse for underviserne bundede dog også i, at man ønskede at gøre uddannelsen mere anset og tidssvarende.

Ønsket om at gøre lærerjobbet mere attraktivt og velanset med bl.a. en bedre uddannelse er forståeligt. Uanset det på dette tidspunkt, hvor der på mange af købstædernes skoler var blevet tilknyttet mellem- og realskoler, var blevet lidt finere at være lærer og at kunne undervise med henblik på at føre op til eksamen, var folkeskolens lærere ikke på højde med gymnasiets lærere fagligt og dermed prestigemæssigt. Den lave løn fik mange til at tage ekstraarbejde om aftenen på tekniske skoler eller handelsskoler.

På skolen i Fredensborg mærkedes den store arbejdsløshed blandt lærere på den måde, at der ved opslag af ledige stillinger var mange kandidater. Da lærer Alfred E. Romose blev ansat i 1927, var han én blandt 27 kvalificerede ansøgere, og i 1934 indkom der 55 ansøgninger til et timelærerembede, hvilket ansås for et meget højt antal. Det var et gode for denne skole, dels da det stigende elevtal nødvendiggjorde yderligere personale, men desværre også fordi langvarige sygdomsforløb havde ind-

Lærergruppen fotograferet i 1931. Bagerst fra venstre: Hr. Høgsted, Elfrida Lillelund, C.C. Christensen, Max Christiansen, Alfred Romose, Thorvald Gilberg, Forrest fra venstre: overlærer Marinus Sørensen, Agnes Bro, Hans Dall.

flydelse. I 1932 måtte personalet sige farvel til en kollega, den da 37-årige lærer Thing-Simonsen, der døde efter flere års sygdom. På grund af *"hans kultiverede personlighed, udpræget musikalske evner og hele dygtige arbejde blandt børnene"*, beskrev skolelederen hans alt for tidlige død som *"et smerteligt tab"*.⁹⁰

Også frk. Cathrine Jensen havde skolen måtte tage afsked med på grund af en hårdnakked sygdom. Som en af de ældre lærere – både i alder og anciennitet – følte overlærer Sørensen sig i sit erindringskrift fra 1931 tilskyndet til at omtale *"hendes solide, grundige arbejde og trofaste færd, og her skal mindes om, at frk. Jensen ved sin afgang skænkede skolen en fane"*. (Fanen eksisterer stadig i 2006.) En anden af skolens mangeårige stærke kræfter, frk. Lillelund, søgte sin afsked, da hun i 1931 fyldte 65 år. Sørensen mindedes hende på denne måde: *"Hendes friske livssyn gav sig på mange måder udslag, og vi savner hende som den impulsive medarbejder, altid i livlig gensidig virksomhed med sine elever og altid munter og forfriskende som kollega. Frk. Lillelund var stærkt interesseret i skoleteatret og skænkede ved sin afgang det smukke fortæppe, som benyttes hvert år"*.⁹¹ (Med utallige forestillinger er tæppet nu slidt op.)

Overlærer Sørensen måtte ligeledes i 1932 lide et personligt smerteligt tab, da hans hustru Agnes døde efter 16 års ægteskab og efterlod ham alene med 3 døtre

på 14, 12 og 9 år, hvor den yngste havde Downs syndrom. Der gik dog ikke længe, før døtrene fik et kendt ansigt som stedmor. Efter de to ovenfor nævnte lærerinders fratrædelse, havde skolen fået en ny kvindelig lærer fra Jylland og efter et par år blev Else Christiansen i 1934 til fru Sørensen. Flere af de kvindelige elever, der dengang var i teenagealderen, husker, at de gik meget op i, at de to lærere *"kissemissede lidt inden de blev gift"*. Med tre hjemmeboende børn var de to nygifte helt indforstået med kort tid efter at overdrage deres lejlighed på skolen til brug for det da voksende elevantal. I stedet flyttede de ind i et hus på Frederiksyndestvej, som skolen stødte op til.

Else Marie Sørensen, f. Christiansen, har til Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Arkiv fortalt, at da hun som 21-årig var færdig på lærerseminariet, var det svært for alle de nyuddannede at få job. Først som 25-årig kunne man søge fastansættelse. I forbindelse med et årskursus i København søgte hun en fast stilling i Fredensborg, som hun blandt ikke færre end 101 ansøgere fik. Da der på det tidspunkt var seks lærere på skolen, hvoraf kun én var kvindelig, ønskede man fra lærerrådets side at favorisere hunkønnet. Men ellers havde den nye lærerinde så absolut de høje kvalifikationer, der krævedes og som ville gøre hende i stand til at undervise i realskolen.

Den begyndende depression i samfundet blev på skolen afbrudt af fornøjelige stunder. Her optræder lærerne i 1935 i stykket "Eventyr på fodrejsen".

Af overlærer Sørensens udtalelser kan det udledes, hvilke egenskaber hos en lærer, han – men givet også andre med ham – har fundet vigtige. Er det de samme kvaliteter, som lærerne huskes for af deres elever? Et udpluk af indsamlede udsagn, der dækker 1930'erne, kan pege på et svar:

- *"Ham, som vi havde i historie, var en eminent lærer. Han kunne fortælle historie, så vi slugte det. Han tog os med på Frederiksborg Slot."*
- *"Jeg blev sammenlignet med min ældre søster. Det var uretfærdigt."*
- *"En af lærerne var slem til at pege nogle ud, det ikke gik så godt for. Han kunne nedgøre dem, så de blev så små. Det gik især ud over dem fra "Håbet" og de andre børnehjem."*
- *"Hun var altfavnende."*
- *"Hun var en skrap dame, men vi store piger var hendes yndlinge."*
- *"Der var mange dygtige lærere, og de fungerede også som censorer på andre skoler."*

Det er klart nok, at en skoleleder offentligt vil fremdrage de positive sider af sine tidligere medarbejdere. De tidligere elevs udsagn giver et mere nuanceret billede af virkeligheden, uanset der er tale om refleksioner efter mange år.

Hvordan lærerstaben har haft det indbyrdes på Fredensborg Skole på dette tidspunkt, er nærmest umuligt at vurdere. En gennemlæsning af lærerrådets forhandlingsprotokoller for perioden op til besættelsesårene viser ikke tegn på misstemninger eller større uenigheder. Da alle de fastansatte lærere deltog i rådet, har det været nødvendigt med et tæt samarbejde, og alt tyder da også på, at samarbejdet på tværs af alder og køn har fungeret udmærket. I hvert tilfælde opnås der hurtigt konsensus om, hvad der nu end er oppe til behandling, og enigheden medfører, at lærerrådet med skolelederen i spidsen står stærkt overfor den kommunale styrelse.

Et egentligt samarbejde med elevernes forældre var der ikke tale om på denne tid. Var der problemer af særlig karakter eller andet, der gjorde det nødvendigt, blev forældrene kontaktet individuelt, og vice versa.

Nye kolleger fra oplandet

I mellemkrigstiden forbedredes folkeskolelærernes lønvilkår og sociale status. Forskellige arbejdsvilkår skabte dog stadig spændinger mellem landsbylærere, der som en del af deres løn fik stillet bolig til rådighed, og så købstadslærere, der i stedet fik en lønkompensation. Man diskuterede endvidere, om kvindelige seminarieud-

dannede lærere skulle have samme ansættelsesvilkår som mandlige. På Fredensborg Kommune- og Realskole så status ifølge skoleplanen, som gjaldt fra 1. april 1936, således ud for lærerne: Foruden at have ansvaret for ledelsen af skolen, underviste overlæreren i indtil 20 timer om ugen. Derudover var der 6 fastansatte lærere, 2 fastansatte lærerinder og en timelærerinde.

Der undervistes i klasser med højst 30 elever, med undtagelse af 1. klasse, hvor kvotienten var 25. Såfremt de praktiske forhold gjorde det muligt, kunne lærere(-inder) over 60 år få deres timetal nedsat til 30 uden afkortning i lønnen. Lærerpersonalet blev aflønnet efter Lov af 28. april 1931 § 32, idet der dog var to embeder, der aflønnedes efter § 35 med et højere beløb, der tilfaldt de lærere, som underviste i realafdelingen. Der fandtes endnu på skolen to tjenesteboliger for ugifte lærere.

Den skoleplan skulle ikke komme til at holde længe. Allerede i efteråret 1937 opfordrede skoledirektionen til at udarbejde en ny plan. Dels fordi Veksebo Skole pr. 1. januar var blevet nedlagt og dens 25 elever flyttet til Fredensborg Skole. Dernæst fordi der den 1. april trådte en ny folkeskolelov i kraft. Og endelig fordi det planlagdes indenfor en kortere årrække at nedlægge de øvrige landsbyskoler omkring Fredensborg. Det blev de med virkning fra den 1. april 1940, hvor den nye skoleplan også trådte i kraft. Ved den lejlighed blev elevtallet på Fredensborg Skole forøget med 108 børn, og med et samtidigt stigende børnetal i kommunen var der i skoleplanen inkorporeret to nye embeder. Derudover flyttede også fire lærere med fra landsbyerne.

Skolen voksede med nye børn, nye lærere og en ny tilbygning, der indviedes den 28. marts 1940. Det gav rigeligt at se til for skolens leder og hans medarbejdere: *"Et karakteristisk Træk for alle 25 Aar er Skolens stærke Vækst og Udvikling. Dette har paa ethvert Tidspunkt bevirket en Optagetbed saa stor, at vi Lærere har haft nok at tænke paa og være interesseret i og aldrig har kunnet faa Tid til at sløves på Grund af Stilstand og Gentagelser, men dog ikke saa stor, at det på nogen Maade har forstyrret Ligevægten i det daglige Arbejde. De første aar var det Realskoleordningen, derpaa Spørgsmaalet om Byggeudvidelser, endelig stigende Børnetal, saa der idelig er "nyt embede" under Overvejelse, men det altoverskyggende blev naturligvis Begivenhederne i 1939 – 1940 med Følger"*, skrev overlærer Sørensen i 1946.⁹²

I foråret 1940 tilflyttede lærerne P.M. Andersen fra Lønholt, frk. H. Bay Jensen og hr. Carl E. Jacobsen fra Grønholt, samt hr. H.B. Skou fra Langstrup. Frk. Agnes Bro og Hans L.L. Dall kunne glæde sig over at få status som fastansatte og de skulle endvidere møde endnu en ny kollega til et fast embede, nemlig frk. Tobiassen. Det var samtidig blevet besluttet også at oprette et viceskoleinspektørembede, til hvilket Thorvald Gilberg blev udnævnt. Med en fuldendt centralisering af skolerne i Fredensborg og omegn og en passende stab af lærere til skolens tre afdelinger - den 5-årige grundskole, den 3-årige eksamensfri mellemskole og den 4-årige realskole, så tiderne lyse ud. De varede ikke længe.

En lærers eventuelle karakteristiske udseende eller opførelse har ofte givet anledning til øgenavne, men kan også give sig udtryk i form af karikaturer. Tegningerne er udført af Fritz Flint-Petersen og viser hr. Max Christiansen og hr. Romose. ~

Sammenhold i svære tider

De lyse tider blev brat afbrudt samme forår, da skolens personale den 9. april fik oplyst, at der var tyske soldater i landet. Gennem det meste af den fem år lange periode var Fredensborg Skole heldigvis mest præget af det almindelige hverdagsliv og kun undtagelsesvist var der episoder, der gav anledning til ængstelse.

Et par gange i løbet af den første tid besøgtede tyske officerer skolen, men de forsvandt igen, uden at der skete yderligere. Men det kunne ingen vide i foråret 1940, og skoleinspektør Sørensen konstaterede da også ved skoleårets afslutning det forår: *"Jeg mindes en Solskinsmorgen i September (1939 (red.)), da Krigen var udbrudt. Vi ældre, der oplevede den sidste Krig, forstod, hvad det kunde komme til at betyde, og det viser sig, at vor Frygt ikke var ubegrundet..... Det kniber for mange af os at holde Balancen, men det giver frisk Mod hver Morgen at kunne gaa herover og se de klare Øjne"*.⁹³

At skolens leder havde oplevet en tidligere krigs følger samt hans kendskab til den danske historie kan have været medvirkende grunde til, at det netop var ham, der tidligt i besættelsesperioden var medstifter af og blev formand for "Dansk foreningssamvirke for Fredensborg og omegn". Det var et fællesskab for samtlige byens foreninger. Formålet var at styrke sammenholdet og det nationale sindelag. Marinus Sørensen var i dette regi medarrangør af de lokale populære alsangstævner.

Sørensens sindelag har med al sandsynlighed også præget stemningen på skolen. Årsberetninger og referater fra mærkedage på skolen i disse år bærer tydeligt præg af, at man står sammen og gør alt, for at hverdagen skal forløbe så uanfægtet som muligt.

Netop sammenholdet blev i denne tid da også styrket ifølge lærerinde Else Sørensen: *"Vi blev mindre strikse. Jeg var selv meget striks i 30'erne. Men så var det i 40'erne, at vi fandt noget at samles om. Vi fandt hinanden, vi var mere solidariske. I 40'erne kendte vi hinanden bedre"*.⁹⁴ Den styrke, sammenholdet gav, kunne give det overskud, der måtte til, når en lærer som Else Sørensen måtte undervise unge piger fra optagelseshjemmene, hvoraf nogle var anbragt der for at have fraterniseret med tyske soldater. Husrum og hjerterum viste lærerne også, da de frivilligt modtog de finnebørn, der fra 1942 ankom til byen, til undervisning i grundskolen.

Samarbejdet mellem de "gamle" lærere på skolen og de nytilkomne fra landsbyskolerne forløb også gnidningsløst og samarbejdet med forældrene var også yderst tilfredsstillende. Med mangel på benzin og brændsel m.v., der gik ud over skolebus og toggang, var det en vanskelig opgave for de, der boede et stykke fra skolen, at få transporteret børnene ind til Fredensborgs centrum. Der skulle en ekstra indsats til, som forældrene fik tak for: *"Der er god Grund til at paaskønne den Forstaaelse, der helt igennem vises for Skolens Gerning, og en meget smuk Bekræftelse herpaa ser vi navnlig i denne besværlige Vintertid, hvor alle gode Magter – Cykler, Kaner, Ski – paa beundringsværdig Maade bevirker, at der saa godt som ingen unødvendige Forsømmelser bliver... vi har en velgørende Følelse af at virke under saa gode Forhold, som et Arbejde af den Art helst skal have"*.⁹⁵ Det var en svær tid for mange, hvor det for lærerne på Fredensborg Kommune- og Realskole var opløftende at få solid opbakning i deres arbejde fra elever og forældre.

Foruden mangel på brændsel, som for alvor blev et problem for skolen mod slutningen af besættelsestiden, havde en stigende mangel på lærere, der ramte hele landet, også nået skolen. Ved et møde i december 1944 vedtog lærerrådet at fremsende et forslag, der kunne afbøde dette problem. I brevet til sognerådet argumenteredes det bl.a.: *"Det er en udbredt – og vistnok rigtig – opfattelse, at Nordsjælland er den egn af landet, hvor det er dyrest at leve. Dette bekræftes jo også ved de i ansøgningen nævnte mange kommuner, som har indført kommunale løntillæg. Når bertil føjes oplysninger om den for tiden iøjnefaldende lærermangel, vil det efter min mening få afgørende betydning, hvad angår kvaliteten af ansøgere til fremtidige ledige embeder, om en skole af Fredensborgs størrelse og struktur har et særligt løntillæg eller ej"*. Allerede samme måned besluttede sognerådet at bevilge et kommunalt løntillæg på 10% af grundlønnen til samtlige lærere i kommunen.⁹⁶

Opbakning var der altså også med hensyn til økonomi fra sognerådet til at tage så mange midler i brug som muligt, for at tiltrække dygtige lærere til skolen. Der var en jævn strøm af nye elever, ligesom rigtig mange børn hver især frekventerede skolen i flere år end tidligere.

Et smukt farvel efter 30 år

Da skolens ledelse og lærere derfor endelig i maj 1945 kunne tage fat med nye kræfter, kom en udbygning da også straks på tale. Skolens vokseværk angav overlærer Sørensen i 1946: *"Der berettes om en skole, som i dag har 18 lærere og 490 elever og hermed er den tredjestørste skole i Frederiksborg amt"*.⁹⁷ Med 4 lærere til 205 elever i 1906 var skolens elev- og lærer antal altså fordoblet og prognoser forudsagde en øget tilflytning til byen og store fødselsårgange i de kommende år. Det var ikke et svært regnestykke at nå til et facit, der inkluderede en tilbygning.

Men det skulle ikke falde i Marinus Sørensens lod som skoleinspektør at opleve Bygning C's indvielse, da han forinden afgav sin afskedsbegæring med virkning fra den 31. marts 1951. Som det var tilfældet for sin forgænger, måtte også Marinus Sørensen forlænge sin ansættelse med nogle måneder, da det ikke var muligt at finde en ny leder på kort tid. Sørensens sidste dag på skolen blev derfor den 13. oktober 1951.

Det var på mange måder en bevægende dag, hvor både kolleger og samarbejdspartnere gav udtryk for deres anerkendelse af Sørensens 30-årige virke. Undervis-

Elever og lærere i 1946 ved en af de mange, populære koncerter, der opførtes på skolen.

ningen var denne dag suspenderet og i stedet blev der holdt et afskedsarrangement i skolens gymnastiksal, hvor elever fra 4. klasse og op, lærere og skolens myndigheder var samlet. Eleverne havde medbragt en gave til inspektøren og fik til gengæld hver især *"et trykt Hefte med Skoleinspektørens Dedikation og indeholdende nogle af de Salmer og Sange, hvis Sandhed og Dybde var kommet til at staa for ham med større og større Klarbed"*.⁹⁸

Efter at have taget afsked med eleverne, samledes om eftermiddagen inspektøren med sine kolleger samt repræsentanter for skolens myndigheder til smørrebrød på Asminderød Kro, som kommunen var vært for. Der blev holdt en lang række taler med megen ros, hvoraf skal gengives nogle uddrag, der viser, hvad de tilstedeværende honoratiores vægtede som vigtigt.

Sognerådsformand Jørgen Jørgensen sagde bl.a.: *"Det har vist sig, at de Børn, der er udgaaet fra Fredensborg Skole, har opnaaet gode Stillinger"*. Skoleudvalgets formand, Jørgen Hansen, takkede inspektøren, *"fordi han har haft en heldig Haand til at paavirke de unge til at blive gode danske Borgere"*. Fra amtsskolekonsulent L.C. Jensen lød takken bl.a. for *"at Skoleinspektøren som en dygtig, nidkær og varmhjertet Skoleleder har været Skolen en god*

Lærerne ser også ud til at nyde opholdet på Frederiksborg Amts Laane- og Sparekasses feriekoloni i Store Havelse.

Tjener og Standen en Pryd". Fra formanden for skolenævnet var der ligeledes rosende ord: *"Det er ogsaa en glæde at konstatere det gode Forhold, der altid har hersket mellem Skole og Hjem"*.

At skolens leder havde haft et nært forhold til mange af sine medarbejdere kom frem på flere måder. Lærerrådets formand, Max Christiansen, takkede på vegne af personalet med *"meget inderlige og gribende Ord"*. En kollega havde forfattet en sang, som deltagerne på kroen istemte. Her to af de i alt 11 vers:

"Vi tør sige, skolen blev Dem kær,
Mærket det vi har vist hver især,
Den har været Deres et og alt,
Både når det fest og alvor gjaldt.

Tak for gæstfrihed i Deres hjem,
Muntre timer, sent vi glemmer dem,
Altid rede til debat at ta'
Og en "nød" at knække nu og da."⁹⁹

Om aftenen mødtes da også lærerne atter til en fælles tur til Det kongelige Teater og efterfølgende selskabeligt samvær på skolen. Lærere, som inspektøren havde måtte tage sørgelig afsked med tidligere, havde han i sin tale på skolen mindet, og der var i dagens anledning lagt blomster på deres grave.

Hvad der mere havde haft betydning for overlæreren selv, blev åbenbart den samme dag i nogle af hans taler. Til eleverne udtalte han bl.a.: *"at det gjaldt om at faa sit Hjerte indstillet paa det, der er af Værdi"*. De nuværende og tidligere myndigheder takkede han for: *"den Frihed han havde faaet til at udøve sin Gerning i"*.¹⁰⁰ Da Sørensen et par år senere skrev sine erindringer, omtalte han sit virke således: *"Min trediveårige tilværelse på dette sted har budt mig rigeligt, men stedse lystbetonet arbejde og passende påskønnelse og forståelse heraf."*¹⁰¹

Da Marinus Sørensens hustru, Else, seks år senere blev enke, engagerede hun sig i lokalt arbejde med børn fra vanskeligt stillede hjemms ve og vel. Hun blev fx bestyrelsesmedlem i institutionen Lundely, der dengang var et hjem for børn og unge. Hun fortsatte sin lærergerning på skolen indtil 1963 og efterfølgende på Asminderød Skole, samt sin undervisning af bl.a. Husholdningsforeningens medlemmer. Sin mangeårige interesse for gymnastik og idræt var medvirkende til, at man også kan finde hende som medstifter af Frederiksborg Amts Gymnastikforening. Efter sin fratrædelse som lærer blev hun Fredensborgs lokalhistoriske arkivs første leder.

De årlige skovtursudflugter var en kærkommen adspredelse for både børn og voksne. Her ses en del af skolens elever og lærere i 1949.

Travlhed for en ny skoleleder

Da Helge Mailand som 42-årig tiltrådte sin nye stilling som skoleinspektør i oktober 1951, havde Fredensborg Kommune- og Realskole 25 klasser, næsten 600 børn og 22 lærere. Han havde forinden været handelsskolelærer og viceskoleinspektør i Frederikshavn. Samtidig med at Mailand startede, flyttede han sammen med sin familie ind i en nyindkøbt inspektørbolig på Asminderødgade 17 (nu Benediktevej 17) og fik dermed også en anden slags forankring i Fredensborg. Hans to skolepligtige sønner skulle selvfølgelig også optages på "fars nye skole".

Til stillingen, der var blevet opslået ledig allerede d. 12. april 1951 var der i alt 76 ansøgere. Stillingsannoncen havde ikke forandret sig meget, siden Fredensborg Skole sidst havde søgt en leder tilbage i 1921. Skoleembeder, der opsloges ledige i tidsskriftet "Folkeskolen", var nu opdelt efter indkomstgrundlag. Under overskriften "*Embeder med grundløn 5.700 kr.*" (den højeste grundløn) finder vi den her aktuelle: "*Fredensborg Kommune- og Realskole: Et skoleinspektørembede. Til embedet hører bolig,*

Lærergruppen 1949.

for hvilken der årlig afkortes 877 kr. 50 øre. Boligen kan dog ikke overtages før 1. august 1951. Personlig henvendelse frabedes. Skoleinspektøren er pligtig at undervise 20 timer ugentligt. Ansøgning til kongen sendes til undervisningsministeriet inden 3. maj.”¹⁰²

Ved sit første møde i skolekommissionen blev Mailand straks kastet ud i planerne for skolens udvidelse. Samtidig startede så småt drøftelser om eventuelle markante ændringer af skoleplanen, så der var rigeligt at se til. Der skulle tages stilling til, hvordan den akutte lokalemangel kunne løses, samt ansættes flere lærere til at imødekomme det stigende elevtal. Mailand søgte derfor kort efter sin ansættelse om at få nedbragt sit timetal fra 18 ugentlige timer til 12, hvilket bevilgedes.

Efter et år med talrige møder og beslutninger om bygningsplaner, lokaleombytninger, langvarig sygdom blandt flere af lærerne og ændring af skoleplanen, kunne Mailand i efteråret 1953 glæde sig med personale og børn over gennemførelsen af byggeriet af Bygning C. Mailand kunne ligeledes glæde sig over at blive afløst med hensyn til sine administrative funktioner på skolen, for i juli 1954 gav Undervisningsministeriet tilladelse til, at der på Fredensborg Kommune- og Realskole oprettedes endnu et viceinspektørembede, som fra 1. november 1954 blev varetaget af F. Chr. Christensen, der havde mere end 20 års anciennitet som lærer på skolen. Allerede efter to år fik han dog en stilling som skoleinspektør ved Nivå Centralskole, og efterfulgtes så af Max Christiansen, der havde været ansat på skolen lige så længe. Da Th. Gilberg gik på pension i 1956, blev viceinspektørstillingen overtaget af Ejnar Bjerregaard Christensen, som varetog denne funktion indtil sin død i 1982.

Efter den nye Bygning C's ibrugtagen var det tid til gennemførelsen af den skoleplan, som fra 1. april 1955 medførte flere mærkbare konsekvenser for lærerne på skolen. Dels skulle de vænne sig til, at skoleåret nu startede den 1. august i stedet for den 1. april. Dels ændredes den 4-årige realskole med afsluttende præliminæreksamen til en 4-årig eksamensmellemskole med tilhørende 1-årig realklasse, afsluttet med henholdsvis mellemskoleeksamen og realeksamen. Grundskolen forblev 5-årig og der var stadig mulighed for derefter at forlænge uddannelsen med 3 år i den eksamensfri (praktiske) mellemskole.

Lærerrådet havde fra starten af debatten om, hvorvidt Fredensborg Skole skulle have både eksamens- og eksamensfri mellemskole, været positivt indstillet på det. Da der var alt for mange elever, der startede i den populære eksamensmellemskole uden at fuldføre den med bestået eksamen, har det været i lærernes interesse at kunne tilbyde en grunduddannelse, der var mindre krævende.

Men lærerne og skolelederen var på det rene med, at eksamensmellemskolen nok alligevel ville anses for så tiltrækkende, at det også efter en alternativ mulighed ville være i dén, flest elever ønskede at gå. Lærernes bekymring gav inspektør Mailand

Antallet af lærere var steget betragteligt fra 1906 til 1956, hvor dette foto er fra.

udtryk for i sin årsberetning fra marts 1955, hvor forældrene fik dette råd: *"Med henblik på den af så mange forældre landet over så stærkt ønskede overgang for eleverne til eksamensmellemskolen skal det fremhæves, at det ikke er nok at sige, at børnene skal have den bedste uddannelse, derfor skal de i mellemskolen – men det må alvorligt overvejes, om hensynet til den søgte uddannelse vejer tungt nok overfor dette, at børnene bevarer deres åndelige ligevægt og får en sjælelig sund udvikling, hvad børnene har mulighed for, når de i den eksamensfri mellemskole bliver stillet overfor krav, de kan honorere. Hjem og skole må her arbejde sammen, så eleverne får de bedst mulige kår i skolen, afpasset efter deres evner."*¹⁰³

Man aner mellem linierne opsangen til de forældre, der havde for store ambitioner på deres børns vegne. Forståeligt nok, for lærerne havde jo ingen interesse i at se en elev ulykkelig over at dumpe. Og netop lærerne havde – foruden forældrene – de bedste forudsætninger for at vurdere det enkelte barns evner.

Børnetallet steg i Fredensborg og dermed på skolen i løbet af 1950'erne ganske voldsomt og Mailand var derfor ikke færdig med at slås med lokalemangel selv efter tilbygningen i 1953. Der var til stadighed gennem resten af 1950'erne møder med skolekommission, skolenævn og skoledirektion om mulige løsningsmodeller. Udover dette problem, måtte skoleinspektøren også slås med en kraftig mangel på lærere, hvilket bl.a. gav sig udslag i, at der i enkelte tilfælde ved opslåede ledige lærerembeder slet ingen ansøgere var!

Der kunne på de enkelte skoler være mindre forskelle i løn, der havde betydning i den sammenhæng, men også et andet faktum havde på dette tidspunkt indflydelse. I marts 1959 mødtes således skolekommissionen i Asminderød-Grønholt Kommune med Tikøb Kommunes skolekommission. Anledningen var, at flere og flere lærere cirkulerede fra skole til skole og lod sig ansætte for – skulle det vise sig – kortere perioder, afhængig af hvor timerreduktioner var mest fordelagtige. Reduktioner i pligtigt antal undervisningstimer kunne fx gives i fag, hvortil der krævedes ekstra forberedelse. Det gav naturligvis uro på de enkelte skoler, hvis der ofte var udskiftning af lærerpersonalet, så det var oplagt for de to nabokommuner at danne fælles front. Det gjorde de så ved at etablere fælles retningslinier, der endvidere lå på linje med de øvrige kommuner i området. De nye retningslinier gjorde især flere yngre lærerinder tilfredse, da de nu havde en øget mulighed for at blive sat ned i timetal og dermed havde mere tid til også at pleje egen familie.

Det var en trend, der ikke kun viste sig i Fredensborg, men i hele landet. Med skoleloven af 1958, der havde ophævet forskellen mellem land og by, skete der nemlig også andre forandringer i det danske skolevæsen. Det blev almindeligt, at kvindelige lærere giftede sig, ligesom mange kommuner ønskede, at gifte lærerpar udnyttede de tjenesteboliger, der stadig var til rådighed i mange byer. Yderligere var det med loven bestemt, at det pligtige timetal nedsattes fra 36 til 30 og senere til 27 efter at have været uændret siden 1814.¹⁰⁴ På grund af den omtalte lærermangel beholdt man mange steder, herunder i Fredensborg, timerne til overtimebetaling, dvs. med 20%

tillæg. Det var forhold, der medvirkede til, at lærerne efterhånden kom til at høre til de velstillede i det danske samfund.

Lærerne i Fredensborg havde også deres på det tørre og var i en situation, hvor langt de fleste af deres ønsker, der krævede en form for tilladelse eller bevilling fra den lokale styrelses side, gik i opfyldelse. Lærerne, der for manges vedkommende efterhånden havde nået en pæn alder og havde været på skolen i mange år, har sandsynligvis forstået at udnytte deres respekterede erhverv og position i byen til egen fordel.

En del af dem var i hvert fald så sikre i deres selvsyn, at de havde en ganske overlegen opførsel overfor kommunens andre lærere, dvs. lærerne fra Humlebæk Skole. Af flere interviews gennemført af forfatteren fremgår det, at der var en klar markering fra lærerne på Fredensborg Skole: Vi er finere. Det har såvel tidligere elever som lærere (fra begge skoler) givet udtryk for. Det gav sig bl.a. konkret udslag i, at lærerne fra Humlebæk måtte finde sig i ikke at blive inviteret til at sidde sammen med deres kolleger fra Fredensborg ved fælleslærerrådsmøder. Men der var også på Fredensborg Skole internt et hierarki, der gik på alder og anciennitet. På flere måder synes lærernes fremskredne alder og anciennitet at få en negativ virkning på dagligdagen.

”Den sorte skole”

I Fredensborg Skoles ellers meget klædelige historie er der et enkelt sort kapitel. Ved samtalerne med tidligere elever har der dannet sig et tydeligt mønster. I den forbindelse skal det pointeres, at antallet af interviewede til denne bog er repræsentativt ud fra gældende statistiske normer. Derimod kan forfatteren ikke garantere, at de interviewede er bredt repræsenteret i forhold til deres sociale baggrund. Omkring halvdelen af de interviewede har efter opfordring i lokale og regionale aviser selv henvendt sig til forfatteren med henblik på en samtale. Den anden halvdel er af forfatteren direkte blevet opfordret til at medvirke, idet det har været hensigten at der skulle være repræsentanter fra hvert tiår samt informanter med forskellig baggrund og tilgang til skolen. At det ikke kan sandsynliggøres, at alle grupper af lærere og elever er repræsenteret, ændrer ifølge forfatterens mening ikke ved resultatet af min påstand.

Det forholder sig sådan, at langt de fleste tidligere elever, der har medvirket ved tilblivelsen af denne bog, har et overvejende positivt syn på deres skoletid. Men der er en periode afgrænset til ca. 1950-1965, hvor der er en markant afvigelse herfra. Det er i den periode, hvor en del har benyttet termen ”den sorte skole” eller ”slaveanstalten”. Det er også i den periode, der er blevet berettet om uforholdsmæssigt

mange fysisk og psykisk voldelige lærere. Ikke at der ikke også i andre perioder har været fysisk vold eller en meget brysk tone, men det har i højere grad været enkelttilfælde. Eller det har været en kæft, trit og retning metode, som for eleverne overvejende syntes retfærdig og rimelig. Men i 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne havde piben en anden lyd. Jeg vil lade datidens elever tale:

- *"Der var kun to lærere, der ikke slog. De andre brugte spanskerøret."*
- *"Han var meget voldsom. Havde et bidsigt temperament. Han kunne gå helt amok. Han havde været soldat i 1. verdenskrig – måske havde det noget med det at gøre."*
- *"Den ene brugte en ridepisk på vores bare lår (vi havde jo næsten altid korte bukser på). Jeg tror, de gjorde det for at have magt. Nogle af dem var magtsyge. Jeg hadede at gå i skole. Vi var altid bange for lærerne. Meget af det man gjorde, gjorde man af angst – ikke af lyst."*
- *"De ældre lærere udså sig sydebukke og forfulgte så de elever, der på en eller anden måde faldt igennem. Nogle af børnene fra de forskellige børnehjem havde det ikke nemt."*
- *"En af dem tog skindhandsker på, når han skulle slå, for at beskytte sine hænder. Det var en udpræget mandsverden i de 10 år."*
- *"Der var deciderede sadister mellem lærerne, hvor vi levede under et terrorregime. Vi var enormt bange. Der var mange, der kan betegnes "priigelknabe". Første gang jeg oplevede at lærerne slog, syntes jeg det var flot. Jeg kunne ikke engang fortælle min mor om det."*

Når klokken ringede ind i 1964, stillede børnene op i rækker og fulgtes med læreren op til klasseværelset.

Når børnene var kommet ind i klasseværelset, stillede de sig ved bordene og ventede med at sætte sig, til læreren havde givet tilladelse.

- *"Jeg har dårlige minder om anstalten på grund af de lærere, som ikke skulle have været lærere. Der var især én, som var totalt uegnet. Jeg kan huske en pige, der tissede i bukserne af frygt for, hvad han kunne finde på."*
- *"Et enkelt år fik vi en af de ældre lærere, der skulle gå på pension året efter. Det blev et frygteligt år, hvor nogle af drengene blev slået og jeg snakker om noget, der ligner tortur. Alle var bange og lørdagene i det år blev helt forfærdelige, for da havde vi ham i 2 fag."*
- *"Engang fik et sognerådsmedlems søn en slem rift på ryggen i gymnastik og faderen blev tosset. Han klagede, men han var jo også i sognerådet. Ellers kunne forældrene ikke drømme om at gå i rette med lærernes dispositioner."*

Der er her tale om en voldsomhed, som børnene har opfattet som uretfærdig og systematisk nedværdigende. Der skal naturligvis tages forbehold for, at der kan være tale om efterrationalisering og erindringsforskydning og/eller en unødigt vægtning af negative oplevelser. Men det kan der selvsagt også være for alle de andre interviewede fra andre perioder, og som nævnt skiller udsagnene fra denne tid sig ud.

Det skal retfærdigvis siges, at der er divergerende udsagn om enkelte lærere, ligesom der bestemt også er mange af underviserne fra dengang, der omtales meget rosende. Det fortælles, at nogle af de yngre lærere også kunne være barske i tonen eller endda give korporlig afstraffelse, men i samme sætning fremkommer i stort set alle tilfældene ordene ”retfærdig” eller ”rimelig”. Men de lærere, der i samtlige tilfælde erindres med uro og beklemthed, var alle blandt de ældste lærere på skolen, både med hensyn til alder og anciennitet.

Udover at en del lærere på denne skole måske havde nået en alder, hvor ”kaldet” til lærergerningen ikke længere hørtes så tydeligt, er de nævnte udsagn symptomatiske for tiden. I begyndelsen af 1950'erne var der røre i den danske folkeskole med hensyn til, hvordan opdragelsen i skolen skulle foregå. Der havde i årene forinden i dagspressen været omtalt flere episoder med voldsomme lærere, hvilket medvirkede til en debat om opdragelsesmetoder i skolen.

I forbindelse med gennemførelsen af 1937-loven havde Danmarks Lærereforening vedtaget en resolution om disciplin i skolen, der bl.a. fastslog, at *”fast orden og disciplin i skolen vil være af afgørende betydning for, om den forestående reform af folkeskolen kan føres ud i praksis af med held”*. Men som et af medlemmerne af foreningens hovedbestyrelse havde sagt: *”Selv den mest erfarne og den dygtigste lærer kan komme til at stå overfor det tilfælde, der ikke kan ordnes med lempe. Der kunne opstå sådanne tilfælde, at det ville være nødvendigt at anvende korporlig revselse...”*.¹⁰⁵

Fra midten af 1960'erne blæste der nye vinde. Yngre, nyuddannede lærere havde et andet syn på de pædagogiske metoder, et syn der efterhånden vandt frem, men som også betød, at de unge lærere havde sværere ved at opretholde disciplinen i skolen. I den verserende debat talte man ligefrem om en disciplin- og opdragelseskriser. Tidsskriftet ”Folkeskolens” redaktør, skoleinspektør H. Bahne Jensen udtrykte bekymring: *”Vi står i en brydningstid mellem gammelt og nyt.... Skolen må stå som en autoritet, ikke en skræmmende og straffende autoritet, men en venlig, forstående og sympatisk indstillet autoritet”*.¹⁰⁶

Når nye pædagogiske vinde talte for en mere lempelig opdragelse af børnene i skolen, måtte skolen til gengæld kunne forvente, at forældrene nu forstod at tage ansvaret for deres del af opdragelsen. Det gjaldt ikke mindst forældre til eleverne i den eksamensfri mellemskole. For en undersøgelse havde vist, at vanskelighederne med støjende og urolige børn i timerne var størst i den eksamensfri mellemskole. Enkelte skoler havde oplyst, at man oftere end før måtte henvende sig til børneværnet. Der blev altså skelnet mellem eleverne og deres sociale baggrund.

Det blev der også på Fredensborg Skole. Udover at elevernes erindring fra dengang er præget af fysisk afstraffelse, er der et andet forhold, som også er gennemgående for den tids elever. Erindringen om at der blev gjort stor forskel på børnene, fylder en del. Det kan skyldes, at de tidligere elever af forfatteren direkte er blevet spurgt, om der blev gjort forskel. Men på den anden side er det forhold, der også kom frem i flere af samtalerne uden forudgående spørgsmål. Mange af de interviewede har sagt, at det gjorde lige så ondt på dem, der overværede angrebene, som de det umiddelbart gik ud over. Her præsenteres et udpluk af udsagn om dette emne:

- *"Der blev gjort forskel med hensyn til intelligens, forældres politiske ståsted og sociale baggrund. Når der var valg, skulle vi stemme. Det tydeliggjorde ens baggrundsforhold, som så kunne udnyttes."*
- *"Der blev i allerhøjeste grad gjort forskel – især med hensyn til dem fra optagelseshjemmene."*
- *"Der blev også gjort forskel, fx med køn. Ens sociale baggrund kunne fx blive trukket frem med en bemærkning som: "Hvad kan du forvente at blive – ingenting som din fader". Det var synd for mange af børnene. Det gjorde ondt, når det gik hårdt ud over især nogle af dem."*
- *"Der var især nogle lærere, der gjorde forskel. En var rygklapper for "de fines" børn. Vi kunne ikke lide, når han var på nakken af nogen. Men vi sagde ikke noget om det."*

Hvordan kunne den slags få lov til at foregå, uden at der blev grebet ind? En del af udsagnene giver et af flere svar på dette. Børnene gjorde sjældent opmærksom på det hjemme. Enten fordi man fik lidt af den samme behandling der, eller fordi man vidste, at det ingen effekt havde. Forældrene ønskede eller turde ikke at gribe ind overfor lærerens autoritet. De, det gik hårdest ud over, var kun på skolen i en kortere periode (børn fra børnehjemmene i byen), eller de gik ud af skolen, så snart det var muligt, dvs. efter de obligatoriske syv års undervisning.

Et andet forhold, der gør sig gældende, er, at lærerne ikke blandede sig i hinandens undervisning. En lærer, der som ung og næsten nyuddannet kom til skolen i 1965, har formuleret det således: *"Der var én lærer i ét lokale i én lektion. Man klarede sig selv og passede sig selv. Der var ikke noget, der hed samarbejde. Heller ikke med ledelsen. Den var mest til administration"*.

Men som Bahne Jensen er refereret for at have udtalt, var det en brydningstid, og også på Fredensborg Skole kom der nye lærere med nye kræfter og nye metoder til. En forandring som følgende kommentarer beskriver lidt af:

- *"Senere kom der nogle nye og moderne lærere til. Vi kom hjem hos dem privat. De havde nogle alternative undervisningsmetoder. Vi fik engang lov til at male væggene i et af kælderlokalerne. Det var meget progressivt."*
- *"Jeg fik en fremsynet ny lærer, som opdelte klassen ud fra de forskelliges niveauer og derfor lavede vi forskelligt på samme tid, alt efter hvor vi var i den inddeling. Han var dygtig og vi kunne lide ham. Jeg tror det var godt for alle, for der var så noget at stræbe efter, og selv de dårligste kunne blive de bedste på deres niveau."*
- *"Men der skete noget på det tidspunkt, jeg kom til (1962 (red.)). Der var stor udskiftning i lærerstaben. Jeg var en af de yngste lærere, da jeg startede. Der var mange af de gamle, bedagede tilbage fra "den sorte skole". Og der var klare klinedannelser. Det er min overbevisning, at ca. 10% af alle de lærere aldrig burde have været lærere."*

Skolens opdragende virksomhed var stadig indeholdt i 1958-loven, hvis formål var, "at fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, at styrke deres karakter og give dem nyttige kundskaber". Men lovens fremadrettede og på nogle områder ret progressive indhold affødte en optimisme blandt såvel de yngre lærere og hos forældrene. Der skulle opnås lighed på alle fronter – ikke kun mellem by og land. Det kunne lykkes, mente man, hvis eleverne blev undervist sammen uanset social baggrund og begavelsesgrad, hvis undervisningen styrkede udviklingen af børnenes musiske og kreative udvikling, og hvis skolens autoritære system blev nedbrudt. En negativ form for autoritet fik et endeligt knæk i 1967, hvor det blev forbudt at anvende korporlig straf i folkeskolen.¹⁰⁷

Skiftende vilkår

Som det fremgår af det sidst refererede udsagn var der en stor udskiftning i lærerstaben på Fredensborg Skole i årene omkring 1960. Ved skoleårets afslutning i sommeren 1960 var der 35 lærere ansat og 2 vakante stillinger. 14 af lærerne var blevet ansat efter 01.01.1955. I de foregående 5 år havde der kun været 6 nyansættelser. Syv år senere var der sket en væsentlig ændring, idet en del af lærerne var flyttet over til den nye Asminderød Skole. Ved skoleårets afslutning 1967 var der i alt 26½ lærere og 1 ledigt embede (den halve person gjorde tjeneste på begge byens skoler). Heraf var 10 lærere ansat efter 01.01.1960. Af de tilsammen 24 lærere, der var ankommet til skolen mellem 01.01.1955 og 31.07.1967 var 13 kvinder. Se også diagrammet sidst i kapitlet.

Som det fremgår, var der såvel i 1960 og 1967 ubesatte jobs på skolen. Det var et forhold, der ikke kun gjorde sig gældende i Fredensborg. Helt tilbage fra slutningen af 1940'erne havde der været mangel på lærere, og denne situation varede til slutningen af 1970'erne visse steder i landet, således også i Fredensborg. Der var ganske

enkelt ikke nok uddannede lærere til rådighed. Selv om seminarierne uddannede for fuldt tryk, hjalp det ikke. Et markant stigende børnetal siden 1950, centralisering, en mindsket klassekvotient, flere undervisningstilbud, herunder de valgfrie fag, dele-timer i de yngste klasser, mere specialundervisning og frem for alt det faktum, at flere og flere børn valgte at forlænge undervisningstiden, krævede flere lærere.

Det med loven af 1958 nedsatte ugentlige, pligtige timetal hjalp heller ikke, og de nævnte forhold nødvendiggjorde, at mange lærere måtte tage overtimer, og 42 reelle ugentlige timer var ikke ualmindeligt. På Fredensborg Skole måtte en del af lærerne også holde for med lange arbejdsdage. Det betød måske mere rutinepræget arbejde for dem, men til gengæld en høj årsindkomst.

I det hele taget blev lønningsvilkårene for de danske folkeskolelærere bedre i denne periode. Det havde til dels baggrund i lærermanglen, der gav fuld beskæftigelse for lærergruppen, men også det faktum, at optagelseskravet til lærerseminariet højnedes. Det havde siden 1966 været studentereksamen, den nye HF-eksamen eller tilsvarende niveau. I 1969 blev tjenestemandsløven revideret, og det betød for folkeskolens lærere, at de indgik i tjenestemandssystemet på lige fod med alle andre tjenestemænd. Desuden blev efteruddannelsesmulighederne ved Danmarks Lærer-

Lærergruppen i 1970/71. Skoleinspektør Helge Mailand ses som nr. 4 fra venstre i nederste række.

I 1971 var hele skolen engageret i en featureuge med emnet vand.

højskole forbedret. Øget velstand var ikke kun forbeholdt lærerne. Der var i Danmark generelt en høj vækst i reallønnen i ”de gyldne 60’ere”.

Dette billede ændrede sig allerede få år efter, ikke mindst som konsekvens af oliekrisen i 1973. Spareforhandlinger dette år førte på folkeskoleområdet til, at vikarlønnen nedsattes fra op mod 40 kr. i timen til 25 kr. Det formindskede udbuddet af vikarer og medførte også på Fredensborg Skole problemer med dækning af timer. Men mere vigtigt i forbindelse med sparerunden var, at lektionslængden blev forkortet fra 50 til 45 minutter, hvilket resulterede i, at mange tjenestemandsansatte lærere strejkede.

Lærerne på Fredensborg Skole medbragte en erklæring på et møde i Danmarks Lærerforening til dets repræsentantskab, hvori de *”på det skarpeste protesterede mod, at et folketingsflertal uden om de sædvanlige forhandlingskanaler ensidigt pålægger en enkelt samfundsgruppe en ekstra arbejdsbyrde på 3 ugentlige timer samt ophæver aftalerne om fortidspensionering...”* Med erklæringen, der er dateret 23. marts 1973, ønskede lærergruppen at repræsentantskabet og foreningens hovedbestyrelse tog kontakt til modparten. Samme dag nedlagde de fleste lærere på kommunens skoler arbejdet, idet de dog forblev på skolerne.

Elevrådene på samtlige skoler viste deres solidaritet med lærerne på flere måder. Elevrådet på Fredensborg Skole formulerede en resolution, der var stilet til regeringen, og hvori de bakkede lærernes synspunkter op. Såvel på Fredensborg Skole som de øvrige skoler i kommunen valgte eleverne fra 5. klasse og op at strejke. Elevrådsformand på Fredensborg Skole, Vivi Andersen, gav årsagen til den lokale avis: *”Hovedsigtet har været at vise solidaritet med lærerne”*.¹⁰⁸

Arbejdsnedlæggelserne og befolkningens reaktion herpå skabte måske nok et grundlag for en øget lønmodtagerbevidsthed hos lærerne, der ville kunne udnyttes i fremtiden, men der var andre forhold, der trak i anden retning. Børnetallet var nu faldende, og det skabte en overproduktion af og dermed arbejdsløshed blandt lærerne. Samtidig bortfaldt de mange overtimer, der måtte afvikles for at undgå yderligere arbejdsløshed, hvilket igen stillede læreren lønmæssigt ringere.

Endnu et farvel og dernæst et kort visit

Det var de ydre arbejdsvilkår, lærerne på Fredensborg Skole måtte forholde sig til, da de i 1975 sagde farvel til deres skoleleder gennem 24 år. Mailand havde takket ja til en nyoprettet stilling som skoledirektør i den ligeledes nyoprettede kulturelle forvaltning i Fredensborg-Humlebæk Kommune. Han blev dermed den første fuldtidsskolechef i kommunens forvaltning.

Inden Mailand flyttede op på rådhuset, blev der i juni sagt behørigt farvel ved en sammenkomst på skolen. Helge Mailand havde siden 1963 fungeret som stadssko-

leinspektør og repræsenterede på den post alle skolerne i kommunen. Siden 1958 havde han tillige fungeret som forstander for Fredensborg Handels- og Teknisk Skole, ligesom han i en årrække havde været bestyrelsesformand for børnehjemmet ”Varna”. I 1965 var han med til at stifte Fredensborg Rotary Club, som han også har været præsident for. Hans lokale berøringsflade var således meget stor.

Helge Mailand figurerer en del i de lokale aviser i 1970’erne i forbindelse med sit 40 års jubilæum som folkeskolelærer, ved runde fødselsdage, sit 25 års jubilæum ved det lokale skolevæsen, ved udnævnelsen til skoledirektør og senere sin fratrædelse. Der er i disse artikler især to kvaliteter, der hver eneste gang fokuseres på: *”en myreflittig mand, der er i besiddelse af rige pædagogiske og administrative evner, højt respekteret af overordnede skolemyndigheder og kommunale myndigheder”, og ”en dygtig pædagog, men ikke mindst er han kendt som en god administrator, og som sådan været med til at præge kommunens skolevæsen under dets rivende udbygning gennem de sidste mange år”*.¹⁰⁹

Nogle få beskrivelser af Mailand fra hans personale og enkelte elever fra 1950’erne lyder anderledes, men afviger ikke fra billedet. Kolleger: *”Mailand var en fremragende administrator, men ingen pædagog. Han blandede sig aldrig.”* *”Mailand talte altid i 3. person og var Des.”* Elever: *”Mailand var lidt grå og verdensfjern. En embedsmandstype. Han var Frederikshavner.”* *”Vi så ikke meget til ham og han markerede sig ikke meget.”*

Skoleinspektørens administrative evner var også et af de temaer, der blev sunget om ved afskedsfesten for ham. Lærerkolleger havde lavet en særlig ”Mailands Kalender”, hvori der indgår nogle sange. Her nogle strofer på melodien ”Lili Marleen”:

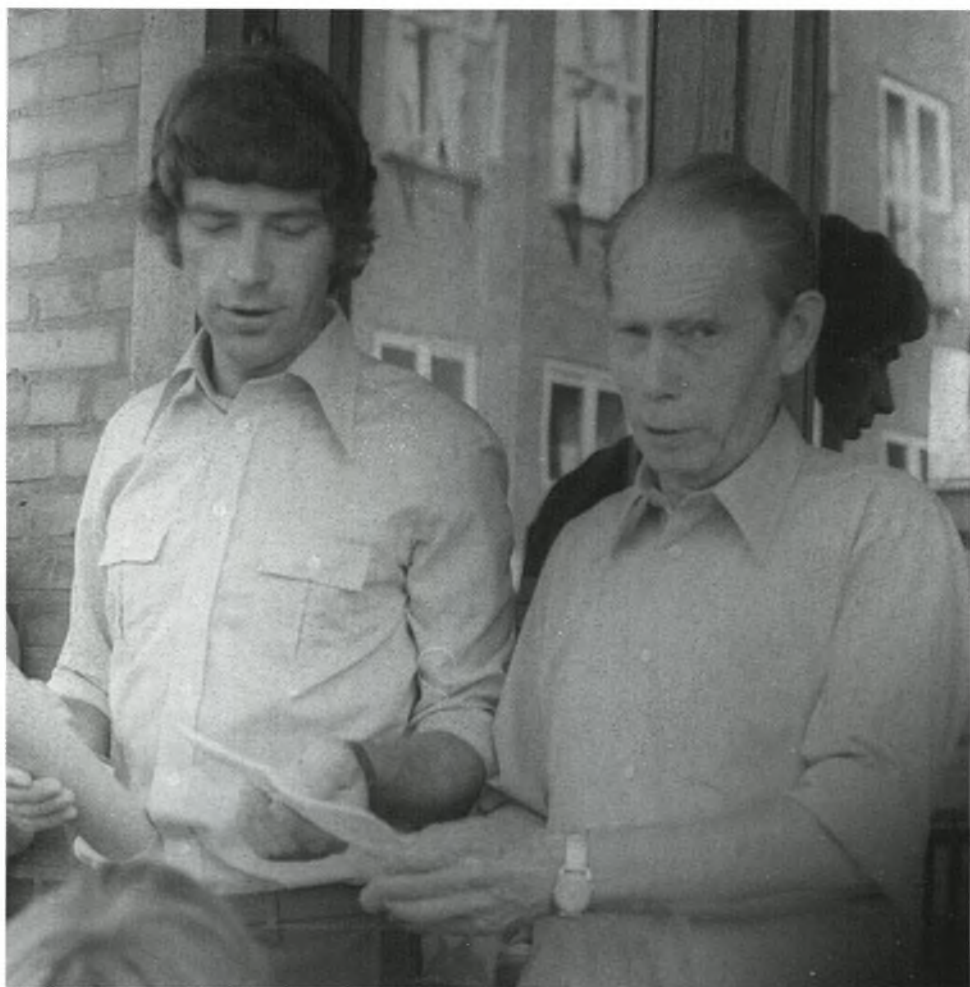
”Administrationen
var hans ét og alt,
selve perfektionen
i mindste ting det gjaldt.
Han bygged’ systemer så stabilt,
administrerte top-virilt.
Han sled som en besat,
”man” si’r, at han holdt a’et.

Denne effektive
skoleinspektør
var hans blikke stive,
ved banken på hans dør?
Nej, han var elskværdig og korrekt,
han alle hjalp, fuldt ud perfekt,
som det er hans manér.
Det stadig ofte sker!”

Mailand havde vist sig at være omstillingsparat til nye tider og nye normer i samfundet, men – som det andet gengivne vers indikerer – var han dog af den gamle skole.

Det hævdede skolens nye leder, den 32-årige sjællænder, Hans Stige Hansen, også, at han var. Men ikke desto mindre passede hans personlige holdninger fint ind i de interne arbejdsvilkår, som lærerne på Fredensborg Skole i høj grad selv havde været med til at forandre og forbedre i de forudgående år. For med de mange nye og yngre lærere, der var kommet til skolen i løbet af de seneste år, var der allerede i 1975 sket mærkbare forandringer for især eleverne, men så sandelig også for lærerne. Man var ikke længere Des, men på fornavn og hej! Jakken og slipset var stort set forsvundet og et konkret samarbejde lærerne imellem var så småt ved at blive etableret.

Til venstre Hans Stige Hansen, der i 1975 afløste Helge Mailand på posten som skoleinspektør.

Mange af de nye lærere boede ikke i Fredensborg, for med et cirkulære fra 1966 var den kommunale forpligtelse til at stille lejebolig til rådighed for lærerne nemlig bortfaldet. Det gav en større mobilitet, men den lokale forankring, som lærerne tidligere havde haft, forsvandt delvist. Det skal hertil siges, at lærere fra dette tidspunkt, der er interviewet af forfatteren, har ment, at der nok var flere lokalt bosiddende i Fredensborg, end hvad der har været gældende i andre bysamfund. Det viser sig da også, at halvdelen (27 ud af 53 lærere) stadig boede i det skoledistrikt, som Fredensborg Skole dengang dækkede.

Kendskabet til den enkelte elevs baggrund og private forhold blev mindre, men til gengæld blev der nu vist langt større opmærksomhed overfor eleverne. Lærerne figurerede ikke længere som strenge dommere, men mere som elevernes vejledere. Lærernes samarbejde med forældrene var øget, da de nu var forpligtet til at orientere forældrene om børnenes udbytte af skolegangen, på forældremøder og ved samtaler. Lærerne tronedede ikke længere ved et ophøjet kateder, men var kommet i øjenhøjde med eleverne, som også fik lov at sige ”du” til deres underviser. For en del børn blev læreren et holdepunkt i en tilværelse med travle forældre, der måske endda også gik fra hinanden. I det hele taget fik læreren tillagt flere socialpædagogiske opgaver, ligesom der var en øget fokus på specialundervisning for børn med forskellige særlige behov.

Lærerne skulle også i høj grad undervise i emner, der ikke umiddelbart havde noget med en basal faglig viden at gøre. Udover de klassiske grundfag, blev der mere og mere lagt vægt på at give seksualundervisning, færdselsundervisning og erhvervsorientering, oplyse om rusmidler, medvirke ved familievejledning og bistå rådvilde elever og forældre ved beslutninger om valgfrie fag. Af lærerrådsprotokollerne fremgår det, at det var forhold, som lærerne på Fredensborg Skole var meget optaget af, ligesom det også var dem magtpåliggende at inddrage eleverne mere i de mange beslutningsprocesser, der dagligt var på skolen.

Protokollerne viser også, at der oftere holdtes møde i lærerrådet og at antallet af punkter på dagsordenen øgedes. Langt flere af de daglige gøremål på skolen blev nu diskuteret i plenum og ”evaluering” havde fået en stor betydning. Til forskel fra tidligere, hvor den enkelte lærer passede sig selv og sine klasser, debatteredes nye idéer og forslag nu på tværs af lærerrådsbordet. Indflydelsen på egen hverdag havde også været til stede tidligere, men nu var den mere synlig og blev bedre udnyttet til gavn for ikke kun den enkelte lærer, men også for kollegerne og dermed fællesskabet.

Det var en linje, der faldt helt i tråd med den nye skoleinspektørs idéer. Det ser i øvrigt ud til, at den funktion, som Hans Stige Hansen, nu skulle til at udfylde, i stort omfang var en funktion, han selv var med til at definere.

Stillingsbeskrivelserne fra 1970'erne og 1980'erne viser på ingen måde, om skolen havde en særlig profil, som ønskedes bevaret eller udviklet, om der på skolen var særlige attraktive forhold eller det modsatte, eller om der for skolen var lagt en frem-

tidig pædagogisk eller anden strategi. Stillingsbeskrivelserne er yderst formelle og indeholder udelukkende krav, som har været almindelige for alle skoleledere. Den tids stillingsannoncer for embeder i folkeskolen er bestemt heller ikke præget af, hvilke kvalifikationer eller forventninger, der stilledes til ansøgeren. Som vanligt var stillingen opslået ledig i "Folkeskolen", men denne gang dog med lidt flere oplysninger:

"En stilling som skoleinspektør ved Fredensborg-Humblebæk kommunes skolevæsen med tjeneste ved Fredensborg Skole er ledig til besættelse pr. 1. august 1975. Fredensborg Skole vil fra 1. august 1975 have ca. 600 elever (børnehaveklasse, 1.-7. klasse, 8.-10. klasse, realafdeling, specialklasser, læse- og observationsklinik). Skoleinspektørens pligtige undervisningstid fastsættes efter reglerne i undervisningsministeriets cirkulære af 4. december 1973 om tjenestetiden for folkeskolens tjenestemænd. Stillingen henføres til lønramme 31, jfr. Undervisningsministeriets cirkulære af 2. november 1971 om normering og klassificering af visse tjenestemandstillinger i folkeskolens § 4, stk. 3. Til stillingen er knyttet – i henhold til samme cirkulære – et særligt tillæg med grundbeløb kr. 360,00. Nærmere oplysninger kan fås ved henvendelse til stadsskoleinspektørens kontor.... Ansøgning stiles til Fredensborg-Humblebæk byråd og indsendes til stadsskoleinspektørens kontor..."¹¹⁰

Allerede 2 måneder før Stige Hansen påbegyndte sit nye job, havde han deltaget i et lærerrådsmøde den 7. juni 1975. Her havde han præsenteret sig selv og berettet om sit hidtidige virke og sine holdninger til folkeskolen. At Stige Hansen ikke kun repræsenterede det nye og moderne, men også var lidt "old school", kan have medvirket til, at det netop blev ham, der fik den ledige stilling som chef på en næsten 70 år gammel skole. På den første skoledag efter sommerferien bød bl.a. skoleudvalgets formand, Ernst Olsen, Hans Stige Hansen velkommen med ønsket om, "*at han sammen med lærerne må bygge videre på den gamle skole, i pagt med gamle traditioner side om side med det nye og gode, der kommer frem i tiden.*"¹¹¹

Hvordan det gamle og nye kunne forenes, fik Hans Stige Hansen mulighed for at fortælle efter sin tiltrædelse i en stor forsideartikel i den lokale avis. Her udtalte han bl.a.: *"Vi har en skole, for at den skal bruges til formålet, og ikke som et opbevaringssted for børn, mens forældrene er på arbejde. Det stiller krav til os i lærerstaben, og dem skal vi opfylde, men når vi så har gjort det, kan vi også tillade os at stille krav til vore børn. .... Det er da rigtigt, at skolevæsenet har været i brydningstider, der har fået det hele til at virke lidt løst i fugerne. Jeg mener imidlertid, dette er ved at vende, og laver vi en ramme omkring børnenes undervisning, der er i orden, kommer elevernes interesse af sig selv, og vi undgår disciplinære problemer".*¹¹²

Brydningstiden var nu ikke slut med Hans Stige Hansens ankomst på skolen, for han var selv med til grundigt at bryde op med gamle normer og igangsætte nye tiltag. Af flere samtidige lærere er han beskrevet som en stormvind, der fik rusket godt op i det hele. Men ikke for lang tid, for allerede efter 2½ år på skolen trådte han endnu engang i Mailands fodspor og blev ansat som kommunens skoledirektør.

Blandt de nyskabelser, som Stige Hansen medvirkede til, var indførelsen af nye lærebøger i flere fag og på flere klassetrin, at der kom styr på fagudvalgenes arbejde, at der blev oprettet et lille mælke- og brødudsalg, at der indenfor på skolen blev malet i nye farver, at der blev indført nye undervisningsformer og endelig afholdelsen af et 70 års jubilæum. Af eleverne huskes han bedst for, at han tilsyneladende kunne navnene på dem alle, og at han talte med dem – ikke til dem. En inspektør der var interesseret i deres mening! Hans Stige Hansen havde som skoleleder efter eget udsagn et ønske for samarbejdet mellem ledelse og skolens øvrige personale: *"frihed til ansvar og det føler jeg, at medarbejderne levede op til".*¹¹³

Kvinderne vinder indpas

Frihed under ansvar var også – ifølge med decentralisering og uddelegering af opgaver – en af efterfølgeren, den 42-årige Chresten Richard Møllers, mærkesager. Han påbegyndte sit virke som inspektør på Fredensborg Skole den 1. maj 1978. Da havde skolen været uden inspektør i flere måneder, idet Stige Hansen var påbegyndt sin nye stilling allerede i november. Ejnar Bjerregaard Christensen, der på det tidspunkt havde været viceinspektør i mange år, havde i mellemtiden været konstitueret inspektør og Lis Mygind Mikkelsen konstitueret viceskoleinspektør.

Ligesom sin forgænger blev Chresten Richard Møller ansat uden direkte involvering fra byrådets side. Det skete i begge tilfælde, fordi der i den daværende skolekommission havde været enighed om valget af skoleleder og dermed kunne de ansættes uden afstemning i byrådet, som dog formelt skulle godkende ansættelsen. Da Møller tiltrådte, mødte han som én af de første udfordringer det gentagne problem med alt for mange elever til for lidt plads. Det løstes dog hurtigt, da Endrup-

Chresten Richard Møller tiltrådte som skoleinspektør i 1978. Efter syv år fik han en stilling som skolekonsulent ved kommunen.

skolen samme år åbnede sine døre for mange af byens børn. Dernæst fortsatte han de tiltrængte renoveringer, som forgængeren havde igangsat.

På det pædagogiske område valgte Chresten Richard Møller også at følge den eksisterende stil med vægt på faglige krav, men i en åben dialog med elever og forældre. Som han kort efter sin tiltrædelse uddybede dette: *"Min pædagogiske holdning er den, at skolen og forældrene i samarbejde bør give eleven den oplevelse, det er at lære noget – at eleven mærker, han/hun slår til. I de senere år har der været en fremberskende tendens, at børnene ikke kan lære noget, hvis de ikke kan trives. Men man kan også godt vende det om og sige, at eleverne ikke trives, hvis de ikke bliver stillet over for krav og udfordringer og føler, at de udfører et fornuftigt stykke arbejde".*¹¹⁴

Én af årsagerne til, at Møller, der kom fra Nordjylland, havde ansøgt om den ledige stilling på Fredensborg Skole, var, at netop denne skole havde et særdeles konstruktivt og målrettet arbejde i forhold til børn med forskellige særlige behov. Skolen havde en læse- og observationsklinik samt en hjælpeskole, som især en del af skolens kvindelige lærere var engagerede i. Da den nye skoleinspektør udover sin læreruddannelse tillige havde en baggrund som skolepsykolog, delte han interessen for dette arbejde.

Som nævnt var det en kvindelig lærer, der i et halvt års tid havde fungeret som konstitueret viceskoleinspektør. Det var ikke et tilfælde. Antallet af kvindelige lærere på skolen var i løbet af 1970'erne steget ganske meget, således at der i august

1978 ligefrem var et overtal af kvinder (30 kvinder, 23 mænd) i modsætning til de foregående 72 år. Derudover var det på Fredensborg Skole sådan, at en del af den kvindelige lærergruppe var særdeles initiativrige og engagerede. De lod sig repræsentere i mange faglige sammenhænge og besatte såvel udadrettede som interne, valgte poster, fx som lærerrådsformand og tillidskvinde.

Denne del af lærergruppen kom i de efterfølgende år til at figurere nærmest som en hel viceinspektøraftdeling. Flere af de samtidige kolleger fra dengang har brugt begrebet ”kvindejuntaen” om de kvinder, der tog teten på flere områder. De omtalte kvinder, hvoraf de fleste er interviewet til brug for denne bog, er selv klar over, hvordan de omtal(t)es. For de var helt på det rene med, at de tiltog sig og af den reelle leder fik mulighed for at få en stor indflydelse på ikke kun egen dagligdag, men også på kollegernes daglige arbejde.

Nogle af kollegerne beundrede de stærke kvinder, de fleste respekterede dem, andre brød sig ikke om lugten i bageriet og valgte enten at passe sig selv mest muligt eller simpelthen at forlade skolen. Nogle af lærernes modvilje mod de progressive kvindelige medarbejdere bundede i forskellig politisk observans, hvor de sidstnævnte var på den venstre side af midten.

Skolen deltog i en årrække i Ekstra Bladets fodboldturnering ”Extra Cup”.

Til gengæld medførte mange yngre og friske kræfter blandt lærerne på skolen sammenholdt med en foretagsom gruppe med tillidsposter, at skolen på flere områder blomstrede op. Der blev igangsat en mængde nye tiltag med hensyn til undervisningens indhold og metode, ligesom mange var ivrige deltagere i varierende typer pædagogiske forsøg. Skolelederen, der så det som en fordel at overlade flest mulige beslutninger til lærergruppen selv, sanktionerede de mange fremadrettede målsætninger.

Men der var også ugler i mosen. Samarbejdet lærerne indbyrdes og mellem personale og ledelse blev mere åbent, men det krævede langt mere af den enkelte at få et sådant overskridende samarbejde til at fungere. Gode ideer og nye tiltag diskuteredes, men det gjorde også fejl og mangler. Det skabte spændinger, der bl.a. søgtes løst ved hjælp af pædagogiske weekends og ledelseskurser, hvor man ud fra fx situationsanalyser diskuterede, hvordan samarbejdet internt på skolen, men også samarbejdet med forældrene, kunne styrkes.

Selv om der blev gjort flere forsøg - med bl.a. inddragelse af Danmarks Lærerforening og Danmarks Lærerhøjskole - på at løse et langvarigt ulmende samarbejdsproblem indadtil og udadtil, lykkedes det ikke på en for alle tilfredsstillende måde. Vanskelighederne mundede ud i, at Chresten Richard Møller efter 7 år i skoleinspektørstolen efter eget valg fratrådte og i stedet fik ansættelse som skolekonsulent i Fredensborg-Humblebæk Kommune.

Samarbejde

Efterfølgeren, der af skolekommissionen enstemmigt blev indstillet til den ledige post, blev den 37-årige daværende viceskoleinspektør, Bjarne Valentin, der i praksis allerede siden januar 1985 havde fungeret som skoleleder. Han var lokalt bosiddende og havde inden sin ankomst på Fredensborg Skole i perioden 1974 – 1982 været lærer på naboskolen i Asminderød. Valentin, der formelt blev udnævnt i efteråret 1985, valgte fra starten at følge den udviklingsorienterede retning, Fredensborgs ældste skole var sporet ind på og som den tidligere inspektør sammen med et hold af ivrige lærere havde styret mod. Den tidligere omtalte Lis Mygind Mikkelsen, der allerede i en kortere periode havde prøvet kræfter med viceinspektørrollen, fik nu den stilling permanent.

At kvinderne havde vundet mere indpas og i 1986 var i førertrojen (også) antalmæssigt med 27 mod 13 mandlige lærere, var ikke specielt for Fredensborg Skole, men symptomatisk for 1970'ernes og 1980'ernes danske folkeskole. I 1989 udgjorde det kvindelige køn således på landsplan op mod 60% af alle ansatte ved folkeskolerne.¹¹⁵

Skolens nye inspektør, Bjarne Valentin, opfordrer i 1985 på første skoledag de nye elever til at vække skolen efter dens sommerferie.

Hvorfor det var gået sådan, gav lærer og skolebibliotekar (i dag også skolebibliotekskonsulent) Karen Lottrup et bud på i 1986 i et stort interview i den amtslige avis: *"Mændene føler sig åbenbart mindre tiltrukket af faget, har fundet sig andet arbejde eller er blevet forfremmet ud af folkeskolens korps af undervisere."* At det ikke var uden problemer med så mange kvinder i folkeskolen, var Karen Lottrup også inde på: *"Jeg har selv gjort meget for, at kvinderne skal frem på ledelsesposter, og det er gået ganske godt. Men jeg kan godt på børnenes vegne ærgre mig over, at kønsfordelingen er blevet skæv. .... Da flere og flere børn i dag kommer fra familier med kun én voksen, har de som identifikationsmodel brug for i skolen at møde en voksen af det køn, de savner derhjemme i hverdagen"*.

Generelt om lærerjobbet på det tidspunkt, der også kunne være en mulig årsag til fraværet af mandlige rollemodeller, sagde hun videre: *"Lærergerningen er fra at have været et sikkert, misundelsesværdigt og respekteret job for landets kvikkeste ungdom i løbet af 15 år blevet arbejde uden sikker fremtid, til en temmelig dårlig løn og med et hårdt psykisk arbejdsmiljø."*¹¹⁶ Karen Lottrups udtalelser stemmer godt overens med de betragtninger, som findes i den skolehistoriske litteratur om den periode.

De hårde odds, lærerne følte, de var oppe imod efter et magert overenskomstresultat (i forbindelse med den såkaldte "påskepakke"), havde endnu engang medført, at de på Fredensborg Skole nedlagde arbejdet den 14. og 17. marts 1987. Sidstnævnte

Karen Lottrup læser højt ved juleafslutningen i 1987.

dag for først i Fredensborg by at demonstrere deres utilfredshed iført plakater med påskeæg og siden hen for i samlet trop at begive sig til København for at deltage i en større demonstration foran Christiansborg Slot. Forældrene i Fredensborg bakkede indirekte op ved at følge en opfordring om at holde eleverne hjemme den dag.

Men at lærerkaldet ikke var forsvundet og erstattet af et nøgternt, udelukkende professionelt forhold til lærergerningen, viste lærerne ved alligevel at gå på arbejde lørdag den 15. marts – altså én af dagene midt mellem arbejdsnedlæggelserne. For den dag valgte de at trodse regeringens nedskæringer og vise ansvarlighed overfor ”deres” elever ved at deltage i en længe planlagt pædagogisk dag med temaet ”Fremtidens Skole”. Hertil var også forældre, elever og skolepolitikere indbudt. De vigtigste punkter på dagens dagsorden var ”forældresamarbejde” og ”forventninger til brugerne af folkeskolen” – forhold som lærerne anså for yderst vigtige. For det konkrete samarbejde med elevernes forældre havde ændret sig indenfor den seneste årrække.

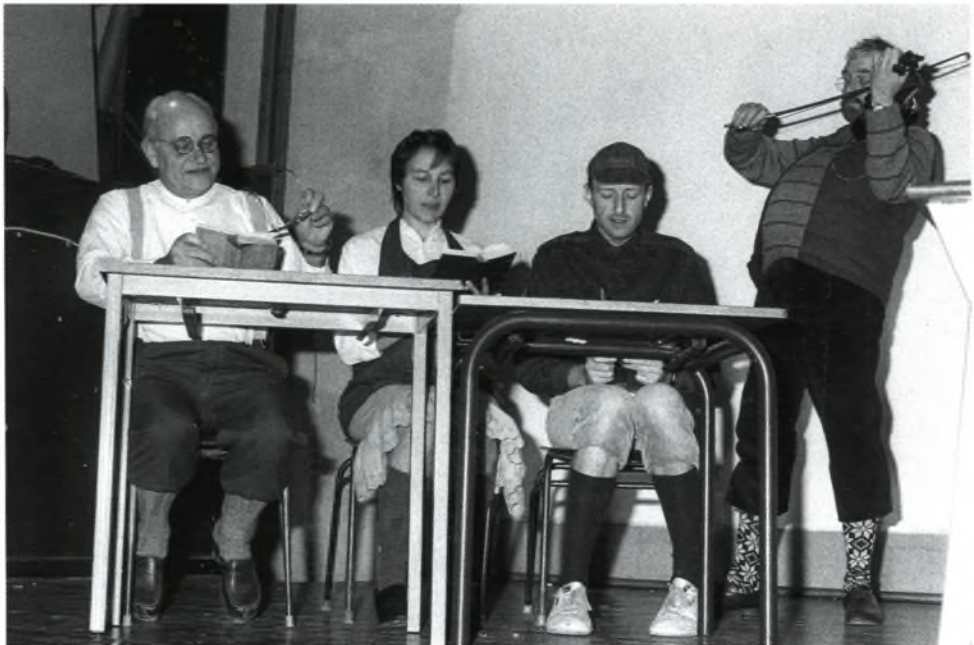
Kommunikationen fra skolens side rettet mod forældrene var allerede siden midten af 1970’erne blev væsentligt forbedret med jævnlige meddelelsesbreve med informationer om stort og småt. Den mundtlige information var også med den seneste skolelovgivning højnet. Hvor forældrene tidligere havde lyttet pænt til læ-

terne, var der nu åbnet op for, at de langt oftere inviteredes til forældremøder og –konsultationer og dermed fik mere kendskab til hverdagen for netop deres pøde. Det betød større interesse fra forældrenes side, men det medførte også øgede forventninger, der til tider førte til direkte angreb på og konfrontationer med lærerne, der i en på den måde ny og uvant rolle kunne føle sig magtesløse. En dialog var derfor nødvendig for at fremme en fra begge sider ønsket styrkelse af skole-hjem-samarbejdet.

De samfundsmæssige forholds påvirkning af lærerne som gruppe, de pædagogiske dage og en kontinuerlig opbakning fra skoleinspektørens side forenede og styrkede lærerne indbyrdes. Det gav kræfter til at videreføre det påbegyndte udviklingsarbejde for Fredensborg Skole, som i stor målestok blev styrket via det frikommuneforsøg, som er omtalt udførligt i kapitel 3. En absolut stor gevinst ved forsøget set fra lærernes synspunkt var decentraliseringen, der gav dem en meget høj grad af selvforvaltning og dermed indflydelse på egen hverdag.

Alle lærere fra perioden med frikommuneforsøget, der har bidraget til denne bog med oplysninger og holdninger, har været yderst positivt indstillet til de mange projekter, som forsøget indebar på Fredensborg Skole. Ja, faktisk kom rigtig mange af ideerne til forsøg fra lærerne selv og som en af dem har formuleret: *"Jeg kan faktisk ikke buske, at vi nogensinde har fået et nej til en ide"*. Lærerne har samstemmende oplyst, at

Ved skolens 80 års jubilæum i 1986 optrådte lærere, som var det i 1906. Foto: Knud Rauff

I anden halvdel af 1980'erne begyndte skolen at deltage i forskellige former for netværk, bl.a. med skoler i udlandet. Fra venstre ses Søren Pedersen, Nina Lund, Kirsten Anttila, Charles Hopkins, Sven Erik Christiansen, Dirch Harries og John Rydahl. Foto: Knud Rauff.

tiltagene i forsøgsperioden øgede engagementet og gav en stor tilfredsstillelse i deres daglige arbejde. *"Under frikommuneforsøget SKULLE vi høres og vi BLEV det. Vi havde meget frie forhold. Alle forslag blev sendt ud til alle involverede inden endelig beslutning. Vi havde indflydelse på næsten alt: antallet af timer, antal ansatte, økonomi."* Andre kommentarer har været: *"Vi fik meget frie bånd til forsøgsundervisning og den slags."* *"Vi havde stor medbestemmelse med hensyn til økonomi."*

Det skal retfærdigvis frem, at flere – også af de samme - lærere i bagklogskabens klare lys også har givet udtryk for en anden side ved forsøgsperioden: *"Den administrative decentralisering betød, at lærerne selv skulle administrere fx nedskæringer. Alt endte til sidst hos lærerne. På den anden side – hvis noget rent administrativt fungerede dårligt – kunne vi rette på det. Men den formelle decentraliseringsproces med hensyn til fagfordeling, økonomi osv. blev en belastning for lærerne. Det krævede enormt megen arbejdstid. Det var noget ambivalent, fordi det gav mindre forberedelsestid til undervisningen, men det var positivt i forhold til nytænkning og pædagogik."*

En anden lærer har formuleret ambivalensen sådan: *"Vi syntes godt om forslaget med et rammebeløb, som skolen selv kunne forvalte. Men det var en balancegang, for der var både gode og dårlige ting ved det. Det er godt selv at kunne bestemme på den enkelte skole, men politikerne lægger jo også et ansvar fra sig på den måde og kan sige, at I har jo selv valgt den og den prioritering."*

Truende nedlæggelse

De af lærerne nævnte besparelser var en udfordring, som Bjarne Valentin i stort set hele sin tid som skoleinspektør måtte forsøge at imødekomme bedst muligt. Spare-runder blev dikteret både fra Christiansborg og fra Fredensborg-Humblebæk Kommune. Flere gange medførte nedskæringerne betydelige forringelser for Fredensborg Skole med bl.a. nednormering af antal lærerstillinger, og dette sammenholdt med et faldende børnetal i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne bevirkede bl.a., at der af flere omgange var tale om at nedlægge lærerstillinger, ja sågar hele skolen.

Det var ikke lette vilkår at arbejde under, men skolelederen var dog også ganske klar over, at skolerne i Fredensborg-Humblebæk Kommune, når det kom til stykket, ikke havde så meget at klage over, som mange andre skoler. Derudover havde Valentin en god støtte både hos sit personale og hos forældrene repræsenteret i skolerådet, der flittigt gjorde brug af læserbreve i den lokale avis, når fx nedskæringer var på tale.

Et eksempel på skolerådets opbakning og medlevende deltagelse er fra juni 1987, hvor nedskæringer fra såvel landspolitisk som lokalpolitisk side var på tale. Det ville betyde nedlæggelse af i alt 6 lærerstillinger ved kommunens daværende 6 folkeskoler. Det havde fået lærerne i Fredensborg-Humblebæk Kommune til at mødes med skolerådene mandag morgen den 1. juni inden skoletid til et hastemøde. Trusler fra lærernes side om lukning af skolerne fik skoledirektør Ole Bergmann til at invitere lærerne til et møde på rådhuset, hvor sagen blev belyst nærmere. Det lagde en dæmper på gemytterne og sagen endte med, at skolerne fik mulighed for at spare andetsteds end på lønningskontoen.

Forinden havde vrede læserbreve fra forældre og medlemmer af skolerådet tydeliggjort, hvordan skole-hjem-samarbejdet også var blevet styrket. Her et uddrag fra et indlæg underskrevet af skolerådet ved Fredensborg Skole: *"Fire måneders engageret planlægningsarbejde – på baggrund af kommunens givne rammer – er spoleret. Vrede, skuffelse, magtesløshed og desillusion er de første reaktioner, og de skulle nødigt blive hængende og ødelægge det gode arbejds-klima, vi har – og som vi kæmper for – på vores skole".*¹¹⁷

Det var ikke kun forældrene, der var kommet mere på banen og fandt det passende at ytre deres holdninger offentligt. Også lærerne var i denne periode med en konstant stillingtagen til nedskæringer langt mere i offensiven end tidligere. Det skyldtes naturligvis, at der netop på daværende tidspunkt var en kamp at gå på barrikaderne for. Læserbreve fra kommunens lærere sås ofte i de lokale og regionale aviser, ligesom den samlede lærergruppe i kommunen i det hele taget oftere stod sammen i flok og udtalte sig som gruppe.

Men den offensive og aktive fremfærd skyldtes også tidens almindelige synspunkter om øget borgerdemokrati og medindflydelse på den offentlige forvaltning. Læ-

terne gav ofte udtryk for, at de følte sig tilsidesat og overhørt, men faktisk viser protokoller, mødereferater, avisartikler og udtalelser, at der i langt de fleste tilfælde blev lyttet seriøst til deres forslag og at deres holdninger blev inddraget i beslutningsprocesserne. Aldrig har lærerne sammen med deres skoleleder og skolerådene haft så stor indflydelse på egen hverdag og på skolens økonomi. Ikke desto mindre var det netop økonomien, der til næsten alle tider var den faktor, der bragte frustrationer frem hos lærerne.

Det er forståeligt, taget i betragtning af, at lærerne på byens ældste skole i disse år kæmpede op af bakke mod et faldende børnetal og en skrantende økonomi. Men de kunne i det mindste se sig tilfredse med en kontinuerlig støtte fra forældrene. Da der således i 1990 atter var alvorlige røster fremme om lukning af hele skolen, var forældrerepræsentanter igen på banen: *"Skolen skal ikke lukke. For det første fordi det er urigtigt at skolen er nedslidt. Den er tværtimod i rimelig velholdt stand. Dernæst fordi skolen er centralt placeret midt i byen og fordi skolen – som den ældste skole – netop på grund af sin alder har atmosfære, traditioner og et pragtfuldt indeklima"*.¹¹⁸

Røsterne om en eventuel lukning af ikke kun Fredensborg Skole, men også Humlebæk Skole, var reelle og blev fremført og debatteret på flere møder og høringer med mange deltagere fra skolerne, rådhuset og bysamfundene. Et bredt forlig på skoleområdet blev endelig indgået i november 1990 og truslen om lukning var sat i bero i en årrække frem. For lærerne indebar forliget, at der ikke ville ske fyringer, men at nedskæringer af stillinger ville ske ved naturlig afgang.

Pusten tabes

Selv om det kostede mange kræfter og meget arbejde fra skoleinspektør Bjarne Valentins side, var det ikke den økonomiske kamp, der blev vundet i 1990'erne, hvor kommunekassen fortsatte med at være slunken og hvor sparekrav til skolen fortsatte. Først efter midten af 1990'erne begyndte det at vende med et stigende elevtal. Men som kort nævnt ovenfor, var Valentin så udmærket klar over, at skolerne i Fredensborg-Humlebæk Kommune ikke havde voldsomt svære vilkår sammenlignet med så mange andre kommuneskoler. *"Vi har faktisk haft en god økonomi, når jeg ser tilbage. Bedre end i de omkringliggende kommuner"*, har han udtalt til forfatteren. I tilbageblik er mange af lærerne fra det tidspunkt enige i hans vurdering.

Men økonomi er én ting, skolens pædagogik en anden. For lærerne et vigtigt element. Og var udviklingen på pengeområdet stillestående eller ligefrem for nedadgående, var det ikke tilfældet med hensyn til udviklingen på det pædagogiske felt. De mange fremadrettede tiltag i forhold til undervisningsmetoder, fagfordeling, emneuger, tværfaglig undervisning, undervisningsdifferentiering osv., der var startet under

Lærergruppen i skoleåret 1993/94.

frikommuneforsøget, fortsatte for en stor dels vedkommende i løbet af 1990'erne, ligesom der igangsattes flere nye, ikke mindst et stort arbejde med en såkaldt overfaglig læseplan.

Styrken indadtil på skolen blev bl.a. søgt ved et udvidet samarbejde lærerne imellem, hvor der i begyndelsen af 1990'erne blev oprettet egentlige lærerteams. Det fungerede ikke optimalt fra starten, og det tog lang tid for mange lærere at vænne sig til en meget konkret måde at skulle samarbejde med kolleger på. Langt de fleste har dog koncentreret sig meget om en generel kvalitetsudvikling på skolen, hvor lærerne i slutningen af 1990'erne og starten af det 21. århundrede især har arbejdet med skolens indhold, indskoling, samvær, ansvarlighed, en grøn skole, udskoling, og de fysiske rammer.

Decentraliseringsånden og et engageret personale har medvirket til, at praktikanter har været glade for at opholde sig på Fredensborg Skole som en del af deres uddannelsesforløb, at nyansatte lærere har følt sig velkomne og hurtigt er blevet skubbet i gang, og endelig at elevernes forældre alt overvejende har været tilfredse med deres børns skolegang. En placering på karakterskalaen, skoleinspektør Bjarne Valentin med rette kunne være stolt over.

Det er ikke kun 9. klasses elever, der holder skoleafslutning på festlig maner. Her er lærerne på vej ud i Esrum Sø inden sommerferien i 1998.

Derfor blev det så meget mere vanskeligt for alle, da han blev sygemeldt i, hvad der skulle vise sig at blive en lang periode. Imens kæmpede den konstituerede skoleinspektør, Lis Mygind Mikkelsen, og den konstituerede viceskoleinspektør, Lene Norrild, bravt for at holde sammen på alt det gode, der var opnået i de forløbne år. De fik i den tid et dybere indblik i, hvordan skolelederposten havde forandret sig ganske meget, fra overvejende at være en undervisningsleder til nu at være en administrativ leder. Det administrative arbejde krævede så megen tid, at det for skolens lederteam var svært også at finde tid til det, der egentlig lå dem mest på sinde: det pædagogiske arbejde, skole-hjemsamarbejdet og elevernes ve og vel.

Det var de ikke ene om. Et forhold, der i 1990'erne også var meget svært for lærerne at vænne sig til, var kontrollen med tiden. Der indførtes U-, F- og Ø-tid. Eller undervisnings-, forberedelses- og øvrig tid. Det skulle have været et praktisk redskab, men blev for mange i stedet opfattet som et benspænd, der virkede demotiverende og frustrerende. Flere lærere følte, at de ikke havde fred til deres arbejde.

Samtidig begyndte selv de progressive tiltag og nyskabelser at blive forudsigelige. Man havde vænnet sig til, at der ustandseligt skulle ske nyt, men mange formåede alligevel at sylte sig ind i en vanedannende hverdag. Da en større elevflugt fra de

Skoleinspektør Bjarne Valentin nåede at holde 25 års jubilæum i august 1999.

ældste klasser på Fredensborg Skole begyndte at vise sig, stod det klart, at der måtte friske kræfter på ledelsesniveau til.

Set i lyset af, at Valentins sygdom ikke bedredes så hurtigt og meget som ønsket og at sygemeldingen lød på ubestemt tid, blev situationen i længden uholdbar og lederteamet og lærerrådet enedes derfor om at rette en henvendelse til byrådet. I en skrivelse dateret 8. april 2002 til børneforvaltningen fremlagde lærernes tillidsrepræ-

sentanter deres utryghed ved den ustabile situation og de øjeblikkelige problemer. De fremkom tillige med forslag til, hvordan problemerne kunne løses og hvilke ønsker de havde til en fremtidig ledelse på skolen. Kommunens skolechefer havde stor forståelse for og delte lærernes bekymring og havde allerede drøftet, hvad der ville være bedst for alle involverede parter. For at nærme sig en afklaring på spørgsmålet om skolens fremtidige ledelse, blev der derefter afholdt møder mellem skoleforvaltningen og skoleinspektør, den konstituerede ledelse, tillidsrepræsentant, skolebestyrelsesformand m.fl.

Skolevirksomhed

Udgangen blev, at Bjarne Valentin valgte at trække sig som skoleinspektør, og forvaltningen kunne herefter påbegynde en ansættelsesprocedure for en ny skoleledelse. I den forbindelse blev der set med velvillighed på de ønsker, som var blevet fremlagt af lærerrepræsentanterne i ovennævnte skrivelse og som skolens forvaltningschefer delte. Lærernes ønsker til en fremtidig ledelse så sådan ud:

- Synlighed
- Stabilitet
- Opbakning til og åbenhed overfor medarbejderne
- Lydhørhed og vilje til at tage medarbejdernes problemer alvorligt
- Vilje, mod og lyst til at hjælpe med at løse konflikter
- Åbenhed generelt, så vi som medarbejdere kan støtte hinanden
- Klar profil for hvad skolen står for, herunder udmeldinger fra ledelsen om skolens forventning til forældresamarbejdet
- Højt informationsniveau og klare udmeldinger
- Tid og vilje til at give os som medarbejdere indflydelse på beslutninger
- Pædagogiske visioner
- Dygtighed i at forvalte økonomi

Det fremgår tydeligt af ovenstående, at lærerne på Fredensborg Skole er vant til selv at træffe beslutninger omhandlende deres daglige undervisning. Det er ikke en undervisningsleder, der ønskes her. Det er snarere en administrativ leder, der magter økonomisk forvaltning og personalemæssige udfordringer. Ønsket blev opfyldt på den måde, at det i høj grad var sådanne kvalifikationer, der vægtedes ved ansættelsen af den ny skoleledelse.

Kan du holde hovedet oven vande – og samtidig gøre et godt benarbejde?

Skoleinspektør og viceinspektør

Fredensborg Skole

Fredensborg Skole søger en udviklingsorienteret skoleledelse. Der kan søges på stillingen enten som skoleinspektør eller viceskoleinspektør, men ansøgninger fra potentielle ledelsesteam modtages også gerne. Angiv i så fald hvem der søger hvilken stilling.

Fredensborg Skole udvikler sig med overfaglig læseplan og selvstyrende team. Skolen ser det også som en fornem opgave at give eleverne livsduelighed.

Skolevæsnet er decentralt orienteret med vægt på samarbejde mellem skole og institutioner i distriktet.

Vil du vide mere, så kontakt skolechef Steen Søborg eller børnedirektør Hans Ibsen på 4848 1401. Du kan også klikke dig ind på kommunens hjemmeside på www.fhkom.dk og få generel viden om kommunen og dens skoler.

Skoleinspektørens grundløn er på løntrin 48 og viceinspektøren er på løntrin 46. Dertil kommer kvalifikationsløn efter forhandling.

Vi glæder os til at se din ansøgning. Send den til Personaleafdelingen, Tingshusvej 6, 3480 Fredensborg, så vi har den senest 12. august 2002.

Fredensborg-Humblebæk Kommune er en attraktiv kommune midt i det grønne Nordsjælland. Ca. 20.000 borgere har valgt at bo i kommunen, som bl.a. er hjemsted for Fredensborg Slot og Louisiana, Museum for moderne Kunst.

www.fhkom.dk

Stillingsannoncen, som det nye inspektørteam reflekterede på

Ikke at det pædagogiske islet forsvandt, men det stod klart, at Fredensborg Skole var i en fase, hvor en leder med stort L var tiltrængt. Annoncen med to ledige jobs kan ses ovenover.

Det nye lederteam, der på den baggrund startede i efteråret 2002, skoleinspektør Jens Bernhardt og viceskoleinspektør Susanne Emmery, gik kort tid derefter i gang med at kortlægge, hvordan den enkelte medarbejders tilfredshed med Fredensborg

Udover lærere har skolen andre ansatte, bl.a. de to pedeller, Ole og Jørgen, der påtager sig mange varierende opgaver.

Foto: Forfatteren.

Skole som arbejdsplads kunne højnes. Efter møder med lærerne blev der udarbejdet visionsplaner for fremtiden og for at sætte godt skub i gennemførelsen af planerne, for at få inspiration udefra og for at styrke fællesskabet, tog hele det pædagogiske og administrative personale på en studietur til London i september 2003.

Arrangementet er senere fulgt op af en tur til Berlin. Turene er desuden indgået i en af skolens målsætninger, der drejer sig om ”den internationale dimension”. Efter turen til London, hvor flere engelske skoler besøgte, vendte lærerne hjem til Fredensborg Skole og valgte for en stund at pådutte eleverne den på mange måder langt mere strikse engelske skolepædagogik. I en uges tid fik jakkesæt, slips og nederdele en renæssance som lærerpåklædning, ligesom eleverne måtte prøve at vænne sig til De, hr. og fru. Det havde en tydelig effekt på disciplinen, men det har åbenbart ikke været et så tilstrækkeligt gode, at ordningen blev indført permanent.

Der er en del lærere, der forholdsvist hurtigt fik nok af en ny ledelsesstil. Der har været en pæn udskiftning i den første periode derefter. Da det stort set altid – med undtagelse af perioder med stor lærerledighed – har været vanskeligt at tiltrække lærere til det dyre Nordsjælland, lokkes i stillingsannoncer med en forhøjet løn. Dette er ikke et nyt fænomen og ej heller specielt for Fredensborg, men tværtimod gældende for hele Frederiksborg Amt, hvor det er dyrt for børnefamilier at bosætte sig.

Et resultat i den forbindelse har bl.a. været, at mange af de nye lærere, der nu blev ansat på skolen, ikke er lærere. Eller rettere sagt, de er ikke nødvendigvis læreruddannede eller de har en anden uddannelse bag sig, som så er suppleret med en merituddannelse. Det er der en del forældre, der har været utilfredse med, men i lærergruppen synes det at have haft en god effekt. De lidt anderledes lærere, der på den måde er kommet til, har en anden måde at anskue tingene på, og har kunne medvirke til, at der er sat fokus på andre felter i lærerens skolehverdag end hidtil.

Det har ikke været lige let for hverken skolens ledelse eller lærerne at finde den gyldne middelvej, som flest mulige kan være tilfredse med, men efterhånden som positive resultater opnås, er graden af tilfredshed steget og læreren kan koncentrere sig om sit primære arbejde: at lære fra sig. Om alle mål for fremtiden synes indenfor rækkevidde, eller om der støbes yderligere visioner, vil jeg overlade til skoleleder Jens Bernhardt at vurdere og berette om.

Fra kald til profession?

I en meget populær serie af DVD’ere, der er udkommet indenfor de seneste år under hovedtitlen ”Danskernes egen hverdag”, er der også produceret én, der omhandler skoler i Danmark de seneste 100 år.¹¹⁹ Såvel i den som i den gængse skolehistoriske litteratur er der bred enighed om, at der skete et markant skift i lærerrol-

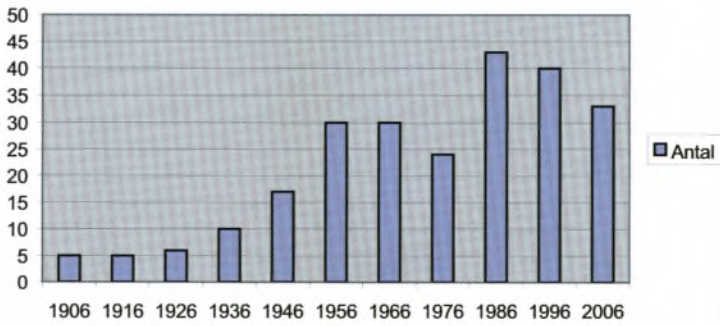
Sekretærene, Brit Wichmann og Anne von Haven Theilade, udfører ikke kun administrative opgaver, men er altid klar med et plaster på et blødende knæ og trøstende ord, hvis nødvendigt. Foto: Øjvind Hesselager.

len i 1970'erne. Den gammeldags lærerrolle var ved at forsvinde og de nye lærere ønskede ikke at være en autoritet på, hvad de opfattede som en gammeldags måde. Lærerjobbet gik fra at være et kald til at være et 8-16 job og der opstod en ny lærer-type: lønarbejderlæreren.

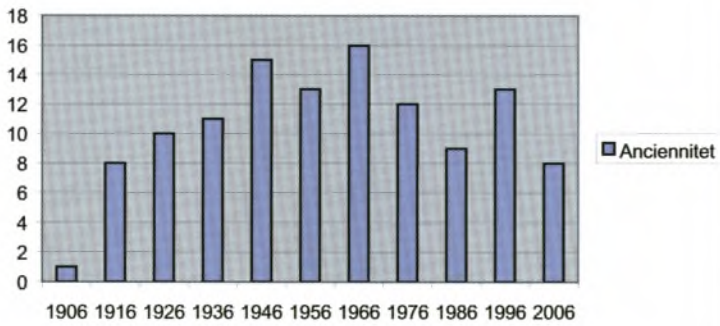
Der er ingen tvivl om, at denne udlægning generelt set er korrekt. Der var virkelig tale om en brydningstid i 1970'erne, der ændrede lærernes selvopfattelse såvel som omverdenens syn på dem. Men ved denne gennemgang af Fredensborg Skoles historie kan jeg konstatere, at lærerne i dette tilfælde til stadighed syntes at opføre sig, som om de var kaldet til deres gerning. Der er naturligvis forskel på folk og ikke alle er lige engagerede, men i det store og hele har hovedparten af lærerne på netop denne skole vist, at det var "deres" børns fremtid, de ønskede at lægge et værdifuldt grundlag for. Og det er bestemt ikke en udvikling, der har forandret sig i negativ retning siden 1970'erne. Tværtimod. Ved de mange samtaler, jeg har haft med tidligere elever, er det helt tydeligt, at det er lærerne, der har haft så absolut den største betydning for, hvordan et skoleforløb er blevet opfattet og senere erindres. Læreren har en umådelig stor mulighed for at påvirke det enkelte barn – på godt og på ondt. Det er rart at kunne opsummere og konstatere, at de fleste elever har haft en skolegang, de husker tilbage på med nostalgiske følelser. Der har været undtagelser, især centreret omkring perioden 1950-1965, men alt overvejende er billedet positivt eller nøgternt.

Som omtalt, adspurgte skolens nuværende ledelse kort efter deres ansættelse lærerne om, hvad der ville gavne deres hverdag på skolen. Eleverne blev naturligvis også spurgt og svaret var: *"Det er lærerne, der skaber en god skole!"*

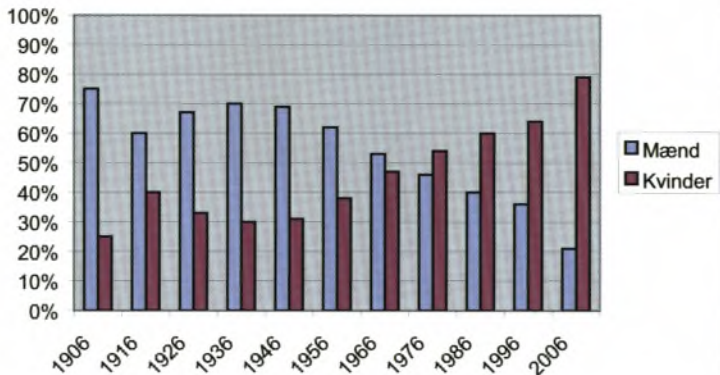
Antal lærere

Anciennitet i årsgennemsnit

Lærere fordelt på køn

5. Fra modtager til deltager

Om hverdage og mærkedage for eleverne

*"Vi sad efter nummer med nr. 1 forrest osv. Altså efter karakterer.
Så fik man måske en ny plads efter eksamen.
Men det var kun i de små klasser"*
Kvindelig elev i perioden 1933-1943.

*Lærerne havde et suverænt magtmiddel.
For de bestemte jo, hvem der skulle rykkes op til næste klasse.
Vi havde eksamen hvert år. Også i de små klasser."*
Mandlig elev i perioden 1951-1960.

*"Eleverne lavede også social mobning.
Der var også mere forskel på land og by.
Dem fra landet var de tossede med træsko på i skolen."*
Mandlig elev i perioden 1966-1976.

Fredensborg Skoles børn anno 1906

De 220 børn, der startede i den nybyggede Fredensborg Skole i december 1906, var et ganske blandet klientel. Nogle kom fra selve byen Fredensborg, der på daværende tidspunkt havde godt 1.100 indbyggere. Andre kom fra det andet bysamfund Asminderød med sine ca. 350 indbyggere. Resten af eleverne travede eller cyklede fra Sørup, Nørredam, Båstrup og fra gårdene og husmandsstederne imellem landsbyerne. Alle børnene, der kom fra yderdistrikterne, havde indtil da været vant til kun at gå i skole hver anden dag, men alle skulle fremover af sted seks dage om ugen.

Når klokken ringede, kom de ind i store, lyse, rene og varme lokaler. For mange af børnene har det været ganske anderledes end hjemme, hvor der kunne være trangt, mørkt og fugtigt. At der var indlagt vand og gas på skolen, er heller ikke forhold, alle børn var bekendt med hjemmefra.

Eleverne kom til at sidde ved tomandsborde, hvorfra de kunne kigge på de farverige anskuelsestavler og geografiske kort. De blev undervist i dansk, religion, skrivning, regning, historie, geografi, sang, naturkundskab og tegning. Datidens kønsforskelle ses på skoleskemaet: kun drengene havde gymnastik og det var udelukkende piger, der fik håndgerning. Skolen skulle ikke kun uddanne, men også danne og opdrage, og skolen havde stor betydning for, hvordan børnene opfattede sig selv i forhold til den omgivende verden. Hvad der forventedes af børnene i løbet af deres skoletid og i fremtiden blev indprentet med morgensang, bøn, skolebøger og reglement.

Med ti minutters frikvarter mellem timerne blev der også plads til leg i skoletiden. Skolen kunne endda bryste sig af, at den var blevet forsynet med en stor legeplads. Selv om det fra slutningen af 1800-tallet var blevet mere almindeligt at planlægge egentlige legeområder i nyt skolebyggeri og at afsætte offentlige arealer til legepladser i byer, var det stadig noget helt særligt, der i dette tilfælde var med til at understrege bygherrerens fremsyn. De har muligvis været inspireret af det nye syn på børns

Bronzealderen illustreret på en gammel anskuelsestavle, som i 2006 stadig findes på Fredensborg Skole

leg, der bl.a. kom fra den tyske pædagog, Friedrich Fröbel, kendt som skaberen af børnehaven. Legen skulle ikke kun ses som en naturlig udtryksform for børn, men også som en forudsætning for, at barnet udviklede egentlig menneskelighed.

Men indenfor skolens regelsæt for opførsel har børnene på Fredensborg Skole dengang trods alt ikke haft de helt store udfoldelsesmuligheder.

En streng disciplin var nødvendig med få lærere til mange børn. Der skulle være ro på gangene og i timerne, og som elev ytrede man sig kun, når man blev tiltalt eller spurgt. Børnene stillede sig ved indringning om morgenen op i rækker i skolegården klassevis for ligeledes i rækker at marchere op til de respektive klasseværelser. Over-tøj, huer og tasker befandt sig i klasseværelsets forrum, så der i selve skolestuen kun medbragtes bøger, skrive- og regneredskaber. Lærerne tiltaltes med hr. eller frk. og efternavn. Man viste sin respekt for læreren ved at bukke, neje og rejse sig, når denne kom ind i klasseværelset.

De børn, der blev anset for at være mindst begavede eller som markerede sig på en uheldig måde, sad bagest. Forskelsbehandling har på den måde været fremtrædende. Forskellige former for hierarkier eleverne imellem har også floreret og har sandsynligvis fyldt mere og haft større effekt på en stor skole, end i de mindre landsbyskoler. Børnenes sociale baggrund har været tydelig alene i påklædningen, og den var blevet mere tydelig nu, da børn fra de ulige miljøer i og omkring Fredensborg var blevet blandet sammen. Men der skulle være plads til såvel grossererens søn som vaskekonens datter, og som det er fremgået i kapitel 3, blev der taget hensyn til de børn, der nødvendigvis måtte arbejde i en del af skoletiden.

Den nye, moderne skole var med til at signalere Fredensborg som en driftig by, men skolens lokale myndigheder var samtidig bevidste om vilkårene for de svage i lokalsamfundet, hvoraf en stor del kom fra byens opland.

Dannelse

I begyndelsen af det 20. århundrede opstod der efterhånden både hos forældre og i lærerkredse en erkendelse af, at hård disciplin måske ikke løste alle problemer. Især skabte den svenske forfatter og kvindesagsforkæmper, Ellen Key, en pædagogisk debat om undervisningens form og indhold. I et stort værk, der udkom på dansk i 1902, plæderede hun for, at det 20. århundrede skulle blive "barnets århundrede". Med inspiration fra bl.a. Rousseau var hendes indstilling, at barnets århundrede først var nået, når forældre, samfund og skole lærte at respektere børns særlige natur og behov. Dette skulle nås ved hjælp af nye pædagogiske metoder.

Et andet tegn på tidens reformpædagogik var oprettelsen af den københavnske "Det danske Selskabs Skole" under mottoet "Lær barnet at leve selv". Skolen er ble-

vet betegnet som den første frie skole i Danmark. Selv om den kun eksisterede i 13 år, er den et udtryk for hele det – også pædagogiske - opbrud, som dels havde sammenhæng med urbaniseringen og industrialiseringen, og dels var et produkt af den kulturelle frigørelse, der var fulgt med liberalismen og indførelse af demokratiet.

Normerne var til omvurdering, men der skulle nu stadig gå lang tid, før alle disse tanker og idéer virkelig fik indflydelse på den enkelte skole, hvis opgave det også var at danne børnene til *"gode og retskafne Mennesker i Overensstemmelse med den evangelisk-christelige Lære samt bibringe dem de Kundskaber og Færdigheder, der ere dem nødvendige for at blive nyttige Borgere i Staten"*.¹²⁰ Børn blev betragtet som ufærdige og måtte have hjælp til at blive voksne. For at det kunne blive dannet til den dygtige borger, måtte barnet modtage såvel kundskaber som opdragelse.

Hvilken sammenhæng der var mellem de kundskaber, der undervistes i, og den opdragelse, skolen samtidig skulle yde, var i mange år fremover til debat. Da Marinus Sørensen havde tiltrådt sin stilling som overlærer ved Fredensborg Centralskole i 1921, fastsatte han sammen med det nyoprettede lærerråd i løbet af sommeren nogle ordensregler for skolen. Reglerne bærer tydeligt præg af, hvad der ansås for sømmelig opførelse. Her et uddrag:

- God orden og disciplin skal søges gennemført i alle forhold og der skal slås ned på overtrædelser af enhver art, så skolens arbejde kan respekteres både hos børn og forældre.
- Børnene må møde til de fastsatte tider, gentagne overtrædelser straffes med eftersiddet.
- I frikvarteret må ingen uden tilladelse forlade legepladsen, og tilladelse vil kun i særlige tilfælde blive givet af gårdvagten.
- I frikvartererne skal alle klasselokaler være tomme. Børn, der af en eller anden grund ikke kan tåle opholdet i fri luft i frikvartererne, kan med overlærerens tilladelse blive i klasselokalet.
- Ingen klasse må nogensinde uden opsigt færdes i lokalerne.
- Al op- og nedgang fra legeplads til klasselokale må ske i stilfærdighed og god orden. Klasserne går efter hinanden og samlet to og to. Til fremme heraf kan udvælges dørvogtere blandt de større børn.
- Hvor to klasser deler lokale, våges der strengt over, at hver klasse holder sig til sit rum.
- Hver anden måned gives der i karakterbogen hvert barn i 4.-7. klasse en skønkarakter i alle fag. Hæftet skal leveres tilbage hurtigst muligt.
- Frigivelse for enkelte timer kan meddeles af faglæreren; ønskes en enkelt dag fri, træffer overlæreren afgørelsen; det tilstræbes, at den art forsømmelser begrænses videst muligt.

Dannelse af skolens børn skete ikke kun ved hjælp af ordensregler. Børnene opmuntredes også til at blive gode samfundsborgere på anden vis. Også i sommeren 1921 besluttede overlæreren, at der skulle indføres en skolesparekasse og fra 1. januar 1922 blev skolen medlem af ”De danske Skolesparekasser”. Ligesom på mange andre skoler i landet havde man her den indstilling, at det var gavnligt for eleverne at lære at spare op. Overlærer Sørensen udtrykte det sådan: *”Foruden de anselige pengebeløb, der gennem årene opsamles og kommer til god nytte ved konfirmationen, er det navnlig værd at understrege den store opdragende betydning, der ligger i den gode vane”*.¹²¹

En gang om ugen kunne børnene købe et eller flere femøresmærker, som blev klæbet ind i en særlig bog. Når bogen var fuld af sparemærker afleveredes den med stolthed af eleven, og beløbet kunne så overføres til en konto i ”Frederiksborg og Omegns Spare- og Laanekasse”.

Det var en populær ordning, der af forældrene hurtigt blev opfattet som en god institution. I 1923 var tilslutningen allerede så stor, at 52% af skolens børn sparede op.¹²² Et incitament hertil var måske også, at der hvert år blev ydet et pengebeløb til præmier for de flittigste sparere, ligesom der årligt uddeltes et rejselegat til 2 af amtets lærere, som havde varetaget spareordningen. Ordningen kom da også til at vare i flere årtier, så mange nulevende vil sikkert kunne huske samlehefterne.¹²³

Den kristne dannelse er så absolut stadig tungtvejende i den danske folkeskole i de første årtier af 1900-tallet. Bøn og salmesang var en integreret del af skoledagen, og opbyggelig læsning hørte med til dagsordenen. I 1920’erne og 1930’erne var det stadig Balslevs Katekismus, der var den mest udbredte skolebog.¹²⁴ I modsætning til Luthers Fadervor med gotiske bogstaver stod så en anden klassiker fyldt med dejlige tegninger og munterhed, som der givet vil være mange, der endnu kan erindre. Ole Bole ABC var nemlig med på listen over de 10 mest benyttede danskboer.¹²⁵

Realskolen

Med oprettelsen af en realskole skete der en mærkbar forandring for mange af børnene i Fredensborg og omegn. Før 1925 havde det været nødvendigt for de elever, der viste evner for en udvidet undervisning, at søge den udenfor kommunegrænsen. Med realskolen beliggende tættere på egen bopæl åbnedes vejen for, at langt flere interesserede reelt valgte at lade sig optage i realafdelingen. At den afsluttedes med præliminæreksamen – også kaldet almindelig forberedelseseksamen – anså eleverne for særlig fint. Forskellen på den og en realeksamen var nu ikke så stor, selv om man med en realeksamen sluttede efter 10. klassetrin modsat præliminæreksamen, hvor der afsluttedes efter 9. klassetrin. Dog blev sidstnævnte anset for krævende, fordi pensum kunne omfatte mere end det foregående års stof. Den gav adgang til eta-

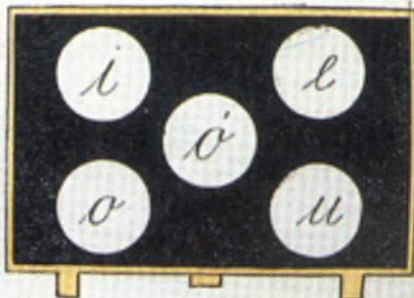

Her tager Ous. — saa, siger Pilen.

^ö ^s
 se. o-le. ö i sö.
 u. o. e. i!
 li-se lös! o-le + le-o lö.

Ovelse:

si. se. sö. so. le. lö.
 su-, li-, lö-, lu-.

Hvad mangler her.

sj + læses som og.

Side fra 1. udgaven af Ole Bole, som kom i 1927. Tegningerne var udført af Robert Storm Petersen. Bogen nåede at komme i 30. oplag så sent som i 1962. Foto: forfatteren.

Skolekøkkenet blev ikke kun brugt af skoleelever. Gennem flere år fik mange af Fredensborgs husmødre undervisning i husholdning. Her i 1929.

terne og i en årrække var den forudsætning for adgangskursus til Den Polytekniske Lærestanstalt og Den Farmaceutiske Lærestanstalt.

Om eksamen erindrer en tidligere elev: *"Alt skulle opgives – altså alt hvad vi havde lært i de 4 år i alle fagene. 11 fag skulle vi til eksamen i. Vi syntes, det var mere end en realeksamen"*. En anden husker: *"Vi fik præliminæreksamen og man sagde, at det næsten var lige så godt som en studentereksamen. Vi skulle op i alle 4 års pensum"*. En tredje elev har fortalt: *"Det var lidt bedre end realeksamen, der tog 5 år. Vi havde et større pensum på kortere tid."*

Realskolen tiltrak da også mange unge, og antallet af elever steg støt de første mange år. En del af de unge realister kom fra nabokommunerne og måtte betale for deres videre uddannelse i Fredensborg. At det ikke har været en let opgave at påbegynde realafdelingen, viser tallene for de første års afgang. Af de 18 elever, der startede 1. real i 1925, var der kun 11 tilbage i 4. real. I de følgende år er tallene hen-

holdsvis 8 af 14, 5 ud af 16 og i 1931 var der i 4. real 7 elever tilbage af oprindeligt 15 elever. Ikke desto mindre ansås tallene for en rimelig succes, og de forbedredes da også kraftigt i de efterfølgende år.

Et på lang sigt vigtigt forhold i forbindelse med realskolens indførelse var, at flere børn fik mulighed for at bryde et mønster. En tidligere elev har sagt det på en enkel måde: *"Jeg var den første i familien, der fik en eksamen"*. De interviewede elever fra dengang er blevet spurgt om, hvilket erhverv de har haft efterfølgende i livet. De fleste drenge har brugt deres eksamen til at læse videre. For pigernes vedkommende har de stort set alle fundet arbejde på kontor – de fleste som bogholdere – eller i forretning. Og de fleste er forblevet udearbejdende, selv efter at have stiftet familie.

Forsømmelser

Men en realskole, gode skolebøger, nye fag og en struktureret indsats for børnene var ikke nok til at forhindre stadig store forsømmelser. Æn årsag hertil var reel sygdom, hvor der nogle år var voldsomme epidemier, der fik stor indflydelse på forsømmelseslisterne høje tal. I 1927 fik overlærer Sørensen fx tilladelse af skolekommissionen til at indskrænke eksamen til én dags mundtlig eksamen på grund af en herskende influenzaepidemi.

Et andet forhold var de forsømmelser, der ikke skyldtes sygdom, men børnenes arbejdspligter hjemme eller deres betalte arbejde for fremmede. Selv om der i 1873 ved lov og igen i det første tiår af 1900-tallet var grebet politisk ind mod børnearbejde, var lovene rettet mod industrien og ikke børns arbejde i landbruget. Børns huslige arbejde var slet ikke medtaget, for det regnedes ikke for arbejde. Det betød, at forsømmelser fra skolen var ganske betydelige. I 1926 forsømte danske børn i gennemsnit 8,4% af deres skoledage.¹²⁶ Når de mødte op på skolen, kunne de være trætte og uoplagte og have svært ved at følge med i undervisningen.

En sådan negativ spiral ønskede lærerrådet på Fredensborg Skole at bryde. Der havde i mange år været givet tilladelser til, at enkelte børn fik lov til at holde fri fra skolen for at kunne hjælpe med fx høstarbejde. Skolens autoriteter var ganske klar over, at nogle familier havde behov for al den praktiske hjælp, de kunne få, for at klare dagen og vejen. Men samtidig ønskede man at indpode familierne, at vejen frem for barnet måske var mere ligefrem med en solid lærdom fra grundskolen i bagagen. Tidens fremmeste pædagoger var endvidere af den opfattelse, at børns lyst til aktiviteter ikke skulle opfyldes ved hjælp af arbejde, men i form af sund leg og idræt. Det blev derfor besluttet, at der skulle gives færre tilladelser til det, der kaldtes "lovligt fravær", og elevernes forsømmelser faldt da også markant derefter.

En sund sjæl i et sundt legeme

I dannelsen af børnene indgik også undervisning i hygiejne og sundhed. Et sundt legeme blev bl.a. søgt opnået med gymnastik og svømning. Især sidstnævnte var et element i skoletiden, som rigtig mange husker ganske tydeligt. Både når det gælder de tidligere elever, der er interviewet af forfatteren, og de tidligere elever, der har nedfældet og trykt deres erindringer. En af dem var Svend Jørgensen, der var elev på Fredensborg Skole i slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne. Om skolesvømningen har han fortalt:

"Skolesvømningen indledtes fra og med 4. klasse, og det foregik i en almindelig gymnastiktime. Vor gymnastiklærer Th. Gilberg målte temperaturen i Esrum Sø, og når vandets temperatur kom op på 12 gr. C, kunne skolebadningen begynde. Skolens badebus var på det åbne stykke mellem Skipperhuset og sejlklubbens havn. Når der blev ringet ud til forestående gymnastiktime, stillede vi straks op to og to. Når alle var kommet på plads, kommanderede lærer Gilberg – løb! Derefter gik det i løb bele vejen de 2 km ned til Esrum Sø med lærer Gilberg cyklende ved siden af os.

Når vi kom ned til skolens badebus, blev vi beordret tøjet af. De af drengene, der ikke kunne svømme, fik udleveret en cylinderformet blikdunk, der var fremstillet af blikkenslager Poulsen. Dunken var forsynet med remme, så man kunne spænde remmen foran på maven, så man havde dunken på ryggen. Alle skulle så springe i vandet for enden af broen, hvor vanddybden var ca. 2 meter – og det enten de kunne svømme eller ej. Den dreng, der ikke kunne svømme, ville blive båret oppe af blikdunken. Med denne blikdunk på ryggen skulle man så ved hjælp af svømmetag arbejde sig ind, hvor man kunne bunde, og hvor man kunne kravle op ad trappen til broen, så man igen kunne løbe ud af broen til en ny tur."¹²⁷

Flere af datidens elever har berettet, at det ikke var let for de børn, der led af vandskræk, og at metoderne til at få overvundet skrækken ikke var særligt pædagogiske, men langt de fleste husker svømningen i Esrum Sø som en kærkommen oplevelse i ugens løb og har givet udtryk for, at de senere i livet har været mere end glade for at have opnået denne færdighed. Både piger og drenge har lært at begå sig i vandet, men hver for sig.

I Svend Jørgensens erindringer får vi også gengivet, at ordensreglementet fra 1921 stadig gjaldt 10 år senere, og desuden får vi et lille indblik i en skattet lærers evner til at mestre sin autoritative rolle: *"Første time hver skoledag startede med, at frk. Lillelund greb violinen og spillede, medens vi stående ved vor skolepult sang "Morgenstund bar guld i mund". Vi lærte, at når klokken ringede, skulle vi stille op klassevis to og to uden for den skolebygning, hvor vores klasseværelse var, og vi måtte først gå ind, når den lærer, der havde gårdvagt ved opråb tilkendegav, at vi måtte gå ind. Overtøjet skulle vi hænge på knagerækken i gangen uden for klasseværelset, og træskoene skulle vi stille på gulvet under vores tøj. Når vi kom ind i klassen, skulle vi stille os ved vor skolepult, og vi måtte ikke sætte os, før læreren eller lærerinden havde sagt, at vi måtte.*

Svend Jørgensen, der var elev på Fredensborg Skole i slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 1930'erne, har i sine erindringer bl.a. skrevet om sin skoletid. Han blev senere politiassistent i Helsingør.

Det med at rejse sig op, når nogen kom ind i klassen, skulle altid ske kvikt og hurtigt, for - som frk. Lillelund sagde - selv om vi måske var lidt trætte og uoplagte, skulle ingen fremmede bemærke dette. Alle skulle få det indtryk, at børnene i denne klasse alle var meget raske og kvikke - for det var vi jo i virkeligheden. Ja, når frk. Lillelund sagde sådan, så syntes vi det da også selv."

Forbedringer og fornøjelser

I Svend Jørgensens tid var fagene i grundskolen stort set de samme som i 1906. Antallet af gymnastiktimer var sat op og nu var det også tildelt det kvindelige køn at få rørt musklerne. Eleverne i realafdelingen fik undervisning i tysk og engelsk. Da Bygning B kom til i 1927, blev legepladsen forøget og der var kommet et læskur og plads til børnenes mange cykler. Læskuret blev bl.a. benyttet, når børnene spiste. Ifølge flere elevers erindring sad børnene altid ude - uanset vejret - og spiste under skurets halvtag. Tørsten kunne slukkes med vandstrålerne fra en stor stenkumme midt i skolegården.

Indenfor fik børnene også forbedrede vilkår, da der samme år blev indlagt centralvarme på hele skolen og der blev indrettet et skolekøkken. Året efter fik alle lokaler elektrisk lys. Der er her igen tale om forhold, som mange af børnene ikke har haft glæde af i egne hjem.

I 1928 besluttede lærerrådet at der skulle opføres en skolekomedie, ja faktisk to. For hensigten var, at 4. realklasses elever skulle opføre stykket "Den Tredje" og lærerne ville så selv stille sig til rådighed i "Fastelavnsgildet". Skoleteatret skulle vise sig

at blive en tilbagevendende begivenhed, som både børn og voksne satte pris på og glædede sig til. Året efter kunne de indbudte forældre se 4. real i stykket ”Aprilsnarrene” og lærerne i ”Feriegæsterne”. Dermed var der skabt en teatertradition, der har vokset sig stærk nok til at bevare sin kraft helt op til nutiden.

Tidens ændrede fokus på leg og fritid betød, at to af dagens undervisningstimer med en skoleplan fra 1931 blev afkortet fra 50 til 45 minutter. Så kunne børnene få 3 frikvarterer på 10 minutter, 2 på et kvarter og et på hele 25 minutter. I skolegården måtte børnene lege med mindre bolde, men ikke spille fodbold. Pigerne sjippede og hinkede.

Samme skoleplan afskaffede den løbende indskrivning til 1. klasse. Hidtil havde børnene kunne starte både pr. 1. april og 1. oktober, afhængigt af hvornår de fyldte 7 år. Det gav opstartsproblemer, men endnu vigtigere, udslusningsproblemer. Man anså det for bedst, at alle elever blev udskrevet af skolen efter eksamenerne i foråret.

Både elever, lærere og publikum havde megen fornøjelsen af skolens teatertradition som her i 1937.

Glæde og fornøjelse var der også ved skolens 25 års jubilæum i 1931. Det blev fejret med en højtidelighed, som sognerådet havde indbudt til. Ved den lejlighed fik skolen en fin gave af eleverne: *"I den dekorerede Gymnastiksal, hvor foruden de indbudte ogsaa alle Skolens Elever var samlede, talte Sogneraadsformand, Grd. Jens Børgesen, Skoleudvalgets Formand, Hans Olsen, Slotspræsten og Stiftamtmanden. En ung Elev, Gnydtzmeier, overrakte paa Elevernes Vegne med en lille velformet Tale Skolen et stort fra K. Hansens Radioforretning udgaaet Radioapparat, til hvilket Eleverne og Lærerne havde bidraget."*¹²⁸

Efter højtideligheden blev der serveret chokolade for børnene og forfriskninger for de øvrige indbudte. Man benyttede lejligheden til også at fejre frk. Lillelunds 25 års jubilæum som lærer på skolen.

I 1931 var børnetallet på skolen nået op på 273, de 77 gik i realskolen. Heraf var 12 fra andre skoledistrikter. Tre år senere var det ved skolestart nødvendigt at oprette to 1. klasser, da der det år blev indmeldt i alt 41 børn. Til glæde for skolens personale og styrelse havde skolens status som købstadskole og indførelsen af realskolen haft en markant betydning for elevtallet med en smittende negativ effekt på antallet af elever i kommunens privatskoler. Hvor der i 1917 havde været 197 elever på Fredensborg Skole og 120, der søgte privatskolerne, var tallene i 1928 henholdsvis 276 og 23.

Elevforening

Selv om skolens elevtal voksede støt, var det samlede antal børn ikke større end, at alle kendte alle. Det gav ifølge eleverne fra dengang tætknyttede bånd og et stort sammenhold, og var medvirkende til, at der i 1932 blev dannet en elevforening, der bestod af tidligere elever fra 3. og 4. real. Foreningen, der var aktiv i mange år fremover, udgav fra 1934 et månedligt blad ved navn "Baandet". Hvorfor organet fik denne titel, fortæller chefredaktøren selv i et interview gengivet i bladets første udgave: *"Bladet skulde være et Bindeled mellem nuværende og forhenværende Elever i Realskolen. Vi har længe savnet et Middel, som kan få de ældre Elever til at interessere sig for Elevforeningen..... Vi har nu Mødaften hver fjortende Dag på Kommuneskolen, og søger at bringe en alsidig Afveksling af Foredrag, Oplæsning, Musik etc."*¹²⁹

Musik blev der også spillet, når medlemmer af foreningen mødtes til bal på Store Kro, hvor de også underholdt hinanden med revy. Ideen med at samle både nuværende og tidligere elever holdt ikke, så det blev reelt en forening bestående af tidligere realister. Til gengæld var mange af lærerne glade for at deltage i foreningens arrangementer. Mange af eleverne fra dengang har mødtes jævnligt og genset hinanden og lærere gennem det meste af det 20. århundrede.

Bøger og andre materialer

Lærerrådet foretog løbende en revidering af de benyttede bøger i skolen. Nogle blev udskiftet på grund af slitage, men for det meste skete udskiftninger, fordi der kom nye bøger, der byggede på nye pædagogiske metoder. I 1935 blev der købt nye dansk-bøger: ”Den nye læsebog for købstadskoler” og ”Det danske sprog”. Til brug i historieundervisningen erhvervede man ”Børnenes Verdenshistorie”, og til brug både i historie og geografi købtes nye vægbilleder. Til naturhistorie anskaffedes præparater og tavler og til fysik forskellige apparater. Materialer til håndarbejde var det også nødvendigt at indkøbe, og til sangtimerne valgtes ”Ny dansk Skolesangbog”.

Der er ingen tvivl om, at især læsebogen for mange børn har været den vigtigste af alle bøger, for den førte videre ind i bøgernes verden. Men for en del elever – også i Fredensborg – var det en dyr fornøjelse at skulle erhverve sig bøger til skolebrug. Svend Jørgensen huskede således også, at eleverne, når de rykkede op i næste klasse, altid blev spurgt, om man havde de bøger, der skulle bruges i denne klasse, eller om man skulle låne bøgerne på skolen. Havde man ikke selv råd til at købe bøgerne, kunne man altså låne dem – men kun til brug på skolens område. Det var ikke længere tilfældet, da Svend Jørgensen rykkede op i 1. real. Da måtte han selv købe de nødvendige bøger, som var dyre for hans familie.

Skolen kunne glæde sig over hvert år at blive beriget med en del gaver til brug i undervisningen. Til de forskellige samlinger fik skolen eksempelvis i 1938: mosaikprøver fra Pompeji, glasperler fra en bornholmsk brandtomt, lysbilleder fra Finland, et bjørnekranium, en skovskade, en træpikker, en undulat og en langøret flagermus.

Teater og udflugter

Der var på Fredensborg Skole jævnligt adspredelse fra bøgerne med forevisning af film, besøg af tryllekunstnere, stæppende negre eller skuespillere ved Det kongelige Teater. Skolens egen nyskabte teatertradition fortsatte sin popularitet med ”Eventyr på fodrejsen” i 1935. Forinden havde 3. real spillet Haydns børnesymfoni bistået af flere af lærerne. Året efter opførtes ”En søndag på Amager” med Rombergs børnesymfoni som indledning. Sædvanligvis var der generalprøve for de andre elever, børn fra byens børnehjem og for de ældre fra alderdomshjemmene. Onsdag fik forældrene fornøjelsen og torsdag til lørdag kunne byens øvrige borgere tage plads i gymnastiksalen. Bagefter var der dans til orkester.

”Det var festligt, men ikke sjovt, hvis man ikke kunne lide at stå på scenen.” Selv om der her har sneget sig en enkelt misfornøjet kommentar ind om medvirken i teaterforestillingerne, er det et faktum, at disse opførelser hører til blandt højdepunkterne fra

skoletiden på Fredensborg Skole. Næsten alle de interviewede elever – fra 1920'erne og op til nutiden – har svaret ”skoleteatret”, når de er blevet spurgt om, hvad de positivt stadig tænker tilbage på.

Andre fornøjelser for eleverne var skolens udflugt, som hvert år i juni var en festlig afveksling i det daglige liv. Udflugterne, der var for eleverne fra 4. klasse og op, gik som regel til historisk minderige steder med det formål, at turene foruden at være festlige også skulle have et belærende element. Mange af de omkring 200 deltagende elever husker turene til fx Roskilde eller Vordingborg med særtog, som DSB havde stillet til rådighed. ”Så gik vi på rad og række med fanen forrest ned til stationen. Vi kørte i skovvogne”. De yngste klasser kunne i stedet opleve en sejltur til Nødebo eller tage på skovtur til Julebæk Strand.

Det var også kutyme, at de større børn på skolen i september drog til København for om dagen at besøge forskellige museer, virksomheder og lignende eller for at køre en rundtur i byen i turistbus, for derefter om aftenen at afslutte med en teater- eller cirkusoplevelse. De ældste realklasser havde derudover et årligt besøg på Frederiksborg Slot i Hillerød og typisk også en telttur lidt længere væk, fx på Møn. Det hele foregik på cykel. Det gjorde også en ganske særlig tur, som der i 1936 var blevet til for 3. real. De rejste med to lærere helt til Harzen og boede på vandrerhjem.

På de længere ture var det sædvane, at eleverne i de ældste klasser havde forfattet en sang i anledningen – oftest med muntre undertoner, som fx disse linier fra udflugten til Sorø i 1936:

Vor Gymnastik vi lære kan saa godt,
Fru Sørensen er selv saa rank og flot.
Vor tyske Grammatik den er spedalsk
Og Brummerne hos Gilberg synger falsk.

Den danske Stil er ikke altid let,
Der vanker baade mdl. og slet.
I Sorø vi Christiansen mangle maa,
Men Geografi er noget, vi kan forstaa.

En anden kærkommen festlighed var for børnene juletiden, hvor der inden ferien var afslutning med taler for indbudte gæster og besøg i Asminderød Kirke. ”Der blev tegnet en lang grangren på tavlen og hver dag påførtes så et tegnet lys”. I stedet for opførelse af skuespil holdt man i 1938 og 1939 i januar en skolefest på Store Kro, hvor de populære skuespillere fra Det kongelige Teater, Albert Luther og Poul Reumert, medvirkede. Bagefter blev der spillet op til dans og arrangementerne tiltrak mange deltagere. I 1938 var hele 501 mødt op til bal og underholdning.

Opdragelse

Folkeskoleloven af 1937 fik med sin nye formålsparagraf betydning for den måde, hvorpå skolens elever blev opdraget. Den lød bl.a.: *"Folkeskolens formål er at fremme og udvikle børnenes anlæg og evner, styrke deres karakter og give dem nyttige kundskaber"*.¹³⁰ Og videre: *"I alle Klasser bør der lægges mest mulig Vægt paa Elevernes Opøvelse af Selvvirksomhed"*.¹³¹ Visionen med den nye lov var ikke kun en livslang uddannelse, men tillige livslang dannelse.

Meningen var, at folkeskolen ikke udelukkende skulle tage sig af at lære børn grundlæggende kundskaber og færdigheder, men også tage sig af deres opdragelse, deres forberedelse til arbejdslivet og deres pligter som gode borgere. Skolen skulle præges af demokratisk ånd og af frihed, det skulle være slut med ydmygelser og afstraffelser, og slut med magtmisbrug og samlebandsundervisning. Perspektivet var stort og det var bestemt ikke alle af datidens skolefolk, der forstod det.

At ikke alle lærere helt var på det rene med skolens formål eller snarere hvordan dette formål skulle udarte sig i det daglige, ses bl.a. af, at spanskrøret alligevel blev brugt på mange skoler. De fleste steder forsvandt det dog efterhånden og børnene blev mere tillidsfulde. Den generelle holdning til tørre tæsk ændredes langsomt, og selv om børnene både i hjemmet og i skolen stadig mødte den faste hånd og den voksnes absolutte ret, så var der en mærkbar forandring i den almindelige opfattelse af opdragelse.

Efter få år blev loven suppleret med en bekendtgørelse. Ifølge den burde skolen *"...udvikle og styrke Børnenes Sans for de etiske og kristelige Værdier; give Dem ærbødighed for Menneskelivet og for Naturen. Kærlighed til Hjemmet og vort Folk og Land, Respekt for andres Meninger; Følelse for Fællesskab mellem Folkene og for Samhörighed med de andre nordiske Folk. Skolen maa saaledes bidrage til at sætte sig Maal i Livet, øge deres Respekt for Oprigtighed i Tale og Adfærd og styrke deres Pligtfølelse. Gennem sund Disciplin læres god Opførsel og udvikles Sans for Orden"*.¹³² Bekendtgørelsen blev positivt modtaget af store dele af befolkningen, der synes at have haft forståelse for den afvejning mellem kundskab og opdragelse, som loven og bekendtgørelsen lagde op til.

Loven fastsatte ikke kun regler for barnets mentale udvikling og opdragelse, men også regler for den udvortes pleje. En nedsat hygiejnekommision havde peget på, at skolerne på dette felt havde en stor opgave at varetage. Skolen skulle nemlig også gerne indarbejde en hygiejnisk indstilling hos den opvoksende slægt, indprente børnene hygiejniske vaner og betydningen af personlig renlighed. Det kunne skolerne kun, hvis der var indlagt vand, hvilket derfor blev et krav. Senest i 1943 skulle skolerne have opført gymnastiksal med omklædningsrum og bad, udendørs idrætspladser og toiletter med håndvask. Fredensborg Kommune- og Realskole kunne med den nye bygning opført i 1940 leve op til mange af de skitserede regler. De hygiejniske forbedringer omkring badeforhold, toiletter mv. var allerede på plads.

En anden fornøjelse var skolekoncerterne, hvor både elever og lærere medvirkede som musikere. I 1941 opførtes Haydns børnesymfoni.

Nye børn og ny deling

I forbindelse med lovens gennemførelse fik Asminderød-Grønholt kommune en ny skoleplan. Med den nedlagdes de gamle landsbyskoler og elever og lærere derfra overflyttedes til Fredensborg Skole. Børnene fra oplandet skulle vænne sig til meget nyt og det må have været en stor omvæltning. Hidtil havde de typisk haft to lærere og få kammerater at forholde sig til. Nu skulle de cykle eller køre med skolebussen til Fredensborgs centrum, finde rundt i de store skolebygninger og lære nye venner og undervisere at kende. På det tidspunkt kunne der være op til 30 elever i hver klasse. En elev, der flyttede med fra Veksebo Skole har fortalt, at børnene dér hjalp læreren med at passe koen og fårene, de hentede vand i den nærliggende lille sø, og havde det alt i alt ret afslappet. Nu skulle de indrette sig under helt anderledes ordnede forhold, og det var svært.

Med den nye skoleplan indførtes på Fredensborg Skole en eksamensfri mellem-skole. Den medførte en ulighed blandt eleverne, som ikke havde været speciel tydelig før. Uligheden havde godt nok eksisteret hele tiden, for sammensætningen af indbyggerne i Fredensborg by gjorde, at også sammensætningen af Fredensborg

	Grundskolen					Eks.fri Mell.			Realskolen			
	1.	2.	3.	4.	5.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	4.
Religion.....	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2	1	
Dansk.....	6	7	8	7	7	8	6	4	7	5	4	5
Engelsk.....									4	3	4	5
Tysk.....										4	6	5
Historie.....			1	2	2	3	2	2	3	2	3	3
Geografi.....			1	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Naturhistorie...				2	2	2	2	2	2	2	2	2
Fysik.....					2	2	2 ²	2 ²	2	2	2	2
Regning.....	5	5	6	5	5	5	5	6	4	3	3	3
Matematik.....									2	4	5	5
Skrivning.....	3	3	3	2	1	1			1			
Sang.....	1	1	1	2	2	1	1	1 ¹	1	1		
Gymnastik.....	2	2	2	2	2	3	5	6	3	3	4	4
Haandarbejde..		3 ¹	3 ¹	3 ¹	3 ¹	3 ¹	4 ¹	4 ¹	2 ¹	2 ¹		
Sløjd.....	2	2 ²	2 ²	2 ²	3 ²	4 ²	6 ²	6 ²				
Tegning.....				1	2	2	2		2 ² 1 ¹	2 ² 1 ¹		
Husgerning....						2 ¹	4 ¹	4 ¹				
Sum Drengene...	21	22	26	29	33	35	35	32	35	35	36	36
Sum Piger.....	21	23	27	30	33	36	35	33	36	36	36	36

¹ Piger alene ² Drengene alene

Timeplanen der kom til at gælde for perioden 1940-46. Fra "Fredensborg Kommune- og Realskole 1921-1946".

Skoles elever var godt blandet. Og alle havde da også check på, hvem der var de fattige og hvem der var mere ved mufferen.

Men nu blev uligheden tydeliggjort. Dels blev oplandets børn inddraget på skolen, og der var imellem dem en hel del dårligt stillede. Dels opdeltes børnene efter 5. klasse i henholdsvis en boglig og en praktisk linje. Mange af de interviewede har dog opfattet, at der egentlig foregik en tidligere deling. For det blev sådan, at de fleste af byens børn samledes i én klasse i grundskolen og træskobørnene fra landet i parallelklassen. Der var A- og B-klasser. Af de skriftlige kilder fremgår det, at denne opdeling oprindeligt var tænkt sådan af praktiske årsager. De yngste børn skulle transporteres til skolen med en hyret vognmand, og det var lettest at samle dem i én klasse. Nogle af dem kendte også hinanden i forvejen.

Men for nogle af eleverne fra dengang blev det opfattet som en reel social deling. Der var flest fra A-klasserne, der gik videre i realen, hvorimod der sås flest børn fra B'erne i den eksamensfri afdeling. Uligheden skærpedes måske også hos lærerne.

Ikke indbyrdes, men i deres optræden overfor børnene. I hvert fald har flere af eleverne givet udtryk for, at der blev gjort forskel på børnene afhængig af deres intelligens, deres forældres politiske ståsted og sociale baggrund. Særligt husker en del, at elever fra de lokale børnehjem og børn fra Sørup, der ansås for det fattigste område, måtte holde for. Systemet med at de dygtigste elever sad forrest, og de ringeste bagest, huskes også som aldeles uretfærdigt og uhensigtsmæssigt.

Hos børnene indbyrdes er der i dag, hvor de er voksne, meget delte meninger om, hvorvidt der blev gjort forskel eller om og hvor meget der blev mobbet. Men der er overvejende enighed om, at "man" helst ikke omgikkes de mest fattige. Men mange havde medlidenhed med dem, der ikke havde råd til cykel og måtte løbe hele vejen til Esrum Sø, når der var svømmeundervisning. Sådan erindres det i tilbageblik. Det skal dertil siges, at forfatteren ikke har haft mulighed for at interviewe nogle af de elever, der tilsyneladende har rangeret lavest i skolehierarkiet, så det tegnede billede er formentlig ikke fejlfrit. Ikke desto mindre hører erindringerne om den af lærerne bevidst påduttede ulighed til blandt det, der huskes som noget negativt.

Som et led i opdragelsen af barnet, blev der efterhånden lagt mere vægt på et samarbejde mellem skole og hjem. Forældrene kunne fx på forskellig vis inddrages direkte i deres børns skolearbejde. I 1937 skulle nogle elever skrive en stil med titlen "Kirken før og nu" om Asminderød Kirke. Efterfølgende skulle deres egne forældre så bedømme arbejdet. Der var stor forskel på, hvordan en bedømmelse formuleredes. En forældre roste sit barn sådan: *"Efter en gennemgang af denne lille kirkelige afhandling kan jeg her give den min dybeste agtelse og beundring af stof og emne samt dets udførelse, som sikkert har krævet et stort arbejde og studium."* En anden forældre udtrykte sin ros mere kortfattet: *"Da jeg har læst Ruths stil, finder jeg, at det er et godt og stort arbejde."*¹³³

Ved en gennemgang af forældrenes bedømmelser synes de noget famlende, og man får en fornemmelse af, at de ikke har været vant til på den måde direkte at blive inddraget i deres barns skolearbejde. Det stemmer godt overens med elevudtalelserne fra perioden, der angiver, at forældrene stort set aldrig blandede sig i deres børns skoleliv: *"De kunne komme til skoleafslutningen og se vores arbejder"*, husker en tidligere elev. *"Der var ikke forældremøder, og de kom heller ikke og hørte på."* *"Kontakten gik kun gennem karakterbøgerne"*, har to andre kommenteret.

Besættelsen

"Saa kom 9. April. Ingen glemmer det Øjeblik, da den unge Vikar Mortensen, som kom med Morgentoget fra København, kunde fortælle, at Skraaningen ved Østerport Station var tæt belagt med tyske Soldater... I Frikvarteret Kl. 10 blev der fra Trappen talt besindige Ord om, at vi værdigst muligt skulde gøre Dagens Gerning, hyde Kongens Bud og stilfærdigt, men uden Vaklen,

havde os som danske Børn i en dansk Skole."¹³⁴ Sådan beskrev skoleleder Marinus Sørensen indledningen på Danmarks lange besættelsestid i forbindelse med markeringen af skolens jubilæum som købstadskole i 1946.

Det skulle vise sig, at livet på skolen kunne fortsætte nogenlunde ufortrødent gennem det meste af besættelsestiden. Der var bestemt problemer, der var til at tage og føle på, men alt taget i betragtning fik børnene på Fredensborg Skole en rimelig stille tid i "de fem forbandede år". På trods af manglende plads til skolens egne børn i 1942, måtte skolens ledelse og skolekommissionen tage stilling til eventuel undervisning af de finske børn, som en del danske familier havde taget i pleje. Netop med baggrund i pladsforholdene enedes man om at tilbyde disse børn undervisning i én af de nyligt nedlagte skoler. Da det senere på året stod klart, at "finnebørnenes" ophold skulle forlænges, ændredes beslutningen, så børnene i stedet blev indlemmet i centralskolens grundklasser.

Udover mangel på plads måtte skolen, dens elever og lærere, som mange andre i landet også kæmpe med mangel på brændsel, og det skulle blive et af de største problemer for skolen gennem besættelsestiden. På landsplan udstedtes i september 1942 et cirkulære, der indskrænkede undervisningstiden, så eleverne fra 1. november til 28. februar først mødte kl. 9 om morgenen og sluttede senest kl. 14.15. Manglen på benzin betød, at kommunen ikke kunne gennemføre den sædvanlige kørsel af elever til skolen, og man appellerede til byens borgere om at stille hest og vogn til rådighed. Elever fra dengang har da også fortalt, at de er blevet fragtet til skole i gamle hestetrukne kaner fra gårdene i byens opland, ligesom nogle i de kolde vintre fandt på at tage turen til skolen på ski.

Tidligt under besættelsen fik skolens leder en skrivelse fra Luftværnet, der angav forskellige forholdsregler for skolen: Ved varsling af alarmtilstand skulle elever og lærere forblive i klasserne og undervisningen skulle fortsættes som sædvanligt. Men "*i paakommende Tilfælde skulle alt dog gøres rede til at foretage hurtig Nedrykning i Tilflugtsrummene*".¹³⁵ Til gengæld skulle alle ufortøvet begive sig til tilflugtsrummene i tilfælde af skydning med luftværnsskyts uden forudgående varsling samt ved flyvervarsling. Ved afvarsling kunne undervisningen så genoptages, "*med mindre der høres Skydning med Luftværnsskyts*". Var der i tilflugtsrummene ikke nok plads til alle elever og lærere, måtte nogle "*tage Ophold i de bedst egnede Lokalteter i Skolens Kældretage*". En anden form for beskyttelsesforanstaltning er beskrevet af en tidligere elev: "*Der var sandkasser i skolegården ud for vinduerne i den gamle bygning. Det var for at beskytte mod splinter.*"

Blandt forberedelser til eventuelle alvorlige situationer var der heldigvis også lyse punkter i løbet af skolens liv i de fem år. Således valgte skolen at genoptage de folkelige teaterstykker, så man i 1941 kunne opleve "Aprilsnarrene" opført af lærerne og "Klods Hans" spillet af 3. Mellem. Stykkerne indledtes med en børnesymfoni. I 1942 var det så lærernes tur til at gengive "Sparekassen" og 3. M opførte "Fyrtøjet"

Tilbud paa Kørsel af Skolebørn.

Paa Grund af Benzinmangel kan Skolebørnene ikke befordres til og fra Fredensborg Kommuneskole pr. Bil som hidtil.

Sognerådet udhæder sig derfor Tilbud fra Beboere i Kommunen, som er villige til at befordre Børnene med Hest og Vogn.

Prisen bedes afgivet pr. Dag for 2 Ture daglig (Til og fra Skole).

Ruterne er følgende:

Langstrup (8 Børn)

Lusholt (12 Børn)

Grønbolt (7 Børn)

Tilbud, mrkt. „Skolekørsel“, ønskes indsendt til Kommunkontoret senest den 27. Februar 1942. I Tilbudet må anføres det største Antal Børn, der kan være paa Vognen. Skoleudvalget.

Benzinmanglen under besættelsen gav problemer med kørsel af børn til skolen. Avisnotitsen er fra 1942.

med tableauer. I 1943 kunne man se ”Elverhøj”, i 1944 ”Syvsoverdag” og endelig i 1945 ”Der var engang”.

Sådan en forestilling i byens skole var en kærkommen oplevelse for mange af byens borgere i en tid, hvor det kunne skorte på fornøjelige begivenheder. Efter en meget vellykket udgave af ”Elverhøj”, der ”udførtes forbausende godt af de unge Skuespillere, og de lønnes adskillige gange i Aftenens løb med kraftigt Bifald”¹³⁶, var der takketalere, overrækkelse af blomster og et leve for kongen. Derefter samledes dilettanter, forældre, lærere, sognerådet, skolekommissionen og andre fremmødte til fælles kaffebord i skolekøkkenet, og aftenen sluttes med en svingom i gymnastiksalen.

De populære udflugter for skolens elever og lærere fortsatte man også med. I 1943 drog hele skolen på skovtur til Helsingør, hvor alle blev foreviget ved Sommariva. Efter januar 1942 kunne udflugterne være af længere varighed, for da skænkede Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse i anledning af sit 100 års jubilæum amtets skoler en feriekoloni og lejrskole på Store Havelse Strand, som skulle blive flittigt brugt af elever fra Fredensborg og omegn. I 1946 havde allerede 3 hold været på lejrskole i smukke omgivelser.

De første af mange ture til Store Havelse blev ikke mindst i besættelsesårene et lyspunkt for både elever og lærere. Efter den første lejr tur i juni 1943 skrev

På skolen bestræbte man sig på, at hverdagen skulle forløbe så normalt som muligt under besættelsen. I 1943 kunne forældre og andre gæster glæde sig over at se stykket "Elverhøj".

overlærer Sørensen begejstret i sin årsberetning: *"Det var velgørende at mærke, i hvor høj Grad ogsaa Lærerne fandt Interesse for denne meget harmoniske Form for Blanding af Alvor og Gammen"*.¹³⁷

I årsberetningen skrev også hr. Nielsen, lederen blandt de i alt tre lærere, der var af sted på turen med 48 børn fra 2. og 3. Mellem. Efter først at have rost elevernes opførsel til skyerne, forsøgte han at beskrive, hvad de alle havde fået ud af turen: *"Og har man een gang set, at en Bakke ikke alene er et Sted, hvor man henter Materiale til nyttige Sandsten, men at den ogsaa har sin spændende Historie at fortælle, da er der opvokset en Forstaaelse af Sammenhæng og Aarsag, som vanskeligt kan erhverves i en Skolestues snævre Rum. Er det ogsaa rigtigt, at det at kende og forstaa er at holde af, saa skulde der af Opholdet være spiret Kærlighed til vort Land, dets Natur og Fortid, og derigennem større Evner og større Lyst til at bære dets Fremtid"*.

Lærer Nielsen lagde også vægt på, at oplæring i *"Sammenhold og gensidig Hensyntagen er en uomgængelig Nødvendighed"*. Den helt anderledes oplevelse det var, at være sammen tre lærere og 48 børn i syv dage og nætter væk hjemmefra og ude det meste

Fra 1942 fik skolen mulighed for at bruge en helt ny feriekoloni, som Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse havde ladet bygge i Store Havelse. Fra "Fredensborg Kommune- og Realskole 1921-1946.

af dagen i den friske natur omkring St. Havelse, var efter alt at dømme en lise for sjælen for en folkeskolelærer og et barn i datidens kommuneskole. Et af børnene har i dag beskrevet oplevelsen sådan: *"Det var pragtfuldt. Vi kørte derop på cykel og var der en uges tid. Vi skulle hjælpe med alt det praktiske. Der var også lidt undervisning med at måle vandtemperaturer og den slags."*

Hjemme på skolen fortsatte den daglige undervisning så normalt som muligt. Der undervistes i vintertiden i timer af lidt kortere varighed end vanligt, men ellers tog lærerne så vidt muligt på de årlige museumsudflugter og virksomhedsbesøg med eleverne, som også fik inspiration af inviterede foredragsholdere. Som sædvanligt kom der faginspektører fra Undervisningsministeriet for at inspicere undervisningen. Undervisningen af unge og voksne i gymnastik, husgerning, håndarbejde og forskellige håndværk ved aftenskolen og på Teknisk Skole fortsatte ligeledes.

I 1943 gik den årlige skovtur til Helsingør. Billedet er taget ved Sommariva.

Det nye skolekøkken indrettet i 1940 blev således brugt af både voksne, der fik undervisning i husholdning, og af skolebørn. Men ikke alle skolebørn: *"Jeg havde ikke husholdning, for det var kun for de ikke-boglige. Men vi havde jo sprog."* Køkkenet var for den eksamensfri mellemkoles børn, som for manges vedkommende syntes det var spændende: *"Det var nyt og anderledes at få undervisning i husholdning."*

Læseplanen for husgerning for 1. Mellem startede med 4 ugers undervisning i orientering og rengøring. Herefter gik man over til at bruge de to ugentlige timer til forevisning og teori i eksempelvis "kogte kartofler med sovs", hvorefter børnene så i den næstfølgende uge selv skulle vise det indlærte. Andre menupunkter var: vandgrød med korender, grynsuppe med frugt og frugtsuppe med brødterninger, vælling, rismedelsgrød med kompot, maizenabudding med saft, stuede kartofler og ristet fisk, stegt flæsk og stuede roer, kogte grønsager med sovs, stegt medisterpølse med kartoffelmos, hvid sagsuppe, pandekager og æggekage, ristede kartoffelskiver og spejlæg. Såvel de traditionelle danske råvarer som besættelsestidens knaphed på varer skinner tydeligt igennem.

Knapheden mærkedes på skolen ellers mest i form af mangel på brændsel. Problemer med fyre op fortsatte gennem hele besættelsen og i 1945 var beholdningen af brændsel så lille, at skolekommissionen og sognerådet måtte vedtage, at holde begge kommunens skoler lukkede fra den 5. februar og mindst 14 dage frem. Sognerådet havde helst set, at lukningen varede indtil 1. marts, men lærerrådet var utålmodige efter at genoptage undervisningen, og da rådets medlemmer havde undersøgt alternative opvarmningsmuligheder med tørv, kunne man endelig genåbne skolerne den 23. februar. Forårets årsprøve vedtog man dog skulle bortfalde. I stedet blev forældrene indbudt til at besøge skolen de to sidste dage før påskeferien.

Den alternative form for fyring under besættelsen erindres bl.a. sådan: *"Under krigen blev der fyret med brunkul. Det stank."* De kolde vintre står stærkt i hukommelsen hos nogle: *"En af vintrene under krigen var det så koldt og et varmerør var sprunget, så der måtte holdes geografieksamen for realisterne på Rådhuset."*

"Vinteren 1944/45 var så hård, at vi, der boede langt fra skolen, ikke kunne cykle. Vi måtte tage toget. Men der var under krigen kun et tog om morgenen og et om aftenen. Så måtte vi blive i Fredensborg, indtil det kørte. Jeg var så først hjemme meget sent."

Et andet forhold, der står skarpt i hukommelsen hos flere af datidens børn, er en episode fra den 21. marts 1945. Den erindres forbavsende ensartet. Derfor kun en enkelt gengivelse: *"Jeg busker stadig tydeligt de engelske bombere, der efter bombningen af Shell-huset og den katolske skole fløj over vores skole. Jeg stod udenfor og blev meget forskrækket. De var så langt nede, at jeg kunne se ringene på vingerne. De fløj helt tæt på bygningerne."*

Et forhold, der ikke vil være kendt af mange, er det faktum, at skolens gamle bygning af flere omgange husede folk fra modstandsbevægelsen. For frk. Bro, der stadig boede oppe under taget, indvilligede i undertiden at gemme sin nevø, Frede Bro Rasmussen, der var medlem af BOPA og modstandsgruppen "Holger Danske"

Børn fra Fredensborg i maj 1945. Cowboys og indianere er for en tid erstattet af soldaterleg.

sammen med nogle af hans kammerater derfra. Flere gange var de på ”recreation”, som Frede Bro Rasmussen har udtrykt det, på den nuværende Benediktevej 7 i adskillige dage. Den sidste gang dog for efterfølgende at flygte til Sverige. Det hele forblev en hemmelighed, for ifølge frk. Bro ”talte man ikke om den slags”.

Befrielsen

Mod slutningen af besættelsestiden indtraf der en forandring udover det sædvanlige. Den 14. april 1945 kom der tyske flygtninge til Fredensborg og overlæreren på byens skole anede nok, hvor man kunne finde på at finde ophold til dem. Derfor fik lærerne travlt med at tage gardiner ned, pakke porcelæn fra skolekøkkenet ned og lignende. Og rigtigt spået.

Den 18. april besigtigede to tyske officerer skolen og beslaglagde med undtagelse af hovedbygningen resten af skolen. Bygningerne skulle bruges af den tyske værne-magt bl.a. som lazaret for syge og sårede tyske flygtninge. I løbet af få dage ankom der omkring 200 flygtninge. Et af datidens børn gengiver dagen på denne måde: *"En dag efter det store frikvarter mellem kl. 10.40 og 11.00, blev der ikke ringet ind. Der kom nogle tyske officerer, som dikterede, at alt skulle være ryddet inden kl. 18.00 om aftenen. Og alt blev tomt – selv væggene var totalt bare"*.

Erik Wassard, der i 1944-45 boede "under jorden" med sine forældre i Asminderød og i den periode gik på skolen, har skrevet om samme episode: *"Det var Gilberg, der en kuldskær apilmorgen i skolegården – med den værdighed, der naturligt fulgte med hans vældige statur – bad os gå hver til sit, mens tyske motorcykler og trænmateriel med motorerne gående tavst ventede på at tage skolen i besiddelse til værnemagtens uransagelige, administrative formål."*¹³⁸

Allerede to dage efter samledes skolekommissionen for at drøfte en mulig løsning, som overlærer Sørensen havde stillet forslag til. Det gik bl.a. ud på at suspendere undervisningen i husgerning, håndgerning og sløjd, så man kunne koncentrere undervisningen om dansk og regning, men det var under forudsætning af, at man fik midlertidigt ophold på Fredensborg Slot.

Situationen med skoleelever blandet mere eller mindre sammen med flygtninge viste sig utålelig, og det blev ikke lettere, da resten af skolen den 4. maj også blev

Elever i 1. klasse klar til fastelavn. Billedet er udateret, men senest fra 1946.

overtaget. Lærerne måtte atter i gang med at pakke resten af skolemateriellet ned. Med hjælp fra lokale vognmænd og folk fra byen lykkedes det.

Skolens personale og styrelse måtte se i øjnene, at børnene for en tid af uvis længde nødvendigvis måtte spredes andre steder i byen. Men hvor? Det var et vanskeligt puslespil at få lagt mange brikker på plads. Den endelig løsning blev, at de ældste klasser forblev hjemme, mens de mindre måtte nøjes med skolegang hver anden dag. De fik så husly i KFUM's lokaler på N.W. Gades Vej, i Missionshuset på Kronprinsessevej og i Garderkasernen og ”Tutten” på Fredensborg Slot.

Erik Wassard var én af de elever, der afsluttede 5. klasse i garderkasernens hvide længer: *”Her fik jeg sat kryds og bolle de rigtige steder, indterpet ”Der var en kone på landet...” og læst om redningstjenesten på Vestkysten, mens jeg fra min plads i dørrækken stirrede på de store stokke, der på rad og række ragede fra væggen ud i rummet som knipler, og som var beregnet til at bære de store bjørneskindshuer, når jenserne holdt rast.”*¹³⁹

Tiden som husvilde kom ikke til at vare længe for skolebørnene, for allerede dagen efter at også skolens gamle bygning var inddraget til den tyske værnemagts formål, indtraf den længe ventede gode nyhed om Danmarks befrielse. Så fik skolens børn en uforglemmelig oplevelse, da de sammen med byens øvrige borgere kunne fejre befrielsen, Alle samledes under klokkeringning fra slotskirken foran Fredensborg Slots hovedtrappe, hvor bl.a. overlærer Sørensen talte om dagens begivenheder.

Den 23. maj kunne Sørensen hilse alt personale og alle elever velkommen tilbage på skolen. Da han efterfølgende så tilbage på denne bevægende tid, skrev han bl.a.: *”hver eneste pige og dreng forstod helt alvoren og opførte sig fuldt korrekt”*.¹⁴⁰ Da skolen atter kunne tages i brug, var det da også en nyhed, der kunne læses i flere aviser i amtet: *”Fredensborg Kommune- og Realskole tog i Gaar atter Skolebygningerne i Brug. Flaget vajede foran Hovedbygningen, da Børnene mødte til normal Skoletid; og Overlærer Sørensen rettede en Tak til alle, der havde medvirket til, at den Nødforanstaltning, man havde haft i den sidste maanedes tid med undervisning fire forskellige Steder, var gaaet så godt, som Tilfældet var. De første Par Timer gik derefter med at lave Orden i Klasserne i den fra øverst til nederst rengjorte Skole. Endelig var Sogneraadet Vært ved et Kaffebord i Skolekøkkenet for Lærerpersonalet og Pedel.”*¹⁴¹

Disciplin

Fredensborg Skole havde siden sin oprettelse været i en støt vækst med hensyn til antal elever. Denne vækst lod sig ikke standse med besættelsen, tværtimod. De nye årgange, der skulle starte efter sommerferien i 1946 var temmelig store og ifølge Folkeregisteret forventedes flere hundrede børn i de følgende år. I nogle af klasserne sad eleverne sammen med op til 42 andre børn. Og det i lokaler, der slet ikke var

Afslutning på skoleåret med kaffebord for elever og lærere. Udateret.

egnede til så mange. I flere år havde de fleste af børnene været vant til at befinde sig i en klasse med et antal elever et pænt stykke over det tilladte maksimum.

Folkeregisterets prognoser viste sig at holde stik. Ved skoleårets begyndelse 1. april 1951 startede der ikke mindre end 97 elever, så der blev oprettet fire 1. klasser. Det har givet været vanskeligt for lærerne at holde styr på så mange nye små, for en elev fra dengang har fortalt, at 1. klasserne skulle bære forskellige farver sløjfer, afhængig af i hvilken klasse de gik. Den oprindelige opdeling i A- og B-klasser, der oprindeligt havde et praktisk formål, synes nu at have fået en effekt, der for mange af børnene syntes forkert. De fire 1. klassers elever blev nemlig opdelt i en byklasse – altså dem fra Fredensborg - en klasse for lærernes børn, en landklasse og endelig

en klasse med børn fra Asminderød. *"Lærerklassen var finest, byklassen troede de var finere end os fra Asminderød, så landklassen kom til at ligge nederst i hierarkiet"*, husker et af datidens børn.

Antallet af elever pr. 31/12 de følgende år steg fra 630 i 1951 til 701 i 1955 og til 792 børn i 1958. Der var således alene ved skoleårets start i 1955 indskrevet 110 nye elever, hvoraf 35 var fra landdistrikterne og derfor havde krav på befordring. Det medførte, at der nu skulle indsættes 2 biler til at befordre børnene fra de to yngste klasser i skole. Der var nemlig allerede 32 elever i 2. klasse, der skulle køre med vognmand Oluf Hansen.

De store klasser gav dog ikke kun transportmæssige problemer. Det høje antal elever pr. klasse kan have betydet, at det har været svært for lærerne at opretholde ro og disciplin i klasserne. Nogle er forfaldet til brug af metoder, der af datidens elever i tilbageblik huskes som uretfærdige, ofte tilfældige eller uberegnelige, som magtmisbrug eller som tegn på svagheit. Hvor eleverne fra 1930'erne og 1940'erne har givet udtryk for, at der nok var en hård disciplin i forhold til i dag, bedømmes den for det meste som retfærdig og almindelig for tiden. For sådan var det såvel i skolen som hjemme.

Som berettet i kapitel 4, ændrer dette billede sig i 1950'erne, hvor der forekommer beskrivelser af systematisk fysisk og psykisk vold, daglige ydmygelser og underfundige drillerier, der oftest gik ud over de svageste elever, der ikke magtede at sige fra. Men heller ikke de mere ressourcestærke kammerater har turde gribe ind overfor åbenlyse overgreb. De har tværtimod fortalt, at man kunne ånde lettet op, når det ikke ramte én selv, men at de i stedet sad med en smerte i hjertet, når det gik ud over en kammerat.

Det er bestemt ikke kun tidligere elever på Fredensborg Skole, der har givet udtryk for, at skolen kunne være en hård og barsk verden. De litterære skildringer og erindringer giver indtryk af, at disciplinen i især byernes skoler var hård og de faglige krav klare og kontante. Skildringer fra landsbyskolerne har derimod mere karakter af en beskrivelse af den gode skoletid. Det kan som nævnt hænge sammen med mængden af børn, hvor det for landsbyskolebørnene kunne være lettere at skabe et tæt og trygt forhold til den velkendte lærer. Mens det på en skole som Fredensborg med de dengang over 700 elever var langt sværere at finde en balance mellem disciplin og tryk.

Ud fra de samtaler, jeg har ført med tidligere elever, danner der sig et billede af, at disciplinen og hårdhændede metoder til at opnå den, var mest fremherskende i tiden efter besættelsens ophør og op gennem 1950'erne. Det repræsentative antal interviewede samt en gennemgang af skolehistorisk litteratur (se litteraturlisten bagest i bogen) viser, at det ikke er et tilfælde, at så godt som alle de interviewede fra denne periode kommenterer disciplinen negativt. Det er snarere et symptom på tiden, at flere i netop denne gruppe benytter betegnelsen "den sorte skole".

Du kan selv gøre meget til at blive sund og stærk.

Sør for åbent
Vindue. Staa
op i god Tid.

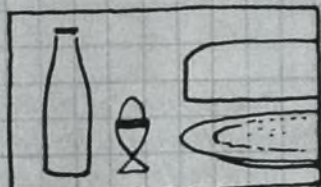
Vær dig til regelmas-
sig Afvaskning
og Afføring.

Sorte Negle
er Stjulested
for Bakterier.

Syg Munden
godt og husk
Tandbørsten.

Havregrød, Mælk, Æg
og Rugbrød er bedre
end Kaffe og Wienerbrød.

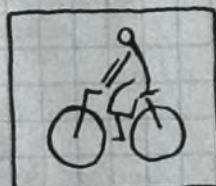
Spis Frugt
og Grøn-
sager.

Driv
Legems-
øvelser.

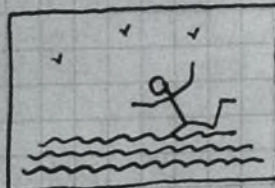
Vask Hænder
efter
W.C.-Besøg.

Ret Ryggen,
naar du cykler.

Gaa Tur, ogsaa
naar Vejret er
koldt.

Tag Strandbade, men
aldrig naar du er for-
pustet, og først et Par
Timer efter at du har
spist.

Vis din Viljes Fasthed ved
hverken at drikke Alkohol eller
ryge.

Dagligdag

Naturligvis er 1950'erne ikke kun et sort kapitel for skolens mange børn. Der leves en dagligdag med både nye tiltag og med vante forhold, som elever og lærere har glædet sig over. Der skete således mange fremskridt til gavn for børnene i årene efter besættelsen og fremefter.

Fra den 1. oktober 1944 var der blevet indført skoletandpleje, som få år efter fulgtes op af en skolelægeordning. Via ordningen blev børnene Calmettevaccineret mod tuberkulose – enten hos skolelægen eller på tuberkulosestationen i Hillerød. Den kvindelige skolelæge kunne i ordningens første år konstatere, at et stort antal elever var blevet henvist til videre behandling på grund af nedsat synsevne. Ellers var sundhedstilstanden tilfredsstillende.

Foruden en øget fokus på den legemlige sundhedstilstand blev der i disse år også sat kraftigt ind på at forbedre undervisningen for elever, der på grund af handicap eller anden svaghed havde brug for ekstra hjælp. I 1947 oprettedes der en særlig klasse med undervisning for, hvad der ansås for ”svagtbegavede” børn. I 1950 havde en lærer ladet sig specialudanne, så skolen kunne tilbyde ekstra undervisning for ordblinde ½ time før almindelig skolegang. Hjelpeklassen var så stor en succes, at der allerede i 1954 var oprettet hele tre af slagsen.

Gammeldags metoder eksisterede dog fortsat på nogle områder. Flere tidligere elever har erindret, hvordan en af lærerinderne bestemte, hvorvidt en tendens til brug af venstre hånd skulle modarbejdes eller det modsatte. Hun kastede sit nøglebundt og den hånd, eleven brugte til at gribe eller samle det op med, blev den skrivende hånd.

I skoleåret 1949-50 fik skolen installeret radio med adgang til at høre udsendelser i samtlige lokaler og et smalfilmsapparat til forevisning af levende billeder var erhvervet. Samme år blev det varme vand efter års sparehensyn frigivet, så de store børn igen kunne få deres bad efter hver gymnastiktime, dvs. 3-5 gange ugentligt. Året efter var der også regelmæssig badning for de små.

Forældrene blev efterhånden inddraget mere i skolens dagligliv. Man begyndte at holde egentlige forældremøder, hvor der endda blev givet tilladelse til at kaffe kunne serveres! Og i 1949/50 indførtes der på forsøgsbasis forældredage. Over 3 dage blev forældrene inviteret til at overvære undervisningen og se elevernes arbejder. Inspektøren kunne konstatere, at der det første år var en stor tilslutning (ca. 150 gæster med hver 3-4 timers besøg), og han skrev i årets beretning: *”Vi håber, når forsøget gentages, at der da vil komme endnu flere, så hjem og skole kan komme i den mest intime forbindelse med hinanden”*.

Det store antal elever gav en del trafik omkring skolen, når klokken ringede ind og ud. Det blev derfor i 1955 besluttet, at der skulle indøves færdselslære i 2. og 3. klasse. To år efter blev der oprettet skolepatrulje.

Fra prælimer til mellem og real

Overgangen pr. 1. april 1955 fra at have en realskole, der afsluttedes med almindelig forberedelseseksamen (prælimereksamen), til i stedet at have tre afdelinger med henholdsvis grundskole, eksamensfri mellemskole (3 år) eller eksamensmellemskole (4 år) og endelig realskole, medførte tilsyneladende ikke den store forandring for skolebørnene. Det har måske krævet større omstilling for dem at vænne sig til, at skoleåret nu startede efter sommerferien i stedet for 1. april. Den førte debat inden beslutningen blev truffet, var foregået hen over hovedet på eleverne, og det synes som om, børnene stille og roligt har indlevet sig i og accepteret de nye tilstande med fire forskellige grupperinger.

De kunne nu se frem til enten 7, 9 eller 10 års skolegang, afhængig af hvilken linje, de valgte. For elevernes forældre var det vigtigt, at valgmulighederne var så store som muligt. Det var nu tilfældet. Man så frem til, at forhåbentlig endnu flere ville forlade Fredensborg Skole med et eksamensbevis i hånden til glæde for eleverne selv og til glæde for samfundet som helhed.

Teatertraditionen har eksisteret i næsten hele skolens levetid. Her en scene fra "Prinsessen på ærten" i 1955.

Det var hidtil gået godt, og alt tydede på, at de kommunale bevillinger til forbedret skolegang sluttelig medførte synlige resultater. Da realskolen havde eksisteret i 25 år, var der i alt udgået 288 unge mennesker med præliminæreksamen (fra 1929-1950). Heraf var 52 fra Tikøb Kommune, 2 fra Hillerød og 1 fra Hørsholm. I de samme 22 år blev der udskrevet 1090 elever, altså 802 fra den eksamensfri afdeling. *"Resultatet bliver, at ca. 25 pct. af samtlige her fra skolen udgåede elever har fået et eksamensbevis i hænde – vistnok et meget sundt tal"*, skrev inspektør Mailand stolt i årsberetningen for 1949/50.

Skolens 50-års dag

Fem år senere kunne eleverne sammen med lærere, forældre og skolens myndigheder glæde sig over et andet stort jubilæum. Den 11. december 1956 fyldte Fredensborg Skole 50 år. Afholdelsen af jubilæet blev nu ikke så stort, som ellers ønsket. Der var almindelig skolegang, men i løbet af formiddagen blev børnene trakteret med sodavand og wienerbrød. Lidt før kl. 12.00 samledes de med lærerne og de indbudte gæster i den lille gymnastiksal, hvor de startede med at synge første og sidste vers af "Den signede dag".

Dernæst holdt skoleinspektør Mailand en tale, hvori han bl.a. mindedes de lærere, der havde virket på skolen, men som nu var enten pensionerede eller gået bort. Tankerne gik især tilbage på skolens tidligere leder gennem 30 år, Marinus Sørensen, som havde sendt en gæstebog til skolen i dagens anledning, som jubilæumsdeltagerne kunne skrive i. I sin tale udtrykte Mailand håb om, at *"de kommende aar ville forme sig, saa eleverne kan faa de kundskaber, der er en nødvendighed i tilværelsen"*.¹⁴² Efter talen sang de tilstedeværende med på "Der er et yndigt land", hvorefter børnene fik fri. Lærerpersonalet, myndighederne og en del indbudte mødtes i stedet i skolekøkkenet til en lille festlighed.

Her forklarede formanden for skoleudvalget, Jørgen Linde, at man havde valgt ikke at arrangere en større fest *"paa nuværende tidspunkt, simpelthen fordi det, der sker ude i den store verden, ikke ligefrem opfordrer til at feste"*. Han må have hentydet til urolighederne i Ungarn og Suez-krisen. Sognerådsformand Jørgen Jørgensen glædede sig over *"skolens renommé og fremgang. Fredensborg Skole har landet over et godt ry og det skylder vi dens lærere tak for"*.

Rækken af taler var ganske lang, for flere medlemmer af sognerådet gav deres besyv med, ligesom også formanden for elevforeningen, den lokale pastor Praëm, Humlebæk Skoles inspektør, en forhenværende viceskoleinspektør og et amtsrådsmedlem havde forberedt sig med ordstrømme af ros og tilfredshed. Den sidste tale af forstander Schelke Andersen, der var medlem af skolenævnet, indeholdt et dryp malurt i bægeret: *"Det er ikke så godt med lærerkrafterne. Det er rigtig, at skolen har mange*

Den øgede trafik på Benediktevej holdt skolepatruljen beskæftiget. Her i 1957.

dygtige lærere, men man har dog maattet tage til takke med ganske ubrugelige lærerkræfter. Der maa skaffes bedre muligheder for at faa de gode ansøgere frem. Vi forældre er stærkt interesserede i at faa kvalificerede lærere til at undervise."

Hvilke kvalifikationer, der var velegnede for en lærer, kom forstanderen ikke nærmere ind på. Det bliver nogle af datidens elever, der her får plads til at uddybe det:

- *"Når han havde fødselsdag, gik han ned til kiosken ved stationen og købte is til alle. Han tog os med ud at skøjte på Langedammen."*
- *"Hun havde et moderne syn på idræt. Hun fulgte med udviklingen på det område."*
- *"Vores historielærer var en god formidler. Han kunne fortælle så levende og spændende."*
- *"De gamle lærerinder var søde. De lavede mad til dem, der spillede med i skolekomedierne om aftenen."*
- *"Viceinspektøren kunne godt være skrap. Han slog også nogle gange, men han hadede ikke børnene."*
- *"En af vores lærere arrangerede en Norges-tur for os i sommerferien efter det sidste år i skolen."*
- *"Jeg husker især min dansklærer. Han var meget dygtig. Det har jeg levet højt på resten af livet."*

1958-loven

Mange af eleverne fra 1950'ernes Fredensborg Skole har givet udtryk for, at de ikke opfattede delingen efter 5. klasse i henholdsvis eksamensmellemskole og den fri mellem som noget særligt. Et enkelt forhold i forbindelse med delingen har dog haft en stor betydning for nogle af dem. For hvis det var hensigten at barnet skulle gå videre i mellemskolen, der afsluttedes med eksamen, skulle de bestå en optagelsesprøve. Prøven var vanskelig for mange og kom klart til at virke som en sorteringsmaskine. Klarede man ikke prøven, var der til gengæld kun to års skoletid tilbage.

Men mange forældre ønskede en sikker fremtid for deres børn og mente ikke, at 7 års undervisning var nok. Forældrene havde måske selv kun fået en nødtørftig skolegang og så i øjnene, at en udvidet undervisningstid var vejen frem i et moderne, industrialiseret samfund. Børnene skulle gerne blive til noget – mere end hvad mange af forældrene selv havde opnået. Vejen til status og godt arbejde gik gennem eksamensafdelingen. Eksamensskolen havde derfor generelt en stor tiltrækningskraft, hvilket i sig selv var en afgørende årsag til, at dens parallel, den eksamensfrie mellemskole, blev en fiasko.

Problematikken søgtes løst med den i kapitel 3 omtalte folkeskolelov af 1958. På Fredensborg Skole var loven stort set allerede implementeret inden dens ikrafttræden og havde derfor ikke umiddelbart den store effekt. Men ligesom i andre dele af landet begyndte man også her så småt at undlade en deling af børnene efter 5. klasse, så eleverne på 6. og 7. klassetrin fortsatte sammen. Det var for skolen forholdsvis let at tilfredsstille både de forældre, der ikke ønskede en deling, og det modsatte. For der var så mange elever, at der på de fleste klassetrin var 3 parallelle klasser. Et mix af delte og udelte klasser fortsatte op gennem 1960'erne, men endte – som de fleste andre skoler i landet – med udelukkende udelte klasser.

For eleverne på Fredensborg Skole var en konsekvens af 1958-loven, at der blev dem tilbudt flere forskellige muligheder for at videreføre uddannelsen efter de 7 obligatoriske skoleår. De kunne vælge realskolen, 8.-9. klasse (og fra skoleåret 1965/66 også 10. klasse) eller en 2-årig uddannelse til Teknisk Forberedelseseksamen.

Nye skud på byens stamme

De mange børn var et resultat af en stadig tilstrømning af børnefamilier til Fredensborg og omegn. Det var ikke noget særsyn, for befolkningens mobilitet øgedes generelt i disse år. Landet gennemgik en økonomisk vækst og mange fik råd til at købe bil. Dermed kunne de slå sig ned udenfor de større byer, hvor arbejdspladserne lå.

I 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne sidder eleverne stadig to og to, og man rejser sig, når man har taleret.

Ud til byernes forstadskvarterer eller til omegnskommunerne, hvor der blev opført talrige enfamiliehuse.

Det kommunale styre i Fredensborg var klar til at modtage de nye borgere. Man så gerne byen moderniseret, og i løbet af 1960'erne opstod der flere nye parcelhuskvarterer, rækkehus- og lejlighedsbyggeri rundt om byen. Mange af familierne, der nu bosatte sig i Sørup, Endrup, Asminderød, Båstrup og Lystholm, havde mindreårige og skolesøgende børn. Det stod tidligt klart, at Fredensborg Skole slet ikke ville kunne rumme alle de forventede nye børn, så en naboskole, Asminderød, blev født i 1962/63. Da var elevtallet på byens gamle skole allerede oppe på over 850. Efter at mange af dens børn havde vinket farvel og i stedet påbegyndt undervisning i den supermoderne byggede naboskole, var der i de ældre lokaler på Benediktevej 7 omkring 485 elever tilbage.

Børnene fra de nye kvarterer med rækkehuse, parcelhuse og etagebyggerier hørte for de flestes vedkommende til Asminderød Skole. Dermed bevarede Fredensborg

Skole stort set det meste af sit kendte klientel af børn. En pæn del af det nye byggeri var opført som socialt boligbyggeri og langt de fleste af børnene derfra kom til at gå på Asminderød Skole. Hvorimod børnene på Fredensborg Skole vedblev med at være en mere uensartet blanding af børn fra ret velhavende familier, fra rimeligt velstillede familier, men også stadig børn fra landdistrikterne. Samtidig favnede skolen også de mest svagtstillede børn, der af forskellige årsager havde brug for særlig undervisning og særlig omsorg. Denne tendens kom til at fortsætte i en længere år-række og forandredes ikke synderligt, da Endrup Skole stod færdig i 1978. Forinden var Fredensborg vokset med flere nybyggerier. I 1972 var Vilhemsro og Kirkeleddet kommet til, og året efter blev udstykninger på Nørredamsvej og Dannevang bebygget.

En anden tendens, der gjorde sig gældende i begyndelsen og midten af 1960'erne, havde også forbindelse til den nye skole i byen. For det viste sig, at mange af de lærere, der valgte at lade sig overflytte dertil sammen med en del af eleverne, for manges vedkommende var de yngste og de nyligst uddannede. Det havde den betydning for børnene på Fredensborg Skole, at den gammeldags pædagogik ført af de gamle lærere her blev videreført i en længere periode, end det var tilfældet længere nede af vejen. Med en stor lærerudskiftning fra især midten af årtiet ændredes dette dog ganske betydeligt.

Børnevelfærd

Saltvandsindsprøjtningen i form af nye lærerkræfter havde betydning for en tredje tendens, der fra midten af 1960'erne fik indflydelse i de næste mange år på skolen. Der indledtes en markant øget indsats overfor børnenes ve og vel. Indsatsen ytrede sig på flere forskellige måder, bl.a. i forhold til den øgede trafik i skolens område, som byens vækst havde medført. Da størstedelen af eleverne cyklede til skole, blev der for at øge deres sikkerhed indført årlige cyklistprøver for 6. og 7. klasses børnene. Også de elever, der ikke brugte cyklen til skolen, var med til prøverne. Ved prøven i 1967 bestod kun 15%, så færdselsundervisningen måtte øges til også at gælde i de større klasser.

Senere blev der fra kommunal side anlagt særlige cykelstier fra de nybyggede områder til skolerne. På den måde kom eleverne ikke i kontakt med den tunge trafik. Senere forbedredes trafiksikkerheden med øget færdselsregulering på Benediktevej.

En indsats overfor den kropslige sundhed manifesterede sig bl.a. i, at børnene i 1. – 5. klasse 2 gange månedligt skulle børste tænder i klasseværelset under tilsyn af skoletandlægen. Og der skulle børstes ½ time! Der indførtes endvidere skoleidrætsdage, hvor hensigten var, at alle skolens børn og lærere var aktive.

Der var fra lærernes side planer om bespisning af børnene på skolen i vintermånederne, men det afslog byrådet. Alt andet lige har hovedparten af børnene på den nordsjællandske skole ikke haft behov for at blive bespist bedre, end de blev med madpakkerne hjemmefra. I stedet måtte de glædes over eller rynke på næsen af den lunkne skolemælk.

Hos især de ældre elever var der et øget behov for seksualundervisning, så lærerne besluttede at have en større fokus på det felt. Der blev indkøbt mere egnet undervisningsmateriale for såvel de mindre børn som eleverne i de ældste klasser og seksualoplysningen blev skemalagt og udført i samarbejde med sundhedsplejersken.

Der blev også gjort en særlig indsats overfor børn med mere alvorlige problemer. De nu mange fortravlede mødre, der oftest stadig klarede det huslige arbejde foruden deres udearbejde, kombineret med fædre, der ikke altid deltog i børneopdragelsen, medførte familiære problemer i et større omfang end tidligere. Antallet af skilsmisser var stigende og det var også antallet af børn, som havde behov for støtte. Mange elever trivedes ikke i skolen, pjækkede og blev skoletrætte. Det var på de fleste danske skoler den sociale mellemgruppe, der ubevidst dominerede sproget, normerne og kulturen, og børn med en anden social og kulturel baggrund kunne blive tabere i skolen.

Erkendelsen heraf var medvirkende til, at der i 1966 blev oprettet en familierådgivning i kommunen, og skolens personale blev opfordret til at være særligt opmærksom på børn og familier, der måske kunne have gavn af vejledning. Året efter ansattes en skolepsykolog, der dækkede hele Fredensborg-Humblebæk Kommune. Der blev ligeledes ansat en kurator, hvis opgave det primært var at yde svagtseende elever og deres hjem bistand. Kuratoren skulle også tilse og yde hjælp til læsesvage, tunghøre og på anden måde fysisk handicappede børn med tilpasningsvanskeligheder. Skolen fik en observationsklinik, hvor adfærdsvanskelige elever undervistes. Fra skoleåret 1979/80 blev der i kommunen ansat støttepædagoger til brug på skolerne.

Lærere og skolekommission rettede også fokus mod, hvad de frygtede kunne blive et problem. På andre skoler var der i 1960'erne politiundersøgelser og i visse tilfælde indledtes retsbehandling mod nogle elever, fordi de havde indtaget narkotika. Man var ikke vidende om, at elever på Fredensborg Skole røg hash, men alene frygten fik lærerrådet med opbakning fra skolekommissionen til fast at håndhæve det rygeforbud, der altid havde været gældende på skolen. Eventuelle overtrædere af forbuddet ville blive henvist til at skulle bringe et eller flere frikvarterer på skolens kontor. Lærerrådet pålagde sig selv rygeforbud på skolen med undtagelse af lærerværelset. Efterhånden indså man, at frygten var overdreven, og da samtlige kommunens elevråd i 1970 gik sammen om at anmode om en ophævelse af rygeforbuddet, lempedes reglerne for de ældste elever og efterfølgende fik de mulighed for at ryge i et bestemt hjørne af skolegården.

7 år

Søren Mette 7 år

Søren og Mette
er så fi-ne.
de er 7 år nu.

Mette er 7 år,
og Søren er 7 år.

Søren får et ur,
og Mette får et ur.
se, nu er de fi-ne.

Søren og Mette blev indført som læsebog i dansk i 1. – 5. klasse i 1961, men blev stadig brugt på mange skoler i 1970'erne.

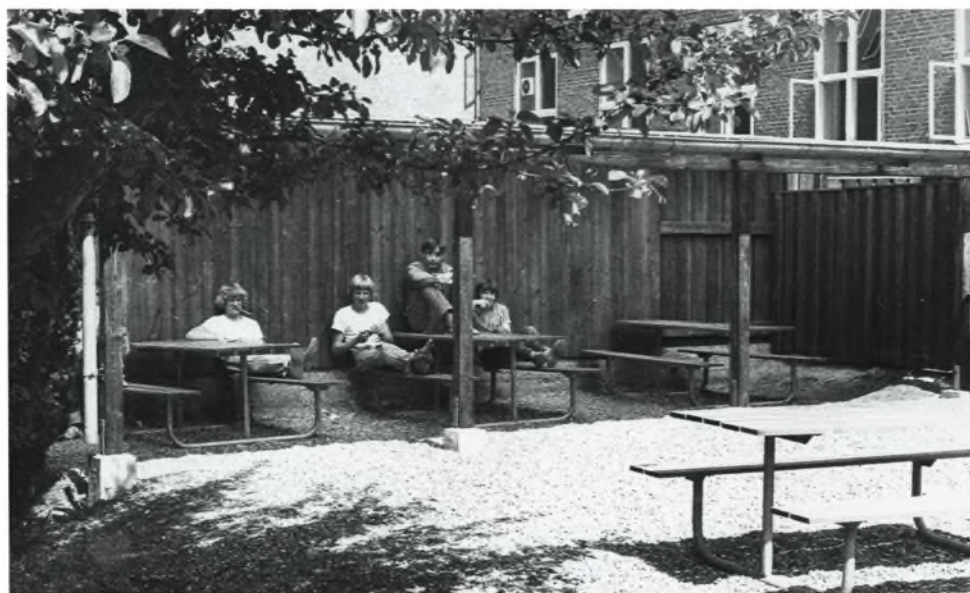
Frihed, ansvar og pligter

Elevrådene, der var blevet oprettet i 1961, fik således mere og mere indflydelse på skolens dagligliv. I starten var det kun repræsentanter for de ældste elever, der valgtes til elevrådene, men det udvidedes senere, sådan at også børn fra de mindre klasser kunne sidde med ved møderne. Her kunne de overvære argumentationens kunst og forberede sig på den tid, hvor det blev deres tur til at være aktive i den interne skolepolitik. Det var måske ikke den store politik, børnene fik indflydelse på, men de medvirkede ved beslutninger som fx indretning af legeplads, hvordan skolegården skulle inddeles for forskellige aldersgrupper, og de var med til formulere skolens ordensreglement, der var ophængt i hvert klasseværelse.

Som inspektør Mailand sagde i et avisinterview i forbindelse med sit jubilæum på skolen i august 1971: *"Børnene er blevet mere frie, men de er samtidig blevet mere trygge, og mange af de større børn har forståelsen af, at der med den øgede frihed følger ansvar og pligter."*¹⁴³

Hans Stige Hansen, der i 1975 afløste Mailand på posten som skoleinspektør, var inde på noget af det samme, da han blev interviewet af den lokale avis ved sin tiltrædelse: *"Børnene i dag er faktisk lettere at omgås end for blot fem år siden, og jeg tror godt, man kan tillade sig at være dus med børnene, uden det behøver gå ud over disciplinen..... Ram-*

De ældste elever fik fra 1970 tilladelse til at ryge i et bestemt hjørne af skolegården.

men om en skole er bl.a. sådan en lille ting som udsmykningen på skolen, og da vil jeg lade børnene selv forestå udsmykningen med egne tegninger på gangene. Når de selv forestår denne udsmykning og selv er med til at hænge billederne op, vil de også lettere kunne forstå at respektere deres skoleramme og værne om forholdene. Det er det, jeg forstår ved at lade børnene opdrage igennem dem selv.”¹⁴⁴ Skolebørnene fik gennem 1970’erne og siden hen mere frihed, men den skulle udnyttes med ansvarsfølelse. Inddragelse af børnene var en del af tidens pædagogik. Var de med til at formulere skolens regelsæt, ville de vise større forståelse for vigtigheden af reglernes overholdelse.

Selve ordensreglementet havde dog i 60’erne og 70’erne stadig elementer fra tidligere tider i sig. Elever, der havde timer i Bygning A, skulle stille op i skolegården og gå op i samlet flok sammen med deres lærer. Denne regel gjaldt ikke for elever i Bygning B – formentlig fordi det var skolens ældste elever. Eleverne måtte ikke forlade skolen i frikvartererne uden gårdvagtens tilladelse. Lærere skulle fungere som gangvagter og være klar ved klasseværelset, når klasserne kom ind. Lærerne skulle også følge børnene ned igen efter timen.

Der sneg sig dog også markante forandringer ind i klasseværelserne. Mange nye, yngre lærere havde en mere moderne indstilling til kommunikationen mellem dem selv og børnene, og fornavne og du blev så småt mere almindeligt. Der blev gjort forsøg med omrokering af skolemøblementet, så man sad i hesteko eller i mindre grupper. Ungerne blev i stigende grad inddraget i selve undervisningen såvel som i tilrettelæggelsen af den. Kommunikationen styrkedes bl.a. ved hjælp af udgivelse af det nye skoleblad ”Ping-Pong”, der indeholdt nyt fra elevrådet, oversigter over møder og ture, små børnevenlige opgaver, boganmeldelser, vittigheder m.m. Fra slutningen af 70’erne udkom der de ugentlige bulletiner ”Interne meddelelser” til gavn for personale, elever og forældre.

Alt i alt forandredes elevernes status sig fra primært at være modtagere til nu at være deltagere. Der blev i det hele taget mere tid til alternative former for undervisning og til at pleje forskellige børns forskellige talenter. Den gammeldags katederundervisning eksisterede stadig, men fyldte mindre end tidligere, nu hvor børnene vænnede sig til gruppearbejde, fremlæggelser og featureuger. De diskuterede på samme måde, som de så voksne gøre det, og kunne nu tillade sig at udvise uenighed med læreren. Læreren som de måske ligefrem oplevede at blive inviteret med hjem hos eller som de så nøgen, når han eller hun tog bad sammen med dem efter gymnastik!

Mere tid ville eleverne også gerne have til fritid. Rigtig mange børn havde en verden efter skoletid fyldt med aktiviteter. Ikke som i tidligere tider med pligtarbejde som et tilskud til hjemmets økonomi. Erhvervsarbejdets udkomme gik nu direkte ned i barnets egen lomme, så man kunne spare op til knallerten eller kassettebåndoptageren. Derimod var det som regel forældrene, der betalte for fodboldtræningen, dansetimerne eller guitarundervisningen. Aktivitet var der tillige i de nye fritidsklub-

ber og ungdomsklubber, hvor børnene kunne tilbringe eftermiddagen, hvis ikke mor var hjemmegående og kunne tage imod.

Som det er berettet i kapitel 3, måtte eleverne på Fredensborg Skole sammen med deres kammerater fra de øvrige skoler i kommunen til en begyndelse slås for ekstra fritid. Men det lykkedes i 1970 at indføre delvis lørdagsfrihed, som senere blev gjort permanent. Eleverne var gået på barrikaderne for at få deres sag gennemført. Et resultat af undervisning i samfundslære og demokratiets muligheder havde medvirket til et lille forsøkt 1968-oprør i Fredensborg.

Væk var dannelsen i form af søndagsskoleundervisning med kristen lærdom. Kæft, trit og retning gled ud af billedet, og kønsopdelingen udjævnedes med undervisning i husgerning, håndarbejde og sløjd for begge køn. Ind var kommet en dannelse, der i datidens optik i højere grad skulle forme børnene til hele og selvstændige unge mennesker. *"Man træned os individuelt til at tænke og til at turde stå frem"*, har en af de ældre elever fra perioden sagt.

Blandede bolcher

Udsagn fra datidens elever giver et indtryk af periodens blanding af gammel og nyt på flere fronter:

- *"Vi var på efternavn og den slags. Stillede op i rækker i skolegården. Men det var ikke kæft, trit og retning."*
- *"Der blev gjort forskel, ja. Men ikke socialt betinget. De dårlige elever blev fremstillet som dumme. Nogle af dem fik en opgave, læreren vidste barnet ikke kunne klare, så der kunne grines af eleven. Der var også nogle simple belønningssystemer med små stjerner og den slags."*
- *"Hos mange af de gamle lærere var det ren overbøring og lektier. Men nogle af de nye var langt fremme pædagogisk med gruppearbejde og fremlæggelse. En af lærerne holdt fest for os hjemme hos sig selv!"*
- *"En lærer fortalte altid historier. En historie kunne vare et helt år. Han tog os på den måde med på rejse rundt i verden."*
- *"Forældrene var med den 1. skoledag og senere til forældremøder og –samtaler. Men ellers kom de ikke på skolen."*
- *"Det var nogle gamle og ulækere toiletter. Baderummene ved gymnastiksalen badede jeg også. De var ulækere og snuskede med tilkalkede brusere, så der kun kom 3 tynde stråler ud."*
- *"Der var ikke rigtig nogen disciplin."*

- *"Vores klasse var lidt sjovt sat sammen. I 1. klasse var vi 28, men i 3. klasse var vi helt nede på 9. Mange flyttede til privatskoler. Men så i 4. klasse var vi igen 27. Der kom mange tilflyttere."*
- *"Vi var flere gange på lejr tur til St. Havelse og Blokhus. Men det helt særlige var en tur til England."*
- *"På vores tur til Østrig i 8. klasse gik det op for mig og os, at vi havde et ansvar overfor hinanden. Det blev et slags vendepunkt."*
- *"Det er først som voksen, at jeg har tænkt over, om forholdene var tidssvarende. Som barn kendte man jo kun den skole. Og tingene var, som de var."*

I forhold til omverdenen var tingene på Fredensborg Skole, som de nu var. Men de forblev ikke statiske. Forandringer var der nok af. Så meget, at det kunne være svært at følge med i alle de nye muligheder, der lå foran et skolebarn. Ikke mindst de flyvefærdige elever, der stod for at skulle sige farvel til folkeskolen, havde svært ved at overskue fremtidens åbne gab.

Men interessen for og engagementet i skolebørnenes velfærd rakte langt fra både lærere og fra hele skolesystemets side. Fra skoleåret 1967/68 blev der givet erhvervsorientering i 10 timer årligt for 7. – 10. klassetrin af særligt uddannede lærere, der også havde god kontakt til de lokale virksomheder, hvor de unge mennesker kunne forsøge sig i erhvervspraktik.

Da realskolen ophørte, fik eleverne og deres forældre ved hjælp af en pjece grundig information om, hvordan de sidste år af elevens grundskole kunne forme sig og hvilke konsekvenser deres valg for de sidste år kunne få for deres nærmeste fremtid. Ifølge pjecen "Valg i 7. skoleår" fra 1976 drejede det sig nu ikke længere om at vælge mellem realeksamen, den statskontrollerede prøve eller evt. teknisk forberedelseseksamen. I stedet kunne eleverne vælge mellem forskellige fag og kurser, hvoraf nogle gav adgang til folkeskolens afgangsprøve og andre til den udvidede afgangsprøve. Eleverne skulle derfor tage stilling til henholdsvis tilbudsfag og valgfag, der nu introduceredes udover de obligatoriske fag. Deltagelse i de frivillige fag og valgfag var frivilligt.

Ungerne skulle være bedst muligt klædt på, når de forlod reden. Det kunne have betydning, om eleven valgte fransk, maskinskrivning eller drama. Men den grundlæggende lærdom i de obligatoriske fag dansk, samtidsorientering, idræt, engelsk, regning/matematik, fysik/kemi, kristendomskundskab og klassens time, var stadig den solide basis for det videre uddannelsesliv. Det forstod mange af afgangseleverne på Fredensborg Skole. Af de 108 elever, der dimitterede i 1978, havde 71 søgt om optagelse til videre uddannelse, heraf 47 til en gymnasial uddannelse. De pæne tal kunne såvel eleverne selv som skolen være tilfredse med. Så når ungerne forlod reden, skulle det være med stil. Foruden de højtidelige og formanende taler måtte der også sjove udklædninger, godmodig kamp med lærerne og masser af karameller til.

I 1970'erne er afslutningshøjtideligheden flyttet til den til lejligheden pyntede gymnastiksal.
Foto: Lokal-Avisen.

Der kom fra midten af 1960'erne i det hele taget flere fester til på skolen. Der blev holdt fest 2 gange årligt i forbindelse med skolekomedierne og teaterstykkerne, der stadig var tradition for og stor tilslutning til. Det gavnlige i sådanne arrangementer så skoleinspektør Mailand så velvilligt på, at han gav tilsagn om at fritage de involverede lærere for deres skematimer i 3 dage. I februar 1968 arrangeredes der en stor piratfest for de 5 yngste klasser om dagen og for de ældste klasser om aftenen. Alle klasser deltog i de indledende øvelser med skabelse af et stort sørøverskib, dragter, rekvisitter mv.

Kombinationen af en uges koncentreret undervisning i et konkret emne, blandet med planlægning af og udførelse af alt det praktiske arbejde, der ledte op til en festlig dag for børn, lærere og forældre, var en succes og fortsatte i nogenlunde samme ramme gennem 70'erne og 80'erne. Det gjorde også de populære forårskoncerter, som skolens musiklærere stod for. Igennem flere år kunne forældre og andre interesserede opleve elever fra 2. – 7. klasse spille fx klassisk musik, rock- og beatmusik, rappe, synge i kor eller optræde i syngespil.

Byens borgere så man også på skolens ejendom, når der i forbindelse med te-
mauger var åbent hus på skolen. Flere hundrede besøgende har beundret det resultat, som børn og lærere havde arbejdet med i løbet af en eller to uger. Især har de store markeder, som har fyldt skolegården, tiltrukket mange.

70 års fødselsdag

Festligt var der også, da Fredensborg Skoles 70 års fødselsdag kunne fejres. Festlighederne varede flere dage og startede torsdag morgen den 9. december, hvor lærere og elever mødte op udklædt a la 1906. I løbet af dagen var der fest på skolen for de yngste elever, og om aftenen henholdsvis torsdag og fredag for de ældre elever.

Der blev i gymnastiksalen lavet en udstilling med billeder, plancher og genstande fra skolens 70-årige liv. I forhallen kunne deltagerne se gamle skolebøger benyttet på skolen og dens forgængere helt tilbage fra 1700-tallet. På gangene blev der ophængt plakater med fødselsdagen som tema tegnet af eleverne.

På selve jubilæumsdagen, lørdag den 11. december, var der åbent hus og rigtig mange kom fra nær og fjern for bl.a. at overvære afsløringen af den særlige gave, som skolen fik i dagens anledning. Forældreforeningen havde engageret den lokale billedhugger, Gunnar Westmann, til at udføre en skulptur til skolegården. Kunstneren skabte en ugle, der ved skolens 100 års dag stadig holder et vågent øje med dens unger. Deltagerne kunne samme dag se en lille forestilling med titlen ”En skoledag år 1906” og ved aftenens selskabelighed optrådte lærere og nævnsmedlemmer i de gamle kostumer med dansen ”Les Lancier”.

Skoleinspektør Hans Stige Hansen forklædt som soldat beundrer ugle, som skolen fik i anledning af sit 70 års jubilæum. Foto: Lokal-Avisen.

I forbindelse med fødselsdagen blev der produceret et festskrift - hæfte med digte og tegninger udført af 50 elever fra skolens både yngre og ældre klasser. Mona fra 2. real b er forfatteren bag et digt, der dels er skrevet i tidens moderne stil og dels gengiver essensen af skolens dagligdag i 1976:

”tidligt op ..... travlhed
 stor og små ..... samlede
 5 minutter før tiden ..... fantastisk
 første time ..... forfærdeligt
 læreren forsøger ..... at lære
 snork ..... og snak

frihed skønt! ..... Frikvarter
 legende børn ..... livsglade
 rygende unge ..... rygegården
 dingeling ..... drøn op

koncentrer dig ..... koncentration
 bævende nerver ..... bøgerne glemt
 karakterbogen ..... katastrofe
 kammeratskab snakken ..... kammeratskab
 altid outsider ..... outsidersen

alligevel ..... altid
 ondt og godt ..... vi overlever
 vores skoledage ..... vores arbejdsdage”

Enten eller - eller både og?

1960'ernes og 1970'ernes pædagogiske forandringer og optimisme på børnenes vegne blegnede noget, efterhånden som det viste sig, at effekten ikke var så stor, som man havde håbet på. Det afstedkom i de efterfølgende år en debat, som i begyndelsen af det 21. århundrede endnu ikke er forstummet. Debatten var for så vidt ikke ny, men den blev genoptaget på nye præmisser.

Der opstod groft sagt to strømninger i skolepolitikken. Dels en progressiv linje, hvor lærerne arbejdede videre med den indvundne indsigt om skolens samfundsmæssige funktion, og om hvilke processer der foregår i skolen. De tilstræbte at give

På 9. klassernes sidste skoledag i maj 1981 gik eleverne udklædt som babyer i procession til og fra slottet.

eleverne indsigt i deres historiske og sociale situation for således at fremme deres handlemuligheder.

I den anden strømning hævdedes det, at skolens manglende disciplin, børnenes skoletræthed og den voksende specialundervisning, var udtryk for, at skolen havde brugt for mange kræfter på at bevidstgøre eleverne. Man begyndte ligefrem at tale om en tabt generation, der havde lært samarbejdets og demokratiets kunst, var blevet indpodet med selvtillid og udadvendthed, men som ikke mestrede de basale og nødvendige kundskaber.

Dilemmaet, der fyldte en del på landspolitisk plan, såvel som på de enkelte skoler, var, om skolens opgave primært var at undervise i samfundskritik, eller om eleverne fik mest gavn af undervisning med vægten lagt på de traditionelle færdighedsfag efter traditionelle metoder og bøger.

Det var store spørgsmål, som man i Fredensborg-Humblebæk kommune valgte skulle besvares af flest mulige af de berørte. I hvert fald skulle de berørte have en mulighed for at give deres besyv med. I løbet af 1980'erne inviteredes derfor til flere høringer og debatarrangementer, hvor forældre, repræsentanter for skolens myndigheder, lærere og politikere kunne forsøge at danne en fælles front til gavn for frem-

tidens unge. Børnene selv skulle, som det hørte sig til i tidens syn på demokratiets styrke, naturligvis også inddrages i beslutningsprocessen.

Med hensyn til børnenes fremtidssituation, pegede udviklingen i retning af, at befolkningen mange flere gange i deres voksne liv skiftede arbejdsplads og arbejdsfunktion. Det skulle skolen tage højde for i tilrettelæggelsen af undervisningen.

For nogle var det stadig vigtigt, at børnene udviklede sig til mennesker, der besad evner som kreativitet og fantasi. Andre fokuserede på, at fremtidens job krævede overblik og omstillingsevne. De fleste var enige om, at det var absolut vigtigt, at undervisningen blev indrettet, så eleverne udviklede en demokratisk holdning.

Hvordan skolen kunne rumme alle typer børn og medvirke til at alle fik en reel chance, der førte dem videre i livet, blev diskuteret livligt. Lærerne havde stor opmærksomhed rettet mod det faktum, at samfundet som helhed og familierne i Fredensborg i deres øjne mere og mere deltes i et A-hold og B-hold, hvor B-holdet var de med færrest ressourcer. Der var opstået nye familietyper, hvor mange flere familier nu bestod af kun en forældre og barn/børn, af far eller mor med kun et barn, eller af en mor, en papfar og sammenbragte børn. Det resulterede i forskellige typer børn med forskellige behov, som der skulle tages højde for. Skolen skulle gerne kunne rumme dem alle og medvirke til at give børnene følelsen af, at der var brug for dem.

Hvordan eleverne selv forestillede sig en fremtidig skole blev bl.a. fortalt gennem en plakatkonkurrence, hvor børnene tegnede sig til deres ønsker. De var noget mere jordnære. Blandt de indleverede forslag til forandringer var det gennemgående tema, at eleverne ønskede mere fysisk udfoldelse og mindre stillesiddende arbejde. Der var ønsker om mere motion, bedre møbler, svømmeundervisning, bedre kantine, sund mad, flere farver på skolen, flere billeder og flere legemuligheder og en græsplæne. Forslag til ændring af selve undervisningen eller fagene var næsten ikke medtaget.

Udvikling

Det var ikke sådan lige at finde en konkret løsning på dilemmaet om, hvorvidt der skulle satses mest på fagligheden eller på ”det hele menneske”. Alt imens fortsatte skolearbejdet med de tiltag, der var igangsat tidligere. Tværfaglig undervisning, arbejde på tværs af klassetrin, teater og emneuger levede sit eget liv skabt af elever og lærere på Fredensborg Skole. Især skete der en stor udvikling med hensyn til sprogundervisningens form, der bl.a. betød at langt flere elever fik afprøvet deres sproglige evner i fremmede lande, ligesom udenlandske elever for en stund fik logi i fredensborgske familiers hjem. Også udveksling af elever med venskabsbyerne i de nordiske lande blev øget, ligesom samarbejdet med skoler i disse lande. En særlig

Forældre er atter på banen, da legepladsen skal friskes op i september 1986

oplevelse har det især været for de klasser, der var med i henholdsvis Stockport i England og Paide i Estland.

Edb-alderens fremskridt var skolen tidligt med på. Da skolen i 1987 fik stillet fem nye computere til rådighed med adgang til elektronisk post, dukkede en global verden op for øjnene af børnene på en hidtil uvant måde. Direkte kommunikation med andre børn på samme alder et helt andet sted i verden. Det var spændende og langt mere interessant at skrive en opgave ved hjælp af elektronisk databehandling end den gammeldags blyant. Hvor mange af lærerne var noget reserverede i forhold til de nye maskiner, var børnene langt mere ivrige og gik til opgaven med en ligefremhed, der var imponerende.

Et af de første store projekter, der udnyttede den nye kapacitet, var udgivelsen af et engelsksproget tidsskrift ”Infa Magazine”. Elever fra 6. – 8. klasses trin medvirkede og lærte sig hurtigt fleksibilitet og evnen til at omstille sig hurtigt, når de ”arbejdede” som journalister, researchere, lay-out’ere, oversættere osv. Med indførelsen af edb blev det lettere at skabe en situation, der reelt lignede de voksnes arbejdsliv, og hvor børnene følte, at det de producerede havde et reelt formål.

Globaliseringen har holdt sit indtog med emner som racisme, miljø, terror, fattigdom og børnearbejde. Men de nære forhold er der også plads til. Bedsteforældre ses ikke sjældent på skolen, for de inviteres med, når der undervises i ”gamle dage”,

Der var meget at more sig over ved skolens cirkusforestilling i september 1989. Foto: Knud Rauff.

eller når børnenes rødder skal kortlægges. Der er ture i nærmiljøet, så de lærer det danske landskab at kende og får fortalt om Fredensborgs kendetegn, og på hvilke måder deres hjemegn adskiller sig fra andre.

Frikommuneforsøget beskrevet i kapitel 3, der fra 1985 og frem til midten af 1990'erne medførte talrige større og mindre forsøg af varierende karakter på Fredensborg Skole, er ikke det, der fylder mest i hukommelsen hos de nu voksne interviewede til denne bog, der dengang var børn. Der er ikke mange kommentarer om fag, undervisning eller metoder. Af negative elementer fremhæver de dødsfald blandt eleverne, mobning og følelsen af at blive behandlet uretfærdigt. Gode oplevelser huskes der langt flere af. Teater, sidste skoledag, julestemning, dygtige lærere og lejrture er blandt favoritterne. Nogle af emneugerne har fået særdeles gode karakterer hos tidligere elever. I nyere tid har det været den store middelalderuge i 1999, hvor mere end 1.000 besøgende lod sig friste på den sidste dag i ugen med fx pileflet, havregryn med urter, et kæmpe skakspil, spareribs, lysværksted og meget mere. Der vil sikkert være mange, der også husker skolens 75 års jubilæum.

En ældre dame fejres

Ved Fredensborg Skoles 75 års jubilæum fredag den 11. december 1981 mødte eleverne op til flaghejsning kl. 9 med musik spillet af Brandvæsenets Musikforenings hornorkester. Igen kl. 10.30 tog alle børnene opstilling i skolegården, hvor skoleinspektør Chresten Richard Møller bød velkommen til de fremmødte gæster. Dernæst holdt flere af de fremmødte taler, hvorefter der blev serveret lagkage og chokolade. Også ved denne fødselsdag kunne skolen glæde sig over at blive begavet med flere kunstværker. Dels fik skolen overrakt et patchworktæppe af elevrådsformanden og Inga Vekslund på vegne af egne og en række elever og dels introduceredes skolens nye bomærke tegnet af en elev.

Eleverne havde også en anden særlig gave til de gamle skolebygninger, som de selv havde været med til at udføre i samarbejde med kunstneren Bodil Kaalund. Børn fra børnehaveklasserne op til og med 6. klassetrin havde bidraget til et gigantisk kunstværk, der fik plads på to vægge i Bygning D. Dagen sluttede for eleverne med en cirkusforestilling i Fredensborghallen kl. 12.

At skolens fødselsdag falder om vinteren, syntes en del var lidt uheldigt, som det fremgår af et vers fra fødselsdagssangen sunget af de henved 700 deltagere på dagen:

”Så skal vi i gården ned
gid ham vejrguden – den gamle ged
er venligt stemt i dag,
for vi kan ikke ta’
at høre lange talere i metervis
skamrose skolen, mens vi bli’r til is.
Nej, vi vil have sommervej
Foruden vind og alt det der.
Hvis flødeskummet blæser af, vi ikke si’r hurra.”

Skolen holdt til gengæld en lav profil på sin 80-års dag. Budgettet satte sine grænser, så den store festivitas blev det ikke til i den omgang. Men et historisk teaterstykke opført af lærere, der skildrede skolens udvikling gennem de 80 år, blev det til.

Den 11. december 1991 blev fejret med et kageorgie uden lige. En lagkagekonkurrence resulterede i op mod 50 kager linet op på et bord i gymnastiksalen til bedømmelse. Efter præmiering forsvandt de søde sager hurtigt sammen med den uddelte kakaomælk. I 1996 var elevernes bedsteforældre inviteret med til 90 års fødselsdagen, hvor de fik mulighed for at opleve en moderne skole og fortælle børnene, hvordan det havde på deres egen tid. På Fredensborg Skole er der det særlige forhold, at rigtig mange af elevernes bedsteforældre er fredensborgere, så det for dem er et gensyn med barndommens røde mure.

Lærerne har også i senere tid optrådt for deres elever. Her ved juleafslutningen i 1991.

Barnets århundrede

Som nævnt indledningsvist i dette kapitel, plæderede den svenske forfatter og kvindesagsforkæmper, Ellen Key, for, at det 20. århundrede skulle blive "barnets århundrede". Hun var af den opfattelse, at det mål var nået, når forældre, samfund og skole lærte at respektere børns særlige natur og behov. Målet skulle nås ved hjælp af nye pædagogiske metoder.

Målet er der arbejdet ihærdigt på at nå i især de seneste 35 år. Hvordan målet skal opfyldes, hvad skolens formål er og hvad samfundet ønsker for skolens børn, er til stadig debat. Et barn i skolealderen er ikke kun et skolebarn. Der er mange aspekter i barnets totale livssituation, der påvirker skolebarnets adfærd og indlæring. Familiære forhold, økonomi, eventuel sygdom og mange andre forhold har betydning for det enkelte barns evner til at lære nyt, foruden naturligvis det enkelte barns personlige evner, følelsesliv, normsæt og adfærdsmønster. Betydningen af disse forhold har for lærerne på Fredensborg Skole været en af hovedårsagerne til, at de her ved århundredskiftet har ønsket at opnå en øget dialog og et forbedret samarbejdet med forældrene.

En styrkelse af samarbejdet sker bl.a. ved, at forældrene i langt højere grad end tidligere bliver informeret om skolens visioner, om krav og mål for undervisningen af netop deres barn og om dagligdagens stort og småt. Det sker i de enkelte klasser, men også via nyhedsbreve og ikke mindst den velfungerende hjemmeside, skolen har fået oparbejdet.

Børnene er selv med til at formulere en del af de krav, der stilles til dem. På de halvårslige såkaldte samtaleark udfylder eleven oplysninger om sit syn på egen indsats i skolen og hvordan den eventuelt kan forbedres. Både på det boglige plan, som på det sociale. Hvad er du god til og hvad kan du blive bedre til, spørges der.

Nutidens elever bliver oplyst om betydningen af sund kost, søvn og tid til fordybelse i lektierne. Den daglige kost skal ikke udelukkende bestå af mad og drikke – den åndelige føde skal dækkes med daglig læsning. Og hvad man i øvrigt kan forvente af skolens 300 elever, er der ingen tvivl om, for det gentages ofte:

- At man møder til tiden og er klar til at modtage undervisning, når klokken har ringet.
- At man er udhvilet og har fået morgenmad.
- At man har orden i sine ting og husker penalhus, bøger, lektier, gymnastiktøj m.m.
- At man opfører sig pænt over for kammerater og lærere.
- At man behandler skolen med respekt.
- At man gør sig umage, og gør det så godt, man kan.

Da skolen kunne fejre sin 90 års fødselsdag, var det med et imponerende lagkagebord stillet op i gymnastiksalen.

Traditioner kommer og går. I de senere år er der afholdt juleafslutning i Fredensborg Slotskirke, hvor de yngste elever opfører et krybbespil. Foto: forfatteren.

Nogle krav har ikke forandret sig så meget på 100 år! Krav om god opførsel og en vis disciplin lægges der atter vægt på og er et område, som skolens nye ledelse har valgt at fokusere kraftigt på. Det er blevet bemærket af forældre, men så sandelig også af de umiddelbart involverede. Her en række udsagn fra elever i en 8. klasse:

- *"Man skal lidt oftere på kontoret. Men det er nu nok bedre, for måske lærer man noget af det."*
- *"Det er jo meningen, at vi skal på gymnasiet bagefter, så når vi har opgaver, som vi får karakterer for, er vi koncentrerede."*
- *"Det afhænger af timen og læreren, om der er uro."*
- *"Læreren skal kunne sætte grænser, være viljefast og ikke lade sig rive med af klassen. Der skal tages konsekvens af uro."*
- *"Man kan ikke kun give læreren skylden for, om der er uro. Det er lige så meget vores ansvar."*
- *"Nogle lærere kan virkelig holde os fast. Noget med ikke at hæve stemmen og at gøre undervisningen spændende."*

Buen er indvendigt blevet smukt dekoreret med kakler malet af nogle af skolens elever og lærere. Foto: forfatteren.

- *"Vi har en lærer, som har temperament. Men hun bærer ikke nag. Hun interesserer sig for vores fritid. Hun er en ven, uden at lade som om, hun er en af os. Hun er ikke bare en lærer, der kommer og går. Man får respekt."*¹⁴⁵

Kan nutidens elever leve op til de skitserede krav? Ja, skriver skolens inspektør, Jens Bernhardt, og viceinspektør Susanne Emmery i det første nyhedsbrev i 2006: *"Når børnene på Fredensborg Skole deltager i fællesarrangementer for hele kommunen, kommer lærerne stolte tilbage og beretter at eleverne opfører sig eksemplarisk. De taler pænt til hinanden og lærerne, udviser god holdmentalitet og deltager positivt i fællesskabet. Når eleverne sendes til udlandet på rejser, er der ros til de dejlige, interesserede og engagerede unger."*

Rosen vil næsten ingen ende tage: *"Når børnene går Lucia på skolen, rådhuset og på plejehjem, synger de med stolthed og smil. Og når skolens 300 (400 i år 2006 (red.)) børn går samlet gennem byen til juleafslutning i slotskirken, opfører de sig hensynsfuldt over for andre. Når der indvies en ny legeplads, er det imponerende at se, hvordan 200 børn står i kø til gynge, rutschebane, klatrestativ osv. Uden at skubbe og puffe til hinanden."*

Så meget om opførelsen, men hvad med fagligheden? Inspektørerne svarede samme sted: *"Når vores afgangselever har flyttet sig ca. 400 pladser op på 'listen" ved at hæve karaktergennemsnittet markant, er vi alle stolte og ser, at det nytter."*

Tillid

Ud fra min gennemgang af denne skoles historie og med baggrund i de afholdte interviews, vil jeg hævde, at nutidens elever møder op med en større tillid til skolen og at denne tillid ikke så let krakelerer, som før i tiden. Dagens elever får et solidt grundlag at bygge videre på, både fagligt og socialt. Disciplinen, der i en årrække måtte træde i baggrunden for det, som efterfølgende og lettere nedsættende er blevet kaldt rundbordspædagogikken, er på vej tilbage, men i en form, der lægger mere vægt på elevens egen ansvarsfølelse. Skolebarnet er ikke længere kun udsat for envejskommunikation, men er blevet deltager på første række og på scenen.

For skolens elever - til enhver tid - har fornemmelsen af og troen på, at deres skole var med fremme i skoene med nye tiltag, haft betydning. Af lige så vigtig betydning har bevarelsen af gamle traditioner eller iværksættelse af nye traditioner været. Det er disse forhold i kombination med dygtige og bredt favnende lærere, som langt hovedparten af de interviewede set i tilbageblik har fremlagt som det bærende element for deres skolegang – på bekostning af undervisningens indhold og metode.

Med dette i tankerne og med ovenstående citater in mente, kan vi forhåbentlig tillade os at have tillid til, at Fredensborg Skole formår at udklække de unge mennesker, der fremover skal være med til at bære samfundets læs til alles bedste.

6. 100 år ung

v/Skoleinspektør Jens Bernhardt

Nede i kælderen i et hjørne står nogle gamle fotos af Fredensborg Skole. Det vil sige: Gamle og gamle ... Set i et 100-års perspektiv er det ganske nye billeder. Det er såmænd kun godt 10 år siden, fotografen stak kameraet ud ad vinduet og fotograferede de vinkende elever og lærere, der var samlet til begivenheden i gården. Men alligevel er patinaen allerede løbet i billederne.

Meget er sket. Bygningerne er forandret – dele af skolegården også. Nogle bygninger er helt væk. Andre er kommet til. En legeplads er skudt op. Landmålerne går

Ved middagstid på skolens 90 års dag samledes elever, lærere og bedsteforældre i skolegården til sang og ballonpønsning.

Skolens lederteam siden 2002: Skoleinspektør Jens Bernhardt og viceskoleinspektør Susanne Emmery. Foto: Fra skolens hjemmeside.

i deres høj-orange dress og gør klar til det nye skolebibliotek. De mange ønsker, der i lang tid kun var henvist til tegnebrættet, er i dag blevet til mursten.

Det, de troede aldrig skulle ske – er sket: Skolen sluttede også for dem. Livet åbnede sig. Og som mange andre elever vil de en dag opdage, at noget af det bedste i livet skete i skolen. Og nye elever er kommet til. Også de vil begynde at drømme om det skønne, der skal komme. Kort sagt: Skolens evindelige stofskifte bliver re-peteret.

Billederne viser skolens natur. De står i kælderen, fordi vi i dag er en helt ny flok. En helt ny skole. Men billederne er ikke smidt ud. Vi har ikke glemt de gamle elever eller fortiden. En skole lever i nuet og står på skuldrene af sin fortid.

Vi er selv en del af det. Viceinspektør Susanne Emmery (Sus) og jeg trådte ind på skolen for fire år siden. Vi er en parentes i skolens lange historie. Men alle perioder i skolens historie kan få stor betydning for skolens fremtid. Det handler om at ville noget. Og så bare gøre det. Det sidste er tit det sværeste.

En institution i byen

Jeg har boet i Fredensborg som ung, og senere i et kollektiv kun 200 meter fra skolen. Jeg kendte formanden for skolebestyrelsen fra dengang. Skolen betød med andre ord noget for mig, da jeg fik jobbet som inspektør. Det var ikke bare en arbejdsplads.

Skolen betød også meget for lærerne. Fredensborg Skole har altid været en stolt skole. Placeret centralt midt i byen; folk strømmer forbi og ser den. I lokalsamfundet bliver der talt meget skole. Og lærerne ønsker anerkendelse i lokalsamfundet for skolens store arbejde. En god lærer kan stimulere kollektivet og fremme individet. Det er en kunst – og den skal honoreres.

Desværre var nogle af historierne om Fredensborg Skole ikke gode omkring år 2000. Langsomt, men sikkert, var der ved at opstå en ”dem og os”-kultur. Skolen syntes, de historier folk fortalte, var uretfærdige. Og borgerne mente, at skolen skulle lytte bedre. Den slags modpoler kan en skole dø af. Den første udfordring for Sus og mig var at gøre skolen til byens skole igen. De historier, der fortælles om skolen mellem forældre, skal også være dem, vi helst vil høre på lærerværelset og kontoret. Det nytter ikke noget at være bedre end sit rygte. Rygtet skal følge med.

Udvikling og traditioner

”Det har vi prøvet?” Findes der en mere dræbende sætning? Det kan da godt være, at I har prøvet – men måske skulle vi prøve på en anden måde. Eller med nogle andre mennesker. Hvis Sus og jeg skal have en plads i Fredensborg Skoles store historie, så ved jeg godt, hvad vi helst vil huskes for: Vi fik lærerne med på, at tingene skulle prøves.

Et klogt ord siger, at alle vil have udvikling – men ingen vil have forandring. Sammen med lærerne på Fredensborg Skole vendte vi sætningen om: Ingen udvikling uden forandring. Derfor er vi på få år blevet en helt ny skole med nye tanker.

I dag er vi et samlet hold. Vi kan godt diskutere, hvordan musikken skal spille. Selvfølgelig. Men når vi spiller, så spiller vi det samme. Og for at blive i billedet: Nogle enkelte lærere spiller i dag i andre orkestre end Fredensborg Skole. Det er fint. Det viser, at vi er tydelige i vores værdier og holdninger.

Forældre med børn i børnehave, er de hårdeste dommere, når det gælder valg af de voksne, der skal støtte deres poder i den videre færd i livet. Forventningerne er store. Skolen er en del af forbrugersamfundet: Det skal kort sagt være trygt at lære en hel masse!

Vi kan se, at der i dag bliver talt rigtigt pænt om Fredensborg Skole. Forældrene anbefaler os, mens de finder den 5-åriges madkasse og leder efter den sidste vante. Snakken går: ”Man skal opføre sig ordentligt!”, ”De tjekker om børnene lærer noget!” – og: ”De går ud fra, vi kommer til alle samtalerne!”.

Lyder det, som om vi er strenge? Så er vi det på den gode måde! For børn fra andre skoledistrikter banker på vores dør. Og forældre og børn kommer glade til Kyllingefesten, en af vores nye traditioner, hvor skolen siger goddag til de kommende elever og deres forældre.

Vi kan godt lide traditioner, vi værner om dem – og laver nye: Tydelig markering af første og sidste skoledag; fælles kirkebesøg til jul; morgensamling – og pølsevognen i gården når skolen er ryddet op før sommerferien. Traditioner giver fælles identitet. Og respekt. Som en censor sagde, da hun kiggede ud af vinduet under 9. klasses prøve i mundtlig dansk og fik øje på Sus, der stod ved skolens indgang og hilste godmorgen til alle: ”Står hun der hver morgen?”. ”Ja!”. ”Det var sgu da egentligt utroligt!”.

Forventninger og indfrielse

Folk ved i dag, at Fredensborg Skole har tydelige forventninger til børnene og forældrene. De ved, vi vil lave en skole, hvor børnene kan svare på spørgsmålet: ”Hvad har du lært i dag?”. Spørgsmålet kunne også stilles på engelsk. Eleverne rejser meget, de møder børn fra andre kulturer. Og de tager imod dem som værter. Det er en del af den dannelse, vi har ansvaret for sammen med forældrene.

I 2006 er der udarbejdet en folder, der fortæller hvilke forventninger, Fredensborg Skole stiller til sine elever og disses forældre, samt hvad forældrene kan forvente af skolen. Folderens forside er prydet med et foto af skolen fra samme år.

Også forældre, der har store børn på skolen, er en del af fødekæden. De vælger os igen til deres yngre børn. Og de to 9. klasser, vi netop har sendt videre, oplevede en tilgang på 7-8 elever de sidste to år. Og vores to nyansatte lærere fik vi uden at skrive stillingsopslag. Og ...

Vi er ydmygt glade for at det går godt. Det viser, at der gøres et stort stykke godt arbejde på hele skolen. Fra Rita i kantinen og pedellerne i kælderen – til lærerne og skolens administration og ledelse. Det hænger sammen. Vi er en flok. Der kan tages rigtig gode gruppebilleder af os. Med smil på og ranke rygge. Vi ved, at de billeder også havner i kælderen en dag. Men lige nu føler vi os 100 år unge.

7. Fremtiden for Fredensborg skole

En afgangselevs bud v/Julie Sandvik Toft

Jeg har været virkelig glad for at gå på Fredensborg skole, som jeg synes er en rigtig god skole, og jeg håber, at elever for fremtiden vil have det på samme måde.

Derfor vil jeg gerne være med til at forbedre skolen og give mit bud på dens ideelle fremtid.

Tradition og udvikling

Fredensborg skole er en skole med traditioner. Traditioner, der er opstået gennem skolens 100-årige historie. Dét ved jeg, da jeg selv har oplevet nogle af disse traditioner gennem de år, jeg har gået på skolen.

Jeg går i niende klasse, og den tradition, der er tættest på min klasse og mig, er afslutningsrevyen, samt karamel- og vandkasteriet mod skolens yngre klasser på vores sidste skoledag. Det er en tradition, som jeg har set frem til i mange år.

Traditioner er gode og vigtige, men nutiden og fremtiden er vigtigere. Først og fremmest skal skolen ikke være bange for at forny og ændre sig. For udvikling er vigtigt. Uden udvikling, ingen forbedringer eller ændringer.

Skolen har de sidste år vist, at den ikke er bange for at udvikle sig; dét er skolens nyeste bygning, ”Buen”, et bevis på.

Og fremtiden ser også lys ud, med hensyn til udvikling – hovedsageligt takket være skolens ledelse. Udvikling er vigtigt for en skole, som snart bliver 100 år. Tænk hvis alting var, som da skolen var ny?

Alle elever skal undervises på deres niveau, og ikke som før i tiden, hvor kun de dygtigste elever blev fremhævet – uanset om det er højt eller lavt. De svageste elever skal hjælpes, så de opnår deres optimale standpunkt, men det er lige så vigtigt, at de dygtigste elever udfordres, så de også opnår deres optimale. Skal dette mål nås, er det måske nødvendigt sommetider at dele eleverne op, så der bruges lige mange ressourcer på børnene, i modsætning til nu, hvor det meste af lærerens opmærksomhed ofte går til førstnævnte.

En af de traditioner, der skaber størst glæde hos både store og små elever, er 9. klassernes sidste skoledag, hvor der bliver sprøjtet med vand og kastet med karameller. Foto: forfatteren.

Det fysiske miljø

En anden opnåelig og ønskværdig ting, som jeg mener, er vigtig, er skolens fysiske miljø; hele skolen skal være ligeså funktionel, flot og behagelig som ”Buen” og den kommende biblioteksbygning. Alle skal have komfortable møbler, for når man sidder så meget ned, som vi skoleelever gør, er det vigtigt med ergonomiske møbler, i stedet for de ynkelige møbler, som vi trækkes med nu. Er skolen bange for hærværk mod møblerne fra elevernes side, kan det løses ved en form for kontrakt. Eleven og dens forældre skriver under på, at hvis det udleverede, nye og gode møbel går i stykker eller ødelægges grundet eleven, skal hjemmet erstatte det. Så let kan det gøres. Efter min mening er det også vigtigt at lære eleverne ansvar og konsekvenser i forhold til i dette tilfælde skolens investering.

Elevindflydelse

Elevindflydelse er et andet, men ligeså vigtigt moment. Jeg synes ikke, at elevråd i folkeskolen fungerer efter hensigten - det har gang på gang vist sig ikke at fungere, og jeg kan ikke huske, hvornår Fredensborg skoles elevråd sidst har fået noget betydningsfuldt gennemført.

Derimod synes jeg, at der på skolens kontor altid skal stå en dør åben, hvor man kan sætte sig ned og konstruktivt fortælle/snakke om sin idé eller ønske til rektor eller en anden indflydelsesrig person. Vedkommende skal skrive idéerne ned og tage dem op på det næste skolebestyrelsesmøde, hvor man så skal forholde sig til idéen. Det kunne også være en ansvarlig elev i udskolingen, som hørte idéerne og videreførte dem til skolebestyrelsen.

Enhver – voksen som barn – har ret til konstruktivt at sige sin mening, og det kan godt være lidt svært/besværligt, hvis det hele skal gå igennem et ineffektivt elevråd. Skolens kontor skal bare have tid til at snakke med børnene og de unge om deres idéer, da skolen jo er deres arbejdsplads, og det er os, som skal være der 200 dage om året.

Da skolen netop er for eleverne, synes jeg, at det er forkert af skolebestyrelsen og den øverste ledelse at vedtage, at skolens indgang, som ligger lige under kontoret, skal være et såkaldt ”galleri”, hvor kunstnere kan få udstillet deres værker. Begrundelsen for denne vedtagelse var, at det var vigtigere, at skolen så pæn og præsentabel ud for de gæster, der måtte komme udefra, end at eleverne måtte benytte rummet, f.eks. til at arbejde i. For fremtidens Fredensborg skole, mener jeg, at eleverne skal høres mere i forhold til det, der vedrører dem. Det gælder for eksempel indretning af skolen.

Elevmedbestemmelse er vigtigt, men et autoritetstro læringsmiljø er også vigtigt. Jeg har prøvet at komme hjem fra skole med migræne, grundet et sløset, ueffektivt og respektløst læringsmiljø. For fremtiden bør det strammes op – både fra elevs og lærers side.

For nogle af eleverne bærer også et stort ansvar for, at undervisningssituationen er, som den er, og sommetider kunne man ønske sig 30 år tilbage i tiden, hvor de elever, som forstyrrede undervisningen, blev smidt ud af klassen, og så kunne lærerens tid og ressourcer blive brugt på de, som gerne ville lære og lave noget.

Lærerværelset

Jeg forstår ikke hvorfor Fredensborg skoles lærerværelse skal være sådan et ”fy-fy”-sted for eleverne. Hvem er skolen for? – eleverne eller lærerne? Jeg mener, at skolen først og fremmest er for eleverne – ellers ville der jo ikke være nogen skole, men jeg ved selvfølgelig også, at skolen er en stor del af lærernes liv, og jeg forstår godt, hvis de har brug for et pusterum uden eleverne.

Men jeg synes alligevel, at det er vigtigere at prøve at afhjælpe f.eks. mobning, som der jo snakkes så meget om i dag. For jeg tror bestemt på, at mobning kan forhindres og stoppes, bare ved en engageret lærers tilstedeværelse. Derfor forstår jeg ikke, hvorfor lærerne sidder isoleret fra eleverne på et lærerværelse i stedet for at være ude i klasserne. Hærværk på skolens ting kunne også forebygges ved, at en lærer opholdt sig i klasserne – ”on location” som man siger, i stedet for at diskutere problemet på tørre møder, og prøve at forhindre ødelæggelsen bagefter vha. skældud.

Temauger, hvor eleverne arbejder på tværs af klasser og årgange, skaber fællesskab og sammenhold. Skolen engagerede sig i middelalderåret 1999 med en temauge, der blev afsluttet med et festligt marked.

Det bør altid være sådan, at eleverne skal kunne bevæge sig ned til lærerværelset, eksempelvis for at få fotokopieret noget eller for at få fat på deres lærer, uden at være bange for at få sure blikke og/eller vrede kommentarer.

Sammenhold

At de små elever er bange for de ældre, er efterhånden en naturlig, men stadig ikke en god ting. For at afhjælpe det, synes jeg, at man skal fokusere mere på den enkelte klasses forhold til over- og underklassen, og arbejde med de forhold fra skolestart. Derfor synes jeg også, at indskolings- (1.-3. klasse), mellemskolings- (4.-6. klasse) og udskolingsinddelingen (7.-9. klasse) er en god idé. Selvfølgelig er det vigtigt, at hele skolen kender hinanden, har et godt sammenhold og er trygge ved hinanden, men det er trods alt i de fleste tilfælde klasserne med elever nær ens egen alder, man har mest at gøre med. Dét er i hvert fald min erfaring.

Jeg synes, at Fredensborg skole skal have – ligesom det er tilfældet nu - et par dage om året, hvor hele skolen er sammen. F.eks. en idrætsdag, hvor både yngre og ældre elever kan deltage på samme hold, for dét tror jeg vil styrke sammenholdet og kendskabet til hinanden, så man kan forebygge de mindre elevers frygt for de større, samt fokusere på at lave konstruktive emneuger, som man rent faktisk kan bruge til noget i forhold til uddannelse. Undervisningen kan tilrettelægges sådan, at 2-3 klasstrin kan arbejde sammen og hjælpe hinanden – sådan, at alle får noget ud af det.

Som afgangselev i 2006 er Julie blevet opfordret til at give sit bud på Fredensborg Skoles nærmeste fremtid.

Min klasse havde en gang et sådant forløb, hvor vi arbejdede sammen med vores overklasse, og vores alles erfaring var, at det var udbytterigt, sjovt og spændende.

Vi har én gang i min tid på skolen haft en emneuge (uge, hvor det normale skema brydes op og erstattes med noget meget anderledes, f.eks. sport og kunst), hvor alle elever skulle producere noget, som kunne sælges/bruges på en fest-/markedsdag på skolen, hvor alle elever, forældre, søskende og lærere deltog. Dét synes jeg er en rigtig god idé. Både forløbet op til dagen og selve dagen var rigtig hyggelig og lærerig. Forhåbentlig kan dét blive til endnu en fast tradition på Fredensborg skole.

Fredensborg skole skal være en skole med en historie, som man om endnu hundrede år vil være stolt af og glædes ved.

8. Karakteristika

Tradition og udvikling

Fredensborg skole blev i 1906 oprettet som en konsekvens af mangel på plads i den daværende skole for byens børn. Den har i lange perioder igennem sin levetid lidt under fysisk pladsmangel, og den er da også i løbet af de 100 år blevet udvidet af flere omgange, senest for ganske nylig. Til gengæld har skolen haft hjerterum og plads til undervisningsmæssige og pædagogiske fremskridt. Skolens lærere har lagt vægt på faglighed såvel som udnyttelse af kreativitet. Den har favnet børn fra forskellige sociale lag og med forskellige evner og personlighed.

Det skriftlige kildemateriale viser, at skolens personale og skolens lokale øvrighed har formået at skabe et samarbejde, der har betydet, at Fredensborg Skole i de fleste af

Tusindvis af børn har haft deres skolegang på Fredensborg Skole. Den røde bygning på Benediktevej er en institution i byen. Fotografiet er fra 1920.

sine et hundrede års levetid har haft mulighed for at udmønte sine ønsker. Der har bestemt været torne på roserne, især når kommunens pengekasse skulle åbnes. Bølgerne er ind imellem gået højt, og skolen har enkelte gange ligefrem været lukningstruet. Men samlet set har skoleområdet i de seneste 100 år været prioriteret økonomisk meget højt, og Fredensborg Skole har i den sammenhæng haft absolut rimelige vilkår.

Kilderne viser tillige, at skolens personale gennem perioden har ydet en meget bevidst indsats for at levere et højt fagligt niveau. Der har været lærere, der er gået i et med væggene, og der har været lærere, der ikke burde have arbejdet med børn. Positivt står dog tilbage, at mange lærere selv og mange af deres elever har givet udtryk for et stort engagement fra lærernes side, der har præget hverdagen på skolen i en bæredygtig retning.

Samarbejdet mellem lærerne indbyrdes er styrket gevaldigt i løbet af især de seneste 35 år, og samarbejdet mellem skolen og forældrene er ligeledes blevet markant forbedret i de senere år. Det stiller større krav til alle parter, ligesom der i dag også stilles store krav til skolens børn. Fra at have været nogenlunde passive modtagere af undervisningen, er børnene nu med i processer omkring tilrettelægningen og gennemførelsen af undervisningen. De inddrages og forventes at fungere som aktive deltagere. Der dannes og uddannes nu som før.

Skolens døre har altid stået åbne for det omkringliggende lokale samfund. Mange har fået en håndværksmæssig uddannelse, da bygningerne husede Teknisk Skole. Endnu flere har modtaget fritidsundervisning i husholdning, gymnastik, dans og meget mere. Og rigtig mange har glædet sig over at se deres børn eller børnebørn optræde i teater- og cirkusforestillinger, nyde dem i kor- og musikkoncerter eller se deres fremlagte arbejder i boderne på skolens store markedsdage.

Efter at have bevaret det kølige og nøgterne overblik gennem tilblivelsen af denne bog, tillader forfatteren sig her mod slutningen at frigive lidt sentimentalitet. Som utallige andre forældre har forfatteren også fældet en tåre, når vores lille pølse med en medbragt blomst til klasseværelset på sin første skoledag skulle vække skolen ved at banke på dens røde mursten, indtil klokken ringede. Og der flød atter en tåre ved afslutningen efter 9. klasses eksaminer, når vi så et børnehaveklassebarn overrække en rød rose til vores nu næsten voksne pølse, efter at der forinden på den sidste skoledag var blevet kæmpet sportsligt med lærere og serveret vand og flødekarameletter til eleverne.

Følelser er der også kommet frem hos de til bogen interviewede lærere og elever. Tanker er sat i gang, og der er blevet rusket om i gamle minder, dårlige såvel som gode. En del har undret sig over de stillede spørgsmål, men opdagede hurtigt, at deres svar ville kunne bruges i en større sammenhæng end fortællingen om lærer NN, der lugtede af sved eller om Karl Åge, der ustandselig kom for sent.

Lokalhistorie er vigtig som et redskab til søgning og markering af lokal identitet, men kan samtidig bidrage væsentligt til den mere brede rigshistorie. Udover at

denne bog henvender sig til læsere, der har eller har haft et forhold til Fredensborg Skole, kan den indgå som et led i skolehistorisk og pædagogisk forskning, samt fungere som et konkret eksempel på lokalhistorisk teori og metodik.

Samtlige interviewede er blevet spurgt om, hvordan de samlet set har opfattet skolen, og om det var muligt for dem at give en kortfattet karakteristik eller sætte et særligt prædikat på Fredensborg Skole. Det skal i den forbindelse tages in mente, at langt de færreste har haft et sammenligningsgrundlag, ligesom forfatteren ikke har foretaget sammenlignende undersøgelser med andre skoler.

Såvel lærernes som elevernes svar – uanset hvornår de har haft deres gang på skolen – er forbløffende ens. To ord går igen i næsten samtlige svar: tradition og udvikling. Ordene er på sin vis modsætninger, men alligevel retvisende, samtidig med at de passer fortræffeligt med forfatterens løbende konklusioner igennem bogen. Jeg skal her nøjes med at gengive et enkelt eksempel, hvori begreberne udvikling og tradition indgår. Af lærernes øvrige svar var:

- *"En god og solid, men ikke elitær, skole. En rummelig skole."*
- *"Eleverne havde alle muligheder for at få noget godt ud af deres skolegang."*
- *"En klassisk og gedigen skolen, men den er også udviklingsorienteret."*
- *"En skole der vil noget anderledes. Det traditionsrige ligger mest i murstenene."*
- *"Vi var et hestebovede foran på flere områder."*

I 1995 viste Fredensborg Bibliotek en udstilling med titlen "Den lokalt forankrede skole", hvor elever på Fredensborg Skole havde lavet byprojekter fra forskellige perioder. Her ses en model, der viser byen i 1930.

- *"Der hvilede en særlig kultur, fordi det var en gammel skole."*
- *"Den har stået for ansvarlighed, men også åbenhed overfor nye ideer."*
- *"Et højt fagligt niveau kombineret med stor menneskelig varme og følelse."*
- *"Det gode var dens blanding af de velstillede børn og de socialt dårligere stillede børn."*
- *"Den er provinsiel og spidsborgerlig, men også fremadrettet. Lige som Fredensborg by."*
- *"Der er ret meget Korsbæk over den. Der var plads til både bankdirektørens og grisehandlerens børn."*

Blandt elevernes svar nævnes ordene tradition og udvikling ikke lige så meget som hos lærerne (se dog Julies kapitel 7), men de samme ord ligger alligevel gemt i de fleste af svarene:

- *"Den var fremskridtsvenlig."*
- *"Vi besøger skolen. Man har jo et forhold til den."*
- *"Jeg elskede den skole."*
- *"Det var en pragtfuld skole. Jeg kunne ikke have undværet den."*
- *"Jeg fik opfyldt mine forventninger."*
- *"Den var meget kulturel og vi blev vel orienterede."*
- *"Det betød meget for mig at få en præliminæreksamen."*
- *"Man har afleveret nogle gode år af sit liv dér og den var noget specielt."*
- *"Det var en solid skole."*
- *"Den var fagligt godt funderet."*
- *"Den var nok mest den sorte skole."*
- *"Der skete store ændringer, men den forblev alligevel tro mod de gamle dyder."*
- *"Pædagogikken var nok mere sort end på den anden skole."*
- *"Der var en høj faglighed, men vi havde det også hyggeligt. Vi havde det godt med hinanden."*
- *"Der har hvilet en boglig ånd over den."*
- *"Den har været spydspids på flere områder."*
- *"Den var meget blandet. Den havde både de dygtigste børn og de tungeste."*
- *"Den var tryk. Nærmest smørhulsagtig."*
- *"Skolen var bred og kunne rumme forskellighed."*
- *"Det var den sorte skole, da min mor gik der. Men for mig var den god. Vi blev venner med flere af lærerne."*
- *"Jeg har jo valgt den samme skole til min datter. Med følelse. Der er i det hele taget meget følelse."*
- *"Den er jo en institution i byen. Alene bygningen."*

Fredensborg Skole har samlet set vist sig som en udviklingsorienteret skole, der kan levere en solid faglighed kombineret med fremadrettede og kreative udfordringer for elever og lærere. Skolen har samtidig bevaret gamle eller skabt nye traditioner, der er med til at skabe tryghed for dens mange forskellige børn.

Der er derfor al mulig grund til fra forfatterens side at lykønske Fredensborg Skole med dens 100 års fødselsdag.

Beliggende i en kongelig residensby, var Fredensborg Skole naturligvis med til at fejre, da Kronprins Frederik blev viet til Mary Donaldson i maj 2004. Foto: forfatteren.

Kildefortegnelse

Fredensborg-Humlebæk Lokalhistoriske Arkiv:

- Arkivfond 37.5 Fredensborg Skole
- Arkivfond 37.3 Skolevæsen Fredensborg-Humlebæk (Asminderød-Grønholt) Kommune

Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm:

- Skolearkiver; Asminderød-Grønholt Kommune, Fredensborg Skole
- Kommunearkiver; Asminderød-Grønholt Kommune 1842-1970
- Amtsarkiver; Frederiksborg Amtsråd

Fredensborg-Humlebæk Kommune

- Endnu ikke afleveret materiale

Fredensborg Skole:

- Endnu ikke afleveret materiale

Aviser:

- Avertissementstidende for Fredensborg og Omegn
- Lokalavisen Fredensborg Humlebæk
- Avisen Fredensborg
- Uge-Nyt
- Frederiksborg Amts Avis
- Frederiksborg Amtstidende
- Nordsjællands Venstreblad
- Berlingske Tidende

I alt 52 interviews med tidligere og nuværende elever, lærere og inspektører

Litteraturliste

- Coninck-Smith, Ning de: Skolen, lærerne, eleverne og forældrene, Forlaget Klim 2002.
- Den Store Danske Encyklopædi, CD-ROM udgave, Danmarks Nationalleksikon 2004.
- Eeg, J. Skibelund: Danmarks Folkeskole 1933, Danmarks Lærerforening 1933.
- Folkeskolen, Medlemsblad for Danmarks Lærerforening, udgivet af Hovedbestyrelsen, 1906-2006.
- Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, Bind 12-17, Nordisk Forlag A/S 1988/2002-1991/2005.
- Haue, Harry m.fl.: Skolen i Danmark fra 1500-tallet til i dag, Systime 1986.
- Holch, Mogens (Red.): Frederiksborg Amtsråd 1842-1942, Frederiksborg Amtsråd 1942.
- Jørgensen, Svend: Hakkedreng på Fredensborg slot – og meget mere, i *Vi busker 1 - Årbog 1990*, Frederiksborg Amts Historiske Samfund 1990, s. 5-32.
- Karlshøj, Else: Hovedkilder til skolestatistik vedrørende landkommuner 1935-1964, Institut for Dansk Skolehistorie 1991.
- Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 1-117.
- Kettel, Lars (Red.): Skolen i samfundet, Analyser og perspektiver, Billesø & Baltzer 2001.
- Kruchov, Chresten, Kirsten Larsen og Grethe Persson (Red.): Bidrag til Den danske skoles historie 1898-1984, Unge Pædagoger 1985.
- Madsen, Claus Bitsch Ellekær: Fra Fredensborg; Bygninger – Borgere – Begivenheder, Bevaringsforeningen 'Fredensborg' og Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening 2003.
- Nielsen, Vagn Oluf: Folkeskolen i 100 år – kampen om struktur og indhold, <http://udd.uvm.dk>.
- Olsen, Peter Ussing: Skolen for samfundet: Folkeskolens historie, Dafolo Inprint 1986.
- Seeger, Valdemar: Fredensborg og Asminderød-Grønholt Kommune gennem 25 Aar 1902-1927, Avertissementstidende nr. 624 1927 – nr. 777 1930.
- Skovgaard-Petersen, Vagn: Barnets århundrede – i kikkert og spejl, i *Uddannelseshistorie*, Selskabets for Dansk Skolehistorie 1999, s. 23-36.
- Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommune- og Realskole som Købstadskole gennem 25 Aar 1921-1946, Fredensborg 1946.
- Veiby, Holger: En elevs erindring om Th. Gilberg, overlærer og viceinspektør på Fredensborg skole, Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening 1993.

Noter

- 1 Folkeskolen, Medlemsblad for Danmarks Lærerforening, udgivet af Hovedbestyrelsen, nr. 4, 24. Januar 1907, 24. Aarg.
- 2 De refererede taler er gengivet i Frederiksborg Amts Avis 12. december 1906.
- 3 Kruchov, Chresten, Kirsten Larsen og Grethe Persson (Red.): Bidrag til Den danske skoles historie 1898-1984, Unge Pædagoger 1985, s. 277.
- 4 Alle omregninger til metersystemet er foretaget af forfatteren.
- 5 Folkeskolen, Medlemsblad for Danmarks Lærerforening, udgivet af Hovedbestyrelsen, nr. 4, 24. Januar 1907, 24. Aarg.
- 6 Seeger; Valdemar: Fredensborg og Asminderød-Grønholt Kommune gennem 25 år, 1927, side 1.
- 7 Madsen, Claus Bitsch Ellekær: Fra Fredensborg; Bygninger – Borgere – Begivenheder, Bevaringsforeningen 'Fredensborg' og Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening 2003, s. 85.
- 8 Tallet stammer fra en undersøgelse foretaget af Danmarks Lærerforening i 1899. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, Bind 12, Klassesamfundet organiseres 1900-1925, s. 35.
- 9 Kultusministeriet var en tidligere benyttet betegnelse for Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, der oprettedes i 1848. I 1916 deltes det i Kirkeministeriet og Undervisningsministeriet.
- 10 Slotskantor og kontor er betegnelser ligestillet med kirkesanger.
- 11 Brendstrup, H.: Fredensborg lærerembedes lønning, C. Nordlundes Bogtrykkeri, 1902.
- 12 Frederiksborg Amts Avis 13. november 1904.
- 13 Frederiksborg Amts Avis 29. december 1904.
- 14 Undtaget fra Båstrup var børnene, der boede i den sydøstlige del, som hørte under Langstrup skole-distrikt. Fra Nørredam medtoges matr. nr. 11d af Veksebo, husene langs Endrupvejen fra Fredensborg indtil matr. nr. 11 Endrup, samt Endrup by med undtagelse af udflytterstederne.
- 15 Stipuleret på basis af lærerlønindeks, hvilket giver et mere retvisende billede end forbrugerprisindekset.
- 16 En kirkebylærer fandtes i sogne, hvor der ingen kordegn var. Kirkebylærerens opgave var primært at føre kontraminiestrialbøger.
- 17 Højtidsoffer var en efterhånden pligtig ydelse, som det påhvilede en menigheds konfirmerede medlemmer at betale til præst og kirkebetjente. Efter at degnearbejde henlagdes til skolelærerembedet, var offeret blevet en del af disses lønning. Accidens var betaling for bestemte kirkelige handlinger, som bl.a. tilkom degne eller lærere, der udførte degnearbejde. Salmønsens Konversationsleksikon, Bind XVIII, København 1924, s. 413-414.
- 18 Ifølge forbrugerprisindeks på www.statistikbanken.dk svarer 1 krone i 1906 til kr. 54,58 i år 2003.
- 19 De refererede takketaler er gengivet i Frederiksborg Amts Avis 12. december 1906 og Avertissementstidende 11. december 1906.
- 20 Seeger; Valdemar: Fredensborg og Asminderød-Grønholt Kommune gennem 25 år, 1927, side 39.
- 21 Holch, Mogens (Red.): Frederiksborg Amtsraad 1842-1942, Frederiksborg Amtsraad 1942, s. 64.
- 22 6.300 m² svarende til standarden for størrelsen af fodboldbaner.
- 23 Den Store Danske Encyklopædi, CD-ROM udgave 2004.
- 24 Sognerådets forhandlingsprotokoller 13.05.1918.
- 25 Carstensen, Ejner: Skolebade og skolesvømning, i *Skolebygningstidsskrift*, årgang 1951, s. 22-25.
- 26 En femtedel heraf var en konsekvens af genforeningen med Sønderjylland i 1920, hvor befolkningen øgedes med ca. 160.000. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, Bind 12 Klassesamfundet organiseres 1900-1925, s. 17.
- 27 Lærerrådets Forhandlingsprotokoller 10.12.1926.

- 28 Undersøgelsen udført af kreds-lægen i Kalundborg, J.S. Møller, blev offentliggjort i 1935 og er omtalt i: Kampmann, Tage m.fl.: *Et folk kom i skole 1814-1989*, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie, 1989, s. 30.
- 29 Enkelte områder i Båstrup og Veksebo hørte under Langstrup Skole.
- 30 Ifølge amtsskolekonsulent L.C. Jensens udtalelse til Frederiksborg Amtstidende 05.11.1939.
- 31 Skrivelse dateret 15.10.1938. Lærerrådets forhandlingsprotokoller.
- 32 Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommune- og Realskole som Købstadskole gennem 25 Aar 1921-1946, Fredensborg 1946, s. 7.
- 33 De nævnte taler er gengivet i Nordsjællands Venstreblad 29.03.1940.
- 34 Holch, Mogens (Red.): Frederiksborg Amtsraad 1842-1942, Frederiksborg Amtsraad 1942, s. 67.
- 35 Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommune- og Realskole som Købstadskole gennem 25 Aar 1921-1946, Fredensborg 1946, s. 6.
- 36 Ibid, s. 22.
- 37 Skrivelse dateret 03.11.1946. Lærerrådets Forhandlingsprotokoller.
- 38 Lærerrådets Forhandlingsprotokoller 21.02.1950.
- 39 Lærerrådets Forhandlingsprotokoller 15.01.1951.
- 40 Skolekommissionens Forhandlingsprotokoller 08.12.1958.
- 41 Protokol indeholdende statistik over elevantal og forsømmelser 1952-1959.
- 42 Fredensborg Skole, Årsberetning 1962.
- 43 Lokal-avisen 11.03.1981.
- 44 Frederiksborg Amts Avis 27.03.1981.
- 45 www.fredensborgskole.dk.
- 46 Brev dateret 25.08.2003 fra skolebestyrelsen til Økonomiudvalgets og Byrådets medlemmer.
- 47 Uge-Avisen 19.01.2005.
- 48 Nørgaard, Ellen: Skolens Huse, i *Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989*, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 32-33. Se også Nørgaard, Ellen: Ændringer i skolens fysiske rammer, i *Larsen, Joakim: Bidrag til den danske skoles historie 1898-1984*, Unge Pædagoger, 1985, s. 84.
- 49 Tallet stammer fra en undersøgelse foretaget af Danmarks Lærerforening i 1899. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, Bind 12, Klassesamfundet organiseres 1900-1925, s. 35.
- 50 Skrivelse dateret 21.10.1907. Skolekommissionens forhandlingsprotokoller.
- 51 Skolekommissionens forhandlingsprotokoller 05.11.1907.
- 52 Mange elever i især de yngste klasser har dog efter 1963 oplevet at få karakteren ”meget tilfredsstillende” eller måske ”ikke tilfredsstillende”.
- 53 Ved kommuneskoler i købstæderne fik lærerråd høringsret i forhold til skolekommission og kommunalbestyrelse i en række sager fra 1904.
- 54 Den Store Skolekommission fungerede som lovforberedende forsamlinger på skoleområdet i bl.a. årene 1789-1814 og 1919-23.
- 55 Først i 1958 fik købstadsskolen og landsbyskolen ved lov samme timetal.
- 56 Lærerrådets Forhandlingsprotokol 15.09.1920.
- 57 Prøliminæreksamen med tre sprog var ansættelsesgrundlag i etaterne og i en årrække også forudsætning for adgangskursus til Den Polytekniske Læreanstalt (nu Danmarks Tekniske Universitet) og Den Farmaceutiske Læreanstalt (nu Danmarks Farmaceutiske Højskole). Prøliminæreksamen, der lå på niveau med mellemskole- og realeksamen, blev anset for krævende, fordi pensum ved eksamen kunne omfatte mere end det foregående års stof. Den Store Danske Encyklopædi, 2004.
- 58 Dog således at 3 timers undervisning i mellem- og realafdelingerne svarede til 4 timer i grund- og hovedskolen. Kun fastansat personale måtte undervise i mellem- og realskolen.
- 59 Olsen, Peter Ussing: Skolen i samfundet: Folkeskolens historie, Dafolo Inprint 1986, s. 70.
- 60 Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommunale Skolevæsen gennem 25 Aar 1906-1931, Fredensborg Bogtrykkeri 1931, s. 10.
- 61 Den Store Danske Encyklopædi, Gyldendal, CD-ROM udgave 2004.

- 62 Markussen, Ingrid: Skole – forældre – myndigheder, i *Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989*, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie, 1989, s. 83-84.
- 63 Olsen, Peter Ussing: Skolen for samfundet: Folkeskolens historie, Dafolo Inprent 1986, s. 76.
- 64 Nørgaard, Ellen: Kundskaber eller opdragelse – kundskaber og opdragelse, i *Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989*, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 112.
- 65 Skitse til kommunesammenlægninger i Frederiksborg Amt, Frederiksborg Amt 1965, s. 40.
- 66 Nordsjællands Venstreblad 29.03.1940.
- 67 Fredensborg Kommune- og Realskole, Årsberetning, marts 1951, Fredensborg Bogtrykkeri 1951.
- 68 Avisartiklen fra efteråret 1952 forefindes på Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Arkiv, men er desværre ikke forsynet med angivelse af kilden.
- 69 Fredensborg Skole, Årsberetning 1962, s. 9.
- 70 Nørgaard, Ellen: Kundskaber eller opdragelse – kundskaber og opdragelse, i *Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989*, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 112.
- 71 Olsen, Peter Ussing: Skolen for samfundet: Folkeskolens historie, Dafolo Inprent 1986, s. 84.
- 72 Skolekommissionens forhandlingsprotokol 02.11.1967.
- 73 Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, Bind 14, Landet blev by 1950-1970, s. 358.
- 74 Lokal-Avisen for Fredensborg-Humblebæk 30.04.1969.
- 75 Lov om Folkeskolen af 26. juni 1975. Finn Suenson Forlag 1975, s. 15.
- 76 Se rapporten "IBM skoleprojekt 1984-85 og videoen "IBM skoleprojekt m. 2. klasse matematik".
- 77 Tidligere lærer ved Fredensborg Skole, John Rydahl, har i en artikel beskrevet udviklingsarbejdet: Rydahl, John: Tværfaglig – overfaglig – forfaglig, i *Knudsen, Birgit og Sten Larsen (Red.): Tværfaglighed på vej – nogle didaktiske overvejelser*, Alinea A/S 1997.
- 78 På vej mod fremtidens skole, Danmarks Lærerforening 1986.
- 79 Svendsen, Poul (Red.): På vej mod fremtidens skole, Kroghs Forlag A/S 1988.
- 80 Folkeskolen, nr. 43, 1988.
- 81 Berlingske Tidende 12.11.1986.
- 82 Nielsen, Vagn Oluf: Folkeskolen i 100 år – kampen om struktur og indhold, <http://udd.uvm.dk/200309>.
- 83 Nielsen, Stinus: Folkets skole – folkets ære, i *Koch-Olsen, Ib (Red.): Lærerne og folkeskolen gennem 100 år*, Danmarks Lærerforening, København 1974, s. 130-132.
- 84 Begge citater er fra Frederiksborg Amts Avis 12. december 1906.
- 85 Skolekommissionens forhandlingsprotokol 03.07.1918.
- 86 Skolekommissionens forhandlingsprotokoller 24.01.1919.
- 87 Skolekommissionens forhandlingsprotokoller 07.02.1921.
- 88 § 5 c i Skole-, Time- og Undervisningsplan for Fredensborg Centralskole i Asminderød-Grønholt Kommune, Fredensborg Bogtrykkeri 1926.
- 89 Jørgensen, Svend: Hakkedreng på Fredensborg slot – og meget mere, i *Vi husker 1 - Årbog 1990*, Frederiksborg Amts Historiske Samfund 1990.
- 90 Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommunale Skolevæsen gennem 25 Aar 1906-1931, Fredensborg Bogtrykkeri 1931, s. 15.
- 91 Ibid.
- 92 Ibid, s. 23.
- 93 Avertissementstidende 19.03.1940.
- 94 Interview ved Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Arkiv 06.04.1989.
- 95 Årsberetning for Fredensborg Kommune- og Realskole, marts 1942.
- 96 Lærerrådets forhandlingsprotokol 12.12.1944.
- 97 Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommune- og Realskole som Købstadskole gennem 25 Aar 1921-1946, Fredensborg 1946.

- 98 Alle citaterne er fra Frederiksborg Amts Avis 14.10.1951.
- 99 Sangens forfatter har underskrevet sig "En af de gamle".
- 100 Frederiksborg Amts Avis 14.10.1951.
- 101 Sørensen, Marinus: En skolemands erindringer, i *Uhrskov, Anders: Kultur og folkeminder*, Nordsjællands Museumsforening 1959.
- 102 Folkeskolen 12. april 1951.
- 103 Årsberetning, Fredensborg Kommune- og Realskole, Fredensborg Bogtrykkeri, marts 1955.
- 104 Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 73.
- 105 Nielsen, N.C. Thomsen: På vej mod en skolereform, i *Koch-Olsen, Ib (Red.): Lærerne og folkeskolen gennem 100 år*, Danmarks Lærerforening, København 1974, s. 253-257.
- 106 Ibid.
- 107 I 1951 blev legemlig afstraffelse ophævet i de københavnske kommuneskoler, og med "spanskrørs-cirkulæret" i 1967 afskaffedes klø generelt i skolevæsenet. Den Store Danske Encyklopædi, CD-ROM udgave 2004.
- 108 Lokalavisen 28.03.1973.
- 109 Se fx Frederiksborg Amts Avis 01.08.1971, Lokalavisen 07.09.1977 og Frederiksborg Amts Avis 30.09.1976.
- 110 Folkeskolen 3. april 1975.
- 111 Frederiksborg Amts Avis 12.08.1975.
- 112 Avisen Fredensborg 18.09.1975.
- 113 Udtrykt til forfatteren.
- 114 Frederiksborg Amts Avis 18.05.1978.
- 115 Kampmann, Tage: Lærreliv – før og nu, i *Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989*, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 67.
- 116 Frederiksborg Amts Avis 23.03.1986.
- 117 Lokalavisen 03.06.1987.
- 118 Forældrerepræsentant i skolerådet Kurt Bosold i Lokalavisen 16.10.1990.
- 119 Har man lyst til at få genopfrisket barndommens skoletid, kan DVD'en varmt anbefales.
- 120 Nørgaard, Ellen: Kundskaber eller opdragelse – kundskaber og opdragelse, i *Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989*, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet 1989, s. 107.
- 121 Sørensen, Marinus: Fredensborg kommunale skolevæsen gennem 25 aar 1906-1931, Fredensborg 1931, s. 14.
- 122 Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommune- og Realskole som Købstadskole gennem 25 Aar 1921-1946, Fredensborg 1946, s. 17.
- 123 I 1946 levede ordningen stadig i bedste velgående med et antal sparere på 87%.
- 124 Ved en undersøgelse foretaget i 1933 blev den brugt i 3052 skoler. Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 99.
- 125 Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 99.
- 126 Markussen, Ingrid og Ellen Nørgaard: Børn i byerne og børn på landet, s. 55.
- 127 Jørgensen, Svend: Hakkedreng på Fredensborg slot – og meget mere, i *Vi busker 1 - Årbog 1990*, Frederiksborg Amts Historiske Samfund 1990, s. 5-32.
- 128 Avertissementstidende 12.12.1931.
- 129 Baandet. Medlemsblad for Fredensborg Realskoles Elevforening, nr. 1, januar 1934.
- 130 Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 112.
- 131 Skovgaard-Petersen, Vagn: Barnets århundrede – i kikkert og spejl, i *Uddannelseshistorie*, Selskabet for Dansk Skolehistorie 1999, s. 29.

- 132 Kampmann, Tage m.fl.: Et folk kom i skole 1814-1989, Danmarks Lærerhøjskole og Undervisningsministeriet ved Institut for Dansk Skolehistorie 1989, s. 112.
- 133 Arkivfond 37.5 Fredensborg Skole, Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Arkiv.
- 134 Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommune- og Realskole som Købstadskole gennem 25 Aar 1921-1946, Fredensborg 1946, s. 23.
- 135 Skrivelse fra Statens civile Luftværn til overlærer Sørensen dateret 25. marts 1941.
- 136 Avertissementstidende 13.12.1943.
- 137 Årsberetning for Fredensborg Kommune- og Realskole, marts 1944.
- 138 Wassard, Erik: 4. maj i Fredensborg, Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening 1995.
- 139 Ibid.
- 140 Sørensen, Marinus: Fredensborg Kommune- og Realskole som Købstadskole gennem 25 Aar 1921-1946, Fredensborg 1946, s. 24.
- 141 Frederiksborg Amtstidende 24.05.1945.
- 142 Talerne er gengivet i Frederiksborg Amtstidende 12.12.1956.
- 143 Frederiksborg Amtstidende 01.08.1971.
- 144 Avisen Fredensborg 18.09.1975.
- 145 Weekendavisen 26.03.2004.

*Vi ønsker Fredensborg skole tillykke
med 100 år den 11. december*

Bente Jensen, Sørupvej 56, Fredensborg
Birgit Nielsen, Parken 23 st. m., Fredensborg
Britta Petersen, Kirkeleddet 464, Fredensborg
Elias J. A. Kristensen, Sørupvej 25, Fredensborg
Ellen Kofod, Strandgårdsvej 55,0 Humlebæk
Erling Pedersen, Bogårdsvej 206, Humlebæk
Familien Eifeldt Linde, Oldvejen 8 Lønholt, Fredensborg
Finn Kromose, Rantzausvej 30, Nivå
Gerda Hansen, Dannevang 282 C, Fredensborg
Gurli Mortensen, Plantagevej 29, Fredensborg
Hanne og Henning Hansen, Helsingørsvej 31, Fredensborg
Hans Jørgen og Jette Mailand, Kirkeleddet 250, Fredensborg
Helge Hansen, Kronprinsessevej 21, Fredensborg
Henrik Udsen, Frederikyndestvej 12, Fredensborg
Inger og Hugo Jensen, Ravnsbjergvej 6, Fredensborg
Karen Lottrup, Møllebakken 32, Hillerød
Katrine J. A. Christensen, Sørupvej 25, Fredensborg
Kirsten Adrian, Teglgårdsvej 446, Humlebæk
Kirsten Nisted, Nørredamsvej 70, Fredensborg
Knud Hansen, Præstemosevej 9, Fredensborg
Kurt Lund, Egevej 10 Sørup, Fredensborg
Lene Norrild, Bøgevej 5B, Fredensborg
Lisbet Inger Olsen, Asmundshøj 327, Fredensborg
Lisbeth Gram Holdum, Veksebovej 9, Fredensborg
Lonni og Mogens Hansen, Helstedvej 5, Fredensborg
Peter Bach, Tinghusvej 3, Fredensborg
Ruth Jørgensen, Vejlevej 69, Horsens
Sten og Jytte Sten Hansen, Chr. Boecksvej 16, Fredensborg
Tina Bartels, Ravnsbjerggårdsvej 165 B, Fredensborg
Tove Dall, Benediktevej 180, Fredensborg
Tove Rasmussen, Egedalsvej 61 st. v., Kokkedal

*Cand.mag. Henriette Kragh Jacobsen
Foto: Lene Vind*

Fredensborg Skole kan i 2006 fejre sin 100 års fødselsdag.

I den anledning har cand.mag. i historie, Henriette Kragh Jacobsen, gennemgået kildematerialet, der er grundlaget for denne bog om skolens 100-årige historie. Forfatteren har undersøgt baggrunden for skolens oprettelse, og beretter om de udvidelser og nye bygninger, der er kommet til siden hen. Bogen indeholder en gennemgang af de folkeskolelove, der er indført i den periode, skolen har eksisteret, og hvilken betydning lovene har haft for netop denne skole. Forfatteren viser, hvordan udviklingen lokalt og mere generelt har sat sit præg på lærernes undervisning og deres forhold til elever, forældre og skolens myndigheder. Ændringer i elevernes dagligdag berettes gennem eksempler på hverdagens hændelser og særlige mærkedage. Forfatteren har interviewet en række tidligere og nuværende elever, lærere og inspektører, hvis udtalelser krydrer bogen og samtidig understøtter forfatterens undersøgelser. En afgangselev, Julie Sandvik Toft, og skoleinspektør Jens Bernhardt, giver hver et bud på skolens nærmeste fremtid. Sluttelig gives en karakteristik af Fredensborg Skole.